

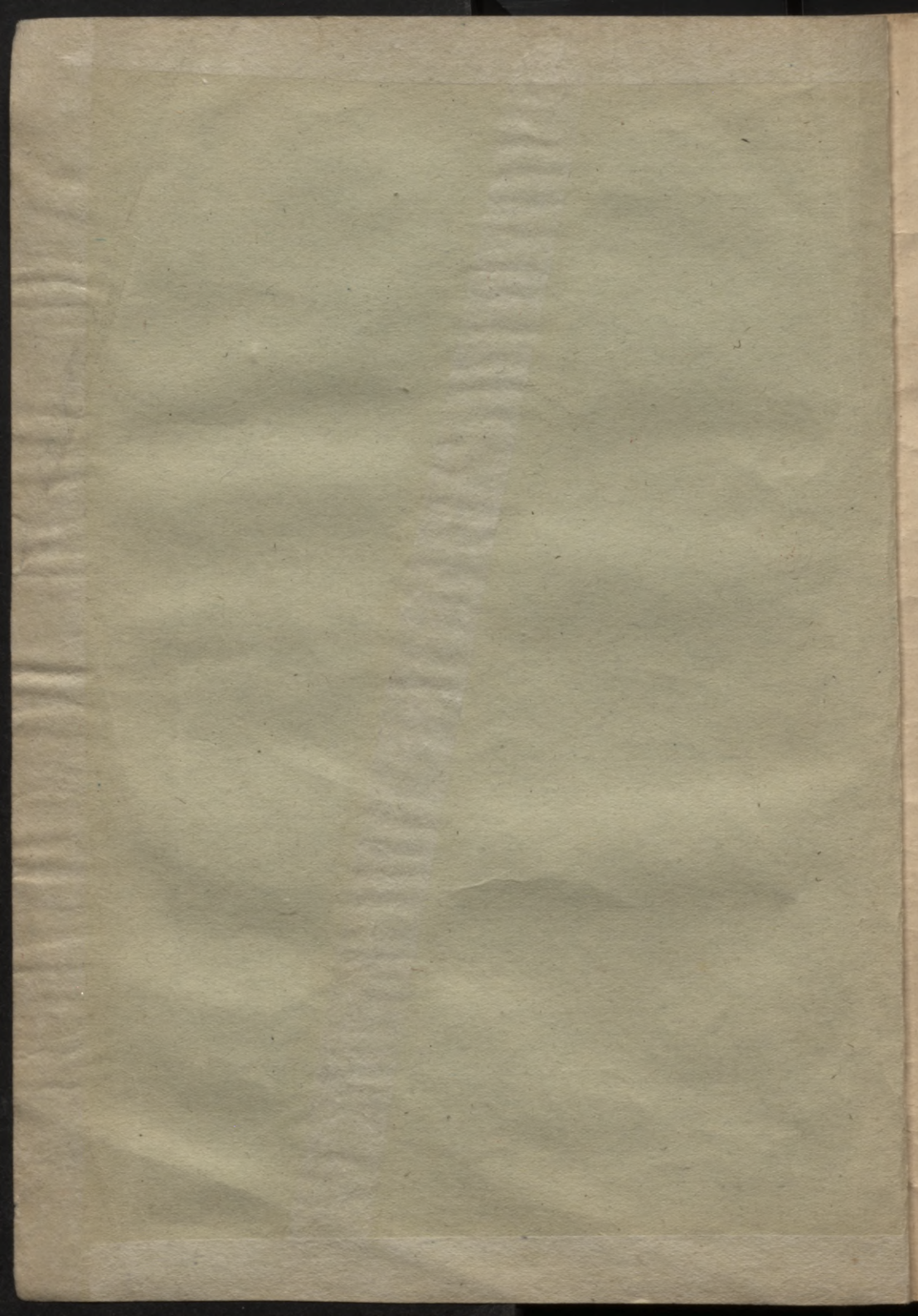
90-3

L 1080

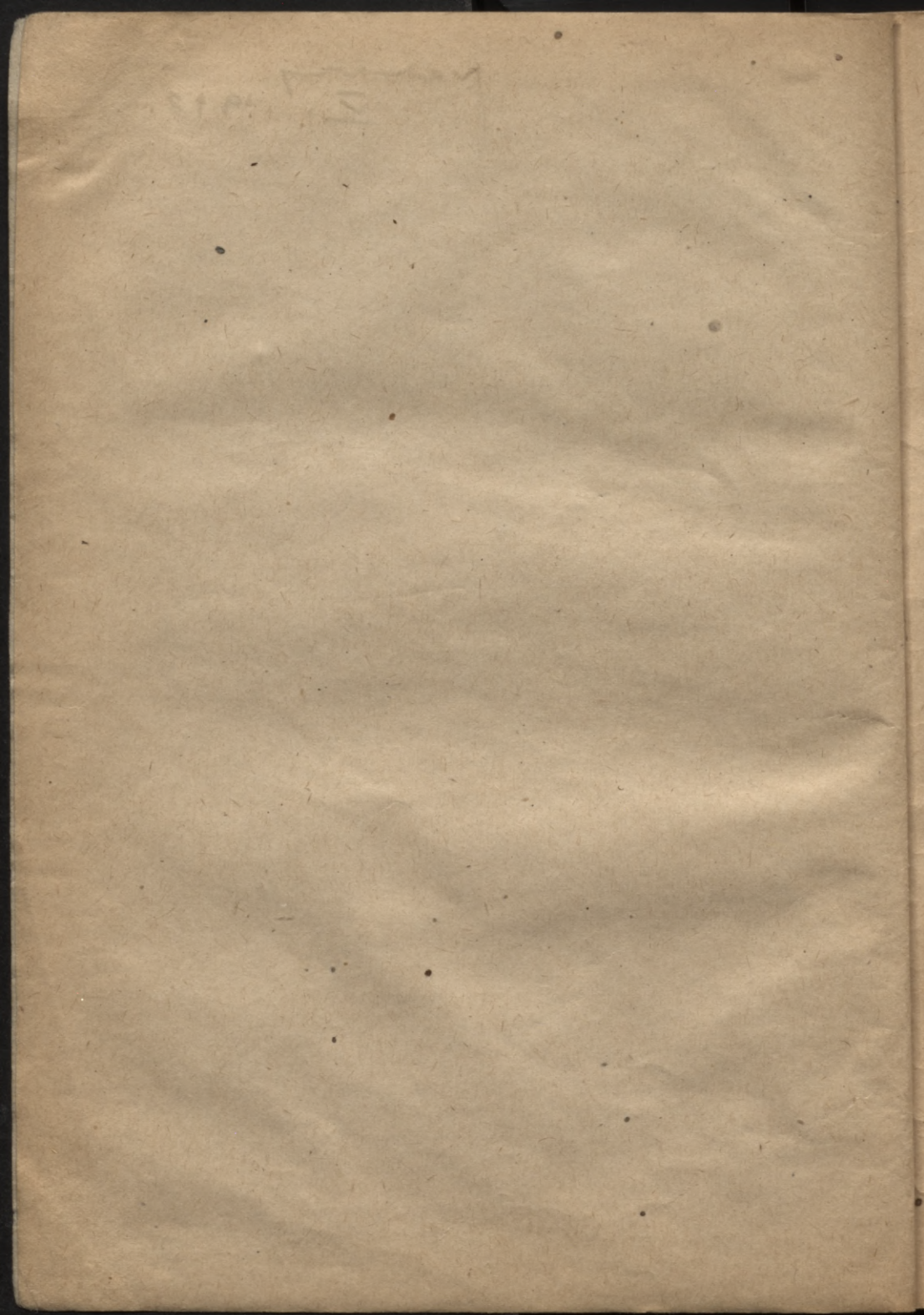
Gustavs Celmins

Apgācis
* Dzintarzeme *
Eslingenā

January
5. 1918.

90-3
L-1080

L
9

GUSTAVS CELMIŅŠ.

EIROPAS KRUSTCEĻOS

1947

LATVIJAS VALSTS
BIBLIOTEKA

90-

~~32.786~~

0209102288

GESTAPO ROKA STIEPJAS PĒC MANIS

Un tad arī mana stunda bija pienākusi.

Cerības atgūt Latvijas brīvību un neatkarību bez vācu okupācijas iestāžu pretestības 1943. g. otrā pusē bija izgaisušas pilnīgi.

Istenībā latvju tautas vairākums to bija jau atjautis okupācijas pirmajās nedēļās, kad pēkšņi tika pārdēvētas Rīgas ielas un izdots noliegums valkāt latvju formas tērpus.

Bet latviešu veselais saprāts, godprātīgi iedomājoties tādu pat citām tautām un arī vāciem, nevarēja tik ātri samierināties ar atziņu, ka vācu t. s. „austrumpolitika” patiesi tā ir domāta, kā tā pie mums izpaudās, un kā viņas atbildīgie īstenotāji uz vietas — krodzniecības aroda mācekļi Loze un zobārsts Dreksleris, pirmais kā t. s. Ostlandes valsts komisārs un otrs kā Latvijas apgabala ģenerālkomisārs nebija vis iecelti nejaušības vai pārpratuma dēļ, bet kā vācu nacionālsociālistiskās partijas izlases vīri.

Kamēr dažas latviešu nacionālistu un arī marksistiski noskaņotas grupas jau drīz vien ieņēma vairāk vai mazāk aktīvas pretestības pozīcijas, plašās aprindas vēl joprojām ieturēja vērotājas stāvokli, brīnoties par milzīgo atstarpī starp vācu armijas militāro jaudu un partijas vīru neiedomājamo politisko diletantismu un stulbumu.

Drīz notikumu gaita pārliecināja arī pēdējos izlīguma iespējas ticētājus: latviešu kaujas vienību vadības izņemšana no latviešu rokām, vienību izkaisīšana un nekautrīga izmantošana „trešās valsts” īpatnējās iekš-

politikas vajadzībām; latviešu t. s. „pašpārvaldes” trūcīgo palieku sistematiska iznīcināšana un nodošana kvislingiešu — nodevēju „līdumnieku” rokās; Latvijas saimnieciskās un kultūrālās dzīves administratīvā aparāta pakāpeniska iekļaušana Lielvācijas imperijā — viss tas noritēja pārāk nepārprotami, ar mērķtiecību un ciniski atklāti, lai to varētu pārprast.

Tāpēc arī domas un pretestības veidi, kas tika pausti pagrīdes izdevumā „Latvju Raksti Brīvā Latvijā” (pirmie Nr. Nr. ar nosaukumu “Vēstījums”), sākot ar 1943. gada vasaru, visnotaļ tika uzņemti ar atsaucību un saprašānu un nedaudzu mēnešu laikā ļāva izdevumam izvērsties par Latvijas neatkarības centienu visplašāko un regulāro paudēju apzinīgajā latvietībā ārpus Rīgas.

Vācu Gestapo iestādēm šis tas bija nācis zināms, bet par to, kas aiz laikraksta īsti stāv un kas būtu varējis noorganizēt plašo izdalīšanas tīklu visas Latvijas apjomā, viņu ziņas bija visai pretrunīgas.

1942. gada septembrī, kad taisni biju atgriezies no pa pusei nelegāla izbrauciena uz Somiju, varēja samanīt, ka vācu SD (Sicherheitsdienst) uzmanība sāk pievērsties jau 1941. gada augustā slēgtās Pērkoņkrusta organizācijas biedriem vispārīgi un arī man personīgi.

Šinī sakarībā kādā dienā pie manis darbā ieradās SD priekšnieka vietnieks Šl. un pēc īsa ievada aicināja labprātīgi pārcelties uz Vāciju. „Pie Jūsu spējām un zināšanām”, viņš augstsirdīgi izteicās, „Jums nenāksies grūti atrast piemērotu nodarbošanos un drošāku eksistenci kā šeit”. Lai es nebūt neuzskatot par izsūtīšanu vai trimdu — pārcelšanās būtu tikai uz apm. 6 mēnešiem — „pat ne līdz kaļa beigām, kamēr lietas šeit uz vietas (t. i., Latvijā) cik necik izkārtojas.” Gadījumā, ja es aicinājumam nesekotu, Gestapo rīcībā esot arī citi līdzekļi pret mani. Runājot Šl. izsmēķēja trīs cigaretes, es nevienu.

Šāds vai līdzīgs priekšlikums man nenāca negaidīts, un iekšēji uz tādu jau biju sagatavojies. Tāpēc to arī mierīgi un noteikti noraidīju, neraugoties uz atkārtotiem norādījumiem par „citu paņēmieni” iespējamību.

Ka tādi agrāk vai vēlāk pret mani tomēr tiks lietoti, par to man nebija ne mazāko šaubu, un īstenībā kopš minētās sarunas uzskatīju sevi par līdz turpmākam „nosacīti atlaistu” Gestapo gūstekni.

Iemesli, kāpēc pēdējā tomēr kavējās vēl veselus sešus mēnešus, pirms tā mani apcietināja faktiski, pieder pie Gestapo taktikas neizdibināmiem noslēpumiem, ar kādiem vēlāk vēl nācās sastapties.

Ja tā bija iedomājusies, ka šāda veida “brīdinājums” spētu manu un manu līdzdarbinieku aktivitāti noslāpēt — “līdumnieku” ziņojumi to drīz pārliecinātu par pretējo.

Jo, patiesi, rēķinoties, ka mana apcietināšana tikpat ir neizbēgama — ne tamdēļ, ka manā tuvākā apkārtnē varētu rasties kāds nodevējs vai tiktu pielaista rupja kļūda, bet gan vienkārši tamdēļ, ka vācu frontes stāvoklis un viņu okupācijas politikas bezprāts tos iedzīs vienmēr bīstamākās spīlēs — pieliku visus spēkus un saprašānu, lai latviešu tautas pretestības noskaņojumu pret vācu okupāciju ne tikai vēl vairāk uzskurto, bet arī lai dotu tam iekšējās un ārējās politikas vajadzībām piemērotu tvērumu.

Laikraksta izdališanas tīkls tika galīgi izveidots (caur 60 izdales punktiem); latviešu politisko nogrupējumu saskaņošanai un viņas pārstāvībai Latvijas mērogā tika atrasta un atzīta nepieciešamā formula; kaujas grupas Rīgas iestāžu un stratēģiski svarīgāko punktu pārņemšanai „pēkšņu pārgrozījumu” gadījumā bija izraudzītas un pārbaudītas inž. K. vadībā; sakari ar dažādām ziemeļu valstīm tālāk izbūvēti un koordinēti.

Katru klātiegūto mēnesi, katru vēl brīvo nedēļu uzskatīju kā necerētu dāvanu un 1944. g. februāra beigās, kad sāka

vairoties aresti manā netālā apkārtnē, varēju jau sev un savējiem ar mierīgu apziņu teikt, lai tad nu arī nāk, kam jānāk.

No vienas puses atmetu smēķēšanu, jo nekas nav nepatīkamāki, kā šai ziņā būt atkarīgam no apcietinātājiem-pretiniekiem. No otras puses, vērojot lavīnai līdzīgi augošās vācu grūtības frontē, partizānu joslā, apgādē un okupācijas ikdienā, sāku jau rēķināties ar iespējamību, krīzei paasinoties, noslēpties pie piekritējiem uz laukiem vai arī pārmesties uz Somiju.

Ka vācu Gestapo, civilā pārvalde un arī militārās iestādes rīkojas saskaņoti, lai man pakāpeniski atņemtū rīcības, kustības un sazināšanās iespējas, to zināju jau sen. Jau kopš 1942. gada Ziemsvētkiem, kā to ziņoja uzticības personas Rīgas telefona centrālē, mani tālruņa aparāti dzīvoklī un Latviešu pašpārvaldē tika noklausīti, ko dažreiz varēja pat sadzirdēt sarunu laikā. Ap to pašu laiku tika izdots rīkojums preseī neievietot manu ģimetni un nekur neminēt manu vārdu. Šinī sakarībā reiz "Tēvijai" bija pat jāpārtrauc iespiešana un jāaptur mašīnas, kamēr mana seja no kalpakiešu sanāksmes uzņēmuma bija pienācīgi izkasīta. Tālāk man tika atņemts automašīnas numurs un beidzot apķīlāta arī pati mašīna. Bet 1944. gada februārī, kad jau vairāk kā pusgadu biju atbrīvots no latviešu kaņavīru apgādes organizācijas vadītāja amata, lai to nodotu vāciešiem pieņemamai personai un, pakāpeniski „likvidējoties” un uzņemoties „tulka” amatu, pārvietojies vienmēr šaurākās un grūtāki atrodamās telpās ar vienmēr citādu telefona numuru, beidzot biju nonācis līdz istabiņai, kas nebija lielāka par normālu cietuma kameru, pats ģenerālkomisārs bija tomēr atzinis par nepieciešamu mani nobeigt galīgi un pavisam. Savam palīgam Simmam tas lika uzrakstīt vēstuli ģen. Dankeram, kuņā katēgoriski tika prasīta mana atbrīvošana arī no tulka amata. „Pie Celmiņa kunga ieņemtās politiskās

nostājas (Einstellung) ģenerālkomisārs uzskata par galīgi neiespējamu, ka tas joprojām skaitās Latviešu pašpārvaldes dienestā", rakstā starp citu bija teikts.

Ka nekas netiks darīts, lai mani aizstāvētu, par to nevarēja būt ne mazāko šaubu.

Tāpēc atlika tikai nogaidīt, kas notiks 15. martā, kad izbeidzās mans kārtējais atvaļinājums un mana istabiņa Latviešu pašpārvaldē bija jāatstāj galīgi.

KAMERAS DURVIS AIZVERAS

Bet tik ilgi nemaz nebija jāgaida. Jau 1944. g. 14. marta priekšpusdienā, kad gandrīz pilnīgi biju nobeidzis "Brīvās Latvijas" 13. numura izdališanu (plkv. Ķēmaņa kungam solītos 5 eks. nespēju nosūtīt - ļoti atvainojos!), atkal piezvanīja tas pats Gestapo vadītāja vietnieks Šl. und lūdza mani ierasties pie viņa priekšnieka — „dažu neskaidru jautājumu nokārtošanai”.

Ka gaidītais brīdis līdz ar to beidzot bija pienācis, par to vairs nevarēja būt divu domu. Pārlūkoju vēlreiz savu rakstāmgaldu (kas gan jau atradās gaidās turpat pusgadu) pēc pēdējā apšaubāmā rakstu gabaliņa un devos uz savu dzīvokli, lai tur arī pieliktu pēdējo roku un atvadītos no sievas. „Hall nu pa Din kant” (Turies nu stingri), viņa tikai teica.

Norunātā laikā plkst. 11-os ieradās attiecīgā vietā, kur SD vadītājs Dr. Lange mani gaidīšot, un likteņa ironija bija gribējusi, ka tas bija taisni tas dzīvoklis, ko draugi 1941. g. jūlijā bija izraudzījuši un iekārtojuši man, bet 1941. g. rudenī,

kad es atrados de facto trimdā Berlīnē, vācu ieliktenis „prefekts” Štiglics bija nodevis Gestapo vajadzībām kā „neapdzīvotu”.

Dzīvokli mani sagaidīja minētais SD priekšnieka vietnieks un sava komandiera vārdā atvainojās, ka tas esot aizkavēts ierasties un lūdzot mani ierasties pie viņa darba telpās Reimersa ielā 1. Līdz ar šo brīdi savas brīvās gaitas nebrīvajā Latvijā varēju uzskatīt par izbeigtām, it īpaši, kad no blakus istabas iznāca vēl viens Gestapo ierēdnis un lūdza atļauju braukt līdzī uz Reimersa ielu, kur viņam taisni esot „darīšanas”.

Tātad tā bija noritēt manas apcietināšanas procedūrai! Glūži eiropiski

Lielais limuzīns klusi slidēja pa jau nožuvušām Rīgas asfalta ielām, gājēji izmantoja skaidro priekšpavasara dienu savām gaitām.

Vēroju savu miļo veco Rīgu ar mērenām sērām, jo jāatzīstas, ka toreiz man nekādi nevarēja ienākt prātā, ka šie pēdējie skati varētu būt pēdējie atkal uz gadiem.

Nonākot Reimersa ielā, nekavējoties tiku ievests Dr. Lange kabinetā, kur bez viņa jau gaidīja trīs citi Gestapo virsnieki. Kopā ar līdzbraucējiem viņi tātad bija seši, kas, stīvi klanīdamies, uzaicināja mani apsēsties mīkstā kluba krēslā pie apaļa galda. Lange novietoja uz galda aktu mapi veclaiku bībeles biežumā, uz kuņas glītiem burtiem bija uzrakstīts mans vārds, un teica ar nopietni-laiņnīgu uzsvāru: „Nu, redziet, Celmiņa kungs — mēs zinām visu. Šeit šajā sējumā ir sakopots par Jums kopš gadiem viss. Paskaidrojiet, kā norit „Brīvās Latvijas” izdalīšana. Pilnīgi veltīgi Jums ir liegties.”

Ka tāds ziņojumu kopojs par mani pastāv, to zināju jau sen. Zināju arī, kuņā skapī Gestapo kanclejā tas glabājas, un arī lielākā daļa no tā satura līdz ar atšifrēto ziņotāju

vārdiem bija nonākusi manās rokās ar atjautīgu un aukstasinīgu latviešu starpniecību.

Tāpēc aktu kopojums it nebūt neietekmēja mani tā, kā Lange to bija gaidījis, un varēju bez pūlēm spēlēt nevainīgo un nezinātāju. Ārī teiciens „mes zinām visu” bija tik bieži dzirdēts no dažādu nokrāsu vācu aģentu puses, ka nebija ne mazākā iemesla ļaut sevi izsist no sliedēm.

Kā apcietināšanas gadījumā vispāri izturēties, ko teikt, ko neteikt, tas bija jau kopš mēnešiem pārlikts un izdomāts, tomēr konkrētā gadījumā vienmēr ir jāreķinās ar jauniem blakus apstākļiem, kādus iepriekš paredzēt ir neiespējami. Šinī reizē tādi varēja būt pirms dažiem mēnešiem un nedēļām apcietināto vairāku desmitu līdzstrādnieku varbūtēji izteicieni. Nekas sevišķi graujošs tajos gan būt nevarēja, jo tādā gadījumā būtu apcietināts jau daudz agrāk. Tomēr, cik tālu īsti Gestapo bija nākusi manām gaitām un izdarībām uz pēdām, tas tagad bija ar uzmanību un nekautrību jāizdibina.

Tāpēc turpināju aukstasinīgi liegties, lai pratinātājus izprovocētu uz plašāku izteikšanos par viņu ziņu apmēru. Pirmā pratināšana vilkās trīs stundas, un apgrūtināja vienīgi tas, ka pamīšus pratināja visi seši. Protams, biju „nejauši” nosēdināts pret gaismu, lai katrs no viņiem varētu vērot manu sejas izteiksmi, bet tas jau nebija nekas negaidīts. Turpretim, kas attiecas uz pašu pratināšanas uzbūvi un paņēmieniem, biju gan gaidījis tos vairāk oriģinālākus un asprātīgākus. Atkārtotie apgalvojumi, ka mana pratināšana vairs esot tikai formāla, jo tikpat viss jau esot kā uz delnas, mani tikai modināja aizdomas, ka pratinātāji laikam zina vēl mazāk, nekā to vispāri varēja iedomāties. Un patiesi, jo ilgāki vilkās laiks un mēs, viens pret sešiem, tā teikt, „kučierējām”, jo paļāvīgāks kļuva es un nervozāki mani pratinātāji. Beidzot Langes nervi neizturēja, un viņš

skatīdams balsi man nokliedza priekšā visu savu „noteikto informāciju” plastiski skaidrā tvērumā.

Milzu smagums novēlās no manas sirds, kad drīkstēju sākt ticēt, ka Gestapo patiesi nezina tikpat kā nekā: ne par maniem rēgulāriem sakariem ar dažām ziemeļu valstīm; kaut ko ļoti miglainu par iekšpolitisko grupēšanos Latvijā; neko par Rīgas trieciena grupām, partizāniem un darbību latviešu bruņotās vienībās!

Jā, pat par „Brīvās Latvijas” redakciju, iespiešanu un izdalīšanu viņu ziņas bija tik trūcīgas un fragmentāras, ka kļuva tīri jautrs un priecīgs.

Mani tas visai pārsteidza, un, kad bija pārtraukums uz dažām stundām, varēju jau diezgan skaidri un droši nospraust savas turpmākās izturēšanās virzienu un taktiku.

Ka mani tikpat neatbrīvos, vienalga, vai izdotos sagādāt pietiekamu materiālu vai ne, tas bija zināms no Rīgas Gestapo prakses, un to arī vairākkārt pasvitroja Dr. Lange.

Tāpēc, lai novērstu turpmākas apcietināšanas manu vēl brīvībā esošo līdzdarbinieku vidū, kādas būtu bijušas neizbēgamas, vērā ņemot materiālu trūcību, nolēmu visu atbildību par „Brīvās Latvijas” sastādīšanu, iespiešanu un izdalīšanu ņemt uz sevīm — šīnī gadījumā sakot turpat pilnu patiesību.

Kad, pratināšanu atjaunojot, nācu ar attiecīgu paskaidrojumu, Lange kļuva pārlietu priecīgs, jo laikam izprata to tā, ka esmu ar mieru atzīties pilnīgi.

Pratināšanu pārtrauca, man iedeva rakstammašīnu un noveda uz sardzes telpām nama piektajā stāvā. Šeit atsevišķā kamerā man uzdeva rakstīt manu dzīves gājumu, kā arī darbību vācu okupācijas periodā. Cauri nakti kamera bija spilgti apgaismota, un izdzēst uguni neatļāva. Tas tā palika visas sešas nedēļas, ko tur pavadīju bez pastaigas un pirts. Arī nakts laikā kameras durvis palika atvērtas, un

sardzes seržants vai dažu reizi arī Gestapo virsnieki mani nepārtraukti novēroja.

Pirmo nakti un arī nākošajā dienā neko nerakstīju, aizbīdinādamies ar „nervu sabrukumu” (kas mani gan nekad agrāk nebija piemeklējis un, cerams, arī nākotnes dzīvē izpaliks!), un tikai trešajā dienā rūpīgi un uzmanīgi uzmetu to, ko biju nodomājis teikt.

Pēc tam bija gandrīz veselu nedēļu miers, un varēju netraucēti taisīt visādus novērojumus.

Nams, kuŗā vācu Gestapo Rīgā mita, bija rūpnieka Taubes (vēlāk Zemkopības ministrijas) nams, un pirms 20 gadiem es tanī biju dzīvojis ar ģenerāli Balodi. Toreiz, neilgi pēc Bermonta izdzīšanas, gan nekādi nebūtu varējis iedomāties, ka man tur daudzus gadus vēlāk būs jāuzturas kā vācu Gestapo-Bermonta pēcteču gūsteknim . . .

Kameras logs bija uz sētas pusi, un pa to varēju pārskatīt Zāliša pamatskolas pagalmu, uz kuŗa kā minētās skolas audzēkņi bija rotaļājušies mans dēls, manas vecākās māsas bērni (kopš 1941. g. jau Sibīrijā) — atkal viela salīdzinošām pārdomām.

Cauru dienu nebija itin nekā ko darīt, ja kāds cilvēciskāks sardzes priekšnieks neiedeva avīzi. Vienīgais iepriecinājums bija, ka blakus maņai kamerai atradās kāda Gestapo virsnieka vietnieka birojs un varēju ērti saskatīt, kas pie viņa ierodas, un izdevīgos apstākļos noklausīties sarunas. Viņš bija Baltijas vācietis, jo runāja latviski bez mazākā akcenta, bet viņa apmeklētāji krievi, poļi, arī latvieši, un uzkrītoši daudz sievietes. Visi — kārtējie ziņotāji. Saņēmu kopā visus prātus, lai šo godavīru sejas paturētu atmiņā, un tā bija savā ziņā svētīga nodarbošanās.

Man par lielu gandarījumu, pēc kārtas un atkārtoti nāca arī „latviešu” organizācijas „Līdumnieki” vadošās personas, paklausīgi un bijīgi izstāstot savu stāstāmo. Lai arī viņiem sagādātu kādu prieciņu, notēmēju viņu iznākšanas iespē-

jamo mirkli un prasījos uz turieni, kur arī Gestapo neceļ iebildumus.

Sastopoties ar šiem „latviešiem”, bija interesanti konstatēt, kādas izjūtas ikreiz atspoguļojas viņu sejās. Dažs patiesi prata vēl tā kā nokaunēties.

Gadījās pat, ka arī sardzes priekšnieks bija latvietis un pat no tādiem „latviešiem”, kas citkārt mēdza pasvītrot savu „neatkarīgo latvisko stāju” vācu iestādēs. Dīvainā kārtā neviens no viņiem neatrada par iespējamu mani vispār pazīt, lai gan laika un izdevību bija tiku tikām, pat ja istabā būtu bijuši slepeni mikrofoni vai cita veida noklausīšanās ierīces. Būs interesanti vēlākā dzīvē dabūt no šiem noslēpumainiem īpatņiem paskaidrojumus par viņu rīcību.

Pie spilgtas gaismas gulēt ir grūtāki, nekā to var iedomāties, vēl jo vairāk tad, ja sardzes priekšnieks ir ieturējis pārāk spēcīgas vakariņas un tad vai nu trokšņo ilgstoši un ar redzamu baudu vāji arī lūko ievadīt lielpolitiskas sarunas ar mani, vislabprātāk nakts vidū, lai aizdzītu miegu sev un līdzī paņemtu arī manējo.

Sešu nedēļu laikā, ko pavadīju Rīgas Gestapo nama augšējā stāvā, mani pēc kārtas apsargāja un vēroja ap 40 dažādas personas, virsniekus ieskaitot. No vienas puses apsargātāju nemitīgā maiņa bija izskaidrojama ar vēlēšanos ļaut iespējami lielākam Gestapo ierēdņu skaitam iepazīties ar manu ārieni, no otras puses — lai novērstu tuvāku sapazīšanos ar kādu pļāpīgāku vai vieglāki pērkamu ierēdni.

Un tomēr palaimējās dabūt mazu kontaktu ar ārpusauli-Pleskavas krieviete, kas nesa ēdienu, nodeva sveicienus no kādas kollēgas-latvietes līdz ar piezīmi, ka viņas vīrs arī ir vesels, t. i., Gestapo viņu nebija notvēris!

Kad bija pagājusi apmēram nedēļa, ieradās atkal viens no pratinātājiem un ļoti oficiālā un strupā tonī paziņoja, ka tas, ko es esot iesniedzis, nesaturot to, ko komandieris esot

gaidījis. Tādā pat veidā atbildēju, ka man vairāk nav ko teikt un ka arī nedomāju to darīt.

No šī brīža sākās jaunas ilgstošas pratināšanas dažādos dienas un nakts laikos. Reiz pat 8 stundas no vietas, darbā laižot četrus dažāda tipa ierēdņus. Dažs baltvācietis, liekuļojot apslēptu labvēlību, atsaucās uz to, ka mana jaunākā māsa esot bijusi viņa latviešu valodas skolotāja, un lūkoja izdabūt ko ar labu. Citi atkal ar drūmi draudošām sejām kaut ko čukstēja par citām iespējamībām, kas esot Gestapo rīcībā. Maigāko no šādām iespējamībām jau zināju no labi agrāk pratinātiem cīņas biedriem: saistītas rokas uz muguras, salocītās ceļu locītavās iesiets koks, maska uz sejas, lai apslāpētu kliezienus, nogāž gar zemi un tad apstrādā ar steku, kamēr kas iznāk vai neiznāk.

Lielāko daļu taujāšana attiecās tomēr uz „Brīvās Latvijas” izdališanas aparātu un tanī iesaistītām personām-aktivitātes sektoru, kas nebija ne piektā daļa no manas toreizējās politiskās darbības Latvijas neatkarības labā. Bet arī šinī nozarē Gestapo ziņas izrādījās tik trūcīgas, ka man nenācās grūti vērst viņu aizdomas uz vienmēr jauniem maldu ceļiem un pratināšanu vilkt gaŗumā, kas man toreiz vairāku iemeslu dēļ bija no svara. Vienīgais izņēmums bija ar kādu laikrakstu iespiedēju grupu Jelgavas apriņķī pie kāda pagasta sekretāra. Grupa bija izgatavojusi gan tikai vienu numuru, bet par to Gestapo informācija bija tik negaidīti konkrēta, ka te glābt vairs nebija iespējams. Tas mani ļoti nospieda, jo zināju, ar kādu pašreizējību šie Mēdema valstības latvieši bija pūlējušies un riskējuši. No otras puses bija dziļš gandarījums, ka ne Rīgas, ne Vidzemes plašie iespiedēju kadri tiem vispār nemaz nebija zināmi. Veselu nedēļu tie meklēja, kur palicis Ozoliņš, viens no maniem aktīvākiem līdzstrādniekiem Rīgas prefektūrā. Man rādīja desmitām fotografiju, un, kaut arī viena no tām bija

ista, kratīju tikai galvu un prasīju pēc Ozoliņa ar raga brillēm un kupliem matiem. — Īstajam bija skaists plikpauris.

Turpretim par manām attiecībām ar pārējiem latviešu politiskajiem nogrupējumiem, kas vairāk vai mazāk aktīvi darbojās pret vācu okupācijas varu, viņu informācijā nebija nekas vairāk kā dažas miglainas nojautas, bet par manām attiecībām ar Somiju un citām ārvalstīm tie pūlējās vienīgi izdibināt manas sievas-somietes radnieciskās saites ar Somijas maršalu Mannerheimu! Par ļoti smagu pārkāpumu uzskatīja arī to, ka es 1942. g. 6. decembrī, Somijas valsts svētkos, Latviešu virsnieku klubā esot runājis somu valodā, neuzsākot un nenoslēdzot svētku aktu ar t. s. vācu „nācījas dziesmām.” Tā tas bija-tur nevarēja neko iebilst. Bet tas tik būtu vēl trūcis, ja būtu bijis citādi.

Tāpēc, neraugoties uz dažkārt visai ielgstošām pratināšanām un nervu pakāpenisku nolietošanos apgrūtinātas gulēšanas dēļ, mana pašpaļāvība ar katru reizi tikai auga, kurpretim pretinieki vienmēr vairāk iekaisa, neviļus atsedza savas kārtis un tomēr ne pie kāda iznākuma netika. Reiz pašas pratināšanas vidū man pat ienāca prātā doma vēlāk uzrakstīt apcerējumu „Pratināšanas psiholoģijas būtiskā jēga.”

Taisni tad, kad pratināšana bija sasniegusi kulminācijas punktu un attiecības kļuvušas visai saspīlētas, kādā priekšpusdienā mani aicināja pie komandieŗa. Man par lielu pārsteigumu un prieku viņa kabinetā atradās mana sieva, kas, izmantojot savu mistisko somisko aizmuguri, ar kuŗu vācieŗiem toreiz militāri-politisku apsvērumu dēļ bija jārēķinās, bija pratusi izgādāt tikŗanos ar mani. Pie pirmās reizes gan nespēju neko daudz saklausīties vai arī pats ko teikt, bet citu reizi, kad arī notārs Blūma kungs bija tik laipns ierasties personīgi, lai izgatavotu ģenerālpilnvaru un testamentu, guvu tik vērtīgus norādījumus caur savu mīļo sievu par to, kas notiek ārpusē, ka no savas puses varēju uzskatīt

pratināšanu par nobeigtu. Ziņas par līdzapcietināto viena ceļa gājēju stāju un izturību, neraugoties uz ļoti jūtamiem fiziskiem ietekmējumiem, man deva dziļu gandarījumu. Neradot iespēju tik drīzi ar viņiem visiem tikties, izsaku viņiem šinī vietā latvisku pateicību un atzinību. Arī ziņa, ka kāda ļoti augsti stāvoša persona draudzīgā ārvalstī bija par mani atklāti iestājusies, man deva ārkārtīgu gandarījumu.

LATVIJA MAN ATKAL JĀATSTĀJ

Pirms dažiem gadiem, kad rakstīju savas atmiņas par atgriešanos Latvijā pēc septiņgadīgas trimdas un cietumiem, nobeidzu tās ar jautājumu: cik ilgi man šoreiz būs lemts Latvijā palikt?

Izrādījās, ka jautājums nebij bijis nevietā — nebija pagājuši vairāk kā divi ar pusgadu, kad man, atkal pret manu gribu, tā bija jāatstāj. Ka mani neatbrīvos, tas bija vairāk kā skaidrs. Bet mani neatstāšot arī Rīgas Centrālcietumā vai Salaspils nometnē — Lange izteicās. „Priekš Jums mums ir kas cits padomā, un Jūs atbrīvos tikai tad, kad Jūs vācu civilai pārvaldei un mums (t. i., Gestapo) vairs neko, it neko nevarēsīt kaitēt.” Pēc viņa domām tas varētu ilgt 7—10 gadus.

Tāpēc, kad aprīļa beigās man lika gatavoties ceļam, uzņēmu šādu paziņojumu gandrīz vai ar labpatiku — būs reiz skaidrība un miers!

Ka man nebūs jāsež ne piesolītie 10,7 vai pat 5 gadi, par to nešaubījos ne mirkli, bet ar 2, pat trīs gadiem gan klusībā rēķinājos. Un, protams, ne jau, ka vācieši mani kādreiz „apžēlos”, bet gan, ka sabiedroto spiediens to panāks vai arī tie atbrīvos mani tieši. Pie tādas „austrumu politikas”, kādu stūrgalvīgi un stulbi Alfr. Rozenberga vārdā turpināja piekopt viņa ieliekteņi, Baltijas vācieši, vāciešiem t. s. austrumu

telpa neizbēgami jāzaudē, kas savukārt ietekmēs kaŗa gaitu rietumos un pat visu kaŗa iznākumu.

Taisni tad, kad sēdēju Rīgas Gestapo namā, Ungārijā notika vācu apvērsums, un no Rīgas sastāva turp steidzīgi tika sūtīti visi aizstājami Gestapo ierēdņi un SS-vīri. Arī tas man sagādāja zināmu gandarijumu, jo nozīmēja vācu grūtību pavairošanos.

Tomēr to, ka viss noritēs daudz straujāk, drāmatiskāk un pilnīgāk, kā arī to, ka Ungārijā toreiz apcietinātie valstsvīri vēlāk būs mani likteņa biedri un labi draugi! — to gan nespēju toreiz paredzēt.

Smagāk bija atstāt nezināmam liktenim manu mīļo, veģo māti, kas, neraugoties uz viņas toreizējiem 82 gadiem, ar tādu interesi un mīlestību bij sekojusi manai cīņai un manam darbam, kā arī manu jauno sievu, kas manā darbā, it sevišķi sakaros ar ārvalstīm, bija neatsveŗama palīdzē un līdzcīnītāja.

Bet ar šādām varbūtībām nesastapos pirmo reizi savā dzīvē. Iekšēji jau biju visu pārlicis un samierinājies un gatavībā jau kopš tā brīža, kad mana nostāja pret vācu okupācijas varu bij ievirzījies apzinātā un bezkompromisa pretdarbībā pret to.

Atlika vairs tikai ar izturētu stāju vilkt pēdējās konsekvences, un kāda iekšēja balss mani lūkoja mierināt, ka priekšā stāvošais pārbaudījums būs arī pēdējais manā dzīvē, kuŗā pārdzīvojumu nebija trūcis.

Biju iekšēji pārliecināts, ka pēc tā izturēšanas beidzot varēšu pievērsties radošam, pozitīvam darbam un vismaz daļēji attaisnot to latviešu ticību un cerības, kas vairāk kā desmit gadu bija gājuši ar mani vienu ceļu vai arī vērojuši manas gaitas ar saprotošu piekrišanu.

Tas bija svētdien, 23. aprīlī, kad man teica, ka nākošajā rītā agri mani vedīšot ar Berlīnes vilcienu uz Vāciju. Sieva drikstēja atnest veļu un citu nepieciešamo. Devos agri pie

miera, bet jau ap 10-iem vakarā mani no nāras atkal nocēla un lika sagērbties. Kāds no pratinātājiem tad arī pateica, ka es esot ar nodomu maldināts, lai domubiedri un draugi nesarīkotu kādu demonstrāciju vai „vēl kaut ko ļaunāku”. Aizbraukšana notikšot tūlīt ar vieglo mašīnu uz Tilzīti.

Drīz ar savu ceļa somu biju lejā dzīvoklī, kuŗu pirms 20 gadiem saucu par savu, bet kur tagad bij sardzes telpas, un no turienes nekavējoties mašīnā. Bez šofeŗa mani pavadīja vēl divi Gestapo virsnieki civilā, abi jūtami nobruņojušies. It kā atvadīdamās, mašīna apmeta likumu pa Kronvalda bulvāri līdz Viestura dārzam, lai atgrieztos pa kvartāliem, kur biju dzimis un nodzīvojis sava mūŗa lielāko daļu. Protams, tas netika darīts ar nodomu, man par prieku, bet gan, lai mašīnā ieņemtu divas kastes ar valsts spirtu. Kādam nolūkam, lai paliek pavadoņu noslēpums.

Pāri tiltam un pa Jelgavas šoseju veda mūsu ceļš. Mašīnas starmeŗu gaismā varēju vēl saskatīt pazīstamas vietas un apvīdus — Olaines aizsargu namu, kas kādreiz skaitījās Rīgas pulka 2. rotā, kuŗas komandieris biju; Jelgavas Viestura pili; „Zemgalieŗa” redakcijas telpas Katoļu ielas sākumā, kur bija notikuŗas daudzas nelegālās sanāksmes Mēdema laikā un t. t., un t. t.

Drīz bija klāt arī Elēja, Meitene, un īsi pirms pusnakts Latvijas robeŗa jau bija aiz mums. Naktī šķērsojām Lietuvu, un pirmā rīta gaismā mani novietoja Tilzītes policijas aresta telpās, kamēr pavadoņi (viens no tiem bij tilzietis ar lietuvisku uzvārdu) izgāja brokastot un likt uzcept sev zaķi, ko naktī bijām sabraukuŗi.

Tālāk ceļojumam izmantoja dzelzceļu cauri Austrumprūsijai uz Pozeni, tad uz Breslavu, Drezdeni, Plauenu. Jo tālāk dienvidos, jo vairāk varēja manīt pavasaŗa vēstneŗus-vizbuļus, lapojoŗus bērzus, pavasaŗa ziedus. Braucām nepārtraukti 48 stundas, un nav nozīmes šo posmu aprakstīt sīkāk. Nevarēja toreiz iedomāties, ka visi ŗie apgabali gadu

vēlāk būs krievu rokās un desmitiem tūkstošu latviešu bēgļu mēros to pašu ceļu, bet nesalīdzināmi grūtākos un bīstamākos apstākļos!

Otrdienas pēcpusdienā, 25. aprīlī, nonācām Neuštatē (pie Mīnchenes-Berlīnes dzelzceļa), kur pārsēdāmies šaursliežu vilcieniņā, kas elsdams mūs uzvilka kalnos. Gala punkts bij Flosas pilsētiņā, ap 5 km no Čehoslovākijas robežām. Tikko biju izkāpis, kāds SS-virsseržants paķēra manu koferi un uzaicināja sēsties mazā BMG mašīnā, pie kuņas stūres rata jau sēdēja kāds tukls SS-pulkvedis-leitnants.

Atskatījos pēc pavadoņiem, bet tie bez atvadišanās jau bija pazuduši atpakaļejošā vilcienā. Nesakot ne vārda, virsseržants nosēdās man blakus, un mašīna devās ceļā.

Ar ziņkārību un interesi vēroju apkārtni, kuņā, jo augstāk pa likumoto ceļu uzbraucām, vienmēr vairāk izzuda pavasara vēstneši un pati daba kļuva drūmāka. Kur īsti pēc dažiem mirkliem nokļūšu, domāju, kamēr pulkvedis klusēdams vadīja mašīnu vienmēr dziļāk kalnos. Uz atbildi ilgi nebija jāgaida. Drīz parādījās baraku bloki un pārvalžu ēkas, bet uz ceļa arvien biežāk civilu gūstekņu kolonnas SS-vīru apsardzībā.

Ieraugot mašīnu ar pulkvedi pie stūres, gūstekņi steidzīgi un bijīgi noņēma cepures un pieņēma stingri militāru stāju.

Izbraucām cauri vieniem vārtiem — postenis mūs nekavējoties palaida, tikko pazina mašīnas vadītāju. Piebraucām otriem vārtiem, pie kuņiem uz viena staba bij piestiprināta liela plāksne ar uzrakstu: Schutzhaftlager Flossenburg.

Tātad koncentrācijas nometne gan.

Vārti atdarījās, un mašīna uzbrauca uz liela laukuma, pa kuņu pastaigājās tūkstošiem gūstekņu. Gaŗām jauniem baraku blokiem mašīna uzvijās līdz trešiem vārtiem un, kad tie atdarījās, ieobraucām ap 100 m gaŗā un 6 m platā pa-

galmā ar augstu mūri vienā pusē un galos, bet gaŗu vienstāva ēku ar reŗģiem otrā pusē.

Lieta kļuva arvien nepārprotamāka.

Atvērās ceturtās, smaga ozola durvis, un man lika izkāpt un doties namā. Gaŗi, akmeņu flīzēm klāti gaiteni ar dzelzstieņu starpsienām pa labi un pa kreisi no durvīm — ko vēl vairāk? Mani pieveda pie labā spārna pirmās kameras atvērtaŗām durvīm. Kameras viŗā galā ap 2 m augstumā bij saskatāms lodziņš ar dzelzs reŗģiem ārpusē.

Tikai tad pulkvedis pirmo reizi mani uzrunāja. „Vai zināt, kur tagad atrodaties?” „Man liekas gan, ka zinu”, atbildēju. „Esmu koncentrācijas nometnes komandants”, pulkvedis turpināja, „Jūs tiekāt ievietoti nometnes aresta namā, atsevišķā kamerā, pilnīgā izolācijā. Par novietoŗanās apstākļiem un aresta nama kārtību Jūs informēs virsserŗants.”

Uzmetis man bargu, īsu skatu, kas laikam nozīmēja atsveicināŗanos, komandants devās pa gaiteni atpakaļ.

Iegāju kamerā, kuŗā jau atradās mans koferis, un durvis aiz manis aizvērās. Noskanēja atslēgas slēdziens — vienu reizi, divas reizes, noskanēja otras atslēgas slēdziens — vienu reizi, divas reizes. Un tad bija klusums.

Sākās treŗais cietuma posms manā mūŗā pēc sestās apcietināŗanas politisku iemeslu dēļ pēdējo 11 gadu laikā.

FLOSENBURGAS KONCENTRĀCIJAS NOMETNĒ

Cepuri un mēteli noņēmis, pārdomās paliku stāvot sarnoŗā klusumā un uzmetu skatu telpai, kuŗai bija lemts būt par manu mītni turpat veselu gadu.

Kamera, kas kamera — Rīgā, Ciriŗē vai Flosenburgā; 1,90 m plata un ap 3,80 m gaŗa telpa ar normēta augstuma griestiem un koka grīdu. Pēdējo apstākli uztvēru tūliņ kā iepriecinoŗu, jo tas piedod kamerai zināmu mājīgumu, istabas ilūziju, bet no otras puses slēpj sevī arī briesmas, ja namā būtu ieviesuŗās blaktis vai citi kukaiņi. Tādu ŗeit,

šķiet, tomēr nebija, jo nevarēju saskatīt īpatnējās pazīmes. Salīdzinot ar agrākās reizēs apdzīvotām kamerām, kas bija asfaltētas, tāpēc varēju atzīmēt pirmo „guvumu”. Otrs tehnisks uzlabojums bija tekošs ūdens kamerā līdz ar mazu mazgāšanās lavuāru. Cik tas ir ērti, to sapratīs katrs cietumnieks, kas zina, cik lielā mērā tam pie ēšanas jāņem talkā pirksti, vērā ņemot naža reto izsniegšanu. Un, beidzot, trešais civilizācijas uzvaras liecinieks bija — skalojams klozets kamerā.

Kameru varēja pielīdzināt peldu istabai Rīgas vidēja vecuma namos: lielums apmēram tāds pats, arī gaismas bagātība līdzīga, vienīgi vannas vietā gulta, kas aizņēma tik daudz telpas, ka maz atlika vietas pastaigai, kam cietumnieks vēlti vismaz 2—3 stundas dienā. Šeit „skrejceļš” ar mazu līkumu iznāca 4,5 soļus gaŗš, jo bez gultas kāmerā vēl bija skapītis drēbēm un ēdienam, kā arī ķēblītis un galdiņš. Pēdējais taisni tik liels, ka iznāca vieta pasjansam, ja to pilnīgi izvietoja.

Blakus durvīm atradās centrālapkures krāsns, bet vienīgā spuldze augstu virs tām apputējušā stiepuļu sietā. Tas savukārt bija liels minus, jo bez gala gaŗajos ziemas vakaros nevarēja lietot galdu rakstīšanai, un arī lasīšana bija apgrūtināta vājās gaismas dēļ. Lai šeit agrākie Rīgas CC kollēgas atceras II korpusa vieninieku gandrīz mājīgo apgaismojumu pie liela galda vienmērīgā temperatūrā turētās kamerās, kas deva iespēju ar baudu izlasīt ne tikai Šekspiru vidusangļu valodā, bet arī Valteru Skotu, ar kuŗu brīvībā reti kāds tiek galā pilnā apjomā!

Arī sienas Flosenburgā bij vienīgi baltinātas, kurpretim Rīgas CC tās bij cilvēka augumā klātas ar eļļas krāsu — priekšrocība, kuŗas nozīmi izpratīs sevišķi tas, kam pašam jātur sava kamera tīra.

Logi bij veŗams vienīgi augšējā malā desmit centimetru, kas gaisošanai nekādi nepietiek. Arī ventilācija bija visai

trūcīga, tā ka par gaisa apmaiņu kurmet pietiekamā apjomā nevarēja runāt ...

Bet to vakaru tik tālu nemaz neaizdomāju. Divas diennaktis biju bijis ceļā bez mazākās gulēšanas un tāpēc neka-vējoties ķēros pie mantu izkrāvāšanas, lai jo drīzāk varētu atgulties zili krāsotiem pārvalkiem segtajā gultā.

Uz galdiņa goda vietā nāca manas sievas ģimēne zelta rāmītī, ko biju saņēmis no viņas mātes Somijā, atvilktnē skūšanas piederumi un citi sīkumi, skapī uzvalks un veļa, un ... ievilkšanos varēja uzskatīt par nobeigtu.

Sāku jau ar labpatiku atbrīvoties no gaŗajā ceļojumā sasvīdušajām drēbēm, kad pēkšņi uzmanīgi atdarījās ēdiena saņemšanas lūciņa durvju vidū un tanī parādījās divu galvu siluēti, labvēlīgi gaidošā izteiksmē.

Domāju jau izlikties, ka tos nemanu, bet ilggadīgā cietuma prakse lika tomēr pie durvīm pieiet — varbūt tie domāja labi.

Un tā arī šoreiz bija. Viens no apmeklētājiem izrādījās aresta nama uzraugs (pavisam viņu bija tikai divi), kas turpat arī dzīvoja, apm. 55 g. vecs pirmā pasaules kara veterāns, SS-daļās vienkārši iedalīts un nebūt ne partijas cilvēks vai pat Gestapo vīrs. Dzimis Kaselē, pēc dabas labsirdīgs un nekaitīgs, tas miera laikos bija gatavojis lauciniekiem desas un žāvējis šķiņķus un vasarā tapsējis istabas. Kārtības un disciplīnas viņa laikā nebija tikpat kā nekādas, un tāpēc viņu mēnesi vēlāk, kad kara laime strauji pārsviēdās un pašā Vācijā sāka pūst skarbāki vēji, diemžēl, pārcēla uz lidmašīnu montēšanas fabriku pie nomettes. No viņa toreiz tomēr dabūju pirmos un, kā vēlāk noskaidrojās, arī pilnīgi pareizos norādījumus par to, kam no nomettes vadošā sastāva var uzticēties un no kā jāuzmanās.

Otrs, strīpainās cietumnieku drēbēs, slavu valodu tulks un toreiz faktiskais noteicējs par aresta namu, izrādījās kāds kroātu virsnieks, kas savā laikā bija bijis iejaukts

atentātā pret karāli Aleksandru un franču ārlietu ministru Bartu. Bēgļodams no zemes uz zemi, tas 1933. gadā bij nokļuvis arī Latvijā un tur, franču sūtņa Tripjē pieprasīts, ievietots centrālcietumā. Viņš teica, ka priekš tam mani esot redzējis Kongresa kafejnīcā. Man par lielu gandarījumu viņš prata arī drusku latviski, ko bija iemācījies cietumā Rīgā, kādēļ varējām pat itin labi sarunāties.

To vakaru gan tikai vairāk sapazināmies, bet turpmākās dienās tie man bij neatsverami palīgi, lai jō ātrāk un vispusīgāk iepazītos ar nometnes dzīves īpatnībām.

No viņiem saņēmu arī bagātu lasāmvielu — 1941. g. vācu ilustrētus žurnālus. Ar gandarījumu varēju salīdzināt vācu bravūru un pašpaļāvību krievu kampaņas sākumā ar 1944. gada jau stipri mēreno noskaņu. No tās vien jau varēja secināt, ka vāci kaŗu gatavojas zaudēt, ko nekautrējās atzīt arī abi minētie.

Nākošā dienā uzrakstīju par savu jauno atrašanās vietu un apstākļiem sievai vēstuli, kuŗu man solīja arī nosūtīt. Tad ar baudu gāju zem dušas, ne mazākā mērā nenojaušot, kādam nolūkam dušas telpas vēl tiek lietotas. Dabūju arī īsu izstaigu pa minēto 100 m gaŗo un 6 m plato sētu un varēju jau sākt pamazām orientēties, kur īsti esmu nokļuvis.

VIENĪGIE SAKARU PAVEDIENI AR ĀRPASAULI UN NOMETNES IKDIENA

Flossenburgas koncentrācijas nometne (vēlāk viena no galvenām augstāk stāvošo personu slepkavošanas nometnēm) atradās Bavārijas Oberpfalcas klinšainā mežā, agrāk neapdzīvotā apvidū, apm. 900 m virs jūras līmeņa, netālu no Čehoslovākijas robežas.

Pakāpeniski kopš 1936. gada pašu gūstekņu celtās barakas un pārvaldes ēkas bij izkaisītas pa nogāzēm teras-

veidīgi. Varēja labi iedomāties, kādus klinšu blāķus bija nepieciešams izspridzināt un aizvākt, cik mežus noņemt, lai šajā vietā vispāri varētu celt mājokļus.

Nometnes normālais tilpums bijis aplēsts 8000 personām, bet parasti šis skaits tika pārsniegts 2 un 3 kārtīgi. Galvenās novietnes parastiem gūstekņiem bija koka barakas ik 200 cilvēkiem, bet aresta nams mūža ar 40 atsevišķām kamerām. Gūstekņi to dēvēja par bunkuri.

Pie nometnes atradās arī SS-pilsētiņa — mītne precētiem SS-vīriem un ārējās sardzes garnizonam, kā arī akmeņu lauztuves, fabrikas un darbnīcas, kurās strādāja gūstekņi.

Visu to, protams, dabūju zināt netieši, ar laiku un pakāpeniski, jo mana izolācija bij tik hermetiska, ka īstenībā neko es nebūtu varējis izzināt. Izņemot abus uzraugus (sarunas ar otru uzskatīju par bīstamām), neviens ar mani nesatikās un pat nedrīkstēja mani redzēt. Ja manas pastaigas laikā kāds nāca pa sētu uz aresta namu, man lika noslēpties aiz aizžogojuma sētas galā, kamēr tas bij pagājis garām. Toreiz nemaz neizpratu šādas rīcības jēgu, un tikai vēlāk dabūju zināt, ka vispāri neviens ne Latvijā, ne Vācijā nedrīkstējis zināt, kur es atrodos un kas es tāds esmu. Sešus mēnešus tas arī tika konsekventi ievērots.

Pa logu arī neko daudz nevarēju saskatīt, jo tam priekšā bija kalns un uz tā egļu mežs, bet pa labi sardzes tornis ar (sākumā) ukraiņu sardzi dienu un nakti.

Tomēr dažas sazināšanās iespējas vienmēr rodas.

Viena no tādām bij gaitņieki jeb, kā viņus tur dēvēja — kolfaktori. Tie bija gūstekņi, kas palīdzēja izdalīt ēdienu, tīrīt telpas, pārmainīt veļu, sagatavot dušas un tml. Oficiāli ar viņiem sarunāties bija stingri noliegts, bet šād un tad zināma izdevība tomēr radās. Diemžēl viņi diezgan bieži mainījās: dažus it kā atbrīvoja, pārcēla uz citām nometnēm, citus, kas bija redzējuši pārāk daudz, vēlāk vienkārši apšāva.

Visinteresantākais un vērtīgākais no viņiem bija manu pirmo četru mēnešu laikā. Tas bij kāds vācu ģenerālstāba kapteinis V., ģenerāļa Ludendorfa adjutants pēckāra laikmetā. Apcietinājumā viņš jau atradās sešus gadus, pie kam pirmos divus gadus bija pavadījis atsevišķā kamerā bez pastaigas, avizēm un jebkādas lasāmvielas. Šie gadi un arī vēlākie pārdzīvojumi tam bija mazliet skāruši nervu sistēmu, it sevišķi atmiņas spējas, bet garā tas bija joprojām nesalauzts, mošs, kaut izdēdējis kā ģindenis. Saksenhauzenas noietnē tas teicās bijis kādu laiku kopā arī ar bij. Sabiedrisko lietu ministru Alfr. Bērziņu.

Viņa apcietināšanas iemesls — it kā simpatizēšana komūnismam! Tikpat viņa šefs ģen. Ludendorfs, kā arī viņš pats, atkārtoti bija brīdinājuši t. s. partijas ģenerāļus nenovērtēt krievu militāro jaudu pārāk zemu. It sevišķi viņu kaŗa rūpniecību ne, kas pēc viņu domām esot „IA”. V. bija bijis klāt visās kaŗa plānošanas un gatavošanas apspriedēs, pie kuŗām toreiz kārtēji ticis pieaicināts ģen. L., un tās notikušas Gōringa vadībā jau daudzus gadus pirms kaŗa sākšanās.

Starp citu V. apgalvoja, ka Ludendorfs šajās apspriedēs atkārtoti esot vērsis klātesošo uzmanību uz krievu virsnieku Žukovu, toreizējo militāratašeju Prāgā — lai to neizlaižot no acīm. Bet Gōrings toreiz ar nicināšanu atmetis ar roku brīdinājumam — pret savu vēlāko uzvarētāju, Krievijas maršalu.

No V., cik vien iznāca ar viņu divatā kādu minūti parunāt, vienmēr dabūju lietišķas un izsmeļošas ziņas par stāvokli frontē. Izrādījās, ka vakaros paši uzraugi bija cītīgi klausījušies BBC un citas nevācu stacijas un V. tad bijis jāpaskaidro no ģenerālstābista viedokļa. Kad sākās invāzija Normandijā un es ar baigu sirdi vēroju viņas attīstību, jebšu tās iznākumam bija jāietekmē arī mans personīgais liktenis, V. mani informēja un mierināja. Operāciju desmitajā dienā

viņš paziņoja (izmēģinot dušas telpā ūdeni): invāzijas pirmais posms zaudēts (no vācu viedokļa), otrais attīstās nelabvēlīgi. Aiz prieka nemaz nemanīju, ka ūdens atkal reiz nav pietiekami karsts....

V. bija arī fanātisks astrologs un horoskopa stādītājs, ja viņam kāds cilvēks likās interesants. Gan viņa rīcībā nebija vajadzīgās aplēsumu tabeles, tomēr viņš stādīja horoskopu arī man, dāņu pulkv. Lundingam un citiem, un, ja tikai daļa no teiktā piepildītos, es varētu būt ar savu nākotni gaužām apmierināts. Starp citu viņš man pateica, ka mani „raibie gadi” esot garām un ka pēc gada sāksoties mierīga, ražena darba periods. Uz Latviju tik drīz netikšot, bet došoties rietumu virzienā. Mana atbrīvošana notikšot trijos etapos un galīgi brīvs kļūšot starp 1945. g. 5. maiju un 20. jūniju. Daudz kas no manas pagātnes bija pārsteidzoši pareizi teikts un arī par tuvāko nākotni gandrīz viss jau piepildījies. Viņš man arī pareģoja auto katastrofu bez ļaunām sekām laikā starp 1945. g. 15. martu un 15. jūniju, un, patiesi, tāda 31. maijā Napolī arī notika.

Pats sev viņš bija paredzējis atbrīvošanu 1944. g. septembrī, un, patiesi, 11. datumā tas arī pēkšņi bija pazudis. It kā atpakaļ uz armiju, kas viņu jau sen bija izprasījusies, jeb arī galīgi brīvs — diemžēl man vairs nekādu ziņu par viņu neienāca, un nīkšana bez viņa autentiskā informāciju materiāla kļuva vēl nospiedošāka.

Viņa pēcnācējs bija kāds ārkārtīgi slīpēts un pārdrošs frizieris Otto. Politika viņu neinteresēja ne drusku, bet gan visādas apšaubāmas operācijas ar pārtiku, cigaretēm un nometnes boniem. Viņš bija paspējis dienas neuzmanītās brīvdzīvē sakārtot savas kameras durvju atslēgas tā, ka naktī pats varēja tās attaisīt no iekšpuses. Toreiz atslēgas kameru durvis pēc noslēgšanas tika vēl atstātas iekšā, un Otto kungs šo apstākli izmantoja, lai ietu Don-Žuana gaitās pie ieslodzītām sievietēm. Kādu laiku bija gājis gludi, jo

sievietes nebija uzdrošinājušās ne pretoties, ne sūdzēties un galantais kavalieris bija arī piegādājis tām pārtiku un cigaretes. Tad iznāca „pārpratums” ar kādu franču grāfienu, kas, kā uzraugi vēlāk teica, bij nonākusi stāvoklī.

Kungs Otto tika atcelts un ieslodzīts atsevišķā kamerā — 10 dienas nekurinātā telpā bez ēšanas, gultas segas un citām ērtībām. Tad to pārcēla uz akmeņplauztuvēm, un, kad to reiz vēlāk nejauši ieraudzīju, tas bija galīgi novājējis un sabrucis. Viņš vēlāk esot ticis nošauts, protams, ne jau atgadījuma dēļ ar grāfienu, bet vienkārši tāpēc, ka bija zinājis par daudz. Man viņš paliks atmiņā ar savu ikvakarus izteicienu, kad viņš gāja līdzī uzraugam noslēgt kameru durvis naktij. „Wir schalten um”, viņš teica, izdzēšot uguni, tādi lietojot vācu raidītāju izteicienu, kad tas tika pārslēgts uz citu vilņu gaŗumu.

Pēc viņa kolfaktora uzdevumus izpildīja kāds iesūtīts SS-vīrs, bet tas savu izoņņāšanas uzdevumu veica tik uzkrītoši, ka drīz vien bija atkal jāpārceļas uz citurieni. Beidzamais gaitnieks bija kāds Šveices francūzis, ar kuŗu varējām sarunāties franciski. Viņš vēlāk kopā ar mums nokļuva līdz Neapolei.

Cits informācijas avots bija vēl arī ikreizējais matu griezējs no parastajiem gūstekņiem. Kaut arī, matus griežot, visu laiku stāvēja klāt uzraugs, dažus vārdus vienmēr izdevās pārmainīt, it sevišķi ar kādu vācieti no Reinzemes. Kā īsts Figaro, viņš zināja visādas nometnes aizkulises un intrigas, un no viņa dabūju daudz ko lietderīgu zināt, kas nebija zināms pat uzraugiem un kolfaktoriem.

Bet ar to arī ārpuskamas sakaru iespējas bija izsmeltas, un vienmēr vairāk bija jāpaļaujas un jāizkopj cietumnieka galvenais ierocis — dzirde. Drīz vien biju jau atkal sasniedzis savu RCC formu un varēju nemaldoties pateikt, kā soļi atskan gaitenī vai pat sētā, kuŗas kameras durvis tiek atslēgtas vai no kuŗas kādu izved, vai nes ēdienu, veļu vai grāmatas.

Arī pa logu varēju šo to novērot pēc visādām sīkām pazīmēm, un ātri visa sadzirdamā un saskatāmā apkārtnē man bija tik pazīstama, ka nekavējoties spēju uzvert katru sīkāko pārmaiņu vai jaunu parādību.

Balstoties uz piedzīvojumiem agrākajos cietuma posmos, jau pēc dažām dienām noteicu sev ciešu dienas kārtību un to izturēju līdz pēdējai dienai.

Vispirms sevi piespiedu gulēt 10 stundas. Tas man nācās visgrūtāki, jo parasti nekad vairāk par 5—6 stundām neguļu. Šeit tomēr citādi nevarēja, jo pēc deviņiem vakarā slihta apgaismojuma dēļ nevarēja vairst ne rakstīt, ne lasīt (un ko gan?), bet pagarināt dienu — jau tā 14 stundas garu — ar liekām rīta stundām būtu bijis neprāts. Tātad no 9 vakarā līdz 7 no rīta gulēt, un patiesi varu teikt, ka 42 % no cietumā pavadītā laika tādēļ godīgi esmu pavadījis gultā. Lūkoju sev iestāstīt kādreizējā L. U. profesora Šneidera apgalvojumu, ka miegs vairojot inteliģenci. Par iznākumu pie sevis tomēr spriest neņemos. —

Ko iesākt ar atlikušām 14 stundām diennaktī? Pusotras varēja atvilkt no rīta vingrošanai, masāžai; ik pa pusstundai pusdienām un vakariņām, kā arī ik pusstundu pastaigai un avīzes lasīšanai, ja tādu deva. Bet tas kopā neiztaisa vairāk par 3 1/2 stundām-atlikušās 10 1/2 varēja rāpties kaut vai pa sienu augšā, jo nebija nekādas nodarbošanās iespējas. Staigāt par kameru šurpu un turpu, likt desmitām reizēm pasjansu — arī to nevar bez pārtraukuma, bet mācīties vai studēt? Ko? Nedeļa grāmatas. Lasīšanai deva vienu grāmatu nedēļā, visbiežāki partijas vai propagandas literatūru.

Tādā ziņā pieveikt dienu nozīmēja izturēt nemitīgu cīņu, jo nebija arī ne uz kā, par ko priecāties vai ko gaidīt, kā tas bija Rīgas Centrālcietumā: uz tikšanos un pienesumu ik piektdienas, uz pastu divi reizes nedēļā, uz grāmatu ap-

maīņu, baznīcu, zobārstu un tml. Pirmos sešus mēnešus biju arī, kā minēts, absolūti no ārpasaules nogriezts — manas vēstules visas tika atdotas atpakaļ, bet man sūtītās, kā vēlāk dzirdēju, atgrieztas nosūtītājam ar atzīmi, ka „tāds te neskaitās”! Tādējādi mana sieva un citi piederīgie ilgi nezināja, kur isti atrodos.

Šādā veidā nocīnījos pavisam trīssimt un piecdesmit sešas diennaktis. Katru dienu sāku no jauna ar stingru apņemšanos nepadoties un nesabrukt, bet ik vakaru sagaidīju ar gandarījumu un pateicību. Visgrūtākās bij t. s. „zaļās dienas”, t. i., dienas vienīgi ar nevārītām saknēm un augļiem uzturā. Biju turējis tādas ik piekto dienu, kad biju brīvībā, un paškontroles dēļ turpināju tādas arī ieslodzījumā. Bet tā kā šeit ne sakņu, ne augļu nebija, tad tās iznāca „tukšās dienas”, un tādas izturēt, neko nedarot, no sākuma bija visgrūtāk.

Un tomēr, ja man izdevās pārciest Flossenburgas gadu, neko nezaudējot no savas garīgās un fiziskās jaudas, tad man jāpateicas galvenā kārtā minētajām zaļām dienām, kā arī sistematiskai un ļoti intensīvai ikrītus vingrošanai ar sekojošu noberšanos ar aukstu ūdeni kā ziemu, tā vasaru, sukāšanos ar Dr. Em. Plāķa dāvēto jūras zāļu suku, kā arī pastaigas pusstundas izmantošanai skriešanai un improvizētai vieglatlētikai. Visu cauru gadu nodzīvoju ķiršu sarkanā treniņu tērpā (tāds bija Latvijas valsts komandām), un laikam gan nevienu uzvalku mūžā nebūšu tik lietderīgi un pilnīgi izmantojis kā šo.

Kā mūžīgo skrējēju un lēcēju sarkanā tērpā mani vēlāk teicās atcerējušās daudzas augsti stāvošas personas, kas ar mani vienlaicīgi bija ieslodzītas, bet par kuņām man toreiz gan nebija ne mazākās jausmas, kaut gan tās atradās dažu starpsienu atstatumā no manis.

EROSS UN IZNĪCĪBA KONCENTRĀCIJAS NOMETNES IZPAUSMĒ

Pakāpjoties uz galdu, varēja pa logu saskatīt arī nometnes atklātā nama vienu galu un pastaigas rondēli, kā arī ceļu, kas gar nometnes sētas ārpusi veda uz krematoriju. Šīs abas vietas vērojot, nositu dažu labu stundu, un līdz ar pakāpeniski savāktām neatļautām informācijām varēju gūt zināmu pārskatu par šo abu iestāžu darbību.

Atklāto namu gūstekņu un ukraiņu sardzes vajadzībām oficiālā valodā kautrīgi dēvēja par „Sonderbau”, bet paši gūstekņi to sauca istā vārdā par bordeli, puķu vai vēl skanīgāki. Šī iestāde tika uzturēta no „saviem ienākumiem”, bet administratīvi tā bija padota aresta nama uzraugiem. Nometnes augstākā vadība lūkoja attaisnot viņas pastāvēšanu ar to, ka tā maziņot homoseksuālu tieksmju izplatīšanos gūstekņu starpā, pret kādām partija un it sevišķi SS-vadība vienmēr esot bijušas ļoti nesaudzīgas.

Nama darbinieku sastāvs rekrutējās no 15—20 dažāda vecuma, tautību un izskata „brīvprātīgajām” sievietēm no apcietināto sieviešu vidus, un, ja var ticēt uzraugu apgalvojumiem, piedāvājumi iestādē darboties vienmēr daudzkārtīgi pārsnieguši tās uzņēmšanas spējas. „Un kāpēc arī ne”, uzraugi izteicās ar īpatnēji vācisku „lietišķu pieeju” — „kas viņām gan nekait? Tās saņem SS-uzturu, visu dienu var pavadīt svaigā gaisā un bez darba un par saviem pakalpojumiem vēl dabū samaksu — 20 feniņu no apmeklētāja, no kuņiem gan 10 f. tiek ieturēti iestādes uzturēšanai un izkopšanai”. Dažas no tām esot kļuvušas pat bagātas! Tomēr, ja arī visvairāk tikotām šīs iestādes dāmām arī gadītos 15—20 apmeklētāju dienā — grūti saprast, kā pie tādas apgrozības, pat ja tāda būtu ik dienas, varētu tikt pie minētās turības.

Pēc noteikumiem ikvienam nometnes gūsteknim, ja tas kārtīgi ir veicis savas darba normas, bija tiesība apmeklēt iestādi divas reizes nedēļā. Bet jādodomā, ka visi desmit tūkstoši šo tiesību gan nebūs izmantojuši. Vakaros, kad viesi saradās un viņu vārdi tika izsaukti, varēja vērot, ka daži nāc īsti kārtīgi kā „mājas draugi” — viņu uzvārdi vienmēr atkārtojās. Sievietes par darba daudzumu nesūdzoties, liecināja uzraugi. Ja tik tām dodot krietni paēst, tām apmeklētāju skaits neko nenozīmējot . . .

Zināms sieviešu skaits bij rezervēts ukraiņu sardzei (lai tie tik daudz nelanckājot pa apkārtējām sādžām un negandējot augstvērtīgo vācu rasil), un tās pārstāvji tad arī gandrīz katru vakaru stingrā kopsolī zem vācu instruktora komandas nomaršēja gar manu loģu. Ātpakaļ tie gan nāca brīvsolī, pa grupām, un skaļā balsī mēdza viens otram izklāstīt savus pārdzīvojumus. Ar laiku es tad arī ne tikai kā zināju attiecīgo mīlas priesterieņu vārdus, bet arī viņu ieteicamās vai nevēlamās īpašības.

Saulainās dienās tās mēdza gozēties saulītē allegoriskos peldkostīmos, un es no viņām iemācījos daudzas poļu, čehu un vācu dziesmas. Citu reizi tās atkal skaļās pārrunās izkārtoja savas iekšējās nesaskaņas, neatsakoties arī no fiziskas ietekmēšanas paņēmieniem. Tādā ceļā es ne tikai dabūju dzirdēt jaunus, reti bilžainus simboliskus izteicienus, bet arī varēju papildināt savas zināšanas poļu valodā ar vārdiem, kas leksikonā nebija atrodami.

Reiz pat notika sparīga norēķināšanās uz tautiskiem pamatiem to pašu aroda jautājumu dēļ. Polietes un čehietes sabiedrojās pret vācietēm, un vārdu kaļš sasniedza neticamu kuplumu un sulīgumu. Bija pat jāiejaucas nometnes policijai un uzraugiem, lai nenonāktu līdz asiņu darbiem.

Tādējādi man dažkārt bij pat savs „teāteris”.

Taka, kas gar sētas malu veda kalnā un atkal lejup, lai izbeigtos pie kremātorijas, kas no mana loga nebija saskatāma, rādīja citas ainas. Ik rītus, tikko bija kļuvis gaišs, pa to virzijās lēnā gaitā septiņu, brezentiem apsegtu nestavu kolonna. Tās priekšgalā soļoja vienmēr viens un tas pats, plecīgs un gados vecāks vīrs, kuŗu visi zināja kā galveno kapraci. Tā bija liķu nesēju kolonna. Ar 40 minūšu atstarpi tā ikdienas nāca gaŗām 4—8 reizes. Dienas laikā tātad būtu tikuši sadedzināti 28—56 liķi. Īstenībā skaits tomēr bija lielāks, jo vieglākos sieviešu un pusaudžu, kā arī sīkāka auguma dievidnieku liķus mēdza novietot pa divi uz nestavas. Par to pats dabūju pārliecināties, kad reiz ziemā, kad uzkalns bija noledojis, viens no nesējiem paklupa un nestavas saturs — viens sievietes, otrs vīrieša — pusaudža — pussastinguši cilvēku ķermeņi izvēlās netīrā sniegā.

Bet pēc tā vien, ko nesa pa minēto ceļu, vēl nevar aplēst dienā mirušo vai nogalināto apcietināto kopskaitu. Tā, piem., kad nometnē bij izcēlies tīfs, kas prasīja prāvus upurus, liķus pa simtiem uzreiz dedzināja malkas sartos. Dienām ilgi pastaigas laikā tad nācās ieelpot saldenu degušas gaļas smaku.

Tāpat nebij iespējams noteikt, cik liķu gāja uz nogalināto un cik uz dabīgā nāvē mirušo lēses. Pēdējo procents, it īpaši rudens un ziemas mēnešos, bij īsti prāvs, jo, dienvidnieki — itaļi, franči, spānieši, grieķi un tml., kas lielā skaitā nometnē atradās, nespēja panest ļoti neveselīgo klimatu. Taisni visneizdevīgākā augstumā vīrs jūras līmeņa un turklāt vēl triju kalnu grēdu — Fichtela, Rudas un Bohemijas krustojumā nometnes atrašanās vieta bija veselībai tik kaitīga, cik to vien var iedomāties.

Kad rudenī un ziemā to dienām ilgi no vietas ietina mitra, bieza migla (īstenībā lietus mākoņi), vai tikpat ilgi plosījās

vētras, un ziemā aukstums sasniedza tīri latviskas normas — (30—35°C), dienvidnieki sasirga un mira kā mušas oktobrī. Par kaut kādu ārstēšanu vai kopšanu nevarēja runāt, un bez klimata pārmaiņas tādi arī nebūtu bijusi liela nozīme.

Ar „augstāko soda mēru” sodīto upuņu skaits vēl pavairojās ar tādiem, kas tika nošauti bēgšanas mēģinājumos. Lai gan izredzes uz laimīgu izbēgšanu bija visai niecīgas, mēģinājumi tomēr notika diezgan bieži.

Galvenā kārtā bēga tie, kas bija nodarbināti ārpus noņemnes mežos, pļavās vai pie gaisa bunkuru būves. Parastā taktika bija bēgt pa desmit un vairāk vienlaicīgi, skrienot uz visām pusēm. Kuņam tad nu laimējās no šauteņu uguns joslās tikt laukā, tas varēja jau drusku cerēt. Bet ne sevišķi daudz — sargu rīcībā bija ne tikai šautenes un vēlāk pat mašīnpistoles, bet arī labi apmācīti vilku suņi, kas gūstekni vajāja tik ilgi, kamēr gūstītāji to spēja panākt. Manā laikā tāpēc zinu tikai vienu vienīgu gadījumu, kad bēgli nedabūja rokā.

Laiku pa laikam, lai bēgšanas tīkotājus atvēsinātu, sagūstītos bēgļus publiski pakāra, pārējiem kolonnās nostādītiem gūstekņiem obligātoriski noskatoties.

Pastāvēja rīkojums, ka sargiem no torņiem jāšauj arī uz tādiem gūstekņiem, kas ar nodomu vai arī, pašiem nemanot, pārāk tuvu bija pievirzījušies stiepuļu sētai. Daži sargi to izmantoja kā tīkamu laika kavēkli — sportu, šaujot arī uz tādiem ieslodzītiem, kas no stiepuļu sētas bija bijuši vēl visai attālu. Tomēr nekāds ļaunums viņiem par tādu „pārmērīgu cītību” nenotika — gūstekņu dzīvībai bija graša vērtība, vienalga, kas viņš agrāk būtu bijis vai kāda būtu bijusi viņa personīgā vērtība.

FLOSENBURGAS KONCENTRĀCIJAS NOMETNE IZVĒRSAS PAR IZNĪCINĀŠANAS NOMETNI (Mordslager)

Vācijas militāri — politiskai varai sairstot, vairojās viņas vadības pūles saglābt stāvokli ar terroru un varu.

Koncentrācijas nometņu apdzīvotība strauji pieauga un 1944. gada rudenī pārsniedza uzņemšanas jaudu divi un trīskārtīgi.

Vairojās arī apzināti nogalināto gūstekņu kvota — tos nošaujot, pakārtot vai nogāzējot, un arī Flossenburgas nometnei bij lemts šajā masu slepkavošanā spēlēt īpatnēju un ievērojamu lomu.

Pirmās gatavošanās pazīmes sistēmiskai cilvēku likvidēšanai Flossenburgā varēja vērot jau 1944. gada maijā dažas nedēļas pēc mānas pārvešanas no Rīgas Gestapo.

Kādā pastaigas pusstundā redzēju sētas vienā galā pie mūža pieslietas kāpnes, uz kuņām stāvēja kāds gūsteknis un cītīgi kala sienā caurumus. Nākošajā dienā viņš iemūrēja divus pamatīgus dzelzs kāšus. Pēc pabeigta darba sargs viņam iedeva papildus maizes rāciju, kuŗu viņš pēc ieraduma tūliņ lūkoja noslēpt drēbēs. „Tā tev nav jāslēpj, to tu esi kārtīgi nopelnījis”, uzraugs teica. Gūsteknis droši vien nezināja, kādam nolūkam īsti tas minētos kāšus bija piestiprinājis, jo aizgāja laimīgs, sauso maizi lieliem kumosiem kodsams.

Uz šiem kāšiem vēlāk tika uzkārtā karātavu ierīce, uz kuŗas varēja pakārt piecus cilvēkus vienlaicīgi. Darbs bija bijis teicams, jo kāši turējās joprojām stingri arī tad, kad tie jau bija noturējuši vairāku simtu cilvēku ķermeņu smagumu.

Atkal pēc dažām dienām virs zināmās sētas gala tika uzcelta nojume, un tas tika arī nožogots ar apm. 2 m augstu dēļu sētu. Kad pastaigas laikā lija, vienmēr centos paglāb-

ties zem nojumes, un tur tad arī varēju vērot soda vietas pakāpenisku izveidošānu.

Tā kādā dienā ieraudzīju vienā kaktā no kastes dēļiem sasistas divu kāpņu trepītes, ka tās bij domātas pakāršanai nolemtiem, viņu šīs dzīves pēdējiem diviem soļiem, bija skaidrs, bet toreiz vēl nezināju, ka speciālists cilpu uzmaukšanā bija viens no jaunatnākušajiem uzraugiem un tieši tas, kas manā priekšā lūkoja tēlot apolītisko, godīgo ģimenes tēvu, kas priecājas par saviem mazbērniem, „dūšīgiem Hitlera jaunatnes zēniem . . .”

Viņa kājas spēriens pret trepītēm bija tas, kas aizvadīja simtiem cilvēku uz viņpasauli.

Drīz nožogojuma otrā galā parādījās prāva kaste ar zāģu skaidām, un arī daļa no zemes bija ar tām biezi nokaisīta. Pie sienas pieslietu redzēju arī īpatnēju koka rāmi apm. viena kvadrātmetra apmērā uz pusmetra gaļām kājām. Rāmja iekšpuse bija pildīta ar 5 cm biezu gumijas masu, kas sastāvēja no, atsevišķiem, apm. kvadrātcimetru resniem gumijas pulķīšiem. Ka minētais rāmis nav nekas cits kā ložu uztveršanas ierīce, par to nebija jāšaubās. Tomēr, cik rūpīgi to arī nepētīju (cik apstākļi to pieļāva), pēc notikušām eksekūcijām ne lodes, ne ložu pēdas man tanī neizdevās saskatīt. Jādomā, ka ložu skartie atsevišķie gumijas pulķīši pēc lietošanas tika apmainīti pret jauniem.

Ka nāves sodu izpildīšana jaunierikotajā „iestādē” jau bija sākusies, to ne tikai nojautu, bet drīz arī iemanījos pārliecināties.

Viena no pazīšanas zīmēm, ka soda vieta ir lietota, bija minētā kaste ar zāģu skaidām. Tanī varēju ieskatīties, gaļām staigājot un telpā nemaz neieejot. Ja viņā varēja manīt svaigu grābumu, tas nozīmēja, ka skaidas bijušas vajadzīgas un, protams, tikai vienam nolūkam — lai uzsūktu nogalināto asinis un tās uztīrītu.

Cita, jau tiešāka pazīme bija tā, ka dažkārt dienas laikā gaitnieki (kolfaktori) tika ieslēgti kamerās un uz zvanu pie vārtiem neviens negāja raudzīties.

Lūkoju tādos gadījumos ar sasprindzinātu uzmanību saklausīt, kas īsti ārā notiek, bet pie pilnas skaidrības vēl netiku. Dzirdēju, ka atvēra dažu kameru durvis, ka tika izsaukti vārdi un ka soļi noveda līdz dušas telpām. Kāds zināja no kanclejas, un soļus varēja dzirdēt arī sētā gar gaitiņa logu manas kameras durvju priekšā. Pēc zināma laika varēja dzirdēt, ka sētā iebrauc smagā mašīna, ka to apgriež un ka viņā kaut ko iekrauj. Pēc kāda laiciņa gaitniekus atkal izlaida, un parastās aresta nama dienas gaitas tika turpinātas — laida pēc kārtas staigāt, izsniedza ēdienu u. t. t., it kā nekas sevišķs nebūtu noticis.

Bet nepagāja ilgs laiks, kad īstenības nepārprotamība man atsedzās visā savā drausmīgumā.

Manas kameras durvis bija gatavotas no spundētiem ozola dēļiem, un, tā kā ēka bija mazliet sēdusies un durvju rāmji sašķobījušies, tad spundēto dēļu tikai ap 5 mm biezā vidus daļa bija drusku izcēlusies no nākošo dēļu rievās. To kāds no maniem priekšgājējiem bija izmantojis, izurbjot mazu caurumiņu, pa kuņu — cauri gaitiņa logam varēja pārrudzēt daļu sētas ar ieejas vārtiem. Caurumiņš bija aizbāzts ar papīra prapi durvju krāsā, kas bija viegli izņemams un atkal ieliekams.

Šo ierīci jau uzgāju pirmajās dienās, kad pēc cietumnieka parašas un tradīcijas rūpīgi pārmeklēju savas telpas sienas, grīdu un visu pārējo. Ja pie vārtiem kāds zvanīja, gāju gaŗa-laika pēc raudzīties. Dažreiz arī sekoju, kas iet vai tiek vests gar manām durvīm uz tālākām kamerām, un šādā reizē laikam kāds uzraugs būs ieraudzījis atspīdumu no manu acēņu stikliem, jo caurums tika no ārienes cieši aizbāzts un man stingri piekodināja, kā, ja manīšot, ka es to tomēr lietojot, nāves sods man būšot neizbēgams.

Kādu laiku šo rīkojumu bez sevišķas nožēlas arī ievēroju, jo pēc skaidru stāvokļa kastē zem nojumes varēja spriest, ka nāves sodu izpildīšana dažas nedēļas nebija notikusi.

Tomēr, kad atkal gaitnieki tika pēkšņi ieslēgti un gaiteni varēja samanīt neikdienišķu kustību, vairs nenocietos, bet ar adatu papīra aizbāzni izurbu un aizsedzu to provizoriski no iekšpuses. Vēriģi klausijos, vai manas kameras tuvumā neviena nav, un, kad atskanēja parastais sauciens: „Nākošais” (Der Nächste), caurumu uzmanīgi attaisijis, lūkoju saskatīt, kas ārā notiek. Pēc dažiem mirkļiem redzēju, ka sētā gar gaiteņa logu manu durvju priekšā uzrauga pavadībā aiziet kāds cilvēks ar kailu ķermeņa virsdaļu (zemāk redzēt kavēja polodze). Pēc zināma starpbrīža no kancelejas apkaimes atkārtojās tas pats rīkojums, atkal parādījās kails cilvēks, un tā tas turpinājās apm. 20 reizes.

Dažiem no viņiem uzraugs nemaz nesevoja, bet lika tiem skriešus doties uz sētas zināmo galu, ko tie it žirgti, domājams, priecīgi par to, ka tikuši svaigā gaisā, arī darīja. Lūkoju saklausīt šāviena troksni, bet neko tamlīdzīgu sadzirdēt nevarēju. Tomēr arī atpakaļ neviens no kailajiem neatgriezās, bet pēc kāda brīža saskatīju atgriežamies komandanta adjutantu, vēl kādu SS-virsnieku melnā ādas mētelī, abus uzraugus un, par ko drusku nobrīnījos, nometnes zobārstu — SS virsnieku. Viens no uzraugiem atslēdza vārtus, pa kuņiem pēc dažiem mirkļiem ienāca divi gūstekņi ar nestavām — pirmais no viņiem bija jau pazīstamais galvenais kapracis. Tie devās uz sētas galu, kurp bija gājuši kailie, tā neradot vairs šaubas par to, kas pirms dažām minūtēm tur bija norisinājies.

Un patiesi, kaut arī bija jāuzmanās no uzraugiem, kas staigāja atkal pa gaiteni, pēc brīža atsedzās arī noslēpuma plīvura pēdējais stūris: nesēji atgriezās, un uz viņu nestavām, pavirši ar brezentu apsegti, ļodzījās divu kailu cilvēku vēl nesastingušie līķi. Pāri nestavas vienam galam stiepās

liela, kaulaina kāja, kuŗas pēda vēl bija brūni smilšaina no pagalma mitrā zvīrgzda.

Nesēji novietoja savu nesamo kaut kur netālu ārpus vārtiem, jo tūliņ atgriezās pēc jaunas kravās. —

Man pietika. Rūpīgi aiztaisīju caurumu un sagatavoju papīra masu, ar kuŗu nākošajā dienā, nākot no pastaigas, varētu nomaskot caurumu arī no āruses.

Vēl dzirdēju, ka sētā iebrauc mašīna, bet pēc nule redzētā vairs nebija ziņkāres pārbaudīt viņas uzdevumu. Kā vēlāk noskaidroju, mašīnā iekrāva nogalināto dušas telpās atstātās drēbes un apavus. Pulksteņus un vērtslīetas „ierakstīja grāmatās”, t. i., administrācija un uzraugi tos sadalīja savā starpā. Bet zobārsta klātbūtne bija nepieciešama tādēļ, lai tas kā lietpratējs no tikko nogalināto cilvēku mutēm, kuŗu žokļi vēl viegli atdarījās, izlauztu zelta kroņus.

*

Kaut arī redzētais tikai galīgi apstiprināja to, kas sen jau vairs nebija nekāds noslēpums, uz mani tas tomēr atstāja nospiedošāku iespaidu, nekā to biju domājis. Kaut savā mūžā biju redzējis kritušos un citādi varas nāvē mirušos, nupat saskatītais iedarbojās tomēr pavisam citādi.

Vispirms, apziņa, ka pats sēdi vienā no gluži līdzīgām kamerām, no kuŗām pa kreisi un pa labi, dažreiz tālāk, dažreiz tuvāk, tiek izsaukti tādi pat cilvēki kā tu un aizvesti uz dušas telpu, ir neapšaubāmi salti griezīga, un to nevar nomierināt ne ar gribas spēku, ne prāta argumentiem.

Otrkārt, apstākļi, ka nevari savu kameru, kas tad liekas tik neticami šaura un bez gaisa, atstāt, iziet brīvā dabā un izkļiedēt domas un rēģus, rada bezspēcīgu izmisuma noskaņu, kas robežo ar cilvēkam panesamo.

Ka nāvei nolemtiem ieslodzītiem netiek teikts, kas ar viņiem tiks darīts, par to biju pārliecināts, spriežot pēc viņu izturēšanās, un tas vēlāk arī apstiprinājās. Dažiem bija

teikuši, ka tos potēšot, citiem atkal, ka svēršot. Katrā ziņā arī visfanātiskākie idejas cilvēki ar vispilnīgāko pašvaldīšanās nespētu doties uz nāves soda vietu ar tādu bezrūpību un pat laimīgu sejas izteiksmi, kā to biju vērojis.

Tikai reti kāds, domājams, nojauta, kas tam īsti stāv priekšā. Tie bij galvenokārt t. s. „bistamie”, kam pašiem bija skaidrs, ka par viņu konkrētiem nodarījumiem pret nacionālsociālistisko Vāciju vai atsevišķiem viņas dižvīriem būs jāsamaksā ar savu galvu. Tiem arī parasti rokas saslēdza dzelžos uz muguras, kas potēšanai vai svēršanai nebūtu bijis īsti nepieciešami. Viņu mazliet bālās sejās tad arī atspoguļojās vīrišķa spīts un apņemšanās nedot bendēm gandarījumu likteņa stundā redzēt viņus vājus.

Dažu šo mocekļu sejas man ir iespiedušās tik dziļi atmiņā, ka tās neaizmirsīšu visu mūžu. Tās mani nereti apciemo arī sapņos.

Atmiņā paliks arī kāda jauna sieviete (kā vēlāk teica — poliete, Varšavas sacelšanās dalībniece, pie tam stāvoklī — devītajā mēnesī!), kas tāpat bija izgērbta kaila, bet, savu likteni laikam nojaušot, turējās pretim un kļiedza tā, ka trīs sargiem tā bija jāved, ko tie arī, rupji jokodamies, darīja. Troksnis apklusa tikai tad, kad atskanēja apslāpētais, vēlāk tik labi pazīstamais šāvieni.

Šeit aprakstītā atklājuma pirmajā dienā šāviena troksnis nebija sadzirdams, no kā jāsecina, ka todien visi tika pakārti.

Nometnes dzīvē notikums nelikās būt nekas ārkārtējs. Ikdiena gāja tālāk savu gaitu — pēc nepilnām desmit minūtēm atvērās lūciņas durvis, un tās pašas rokas, kas nule bija kārušas un pievākušas sāņus vēl neatdzisušus liķus, pasniedza kā parasti vakariņas.

Jāatzīstas, ka to vakaru ēdienam nepieskāros.

Bet vēlāk tomēr biju spiests to darīt — citādi pēdējo mēnešu laikā būtu palicis tikpat kā bez ēdiena.

TUVOJAS KULMINĀCIJAS PUNKTS

Laiks, cik bezgala gausi stundas arī nevilktos, tomēr gāja uz priekšu, un kaŗa notikumu atbalsi varēja vienmēr vairāk izjust arī aiz mūriem un reŗģiem.

No ārēji saskatāmām pazīmēm jāmin, ka, pirmkārt, logu reŗģi tika dubultoti — pašā niknākā janvāŗa salā reŗģi tika piestiprināti arī no ārpuses, otrkārt, sargi, kas pavadīja gūstekņus uz darbu, šauteņu vietā saņēma mašīnpistoles. Kad krievu austrumu ofensīva jau bija pilnā spēkā, kādu dienu pārkārtoja apsardzību arī pašā aresta namā — divu uzraugu vietā nolika astoņus ar mazu, niknu SS virsserŗantu kā komandieri. Reŗģis kļuva stingrāks, bet ēdiens saruka līdz tādām apmēram, ka bija jāpārtrauc „zaļās dienas”, jo arī bez tādām izsalkuma izjūta neizzuda vairs nekad un bija jāsāk taupīt spēkus pēdējai cīņai. Pēc Silēzijas ogļu zaudēšanas arī kurināmais tika racionēts tik pamatīgi, ka temperatūra telpās noslidēja tik zemu, ka tikai, sasedzoties ar visu, kas vien bija uzsedzams, nakts vidū ķermenis uz dažām stundām spēja sasilt. Pastaigas laiku saīsināja uz pusi, un nereti tā izpalika pavisam, tāpat zem duŗas sasildīties varēja labi ja pāris nedēļās. Pastaigas sēta un duŗas telpas bija aizņemtas minētajām svarīgākām „valstiskām vajadzībām”.

Avīzi iedeva vairs pavisam reti, labi ja reizi nedēļā — tikpat jau nekas seviŗķi svarīgs neesot iekŗā (!). Izsīka arī cita informācija, jo daudzo jauno, nepazīstamo uzraugu dēļ nevarēja lāga sarunāties arī ar vecajiem, un vispār viņu izturēšanās pret ieslodzītiem kļuva tik strupa, asa un izaicinoŗa, ka pat niecīgākā domstarpība vai neapdomāta vārdu maiņa īsi un ātri tika izbeigta sētas galā ar zināmo apslāpēto šāvienienu.

No otras puses, gaisa trauksmes kļuva tik bieŗas, ka daŗreiz parastās dienas kārtības pārtraukumi aizņēma visu

dienu un pat nakti. Mums, ieslodzītiem, uz kādu patvertni gan, paldies Dievam, nebija jādodas, vienīgi ēdienu izsniegšana kļuva arvien nekārtīgāka un arī porcijas mazākas, jo trauksmēs signāla pārsteigtie nesēji vai arī namā palikušie uzraugi tādā gadījumā mēdza mūsu jau tā trūcīgās devas vēl krietni nogaršot.

Toties ar slēptu gandarījumu vērojām ārējās, piec- un desmitkārt palielinātās sardzes jaunos uzdevumus niknā ziemas salā. Ar pirmo sirēnas kaucieni tai bija skriešus jāieņem pozīcijas ārpus nometnes — bunkuros uz klaja lauka vai mežā un jāpaliek tur nekustīgi līdz trauksmes beigām. Februāris un marts to gadu gadījās neparasti auksts, ar stingru salu vai sniega vētru, un ne viens vien no izlaidīgā aizmugures dzīvē izlutinātiem SS vīriem dabūja samaksāt savu uzticību partijai vieglākā gadījumā ar reimatismu, bet nereti arī ar dzīvību.

Vēl lielāka bauda mums bija vērot vienmēr biežāk nākošās un skaitā augošās angļu un amerikāņu gaisa armādas. Jau no tālienes saklausījām viņu motoru īpatnējo dziedājošo rukoņu, kas tā atšķīrās no vācu lidmašīnu radītā motoru trokšņa. Škaidrās dienās nereti pat varējām tās arī saskatīt.

Kā bērni pavasarī ar gavilēm saņem pirmo meža zosu un dzērvju klaigas, tā arī mums viņu stingrā kārtībā turētās virknes solīja drīzu brīvības pavasari.

Nevienam no mums pat ir prātā neienāca bažīties, ka bumbvežu nāves krava varētu skārt arī mūs pašus, kā tas bija noticis Buchenvaldē un citur, kaut labi zinājām, ka nometnes tuvumā darbojas lielāka lidmašīnu montēšanas fabrika. Nē! Vēlāk pārrunās ar kollegām noskaidrojās — visi bijām pat rūpīgi skaitījuši varenās detonācijas, kad tika bombardēta Regensburga, Pilzene, Plauena vai kāda cita apkārtnes pilsēta. Jo gaŗāka un spēcīgāka bij sprādzienu virkne, jo tuvāk mums šķita vācu sabrukuma stunda. Ar

nožēlu nopūtāties, kad gaisa uzbrukums izbeidzās, un ar jaunām cerībām gaidījām nākošo.

Pa čukstu ceļiem pie mums ienāca arī ziņas par Berlīnes un lielāko vācu rūpniecības centru neticami smago likteni, par tūkstošiem lidmašīnu lielām gaisa flotēm, un, kaut arī zināju, ka tai laikā Berlīnē atrodas mana sieva, kas bija no Rīgas evakuēta, un tūkstoši latviešu bēgļu, visiem spēkiem centos nomākt bažas par tiem ar mierinājumu, ka vāciešu gals vairs nevar būt tālu.

1945. GADA MELNĀS LIELDIENAS

Patiesi tā arī bija, bet pirms pienāca gals, vēl bij jāpārdzīvo nedēļa, kas ar savu sasprindzinājumu un aukstās nāves dvesmas klātieni no atmiņas neizzudīs nekad.

Jau 1944. gada Lieldienas biju pavadījis apcietinājumā, Rīgā, un viņu melancholiskā vienmuļība man toreiz būtu nepanesama, ja to nebūtu izglābis aizmidzis uzraugs, kas, atstādams radio uztvērēju neizslēgtu, ļāva tam sniegt Hendela „Concerto grosso d-mollā”, netraucēti no sākuma līdz galam; parasti ar Gestapo uztvērējiem tas reti mēdza notikt.

Bet, salīdzinot ar dienām pirms un pēc 1945. gada Lieldienām, pagājušā gada svētki izzuda nebūtībā.

Sabiedroto rietumu ofensīva arī bija visai sekmīga, un viņu tanku triecienu ķīļu smailes arvien straujāk traucās uz priekšu un tuvojās vācu zemju serdei. Berlīne bija nogriezta, un saziņai starp nometnes vadību un Gestapo centrālajām iestādēm Berlīnē un Prāgā vairs bija tikai gadījuma raksturs. Šis apstāklis daudziem ieslodzīto tūkstošiem kļuva liktenīgs — vairumam ļaunā izpratnē, citiem tas negaidīti glāba dzīvību.

Gestapo vadība bij gan izdevusi vispārējos vilcienos norādījumus, kā rīkoties pretinieka tuvošanās gadījumā, bet

vairs nebija paspējusi tos ietvert sīkākās instrukcijās. Bet bez tādām vācietis vispār un šoreiz arī niknākais partijas vīrs bija bezspēcīgs, vai arī, lai izvairītos no atbildības, viņš izlietoja apstākli savā labā. Uz dažām nometnēm paspēja nosūtīt vēl īpašas „likvidēšanas” (uzraugi tās dēvēja par „Mordskommission”) komitejas, uz citām ne.

Mūsu Flossenbürgas nometne piederēja pie pirmajām.

Vairs neatceros, kādā ceļā, bet drīz kļuva zināms, ka ieradusies komiteja no Berlīnes SS-pulkveža leitnanta St. vadībā un nekavējoties uzsākusi darbību.

Šīs darbības rezultāti arī nelika ilgi uz sevi gaidīt. Ja līdz tam šaušanas un kāršanas bij notikušas ar zināmu atstarpi, tā sakot, pēc vajadzības, kad bij uzkrājies zināms likvidējamo skaits, tagad tās noritēja gandrīz nepārtraukti. Dažu reizi tās (gaidāmo gaisa uzbrukumu dēļ) sākās jau ap 5-iem no rīta, puskrēslā, citu dienu atkal pēc 6-iem vakarā.

Likvidātori vairs nepiegriezta daudz vērības slepenībai un necentās savu slepkavošanas darbu aizplīvurot, bet veica to ar īpatnējo vācu metodiskumu un plānveidību.

Ja agrāk nāviniekus nakti pirms eksekūcijas parasti ievietoja pa desmit un vairāk vienā vieninieku kamerā dušas telpu tuvumā (protams, bez ēšanas, — „Kāpēc gan?” teica lietišķi domājošie uzraugi . . .), tad tagad tos tieši pa vienam izsauca no atsevišķām kamerām un lika izģērbties kancelejas telpās, tādējādi ietaupot dažus soļus līdz ešāfotam, lai drīzāk tiktu galā ar plašo likvidēšanas programmu.

Drausmīgākais bija, ka vairs nespēju nevienu dienu nomierināties un saņemt sevi rokā.

Iepriekšējos mēnešus toreiz zināmā, ierastā gatavošanās procedūra deva pietiekami laiku, lai iekšēji ieņemtu stāju pret notiekošo tā, ka tāda nezustu arī tad, ja pats tiktu izsaukts.

Tagad turpretim, tikko no rītiem bija pirmo reizi noklaudzējuši gar kameras durvīm mazā virssezanta ātrie asi

kalto zābaku soliši, lai apstātos pie kādas blakus kameras durvīm, kad skaidri bija sadzirdama viņa īpatnēja vācu feldvēbeļa balss, ko neviens nevācietis nespēj atdarināt, miers bija pagalam un varēju uzsākt, ko tik vien iedomājos: lasīt sievas mīlās vēstules, likt grūtus pasjansus, intensīvi vingrot, risināt šacha vai bridža uzdevumus — sirds turpināja sist ātrākos rakstos. Pat tad, kad pa lūciņu iesniedza ēdienu vai gaisa trauksme bija likusi asiņu darbam uz laiku rīmties — tā nenorima.

Nāvei nolemtos izcēlā no kamerām pēc alfabēta vai citas kādas secības, ne pēc novietnēm, kāpēc bieži vien, kad no mūsu gaitēņa gala jau zināms skaits bija izlasīts un nāves plauja bija pārsviedusies uz otru nodalījumu, un gribējās jau cerēt, ka šoreiz biķeris vēlreiz būs pagājis garām, kad atkal negaidīti un ātri tuvojās mūsu pusei tie paši tūkstoškārt nolādētie virsseržanta soļi, lai vienu vai vairākus pakertu atkal no mūsu spāma.

Ārā lēni un nedroši tuvojās pavasaris, bet mēs to nemanījām. Pienāca Zaļā Ceturtdiena, un biju iedomājies, ka kāds atblāzmojums no bērniības laikiem tiks bendēm vismaz šo dienu cieņā turēt. Bet taisni to rītu pakāra ap desmit angļu virsniekus un izplētņu lēcējus, kuŗu intelligentās, skūtās un apvaldītās rietumeiropiešu sejas man tā ir iespiedušās atmiņā, ka spētu tās uzzīmēt pat tagad — tāpat kā viņu nevarīgi šupojošos ķermeņus uz nestavām dažus mirkļus vēlāk.

Tā pienāca Lieldienu rīts, un pa atvērto kaplodziņu pavasara vējš nesa tikko sadzirdamas zvanu skaņas no dažus kilometrus attālās Flosas, bet tās no dzirdes pazuda, tikko pa gaitēņa klonu atkal atskanēja virsseržanta soļi — nāves vēstneši.

Tā kā to dienu bija arī mana dzimšanas diena, tad biju pārliecināts, ka par mani domā vairāk kā jebkad ne tikai mana sieva, bet arī mīlā, vecā māte, ja tā vēl būtu pie

dzīvības, kā arī pa visu Eiropu un Sibīriju izkaisītie tuvinieki.

Un, vai tā bija sasprindzināta jūtu iedoma vai patiesība — uz brīdi mani it kā pārņēma sen neizjustais svētku miers, lai jo pēkšņi atkal izzustu, jo apkārtnes drausmīgā īstenība bez žēlastības sevi atgādināja.

Visu svētku nedēļu un vēl vienu dienu un nakti turpinājās pārbaudījums. Pastaiga pa visu šo laiku iznāca tikai divas vai trīs reizes īsu brīdi un tāda, kas labāk būtu izpalikusi arī pavisam, jo, tikko sadzirdēju soļus tuvojamiem manai kamerai un atslēgas griežamies manās durvis, pārkairinātie nervi draudēja izslidēt no apziņas kontroles.

Nekādā gadījumā neizrādīt uztraukumu vai samulsumu un nezaudēt pašsavaldīšanos, ja kārtā būtu pienākusi man — bija vienīgā doma, ko centos izvest dzīvē ar visiem vēl atlikušajiem gribas spēkiem.

It kā nojašot manu dvēseles stāvokli, slēdzējs tanīs dienās arī izvairījās no agrāk pielietotiem salkaniem vai rupjiem jokiem, bet atgrūda tikai durvis vaļā un pats atgāja nost, atstājot mani neziņā, vai man stāv priekšā īsā pastaiga vai arī ceļojums uz viņu sauli.

Dienas laikā sasprindzinājumā un naktīs murgos pagāja arī svētku nedēļa. Nāviniekus ievēda aresta namā bariem, sadalīja pa iztukšotām kamerām, lai pēc dažām dienām atkal no tām izsauktu. „Tak, tak, tak, tak“, atbalsojās gaitenī virsseržanta soļi, un nevarēju saklausīt, ka ilgstošās „asiņu kāzas“ būtu tiem atņēmušas vingrumu vai padarījušas tos gausākus.

Ikreizes, kad tie tuvojās, centos savilkēt nervus, cik stingri vien iespējams, bet, kad tie pagāja garām, ļāvu tiem uz brīdi atlaisties. Vairākas reizes tomēr soļi it kā neziņā pēkšņi apstājās tieši manu durvju priekšā, un tad notika pavisam kas negaidīts — satraukums nevis kāpinājās, bet iestājās tāds kā bezjūtu miers — vai tad tiešām reiz neiz-

turamās neziņas un gaidu mokas būtu beigušās?! Bet, kad soļi atkal aizklaudzēja tālāk, nevaldāms dzīvotprieks, nākot no līdz tam nezināmiem dziļumiem, pārņēma visu gara un miesas būtņi — vēl nē! Vēl nē! — kāds manī gaviļēja.

Otrdienā, 10. aprīlis, atausa tāpat kā iepriekšējās dienas, un nekas neliecināja, ka tā varētu atšķirties no iepriekšējām. Ap sešiem no rīta atkal atskanēja virssezanta soļi, bet viņam līdzī šoreiz arī citi, nepazīstami. Visi tie apstājās pie kameras Nr. 22 (mana bij Nr. 19), kur, kā to jau zināju, sēdēja vācu bruņoto spēku bij. izlūkošanas daļas vadītājs admirālis Kanariss. Vairākas reizes agrāk biju redzējis viņu vedam uz nopratināšanu, jo rūditais „trešās nodaļas” vīrs bija laikam nolēmis savu dzīvību tik lēti neatdot un savus nesalīdzināmi mazāk atjautīgos pratinātājus mācēja maldināt ar atklājumu un vienmēr jaunu noslēpumu solījumiem.

Šoreiz tam tomēr stāvēja priekšā citas gaitas. Kāda runāšana notika jau kamerā, bet drīz vien visa grupa atkal pagāja manām durvīm garām. Savu skatu lodziņu neuzdrošinājos šoreiz attaisīt, jo varēja pieņemt, ka pie tik svarīgas personas atkal varētu tikt ievēroti agrākie piesardzības paņēmieni. Gaidīju ar sasprindzinātu dzirdi liktenīgo šāvieni, bet arī to neizdevās saklausīties. Tā vietā sētā nodunēja soļi, pēc kuņiem varēja spriest, ka eksekūcija beigusies — šoreiz laikam ar pakāršanu.

„Kas būs nākošais?” vēl domāju, kad, bez kā es būtu dzirdējis soļus, kāds atvēra lūciņu un it pieklājīgā balsī man prasīja, vai es tagad būtu ar mieru pastaigāties. Nezinu, no kā vairāk satrūkos, no aizdomīgi pieklājīgā toņa vai no pārsteiguma, ka runātājs patiesi būs stāvējis manu durvju tuvumā un tādā gadījumā ev. rīkošanos gar durvju caurumiņu droši būtu dzirdējis un redzējis. Aukstie sviedri uz muguras vēl nebija apžuvuši, kad durvis arī atvērās un viens no agrākiem uzraugiem, uzmundrinoši mirkšķinādams, aicināja uz pastaigu. Centos, cik vienaldzīgi un bezrūpīgi vien

iespējams, paiet gaŗām kancelejas durvīm, bet tas man neizdevās, jo no tām iznāca kāds cits uzraugs un pasniedza man vēstuli no sievas. Arī pieklājīgi un korrekti. Izejot sētā, pārbaudīju vēstules zīmogu un redzēju, ka vēstule bij atnākusi un nometnē apzīmogota pirms 8 dienām.

Un tad tikai manī, no sākuma lēni un nedroši, atausa un ar augošiem cerību vilņiem, kas pēkšņi bija radušies, nostiprinājās apziņa, ka vismaz šoreiz nāve man bija pagājusi pussoļa atstatumā gaŗām.

Mechaniski, ar pusapziņu veicu loku pēc loka, ar pilnu krūti ieelpoju rēno pavasara gaisu un lūkoju sakārtot domas un pārstādīt tās atkal uz nākotni.

Skriet to dienu gan neskrēju, jo, pirmkārt, man likās, ka tas būtu necienība iepretim tiem mocekļiem, kas pēdējo desmit dienu laikā šeit bija gājuši savu Golgatas ceļu, un, otrkārt, biju fiziski arī tik tālu novājināts, ka nemaz neuzdrošinājos straujāk pakustēties. No pastaigas vairāk apreibis nekā atspirdzis, devos atkal kamerā, lai rūpīgi pārlasītu sievas vēstuli. Viņa starp citu rakstīja, ka marta beigās, „Šoreiz vēl laimīgi“, esot pārcietusi ceturto lieluzbrukumu Berlīnei.

Maz pamazām sāka arī atlaisties pārkairinātie nervi un rīmties mūžam nemierīgā sirds.

Melnākās Lieldienas manā mūžā bij pagājušas.

PĀRI JAUNIEM PĀRBAUDĪJUMIEM, TŪVĀK BRĪVĪBAI

Turpmākās dienas pagāja bez notikumiem. Eksekūcijas gan paretam notika, bet tās bija parastas, pie „lielās likvībija tikai tas, ka vecie uzraugi, kā arī jaunie, neatlaidīgi dācījas programmas” vairs nepiederošas. Jauns šajās dienās lūkoja uzsākt sarunas, kuŗās viņi lika saprast, ka īstenībā nekādi SS vai Gestapo vīri neesot un arī nekad tādi neesot

bijuši un ka tikai gadījums vai apstākļi tos esot ierāvuši šai darba laukā. Viņi atkal deva avīzes, stāstīja visādus sīkumus par notikušajiem gaisa uzbrukumiem un stāvokli frontē un vispāri izturējās tā, ka drīzāk likās, ka tie vairāk simpatizē sabiedrotajiem nekā nacionālsociālisma režīmam. Protams, šādus tuvināšanās mēģinājumus uzņemu ar vajadzīgo atturību, jo to iemesli gan varēja slēpties bezcerīgā vācu stāvokli frontēs, bet tikpat labi varēja būt arī pēdējās lamatas neuzmanīgākiem ieslodzītiem.

Sestdienas vakarā, kad taisijos iet gulēt, pēkšņi durvis atvērās un ienāca tas pats zināmais virsseržants. Apskatījies, cik man ir mantu, tas teica, lai sasaiņojot tikai to, kas esot absolūti nepieciešams, un sagatavojoties ceļam. Aizbraukšana varot notikt starp pusnakti un nākošās dienas pusdienu.

Ka šoreiz tā varētu arī nebūt kāda no parastajām mānīšanām, bija jāsecina no tā, ka viņš pēc tam apmeklēja vēl arī citas kameras un uzturējās viņās apmēram tikpat ilgi kā pie manis.

Piedzīvojumi bija jau mani izmācījuši nepadoties nekādam pārmērīgam priekam, pirms nav skaidri redzams, vai gaidāmā pārmaiņa nozīmē ļaunu vai labu. Tāpēc arī nekādu stiprāku reakciju pie sevis nejutu.

Sagatavošanās neprasiņa vairāk kā divdesmit minūtes, bet par gulēšanu gan nebija ko domāt.

Neatgērbies atlikos gultā un ar dalītām jūtām vēlreiz ļāvos pazīstamajām kameras ainām, kādas tās ziemu un vasaru, bezmiega naktīs un saulainās dienās bija bijušas manas redzes aplokā. Trīssimt piecdesmit sešas diennaktis, jo pēc 10 dienām būtu gads pagājis, kopš skatīju pirmo reizi šīs rupji balsinātās sienas, uz kuņģam gaisma no sardzes torņiem meta slīpas logu dubulto režģu ēnas, kuņģam pilnais mēnesis pa reizei kautrīgi pievienoja savu staigājošo zīmējumu, tā-

pat arī nokūpējušo un stiepuļu sietā ietvērto spuldzi virs durvīm, centrālapkures krāsni un mazo lavuāru.

Lūkoju arī salīdzināt, kā Eiropā un pasaulē bija grozījies situācija, kopš pag. gada aprīlī šeit ienācu.

Pusnomodā un trauksmainos murgos pavadīju pēdējo nakti Flosenburgas slepkavošanas nometnē un, kad kavēdamies atausa rīts, sakārtoju sevi tiktālu, lai būtu gatavs visiem ceļojumiem.

Gaidās pagāja priekšpusdiena, un jau sāka rasties nemiers — vai tik tomēr nebūs bijusi viltus trauksme. Tad pusdienas vietā pa lūciņu pasniedza „Marschverpflegung” divām dienām — 2/5 kukuļa kaļa klaipa un kautrīgu desas gabaliņu.

Beidzot svētdien, 15. aprīlī, plkst. 14-os, durvis atkal un pēdējo reizi atvērās, un virsseržants, stingri mani nolūkojies un noprasījis, vai es esmu es, lika man ņemt koferi un iziet sētā.

Tur stāvēja trīs ar brezentu nosegtas smagās mašīnas dēļu soliem gar malām. Visās jau bija novietotojušies braucēji. No kamerām iznesa vēl koka ķeblišus, un uz viena tāda dabūju nosēsties arī es. Uzraugi ar mašīnpistolēm pāri rokai stāvēja visapkārt, un runāts daudz netika. Vienīgais runātājs un kliedzējs bij kāds neredzēts Gestapo kapteinis, kas skrēja no vienas mašīnas pie otras un vienmēr no jauna pārbaudīja viņam uzticēto kravu.

Beidzot vārti atdarījās, un, joprojām nevienam nesakot ne vārda, mašīnas viena pēc otras izslidēja laukā.

Atvērās otri vārti, atvērās trešie vārti — pretējā secībā, kā pirms gada iebraucot, un drīz nometne ar savām daudzām pakļautām iestādēm un ēkām palika aiz mums.

Bet tālāk par dažiem kilometriem netikām — svētdienas pastaigātājiem un rītenbraucēji pēkšņi sāka lēkt grāvjos un slēpties zem kokiem : amerikāņu zemlidotāji esot tuvumā.

Arī mēs iegriezāmies kādā egļu mežīnā, kur šoferi un sardze cītīgi sāka lauzt zarus un mūsu mašīnas maskot.

Pēc dažām stundām devāmies tālāk un iebraucām Flosā. Te notika pirmais „negadījums”: viena mašīna it kā atteicās uzvilkties pa pavisam nenozīmīgu kāpumu, un nekavējoties tika dots rīkojums paturēt tikai visnepieciešamākās mantas un sakāpt mazā zaļā Minnā. Mantas atsūtišot vēlāk.

Tikai pēc šī atgadījuma sākām viens ar otru sapazīties un sarunāties. Daži skaidri un atklāti pateica, ka mašīnas „bojājums” esot tikai tāpēc vajadzīgs, lai Gestapo sardze varētu vieglāk piesavināties mantas, citi tam atkal negribēja ticēt.

Kaut joprojām vēl uzmanīgi un atturīgi, zaļajā Minnā tomēr tika likti jau pamati vairākām draudzībām likteņu biedru starpā; nodibinājās politisku interešu kontakts starp vīriem visas Eiropas apjomā, kas viens par otru gan šo to agrāk bija dzirdējuši, bet redzējās pirmo reizi.

Mana pirmā saskare bija ar dāņu ģenerālštāba pulkvedi Lundingu, kas, kā noskaidrojās, bija atradies Flosenburgā gandrīz tikpat ilgi kā es, un tikai viena kamera bija šķirusi mūs — viņš bija bijis 21-ā.

Nākošais paziņa bija Mūnchenes katoļu opozīcijas redzams darbinieks adv. Jozefs Müllers, kuŗu Gestapo uzskaitīja par vienu no galvenajiem 20. jūlija sacelšanās iedvesmotājiem, bet kuŗu tā nevarēja pakārt, kaut vai tāpēc, ka tas bija apcietināts jau gadu pirms tam.

Visi mēs lūkojām izdibināt, kas īsti ir noslēpumainais kungs ar J. Vildsē pseudonimu, Flosenburgā viņš dzīvoja ne kamerā, bet gan atsevišķā istabā, kur viņu neviens nedrīkstēja ne redzēt, ne par viņu vispār tautāt. „Minnā”, kas bija būvēta 10 braucējiem isos attālumos, mēs bijām sablīvēti veseli 22, pie kam telpā bija vēl daudz maisu ar kurināmo. Drīz vien kļuva karsts un aprūka gaisa, jo ventilators nedarbojās resp. tas „vājinot reflektoru gaismu”, tā

ciniski izteicās pie šofera sēdošais Gestapo kapteinis. Cik necik ciešami vēl bija vienīgi pie izejas durvīm, un kad minētais J. Vildsē kungs noģība, mēs viņu pāri galvām pārvietojām pie tām. Noģībušam atžirgstot, viņa vietu deva atkal kādam citam, kas taisījās saļimt. Tā tas gāja vairākas reizes.

Tādējādi 30 stundu ilgā braucienā paši no sevis atšķirās graudi no pelavām, un bija pārsteidzoši, ka sākumā no sīkām parādībām taisītie slēdzieni vēlāk izrādījās par pilnīgi pareiziem.

Braucām tālāk, ceļa mērķi nezinot. Tumšā, lietainā pavasara naktī čukstēdami zilējām, uz kuriem mūs vedīs — uz Regensburgu, Dachavu, Insbruku?

Gaismai svīstot, mašīnu apturēja kādā krustojumā. No uzrakstiem varējām spriest, ka joprojām vēl atrodamies Bavārijas mežā ziemeļos no Donavas.

No šīs vietas man ir palikusi atmiņā kāda aina, ko gan nevaru aprakstīt, bet kas ar savu grotesko plastiskumu iepretim sārtajām rīta debesīm paliks neizmirstama. No neparastās kratīšanās pēc daudziem nekustībā pavadītiem gadiem gandrīz visiem braucējiem bija samaitājušies vēderi, tā ka pat bezjūtīgajam Gestapo virsniekam bija beidzot jāpaklusa braucēju draudzīgam aicinājumam, mašīna uz brīdi jāaptur. Tāds pat stāvoklis bija arī pārējās mašīnās, kurās brauca grieķu un padomju ģenerāļi dižciltīgi rietumu sabiedroto virsnieki un tlm. Tā, pēkšņi un zibens ātrumā kartupeļu laukā sastādījusies, pirmā Tautu savienības asambleja pēc kara gadu pārtraukuma iznāca gan dabīga, bet mazliet īpatnēja.

Devāmies atkal tālāk cauri Dienvid-Bavārijas auglīgajam līdzenumam. Šeit daba jau uzrādīja daudz vairāk pavasara pazīmes, nekā bija vērojams Flosenburgas kalnājos. Šādžas un miestņus caurbraucot, vienmēr nāca prātā Ludviga Toma zemnieku un mazpilsētu romāni. Tikai nebiju domājis, ka

viņu norises vietas kādreiz skatišu pa režgoto „Minnas” lodziņu.

Vēl vienmēr nebija zināms mūsu ceļojuma mērķis. Bieži amerikāņu zemlidotāju dzenāti, kas kā sakaitinātas lapsenes klupa virsū ne tikai mūsu mašīnām, bet katram braucējam un gājējam, — beidzot nokļuvām līdz Preisingai. „Tagad tūliņ redzēsīm kurp”, teica adv. Müllers. „Ja uz dienvidiem — tad Mūncheni, uz rietumiem — Dachavu”. Uzmanīgi mašīnas izlavījās no pilsētas un nogriezās pa ceļu, kas vakara krēslā izzuda rietumu virzienā — mēs braucām uz Dachavu.

DACHAVĀ

Kas ticīgajam katolim Sv.Pēterā katedrāle Romā, kas mūziķim Metropolitana opera Ņujorkā, kas tenisa spēlētājam Vimbledonā, kas kino zvaigžņu aspirantēm Holivudā, tas politiskam apcietinātam Vācijā otrā pasaules kara laikā bija Dachavas nometne. Viena no vecākām, plašākām, visvairāk minētām.

Bijām tā aizņemti domām par to, kas mūs tuvākā laikā sagaida, ka nemaz nepiegrīzām vērību kādam jaunam mūsu pavadonības piesardzības paņēmienam: uz katra dubļu aizsarga bija nogulies ar mašīnpistoli bruņots SS-vīrs, kas rūpīgi vēroja pievakara padebešus un laiku pa laikam bažīgi atskatījās uz mums. Oficiāli tie lūkojās pēc zemlidotājiem, bet ka mašīnpistoles bija domātas mums pašiem, ja faktiskā vai arī fiktīva gaisa uzbrukuma laikā mēs sado-mātu bēgt, to sapratām.

Pāri nosusinātiem purviem vijās mūsu ceļš. Ar krēslas iestāšanos izbraucām cauri arī daudzīnātai SS pilsētiņai un pa platu, cementētu ceļu piebraucām plašiem vārtiem.

Izkāpt neļāva. Izsauca vienīgi adv. Mülleru un vācu jūras kapt. Lidichu, ko uzskatījām kā ne visai labvēlīgu pazīmi.

Kad jau bija galīgi tumšs, izsēdināja mūs un grupās ieveda pa vārtiem, pa kuņiem daudzi desmiti un simti tūkstoši mūsu likteņa biedru bija ievesti, bet tikai daži simti dzīvi atkal iznākuši.

Mūs nostādīja kolonnā pa pieci uz tikpat plata cimenta ceļa, kāds bija ārpusē. Šurpu un turpu uz divriteņiem ar spokaini puspadzēstām ugunīm braukāja bruņoti sargi.

Kad jau taisījāmies doties ceļā uz nezināmo mītni, mūsu grieķu, pēc tam arī padomju ģenerāli protestēja, ka viņi neesot kolonnas priekšgalā. Sardze, kā par brīnumu, šādu svarīgu prasību atzina par dibinātu: mūsu priekšgalā nostājās 7 kadra ģenerāli, un mēs sākām kustēties.

Nogriezāmies no galvenās ielas un pa šauru pievedceļu piegājām pie sētas, kas no iekšpuses bija nosepta ar niedru pinumu. Cauri vārtiņiem nokļuvām vienstāvu koka barakā, kur nostājāmies gaŗā gaitenī, kas pārdalīja ēku no viena gala līdz otram. Parādījās kāds vēl neredzēts, bet vēlāk totiesu par daudz labi pazīstams SS-virsleitnants, kas it pieklājīgi līdzjutīgā balsī lika šo nakti novietoties kā nu spējot — mēs esot ievietoti nometnes bordelī.

Un it kā uz kādu nedzirdamu rikojumu, sākām izvietoties pa iestādes istabām un telpām pēc reģionālām Eiropas tautu grupām: skandināvieši pa sevi, uzaicinot arī mani tiem pievienoties, grieķi savrup, tāpat itāļi, čehi, dienvidslavi; slovāki atkal atsevišķi, bet zināmā kontaktā ar daļu no padomju krieviem. Protams eksklūzīvi atsevišķi novietojās arī angļi.

Man gadījās gulēt uz grīdas blakus kādam norvēģim, ar kuŗu vēlāk mani vienoja sirsnīgas draudzības saites. Tas bija norvēģu valzivju zvejas inspektors, jūras kapteinis Ame Dachli no Akeras, virs, kas jau pirms trim gadiem bija notiesāts uz

nāvi, visādi spīdzināts un svaidīts pa 22 dažādām nometnēm un apcietināšanas vietām, bet tomēr, neraugoties uz saviem 48 gadiem, visai spēcīgs un nesalauzts, kaut arī mazrunīgs un smags savā rīcībā un spriedumos. Bez jau agrāk minētā dāņu pulkveža Lundinga mūsu grupā bija vēl 5 dāņi — 4 izpletņu lēcēji no Anglijas ar retiem dāņu uzvārdiem: Hansens, Pedersens, Larsens un Mikelsens, kā arī bij. dāņu konsuls Dancigā Mogensens. Pēc būtības mūsu nogrupējumā vajadzēja skaitīties arī kādam zviedrim E., bet tā kā viņš bija bijis vācu SS-virsnieks un pat labās personīgās attiecībās ar Himleru, Skorzenu un citiem, pārējie skandināvi no tā strikti vairījās. Un pilnīgi dibināti, jo, cik bēdīgi slavenu lomu viņam bij lemts spēlēt vēlākos mēnešos plašākā mūsu bij. „Zonderhäftlingu” vidū un kā nobeidzās tā „karjēra”, atgriežoties Zviedrijā, par to labāk nerunāt.

Neraugoties uz negulēto nakti un cēļa nogurumu, mēs vēl ilgi sarunājāmies, jo daudziem no mums tas bija pilnīgi atrasts. Lielākā daļa bijām vieninieku kameras iemītnieki. Ar pārrunām, kas būs un kāpēc esam atvākti tieši uz Dachavu, beidzot iemīgām.

Otrā rītā joprojām negribējās ticēt, ka varam visu dienu brīvi staigāt ne tikai pa namu, bet arī pa mauriņa klāto pagalmu, kā arī pēc patikas ar citiem sarunāties. Tas jau, salīdzinot ar mūsu iepriekšējo ieslodzījuma veidu, bija milzu solis uz priekšu, kādēļ ar īpatnējo cietumnieka optimismu to tulkojām kā soli tuvāk brīvībai. Uz tādu tomēr bija vēl ilgi jāgaida un daudzi stipri kritiski brīži jāpārdzīvo.

Pirmais darbs, pie kā ķērāmies, kā to jau māca kara reglamenti, bija tuvākās un tālākās apkārtnes izlūkošana. Klejojot pa ēku un pagalmu un tuvojoties viens otram ar vajāta meža zvēra modrību un neuzticību, drīz bijām par savu patreizējo situāciju zināmā skaidrībā.

Mēs tiešām atradāmies Dachavas nometnes atklātā namā. Kaut arī iemītnieces taņī vairs neatradās, viss iedalījums un

iekārta liecināja, kādam nolūkam nams kalpojis: daudzās atsevišķās istabiņas ar ierosinošiem un uzmundrinošiem zīmējumiem uz sienām, lētā pūdeņa paliekas nakts skapīšu atvilktnēs, īpatnējā gaume istabu izrotāšanā, piem., koši rozā logu aizkari, pārsieti ar tikpat koši zaļām lentēm, veselas trīs vannas istabas ar visām labierīcībām un, beidzot, plašās uzgaidāmās telpas cienījamākiem viesiem.

Protams, nevienam no mums ir prātā neienāca pret noņemnes izvēli celt iebildumus — par daudz bijām apmierināti ar to kustības brīvību, ko tagad baudījām. Tomēr šad un tad likās groteski, ja no kādas istabiņas neiznāca kāda no Flosenburgas attiecīgās iestādes pagalmā redzētām dāmām, bet gan, piem., sūtna Heberleina kundze, dzim. Galeja no vecas Tolēdas cilts, vai arī, diskrēti veļot durvis, tanīs parādījās viņas cienījamā eminence Klermontas biskaps Piquets.

Režīms vispār bija nesalīdzināmi vaļīgāks kā Flosenburgā. Apsardzība sastāvēja galvenā kārtā no vecāku gadagājumu iesauktajiem SS vīriem, kas pienākumus pildīja ar acīm redzamu nepatiku, ko arī pārāk atklāti apliecināja. Protams, viņiem neticējām un visur redzējām iesūtītus spiegos un provokātorus.

Šeit mēs šaurākā visādu armiju bij. virsnieku kopā bijām atguvuši vairāk pašpalāvības un tik daudz pretošanās gribas, ka savā starpā nolēmām vairs nepaļauties tikai liktenim, bet „gadījumā” ... tad ar savu iniciatīvu likteni grozīt sev par labu.

Tāpēc sardzes vīrus vērtējām nevis pēc viņu vairāk vai mazāk ticamās noskaņas, bet gan pēc to varbūtējām kareiviskām īpašībām, t. i., — par cik tiem būtu gribas un atjautības pretoties, ja rastos nepieciešamība tos atbrūnot, lai pašu spēkiem izlauztos brīvībā.

Raksturīgi bija, ka nemaz nebijām par tādu nodomu iepriekš savā starpā pārrunājuši, bet, kad, uzmanīgi viens

otru taustīdami, izmetām par to dažus vārdus, izrādījās, ka visi bijām domājuši vienas domas, vienalga, vai tas būtu angļu, latviešu, dāņu, norvēģu, čehu un pa daļai arī krievu un vācu virsnieks.

Kopējais slēdziens bija, ka jāuzmanās no min. SS-virsleitn. Stillera, kas taisni tanīs dienās bija dabūjis paaugstinājumu, un pa daļai arī no viena seržanta. Pārējos, vecāku virseržantu-austrieti un sardzes kareivjus, bijām nosvērušies uzlūkot vairāk par „Ziemsvētku vīriem”, ar kuriem nebūtu grūti tikt galā un iegūt viņu ieročus.

Visai aizdomīgs mums likās arī kāds no kolfaktoriem, kas Dachavas nometnē gadiem ilgi bija spēlējis izcilu lomu un kuŗu tur pazina ar palamu „Kohlenklau”. Viņa uzbāzīgais piesmērēšanās veids lielācai daļai no mums likās nepatīkams, un savā antipatijā nebijām vīlušies.

Ēdiens Dachavā bija ļoti vājš, bet to pa daļai atsvēra relatīvā brīvība, kas bija vairāk vērtā nekā ēdiens, kā arī savstarpējā izpalīdzēšanās. Tā, piem., dāņiem bija atlikušies gaļas konservi no Sarkanā krusta sūtījumiem, tos tie brālīgi dalīja ar mani, kādam padomju pulkvedim Br. atkal bija mazliet istas tējas, ko sen jau vairs nebijām baudījuši, citiem atkal sausiņi. Itāļu grupai - ģen. Santo Garibaldi, pulkv. Ferare un diviem augstākiem fašistu policijas ierēdņiem bija pat drusku istas kafijas, bet no tās mēs pārējie gan jutām vienīgi burvīgo aromātu, kas pildīja viņu istabas apkaimi.

Par garlaicību Dachavā nepavisam nebija iemesla sūdzēties, drīzāk gan otrādi — atradināti no ilgstošākas sarunāšanās vientulības ieslodzījumā, tā tagad iedarbojās kā stiprs vīns uz novārgušu ķermeni — reizē pacilāja, bet arī ātri nogurdināja. Tādēļ ikreiz pēc kādas pārrunas ar jaunu līdzapcietināto instinktīvi tiecāmies pēc vienatnes, lai dzirdēto garīgi pārstrādātu un koncentrētos no jauna.

Agrais pavasaris sagādāja mums kādu dienu pat tādu baudu, ko brīvībā dzīvojošais cilvēks nemaz nevarēs lāga

aptvert: siltā saule mums ļāva pilnīgi atgērbties un dažas stundas sauļoties. Daudziem no mums šāds prieks bija liegts jau gadiem ilgi, un tikai tas, kas ir izjutis pats krēslaino vieninieku kameru ziemu un ne spožāku vasaru, saprot, kāda īsti nozīme ir saules peldēm.

Lielākais ieguvums tomēr bija tas, ka, nākot saskarē ar apcietinātiem, kas vēl nesēn bija bijuši brīvībā, nāca no internēto nometnēm, kur izolācija nebija tik pilnīga, mēs atkal atguvām kontaktu ar ār pasauli un zemapziņas cerībās lūkojām jau arī paši sevi tanī kur nebūt novietot.

Kļuva zināms daudz kas, ko vācu cenzūra un stingrā noslēgtība bija zināt liegusi; daudzi notikumi un norišu secības kļuva skaidras un saprotamas. Vēl vairāk — drīz zinājām, ka atrodamies kopā ar daudzām Eiropas politiskās, militārās un kultūrālās dzīves slavenībām. No sākuma tie bija izkaisīti pa nometnes dažādiem blokiem, bet maz pamazām savākti mūsu cienījamā iestādē, kas kļuva savā ziņā par t. s. „Sonderhäftlingu un Sippenhäftlingu” galveno nometni turpat visas vācu okupētās Eiropas apjomā.

Kādu dienu SS vīru pavadībā no cita bloka ieradās kalsnejs vīrs vidējos gados un taujāja pēc paziņām. Tas izrādījās neviens cits kā mācītājs Nīmöllers, par kura vīrišķīgo drosmi un mocekļa gaitām gadiem ilgi bija rakstījuši visas pasaules prese. Pēc izskata tas atgādināja daudz vairāk savu agrāko nodarbošanos — vācu jūras virsnieku — nekā mācītāju, un, tikai tuvāk ar viņu iepazīstoties un sarunājoties, viņa personība izcēlās visā pilnībā.

Kādu citu vakaru ievēda piecus vīrus parasto koncentrācijas nometņu gūstekņu tērpos ar attiecīgiem K. L. uzšuvumiem uz muguras, bikšu kreisā ceļa un pie krūšu kabatas. Viņus norīkoja skandināviešu istabā un lika mums atbrīvot viņiem guļas vietas uz gīrdas blakus sev.

Viens no viņiem ar kriminālistiem parastiem, īsi apcirstiem matiem un galīgi izdēdējušu stāvu izrādījās Burboņas

princis Ksaviers, franču armijas artilērijas pulkvedis, otrs drusku kuplāks, jo nebija tik ilgi baudījis koncentrācijas nometņu viesmīlību — Prūsijas princis Frīdrihs Leopolds, trešais bij. Vīnes oberbirģermeistars R. Šmits, bet atlikušie bij. Elzasas deputāts Josts un kāds nacionālsociālistu partijas laureāts Dr. Praksmachers.

Šoreiz tie bija vairāk viņi, kas no sākuma bija atturīgi un uzmanīgi sarunās, jo vēl nevarēja izprast, ko īsti nozīmē šāda viņu pēkšņa pārskaitīšana no „Häftlinga” uz „Sonderhäftlingu”, Drīzi vien tas, protams, izlīdzinājās.

Visai izcila persona bija angļu izlūkošanas dienesta bij. priekšnieks Bests un viņa palīgs majors Stevens, ko vācu Gestapo savā laikā bij „kidnapējuši” Holandes teritorijā. Neraugoties uz gūstā pavadītiem pieciem gadiem, Mr. Bests tūlīn iegāja vecās slīdēs, neuzkrītoši izpētīja un pārbaudīja pārējos līdzapcietinātos, attiecīgi novērtēja un izraudzījās sardzes vīrus, sadarbojās ar apcietinājumā esošiem augstākiem katoļu garīdzniekiem un vispār rīkojās tā, ka pēc nedaudzām dienām tam bij jau kontakts ne tikai ar ārpasauli Mīnchenē, bet pat ar tuvojošos 7. amerikāņu armijas štābu viņpus frontes!

Bija arī vēl citas izrunāšanās, kas sevišķi skāra mani kā latvieti. Tā no angļu majora Folknera, kas kā izpletņu lēcējs „sevišķiem uzdevumiem” Francijā bija nokļuvis Saksenhauzenas koncentrācijas nometnē, dabūju zināt, ka tas vairākus mēnešus bijis kopā ar mūsu armijas bij. ģenerāli Dambīti, par kuŗu izteicās visai atzinīgi.

Ar jau minēto krievu pulkvedi Br. sarunājoties, noskaidrojās, ka viņš bija bijis viens no pulku komandieŗiem un vēlāk divīzijas štāba priekšnieks, kam Latvijas okupēšanā 1940. gadā un vēlāk okupācijas laikā bija piekritusi redzama loma. Viņa autentiskie stāsti par latviešu virsnieku atbrūņošanas un apcietināšanas aizkulisēm, par padomju varas toreizējiem nodomiem un politiku mani augstākā mērā

ieinteresēja, it īpaši, kad izrādījās, ka viņš visu savu dzīvi bija dzīvojis, vairāk bazējoties uz savu izcelšanos nekā uz Padomju iekārtu. Viņš bija krievu cara armijas virsnieka dēls, dzimis (Tavastehusā) Hāmunlīnā, Somijā, un, neraugoties uz divdesmit Padomju Krievijā pavadītiem gadiem, tomēr paturējis savu eiropisko un godavīra koncepciju. Tas mani pamudināja daudz pārdomāt un nākt pie tāda slēdziena par Padomju Krievijas iekšējo struktūru, pie kāda agrāk nekad nebūtu nācis, nevēloties atstāt reālās īstenības premises.

Šai izpratnē, t. i., reālās īstenības uztverē, Dachavas dienas man deva negaidīti daudz materiāla, un ik vakarus, dodoties pie miera, — mani vientulībā sastingušie prāti tikai ar pūlēm spēja uzņemto novietot apziņas krātuvē.

Bet tad pēkšņi istā īstenība atgādināja sevi atkal ļoti nepārprotami. Kādu pēcpusdienu kāds SS virsnieks paziņoja, ka tādi un tādi apcietinātie tikšot aiztransportēti, pārējie palikšot. Un patiesi, pēc stundas bija klāt autobuss, un apm. 30 no mūsu vidus aizbrauca.

Atlikušie palikām neziņā un, viens otram acīs skatīdamies, bez vārdiem jautājām — „uz labu vai ļaunu?”

Vairāk bijām noskaņoti uz pēdējo iespēju. Tad pēkšņi nāca rīkojums nākošā rītā plkst. 7-os ierasties uz kino izrādi. Atceros vēl ļoti labi pulkv. Lundingu un pārējos dāņu biedrus —, mēs raudzījāmies viens uz otru ar istu ziemeļniecisku aukstasinību un sapratāmies bez vārdiem. „Tātad rīt no rīta tomēr! Nu, kas ir jādara!?”

Par to mums nebija šaubu, ka „kino izrāde” nav nekas cits, kā mūsu domātā aizvīlināšana uz vispārzināmo „gāzu kambari”. Un tomēr — izturējāmies, pašiem negaidot, uzkrītoši mierīgi.

Nezinu par citiem, kas gulēja man līdzās, bet par sevi varu teikt, ka nākti pavadīju normāli. Iet kā jēram uz kautuvi — to nē, bet kā citādi, — to vēl nevarēja pateikt.

Otrā rītā paziņoja, ka „izrāde” esot atlikta uz 9-iem, bet, kad bija jau 8,30, no jauna pateica, ka esot atlikta vēlreiz.

Atkal saskatījāmies ar plkv. Lundingu un bez vārdiem, teicām viens otram: „Ticēt — neticēt, atlikts pagaidām vai pavisam?”

Izrādījās, ka laikam tomēr „pavisam”, jo turpmāk vairs nekas netika teikts vai darīts, kas mums varētu radīt aizdomas vai bažas.

Kas īsti tai rītā ar mums bija nodomāts, to gan laikam nekad neizdosies noskaidrot, bet, cik man Dievs dos vēl piedzīvot aprīļa beigu rītus, to īpatnējo izjūtu gan nekad laikam neaizmirsīšu.

VĒL TĀLĀK UZ DIENVIDIEM

Dienas ritēja ātri un saistoši. Amerikāņu 7. armijai strauji tuvojoties, vienmēr vairāk turpinājām atgūt palāvību un vienmēr konkrētāk iztīrījām, ko darīt un kā rīkoties pēkšņu pārmaiņu gadījumā.

Bijām nosvērušies uz plānu neļaut sevi aizvākt, bet pēc iespējas sagaidīt atbrīvotājus uz vietas mums kurmet zināmos apstākļos un vidē.

Ar katru dienu biežāki un ilgstošāki nometni pārlidoja sabiedroto izlūku mašīnas vai arī, nometnes flakam nepiegriežot nekādu vērību, pāri traucās bumbvežu formācijas. Dažreiz vareno eksploziju grāvienus varējām sadzirdēt it tuvu, dažus desmit km no mums, un tad mūsu grūtākais uzdevums bija pārāk redzami neizrādīt prieku par „mūsējo” spēku un neatlaidību, kā arī nicināšanu par patiesi maz efektīgo vācu gaisa aizsardzību.

Kādu dienu drīkstējām pat būt aculiecinieki gaisa uzbrukumam mūsu pašu nometnes tuvākai apkārtnē.

Tas bija taisni to dienu, kad no rīta agri pēkšņi no mūsu vidus tika izsaukts kāds franču ģenerālis, korpusa komandieris, un pēc dažām minūtēm „ar militāru godu” nošauts, tā esot represija pret franču armijas it kā likvidētiem nacionālsociālistu dižvīriem Bādenē.

Kļuva zināms, ka mūsu tālākēvakuēšanai uz dienvidiem esot sagatavots kā vilciens nometnes stacijā, tā arī vairāki autobusi. Tad piedzīvojām uzlidojumu.

Neņemos noteikti apliecināt, ka minētais uzbrukums būtu noticis uz mūsu pašu resp. Mr. Berta pasūtījumu, kā vēlāk tika apgalvots, bet ka mērķu izvēle pilnīgi saskanēja ar mūsu vēlēšanos, tas ir nenoliedzami: amerikāņu zemlidotāji, kas pēc slaidiem leņķiem virs mūsu galvām pēkšņi kā vanagi metās cauri flaka granātu radītiem mākonīšiem, lai no neliela augstuma nosviestu savu nāves kravu, pār mērķiem bija izraudzījušies sagatavoto vilciena sastāvu stacijā, kā arī autobusus pie garažām, dažus simts metrus tālāk. Kā pirmo, tā arī daļu no otriem tiem ar dažām bumbām bija izdevies trāpīt.

Jau sākām priecāties, ka nu gan laikam drīzi varēsim amerikāņu armijas štābā smēķēt viņu cigaretes un ēst nepārtraukti comed beef'u, bet šoreiz mūsu prieks izrādījās pāragrs.

Uzbrukums, par cik izdevušos to arī bija jāuzskata no militārā viedokļa, panāca šoreiz taisni pretējo — nometnes un viņas augstākā vadība beidzot un ļoti ātri izšķīrās, ko ar mums īsti iesākt, pārvarēja transporta grūtības un nākošajā pēcpusdienā lika mums stundas laikā būt gataviem ceļojumam.

Kā brauciena mērķis cirkulēja Insbruka, „kāda pils kalnos”, Ziemeļu Itālija u. c.

Bet tas, uz kuriem mūs vedīs, mūs tik daudz neinteresēja. Nesalīdzināmi svarīgāki likās sagatavoties visādām varbūtībām, kādas varēja rasties vai ar nodomu tikt radītas,

lai aizbraukšanas burzmā (it īpaši kāda gaisa uzbrukuma laikā) ar mums netiktu izspēlēts pazīstamais „bēgot nošauts” triks.

Kas bijām aktīvāki un ar stingrāku apņemšanos, lūkojām turēties vienkopus un tikt kopējā mašīnā.

Zināmā SS-virsleitnanta St. nervozēšanu un pretrunīgos rīkojumus iztulkojām kā nelabas pazīmes un bijām gatavi uz vislaunāko.

Mašīnas netika padotas pie mūsu mītnes, bet mums lika ņemt savu nesamo uz pleciem, tad sastādīja kolonnu, ko cauri visai nometnei virzīja uz vārtu pusi.

Stingrā apsardzībā mēs lēni soļojām cauri gūstekņu tūkstošiem, kuŗi mūs vēroja ar ziņkārību un āpslēptām ilgām, jo mēs taču gājām uz vārtiem. Raksturīgi bija vērot, kādu populāritāti savu līdzgūstekņu starpā bija baudījis mūsu jaunais kollēga — Prūsijas princis Leopolds.

Nevērojot sargu aizliegumus, gūstekņi spiedās viņam klāt un sniedza rokas ardievām. „Mach's gut, Leopold!” tie sauca, un „Vergiss uns nicht!”

Bet arī ko citu bijām spiesti vēl noskatīties. Kaut ko tādu, kas uz visu mūžu paliek neaizmirstams.

Kā tragēdijas pēdējā akta beigu ainā atkal salasās lielākā tēlotāju daļa noslēguma kāpinājumam, tā arī šeit mūs apturēja un mūsu ceļu krustoja vairāku tūkstošu liela mocekļu kolonna, kas arī it kā tika sagatavota aizvešanai — bet uz kuriem?

Pelēki-dzelteni ģindeņu stāvi, lielākā daļa puskaŗli, basām kājām, tie, mūs ne drusku neievērodami, lēnā straumē plūda mums garām, un tomēr vēl par ātru atpakaļpalcējiem — pusdzīviem, kas burtiski pielika pēdējos spēkus, lai tiktu no vietas.

Bet, kā vērojām, ne sargi, ne arī pārējie gūstekņi šai dzīvo liķu kavalkādei nepiegrieza ne mazākās vērības — tik parasta lieta viņiem tā bija.

It labi zinājām mēs, un zināja arī vācieši, ko šādas gaisa laternas nozīmē: pēc neilga laika būs klāt sabiedroto bumbvežu formācijas, kuņām gaisa bumbas rādīs mērķi. Sajūta bija vairāk kā nepatīkama.

Un patiesi, gan gaisma mums palīdzēja no strupceļa izkulties, bet arī taisni tik ātri, lai pēc dažiem nobrauktiem kilometriem jau dzirdētu cauri mašīnu motoru rūkoņai smagas grāvienu kārtas aiz mums. „Arī tādi numuri vēl jāpiedzīvo”, nodomājām pie sevis, būdami laimīgi, kad tumsa mūs apņēma pavisam.

Drīz uzlēcošā mēneša gaismā apjautām, ka esam jau iebraukuši kalnos un, nezinu kāpēc, iedomājāmies, ka tagad esam lielākā drošībā.

Izbraucām cauri Kufsteinci. Tur izsēdināja vairākas SS-vīru ģimenes, kam Dachavas noietne nebija vairs likusies droša. Arī tādas izrādījās bijušas transportā.

Visu nakti braucot, ar pirmo gaismu sasniedzām Innsbruku. Saule bija jau labi gabalā, kamēr beidzot noskaidroja, uz kurieni mūs īsti vest: kādus četrus kilometrus šaipus Innsbrukas „Straflager'ā Rosenau”.

Bijām galīgi pārsaluši un nonīkuši, jo mūsu tērpi šādiem nakts braucieniem nebija piemēroti. Tomēr mūs ļoti iepriecināja tas, ka atradām priekšā agrāk aizvestos biedrus no Dachavas un vēl citus no mūsu pasugas.

Tie mūs tūlīn „ieveda dzīvē” un apliecināja, ka neesot sliktāki kā Dachavā, ja ne labāki.

Izvietojāmies ātri pa koka barakām un lūkojām jau ievērojami siltākā dienvidus saulē savus sastingušos locekļus atdzīvināt. Man un vēl dažam citam šāds prieks izmaksāja nepatīkami dārgi, jo ēnā un puskrēslā pavadītais gads bij padarījis sejas ādu tik neizturīgu, ka saule to tūlīn apdedzināja tā, ka vairāk kā nedēļu bij jānostaigā ar sasprēgājušu un ādu mainošu ģīmi. Tas nebija patīkami

taisni tajās dienās, bet tomēr nesalīdzināmi labāk par to, kas ar mums vēl būtu varējis notikt.

LIELO VĪRU GALERIJA KĻŪST PILNĪGĀKA.

Ilgī šajā nometnē mums nebija lemts palikt. Viņā pavadītās dienas visumā varēja uzskatīt par Dachavas posma un piedzīvojumu plašāku izvērsumu. Drīz kļuva zināms, ka no kādas apkārtnes pils pie mums ir pārnācis arī Francijas bij. ministru prezidents un sociālistu lideris Leons Blūms ar kundzi, Ungārijas bij. ministru prezidents Kallajs līdz ar reģenta Hortija dēlu, — sūtni Brazīlijā, — un daļu sava kabineta locekļiem, starp kuriem arī iekšlietu ministru baronu P. Šellu, manu vēlāko likteņa biedru un labo draugu. Kādā rītā ieradās arī Austrijas bij. kanclers Šušnīgs ar kundzi un meitiņu, — vecie paziņas no Flosenburgas, kur Šušnīga kundze, dzim. grafiene Czernina, uz kāpnēm tīrīja ģimenes kurpes, kamēr meitiņa ar mums pastaigājās. Un, beidzot arī 20. jūlija puča dalībnieku ģimenes jeb t. s. „Sippenhäftling'i“, kas bija atradušies īpašās nometnēs, piem., grafu Staufenbergu plašā ģints, grafs Pletenbergs ar meitu un daudzas vācu dižciltīgo ģenerāļu atraitnes un piederīgie. Lai padarītu sastāvu vēl pilnīgāku, ieradās arī Krievijas ārlietu ministra Molotova māšas dēls, lidotāju leitnants Kokorins.

Kopā bijām tagad jau ap 150 personu, kas gandrīz pilnīgi spējām pārstāvēt vācu savā laikā okupēto Eiropu, tādā izlasē, daudzējādībā un dažādībā kā neviens kongress, nekādas galma viesības, kronēšanas vai cita kāda pulcēšanās pirms kara to nebūtu spējusi.

Innsbrukā vēl nenojautām, ka šādā sastāvā mums būs lemts palikt kopā ne tikai dažas nedēļas, bet gan divus, četrus mēnešus, pusgadu un vairāk un ka starp daudziem

no mums nejaušā likteņkopība radīs draudzības saites, kas paliks uz visu mūžu. Toreiz mums vēl i sapņos nerādījās, kas mums kā kopībai būs jāpārdzīvo un kas katram atsevišķi bija sagaidāms.

Visumā optimisms par mūsu turpmāko likteni tomēr par dažiem gradiem bija cēlies un spējām savai apkārtnei pievērsties jau ar daudz atklātāku nostāju un vaļsirdīgāk.

Savstarpējo neuzticēšanos vairs neizjuta tik spilgti, kā tas bija Dachavā pirmajās dienās pēc vieninieku kameras atstāšanas. Iedomājāties jau zinām personas, uz kuņģam var palaisties pilnīgi, un mierīgi un apdomīgi izraudzīties sarunām tādas, kas šķita vērtīgākas un interesantākas.

Nometnes iedalījums bija tāds, ka bloki savā starpā nebija nodalīti un drikstējām brīvi kustēties pa visu nometni un izlietot pāstaigai arī vairākus simtus metru garo šosēto ceļu, kas veda nometnei cauri.

Ēdiens bija vēl vājāks kā Dachavā, bet iespaidu daudzējādība deva iespēju nerimstošo izsalkumu uz laiku arī neapzināties, un sakari, ko mūsu katoļu garīdznieki bija paspējuši jau nodibināt ar vietējo draudžu ganiem, deva mums pirmos „siecīņus” virs nometnes devām. Mūnchenes kardināla Faulhabera kanoniķa dekāna Neuhenslera kunga bezpartejiskā rīcība šai virzienā paliks neaizmirstama.

Bija arī vēl kāds atgadījums, kas ne tikai mani nostādīja visai kļūmīgā stāvoklī, bet arī ļāva paredzēt tās grūtības un cīņas, kas mūsu tautai vēl stāv priekšā. Tas bija fakts, ka daļa no nometnes ārējās sardzes bija igauņu „SS-vīri” un starp viņiem arī viens latvietis no Rīgas.

Man pašam, protams, nebija ne mazāko šaubu par to, ka minētie igauņi un latvietis vācu SS-tērpos bija viss kas cits, ne vācu draugi vai nacionālisma apzināti atbalstītāji, bet gan nokļuvuši šeit no formācijām, kuņu īstais uzdevums bija cīņa pret austrumu agresiju.

Tomēr daži no vācu dižciltīgajiem, kam bij radnieciskas saites ar bij. Baltijas muižniecību un kas tāpēc teicās latviešus un igauņus „labi pazīstam”, nepalaida gažām izdevību mūsu daudzīnāto „divkosību un nepateicību” atkal pasvītrot. Notikumu burzmā tas gan palika bez mazākām negatīvām sekām, tomēr nostiprināja manī no jauna pārlicību, ka par kādu izlīgšanu vai vienošanos „uz kopējas dzimtenes” pamatiem vēlāk nevarēs būt i runa. „Mēs vai viņi” var būt nākotnes vienīgā parole, un, ja dažs latvietis vēl iedomātos, ka pār agrākām pirmskaņa pretestībām būtu jau zāle pāraugusi — par to apzināto, mērķtiecīgo ļaunumu un postu latviešu tautai, ko izdarīja nedaudzi baltvācu ierēdņi pēdējā vācu okupācijas laikā vien, līdz pēdējai konsekvencei būs jāsamaksā visai baltvācu ciltij un arī vācu tautai.

Uzkavēšanās Insbrukas noietnē iznāca īsāka, kā to bijām domājuši. Gan ziņas no kara laukiem liecināja, ka vācu armijas sabrukums visās frontēs ir pilnā gaitā, kāpēc lolojām jau cerības nekur tālāk vairs netikt, bet uz vietas sagaidīt vai nu frančus no Virtembergas, vai anglo-amerikāņus no Itālijas, bet pēkšņi nāca rīkojums stundas laikā būt gataviem tālākbraukšanai.

NO JAUNA CEĻĀ

„Mēģināt izbēgt un noslēpties, kamēr ierodas atbrīvotāji?” — Tādu nodomu tomēr tūlīņ atmetām, jo mums bija zināms, ka Tirole pārpildīta ar nacionālsociālistu bēgļiem no Vācijas, kas šeit meklēja pēdējo patvērumu un kas mūs ātri būtu atmaskojuši un nodevuši, kaut arī vietējie zemnieki būtu ar mieru dot patvērumu. Gādājām tāpēc tikai par to, lai mēs, „aktīvisti”, paliktu kurmet kopā. Precīzi nosacītā laikā no noietnes arī izbraucām.

Cauri Insbrukai atkal veda mūsu ceļš. Tikko pilsētu bijām atstājuši, arī redzējām, ka tas tālāk neved vis uz Šveices robežām, kā to daži pārgalvīgi optimisti bija cerējuši, bet gan vijas augšup uz Brennera pasu.

Drīz bijām jau tikpat kā augšā, kad mūsu mašīnu, kas brauca pirmā, panāca kāds motociklists, apturēja to un lika gaidīt. Nostāvējām vairākas stundas uz ceļa. Sametās tumšs, un jau sākām raudzīties uz šādu apturēšanu ar agrākām aizdomām. Tad sekojošās mašīnas mūs tomēr panāca, un varējām doties tālāk. Izrādījās, ka bija noticis kāds negadījums, kas miera laika apstākļos laikrakstos būtu pildījis vairākas slejas, bet tagad vienīgi uz īsu brīdi tika pieņemts zināšanai: kāds no SS-pavadoniem, un tieši visnevainīgākais no viņiem, vecāks vīrs ar ķīļa bārdziņu, par tālu bija pārliecies pār mašīnas malu, un klinšu radze tam bija norāvusi roku līdz plecam.

Nokavējuma dēļ sasniedzām Brennera pasu tikai ap pusnakti. Vairākas stundas atkal bij jāgaida, no mašīnas neizkāpjot. Aptumšošana šeit bija pilnīga, kā jau piefrontes joslā. Līpāja sīks pavasara lietiņš.

Bija laika tiku tikām atkal nodoties atmiņām un pārdomām.

Te nu mēs stāvējām visaugstākajā vietā uz gadu tūkstošiem vecā tautu ceļa, uz ziemeļu un dienvidu zemju ežas.

Cik daudz simtu tūkstošu un miljonu pirms mums to gājuši abos virzienos, gan romiešu, gan viduslaikos, cik lepnus un varenus kaņapulkus savā laikā šī vieta skatījusi. Tāpat arī cik neskaitāmi eiropieši to vēlākos gadu simtos lietojuši mākslas un izpriecas ceļojumiem no ziemeļiem uz dienvidiem.

Ko ikviens no viņiem izjutis vai domājis, pārkāpjot šo īpatnējo dienvidu un ziemeļu sliekšni, to apmēram varam iedomāties. Arī mums, pusotra simta bijušās Eiropas pārstāvjiem visīpatnējākā izlasē, liktenis lika šeit apstāties it

kā ar nodomu, lai mēs labi pārdomātu, ka atrodamies ne tikai uz ģeografiskā, bet vēl vairāk uz divu laikmetu — bijušās un topošās Eiropas — simboliskā sliekšņa. Vairāki no mums, kā vēlāk sarunās noskaidrojās, to patiesi bija izjutuši un izpratuši.

Ilgu laiku autobusā valdīja gandrīz pilnīgs klusums. No ārienes pie logu stikliem šad un tad klusi piesitās lietus šaltis, padarīdamas klusumu vēl dziļāku.

Skatiem lūkojām caururbt tumsu, bet tā bija tikpat bieza kā tā tumsa, kas mūs šķīra no nākotnes.

Pēc vairākām stundām klusumu nedroši pārtrauca vājas mūzikas skaņas. Drīz tās kļuva drošākas un pilnīgākas. Mums likās, ka tās nāk no pašām debesīm. Mašīnas vienā galā Fermērenas jaunkundze bija uzskanējusi savu akordeonu, no kuŗa prata izvilināt tik neticami burvīgas skaņas, ka nemaz negribējās ticēt, ka no akordeona vispār var tādās izdabūt. Ar dziļu mūzikālu izjūtu un meistarisku māku tā atskanēja pat Bacha fugas, likdama mums uz kādu laiku pilnīgi aizmirst, kur īsti atrodamies un kādās gaitās esam.

Un atkal iedomāju — kādās dažnedažādākās noskaņās mūsu priekšgājēju miljoni arī šo vietu nebūtu pārgājuši, pārjājuši, pārbraukuši — tik īpatnēji kā mēs to iepriekš djezin vai kāds būs veicis.

Bet diezin vai kādreiz agrāk to būs pārgājis arī tik īpatnējs un neiedomājams eiropiešu kopojums. —

Tomēr, kā jau nereti agrāk, reālā īstenība arī šoreiz ar asu griezienu pārtrauca mūsu domu klejas. Tās nāca no mūsu konvoja vadītāja SS-virsl. Stillera, kas, sēdot blakus šoferim, stiprā balsī it kā pie sevis sāka lamāties, ka „verfluchte Saubande” neļaujot tam gulēt.

Uz vienu rāvienu bijām atkal ar visiem prātiem tagadnē atpakaļ, un, kad mašīnas sāka ripot pa dienvidu nogāzi lejā, jūtu reibonis izgaisa kā migla rīta saulē.

Ar pirmo gaismīņu sasniedzām Brikseni, no kurienes mums par pārsteigumu nogriezāties pa kreisi, pa Pustertāles ceļu. Tātad ne uz Bolzano vai Merano — uz kurienu tad?

Diemžēl izrādījās, ka arī mūsu vedēji to drīzi vairs nezina, jo, kad bijām nobraukuši pa Pusteras ieleju kādus pussimts kilometrus, mašīnas tika apturētas klajā laukā. Netālu no Nīderdorfas (ital. Villa Bassa) — mums it kā domātā kalnu viesnīca esot vācu kaņaspēka aizņemta, bet pašā Nīderdorfā nekā neesot sagatavots mūsu novietošanai.

Negulējuši un pārsaluši klīdām pa vēja dzīto lietu gar mūsu mašīnu, jo arī sardze bija neziņā, ko ar mums iesākt. Atkal jau sākām drūmi pētīt, vai tik šī „nejaušā” vieta nav pietātne mūsu dzīvē, jo sargu ķēdes ar pašautenēm un mašīnpistolēm pār roku apņēma mūs no visām pusēm un, ja kādam arī bija neatliekami jāieiet drusku dziļāk mežā, tur redzēja gaidām nākošo sargu ķēdi.

Neziņas, aukstuma un izsalkuma radītais īgnums visus tā bija pārņēmis, ka bija jāklūst par aculiecinieku kādai no vismazāk skaistām ainām visā mūsu kopbūtnes laikā.

Līdziedotā triju dienu pārtika — sausa vācu kaņā maize, rēķinot kukulīti uz septiņi cilvēkiem dienā — bija novietota atklāti zem sēdekļiem. Gaidīšanas izklaidībā viens otrs no mazāk apvaldītiem bija krājumiem pieskāries un notiesājis ne tikai savu triju dienu devu, bet arī daļu no pārējo rācijām. Kad to redzēja citi, ne mazāk izsalkuši, arī tie nekautrējās dot saviem uztura instinktiem brīvu vaļu, un pēc dažiem mirkļiem mašīnas bija apņemtas rījošu un cīnošos cilvēku ķekariem. Piekļājīgākie, protams, palika sāpus un tukšā. Radās pavisam neskaistas scēnas līdz šim tik izturētā un apvaldītā sabiedrībā. Atceros vēl kā šodien dažu tautu un kārtu pārstāvjus, kas ar savu gluži kustonisko nekautrību izcēlās pāri, tā ka viņos nekā vairs neredzēju no nesen tēlotām „personībām”.

Ziemeļu tautu piederīgie tie nebija.

Ārkārtīgi neērto stāvokli drīz, paldies Dievam, izbeidza paziņojums, ka Nīderlandē dažās viesnīcās esot sagatavota kafija, lai sastādot trīs maiņas. Pirmajā bija nozīmētas sievietes un bērni, bet, kad arī daži no viņu vīriem vai tēviem par katru cenu pastāvēja uz to, ka tiem savējie „jāpavada”, izcēlās no jauna kņada, kuŗu izdevās nomierināt tikai tādā veidā, ka triju grupu vietā sastādījās 8—10 grupas, kas nelielā atstatumā viena no otras pavisam nedisciplinētā gājienā traucās uz priekšu un lūkoja viena otru „iedzīt”, SS-pavadoņiem zobgalīgi un nicīgi smīnot.

Nonākot noteiktajās vietās, kārtības, protams, vairs nebija nekādas. Dažs nosēdēja siltās telpās visu laiku un dzēra tasi pēc tases dzīvinošās viras, kamēr „godīgie mulķi” nīka ārpusē un lūkoja atrast taisnību.

Šāda mūsu jaunās „Tautu savienības” pirmā „plēnuma” uzstāšanās atstāja pavisam nospiedošu iespaidu. Pārdzīvotumi un ciešanas tātad nebija atstājušas nekādu iespaidu personības šķīstīšanas izpratnē?!

Gan šaurākā pulkā lūkojām sevi mierināt, ka visi jau nav bijuši vieniniekos un nav īsti idejiski „polītiskie”. Tomēr sājo garšu mutē tik viegli nevarēja dabūt projām. Bija tāda izjūta, kāda var gadīties izmeklēti smalkā sabiedrībā, kad redz skaistu un brīnišķā Parīzes modelī tērptu dāmu un pēkšņi konstatē, ka viņai ir netīri nagi.

PĒDĒJAIS PĀRBAUDĪJUMS

Tumsā arī mašīnas tika iebrauktas pilsētiņā, un mums lika tanīs pavadīt nakti. Bijām jau cik necik ierīkojušies — sievietes ar bērniem bija izvietotas pa dažādām viesnīcām — kad nāca jauns rīkojums: doties visiem uz pagasta namu un pārgulēt tur zālē uz salmiem.

Pilsētiņa tai brīdī vairāk līdzinājās kaŗa nometnei nekā parastai mazpilsētai. Visur bija vācu kaŗaspēks un SS-formācijas; auto kolonnas to šķērsoja nepārtraukti no un uz fronti.

Noskaņojums nebija patīkams.

Ziņas no tuvējās frontes un Vācijas pašas bija visai uztraucošas, sakaru trūkums un līdz ar to neziņa, kas īsti notiks un kas būtu jādara, radīja ārkārtīgi nervozu un saspīlētu atmosfāru pašā kaŗaspēkā un vietējās pārvaldes iestādēs. Baumas klīda visdažādākās variācijās. Visvairāk varas vīri bija norūpējušies par to, ka apkārtnes itāļu un arī austriešu partizāni jau esot slepeni saradušies pilsētiņā un tikai gaidot izdevīgu brīdi, lai vācu daļas atbrūnotu un varu pārņemtu savās rokās.

Visu to vēl pavairoja daudzie incidenti ar šaušanu un tračiem, kas radās no pārmērīgas alkohola lietošanas un dēzertieŗu tvarstīšanas. Tīri kā Kerenska laikā 1917. gada vasarā, iešāvās prātā

Nav tāpēc jābrīnās, ka arī mūsu eskorta vadība un it sevišķi viņš priekšnieks SS-virsl. St. nebija vairs tālu no nervu sabrukuma, un tagad bija pienācis brīdis, kad varējām un vajadzēja sagatavoties uz visu.

Šādā trauksmainā jucekli pietiktu ar kādu pārprastu telegrammu, telefona sarunu vai patvaļīgi iztulkotu rīkojumu, lai mūsu pavadība — atbrīvota no atbildības par mums — nolikvidētu mūs uz vietas.

Neviens gailis par mums vairs nedziedātu, un mēs būtu tikai pusotra simta personu vairāk pie nevainīgi bojā gājušo tūkstošiem un desmitiem tūkstošiem jūkošās un brūkošās vācu Eiropas beigu cēlienā.

Mūsu pārstāvji, kas ar St. uzturēja kontaktu, zināja stāstīt par vienmēr jaunām pazīmēm un izteicieniem, kas vienmēr vairāk vairoja bažas un ļāva secināt visļaunāko.

Tāpēc, kad bijām novietoti pagasta nama augšējā zālē

un pusapdzērusies un fanātiskā izsamisumā satracinātā sardze mūs no ārpusaules atkal bija noslēgusi, ne vairs pa jokam, bet it dibināti spriedām, ka „šeit nu būs tā vieta”.

Viss tagad atkarājās no mūsu pašu savaldīšanās un aukstasinības un, ja brīdis būtu klāt, tad no labi pārliktas, vadītas un mūsu pretiniekus pārsteidzošas rīcības.

Mums par labu nāca tas, ka ar sieviešu, bērnu un vecāko vīru atšķiršanu bijām kļuvuši viengabalaināki, bez elementiem, kas apgrūtinā rīcību. Bez mūsu skandināviešu grupas mūsu vidū bija arī daudzi angļu, franču, čehu, krievu un citu tautu virsnieki, kas šinī kaŗā jau bija spējuši pārvarēt vēl kritiskākas situācijas un arī šoreiz i domāt nedomāja ļaut sevi noslepkavot kā jērus piecas minūtes pirms divpadsmitiem.

Pulkv. Lundings uzņēma mūsu grupas vadību un kopā ar angļu pulkvedi Mc. Gratu un kapteini Davsonu, kā arī čehu ģenerālštāba majoru Staneku un min. vācu jūras kapteini Lidichu, izlēma rīcības plānu.

Vispirms, lai vietējā vācu SS — vienība neaizmirstu, ka viņai ir darišana galvenokārt ar sabiedroto virsniekiem, kas nedomā ļaut ar sevi jokoties un ir gatavi uz visu, nolēma uz noteiktāko protestēt pret novietošanas veidu — virsnieki uz grīdas uz veciem salmiem gar sienmalām kopā ar civiliem.

Šādas rīcības pamatdoma, bez jau minētā vispārējā „prestīža” iemesla, bija noskaidrot, vai patiesi jau esam izolēti zināmajam nolūkam un kā virsl. St. reagēs kā vārdos, tā ar savu nostāju.

Trīs virsnieki ar pulkv. Lundingu priekšgalā devās lejā pie sardzes un ļoti pavēlošā tonī prasīja pēc virsl. St. Mums par pārsteigumu un prieku sardze likās tā pārsteigta, ka viens postenis bez kavēšanās devās sameklēt virsl. St.

Pēc neilga laika tas arī ieradās tieši no spēcīgām vakariņām. Mums atkal bija prieks redzēt, kā mūsu pulkv.

Lundings, kuŗu līdz tam pazinām kā smalkjūtīgu, uzticamu un nesavtīgu likteņbiedri, veica savu uzdevumu.

Kā bargs augstāks komandieris ar nogrēkojušos jaunāko virsnieku viņš runāja tik pavēlošā un katēgoriskā veidā, ka virsl. St. patiesi apjukā un saruka. (Kā to agrāk un vēlāk pārbaudījām — arī vienīgais pareizais veids ar caurmēra vācieti runāt, cik augsts tas stāvoklī un amatā arī būtu!) Atvainodamies tas stostījās un teicās darīt visu, kaut visur esot tik pārpildīts, vietējā pašvaldība atklāti sabotējot un t. t.

„Tas mani neinteresē, kas jūs sabotē un kāpēc”, turpināja pulkv. Lundings, „es saprotu, ka jūs šonakt nevarat visus mūs izvietot pieklājīgi, bet, lai jums dotu iespēju parādīt savu labo gribu, es prasīju bez ierunām, ka jūs nekavējoties atrodāt 6—10 mūsu virsniekiem pieklājīgu naktsguļu viesnīcās”.

Citi no mums, kuŗiem bija uzdots pa sarunas laiku novērot sardzi, kā tā atsaucas uz notiekošo un vai tā negaida kādu norunātu zīmi, vēlāk teica, ka tā ar nesaprašanu un vaļējām mutēm esot raudzījusies uz savu komandieri, kas līdz tam visiem bija zināms kā bargs, rupjš un neiecietīgs priekšnieks, bez acu mirskšķināšanas paradis izbeigt pretimrunāšanu ar pistoli uz vietas, šoreiz pēkšņi kļuvis nevarīgs kā meistara izplaukāt kurpnieka mācekli.

SS-virsl. St. solījās lietu nokārtot, t. i., izpildīt pulkv. Lundinga doto rīkojumu —, citādi to nevar formulēt, un devās steidzīgi projām, bet pulkv. L, atgriežoties pret mums, norīkotās vietās apkārtstāvošiem, tikpat katēgoriskā balsī, kas necieta ierunas, pēc kārtas norādīja uz atsevišķiem, kam šonakt jāpāriet uz viesnīcu. Kā komandējošs virsnieks kaujas laikā tas caururbjoši noskatīja katru un tūlī pieņēma lēmumu. „Jūs iesit, jūs iesit un jūs iesit un t. t.” viņš teica, un starp tādējādi nozīmētiem bijām arī mēs ar kapt. Dachli.

Kamēr St. atgriezās, joprojām palikām trauksmes ga-

tavībā norīkotās vietās un neuzkrītoši vērojām sardzi, jo varēja jau būt, ka ārā, svaigā gaisā SS-virsli. St. atjēdzas un neatnāk vis ar viesnīcu durvju atslēgām, bet ar jaunu SS-vīru vādu, lai atjaunotu agrāko status quo vai arī vēl ko vairāk.

Sekojošās 10—15 minūtes tāpēc arī bija maksimālā sprai-guma un augstākās gatavības pārsātinātas, jo tām bija lemts izšķirt mūsu likteni ne tikai šinī gadījumā, bet arī radīt precedentu turpmākajās varbūtībās.

Sarunājāmie un staigājāmie it kā bez nodoma pa priekštelpām, bet bijām ik brīdi gatavībā uz norunāto mājienu mesties sardzei virsū un aizsteigties viņas varbūtējiem nodomiem priekšā.

Pagāja piecas, pagāja desmit minūtes — nekā. Jo ilgāki, jo aizdomīgāk kļuva, un dažiem no mums jau sākās grūtības tēlot norunāto igno bezrūpību.

Beidzot vlt. St. atgriezās — viens.

Līdz pēdējam sasprindzinātie nervi uz reizi it kā pār-mainījās pret citiem, vieglākiem, tievākiem, viss kļuva tik gaisīgs un tīkams visapkārt, un tad, citiem ārēji neredzami, bet man pašam to nepārprotami jūtot, viegli sāka trīcēt žokļi — parādība, ko jau agrākā dzīvē pie sevis trīs, četras reizes biju novērojis — pēc pārciestām, neapšaubāmām briesmām.

Un atkal domu uzzibsnījums: „Tātad arī šoreiz vēl nē!”

Mūsu „mantām” nesējs nebija vajadzīgs, jo tās sastāvēja no skūšanas piederumiem, dvieļa un segas. Pēdējo pēc krievu revolūcijas lozunga: laupi salaupīto!, visi bijām paķē-ruši līdzī no Dachavas nometnes.

Kopā ar kapt. Dachli gribējām jautāt Lundingam, kāpēc taisni mums jāiet, bet L. joprojām stāvēja bargs un nepie-ietams, un, kaut arī viņam desmit reižu būtu bijusi pelēka filca platmale galvā kā tai brīdī, ik kustība un ik vārds parādīja aktīvu virsnieku kaujas kritiskā brīdī, kas zina, k o

viņš dara un. kā pēc viņš tā rīkojas, un kam tādā brīdī var tikai paklausīt vai nepaklausīt, bet ne rezonēt.

Izvēlējāmie pirmo un kopā ar pārējiem pieciem devāmies pa durvīm laukā uz netālo viesnīcu. Katrs, dabūjis aukstu, nekurinātu istabu, protams, bez veļas un segas, norīkojāmie divas diennaktis tīkotajai naktsgulīai.

Domās tomēr joprojām bijām pie saviem līdzbiedriem pagasta namā, pusmiegā izdomājot visādas varbūtības.

Tikko svīda gaismiņa, kā norunājuši, bijām atkal augšā un devāmies atpakaļ. Tur ārēji nekādas pārmaiņas nevarēja saskatīt — SS — sardze pa daļai snauda, pa daļai ar kustonisku naidu nolūkojās uz mums.

Noskaidrojās, ka uz vietas palikušie it nebūt nebija ļāvušies bezrūpībai un nebūt nebija uzskatījuši vakarvakara notikumu par izšķirtošu un paliekošu.

Tie bija turpinājuši sardzes dienestu savā nometnē. Vairākkārt līdz pašam rītam gājuši lejā it kā pie savām mantām, bet īstenībā, lai nodrošinātos pret to, ka sardze nemanot neuznāk augštelpās un ar dažām mašīnpistoļu kārtām tomēr nepanāk to, ko viņu komandieris nebija vairs uzdrošinājis.

Neraugoties uz mazgulēto nakti, tagad tomēr visi bija redzami atviegloti un priecīgi — bija atkal gaiša diena, kuŗu varēja izmantot, lai stāvokli vēl vairāk noskaidrotu un nodrošinātu.

Cik drausmīgi tuvas un pilnīgi reālas briesmas mums tomēr īstenībā to vakaru bija draudējušas, to dabūjām zināt tikai daudz, daudz vēlāk, kad sabiedroto virsnieki bija pratinājuši sagūstītos SS-vīrus. Bet Likteņu lēmējs nebija gribējis, lai mums to nakti kas ļauns notiktu — Viņš zina kā pēc un kamdēļ. —

JAU SĀRTOJAS MŪSU BRĪVĪBAS RĪTS

Iznākot uz laukuma pagasta nama priekšā, man pagadījās laimīgs ķēriens — tieši no frontes ieradās kāda vieglā vācu kaļa mašīna, un tanī sēdošais virsnieks piedāvāja liras pret markām. Ar lielāko prieku pārdevu viņam 100 markas — pusi no mana „kapitāla” — pret 1000 lirām un varēju uzskatīt sevi par bagātu vīru. Jo šeit, dienvidu Tirolē, kursēja tikai liras un vācu markas neviens ne par kādu kursu neņēma pretī.

Arī preču cenas šeit vēl bija diezgan ciešamas, un jau sadomāju, ka varēšu sev nopirkt otru kreklu, jo vairāk kā divas nedēļas jau valkāju vienīgo, ko Gestapo bija atstājis. Svarīgāks par ietēru pagaidām tomēr bija ēdamais, jo arī patreizējā rācija — ap 120 gr. maizes dienā un nekas vairāk — varēja augošā sajukumā arī izbeigties galīgi. Cik ilgi tad lai uztur pretošanās gribu, ja miesa vairs nespēj?

Sāku izpētīt mūsu norobežojuma joslu pilsētiņas centrā un iztaujāt vietējos. Beidzot kāds laipnīgs pusmūža vīrs ieteica pamēģināt laimi tādā un tādā maiznīcā. Tā diemžēl atradās ap puskilometru ārpus atļautās joslas. Ko darīt? Sāku pēc kārtas novērot posteņu ķēdē esošos atsevišķos SS-vīrus. Rezultātā nolēmu uzrunāt kādu vecīgāku, cilvēcis-kāka izskata sargu. Teicu tam, ka gribētu aiziet pie friziera kas atrodas turpat netālu aiz viņa ap stūri.

Un notika otrs laimes atgadījums šai rītā — postenis tīri vienaldzīgi atteica, lai aizejot vien, bet ne ilgāk kā pusstundu. Lāga vēl neticēdams, ka tas patiesi būs iespējams, gāju lēnām un apkārt skatīdamies, tuvu baznīcas sienai, vienmēr gatavībā kur aizslēpties gadījumam, ja postenis būtu izlaidis mani ar nodomu uz mani šaut kā uz „bēgošu”, arī ja kāds blakus postenis to iedomātos darīt. Nekas tomēr nenotika, un es biju aiz glābjošā stūra.

Ātri devos uz priekšu, un pēkšņi kā zibens mani skāra atziņa: „Tu taču tagad esi brīvs un vari nemanot aizbēgt uz kalniem!” Karsts un auksts pārskrēja pa kauliem, un uz brīdi bij jāapstājas, lai atgūtu pašsavaldīšanos.

Bet loģiskā saprāta argumenti drīz ņēma pārsvaru. Labi, aizbēgt tu tagad vari, bet cik drošs tu būsi kalnos un vai tu neieskriesi tieši rokās dezertējošiem SS-vīriem vai citiem tev nelabvēlīgi noskaņotiem? Otrkārt, tu neko neesi pateicis saviem draugiem, ko tie lai domā. Treškārt, ja jau reizl izdevās tik viegli izlavīties, kāpēc lai neizdotos arī citu reizi kopā ar pārējiem pēc labi pārdomāta plāna?

Īsumā nolēmu tomēr vispirms tikt pie maizes, jo tad, lūkoju sev iestāstīt, arī bēgšanai būs solidāks pamats.

Aprādīto maiznīcu arī atrādu, un notika trešais laimīgais ķēriens šajā rītā — laipnā maizniece man pēc īsas pārdomāšanas pārdeva par turpat oficiālo cenu desmit kilo maizes! Raksti un lasi: desmit (10) kilogramus kviešu plāceņa maizes! Neticami un neiespējami — tik daudz maizes man nekad savu mūžu nav piederējis!

Tas nozīmē ne vairāk, ne mazāk kā ap 90 mūsu patreizējās dienas rācijās. Lai atgūtos no pārsteiguma un pārlicinātos, ka patiesi nesapņoju, vēl kādu brīdi parunājos ar maiznieci par kariem, briesmām un partizāniem, un tad, vēlreiz tencinādams, devos ar savu neapprakstāmo bagātību mājup.

Iedomājos, ka ikviens pretimnācējs mani pārsteigts uzlūkos un aizturēs kā zagli vai spekulantu, jo iepakojums bija tik vaļējs un man mana nasta bija jāstiepj abām rokām uz vēdera. Neviens tomēr neizrādīja sevišķu interesi, daži pat laipni deva labrītu, ko, protams, ļoti sirsnīgi atņēmu.

Bet kā nu tikt postepu ķēdei ar nesamo cauri? Paslēpt maizi pie kāda tuvāk dzīvojoša namsaimnieka un tad lūkot to izmānīt cauri pa daļām? Nē, nospriedu, šorīt tev uzsmaida laime, ej droši uz priekšu, gan būs labi.

Un tieši kā uz pasūtījumu, taisni vajadzīgā brīdī, kad vairs bija tikai kādus 20 līdz 30 soļus aiz posteņa ķēdes muguras, viņas priekšā, laukuma vidū, pēkšņi izcēlās varens tracis — kāds piedzēris SS-vīrs lūkoja izrauties no viņa aizturētājiem un darīja to ar tādu sparū un spēku, ka posteņu SS-vīriem bija skriešus jādodas saviem biedriem palīgā. Arī es skrēju uz priekšu, biju drīz, neviena neievērots, zonas iekšpusē un vēl pēc dažiem mirkliem savas viesnīcas trepju glābjošās telpās.

Lēnu un stingru soli, kā labi audzinātam cilvēkam pienākas, devos augšā pa kāpnēm savā istabā. Dārgumu tūlīt ievietoju kumodes tukšajā atvilktnē, un tad, sirdij pamazām atgūstot normālus sitienus, nostājos pie loga un raudzījos laukā.

Ārā bij jauks pavasaris, un kokiem jau metās pirmie gaišie lapu zaļumi. Pie sava būriša ar ļoti aizņemta un gādīga vīra kustībām čivināja strazds, pa reizi skaļi uzsvelpot. Tas ir pirmais strazds šogad, iedomājos. Un tad atkal nedomāju nekā.

Tuvējā baznīcā sāka zvanīt, un atkal lietišķi nospriedu pie sevis — jā, šodien taču ir svētdiena.

Bet pamazām, sākot no roku un kāju pirkstgaliem, visu manu ķermeni tiecās pārņemt divains un neapprakstāmi tīkams siltums. Domas atkal sāka kārtoties un uzņemt savas agrākās vērtētāja un secinātāja funkcijas.

„Tu taču tagad esi tikpat kā brīvs”, tās glaudās klāt ar dūjas maigumu, „iedomājies vēl vakarvakaru un šorītu — kāda pārmaiņa divpadsmit stundu laikā!”

Domas nebija smagas, viegli un rotaļīgi tās pārslēdzās no vienas atziņas uz otru, lai atkal jauki skanošā daudz balsībā vienmēr atgrieztos pie kopējā akorda: „Tu esi brīvs, ja tu pats vien gribi brīvs būt. Uzņem to savā apziņā un iekal prātā un sirdī. Tumšā nakts ar saviem rēģiem un

spokiem ir aiz tevis un vairs neatgriezīsies. Aptver to un rīkojies!"

„Amen!”, teica pie sevis kāds izdēdējis un noplisis cilvēks pie loga pavasara svētdienas rītā Nīderdorfā. Viņš bija nācis no tālās Latvijas zemes, un Likteņa baltais tēvs tam bija licis veselu gadu tālu no saviem ciltsbrāļiem un vienatnē piedzīvot un pieredzēt daudz ko neskaistu un gļotaini tumšu. Bet viņš to bija pārcietis un pārdzīvojis, bez kā viņa dvēsele būtu tikusi aizlauzta vai stāvs iedragāts. Kā slimniekam pēc ilgstošām un mocošām likstām tam uzausa un vienmēr vairāk nostiprinājās atziņa, ka tas dzīvo un atkal dzīvos. Nostiprinājās atziņa, ka viņš sveikā ir palicis tamdēļ, lai sava mūža pusdienas cēlienu un rietu veltītu darbam, kas bija tiešais iemesls viņa nebrīvībai, viņa melnākam gadam. Darbam un cīņai latviešu tautas un cilvēces labā.

No tā brīža man bija skaidrs, ka atgūšu brīvību un ka man vairs nekas nedraud.

Vieglā gaitā noskrēju lejā, lai tiktos ar draugiem.

PIRMĀ DIENA NOSACĪTĀ BRĪVĪBĀ

Kad tiem izstāstīju savus neticamos šī rīta piedzīvojumus, tiem acis spīdēja un laistījās aiz prieka, ka brīvība jau ir tikpat kā sasniedzama, ja vien sapratīgi un drošsirdīgi ķeras pie lietas.

Pēc izsmelošām pārrunām nācām tomēr pie slēdziena, ka nebūtu patlaban lietderīgi uzņemties liekus riskus un likteni izaicināt, bet gan balstīties uz iepriekšējā vakarā izkaŗotām pozīcijām, vēl drusku nogaidīt un uzmanīgi vērot.

Tad devāmies uz manu istabu, kur draugi redzēja lie-tišķāko pierādījumu par manu rīta piedzīvojumu neapšaubāmību.

Protams, tūlīt to brālīgi sadalījām savā starpā un ar jaunu pašpaļāvību, kā pēc sekmīgi nolikta eksāmena, devāmies laukā, lai noskaidrotu stāvokli.

Vai tā bija mūsu iedoma vai arī patiesi tā bija, bet mums likās, ka visi līdzapcietinātie, ko satikām, šodien ir tādi priecīgāki un vaļsirdīgāki. Ar kapteini kopā staigājot, satikām un ilgāki parunājāmies ar kādu vācu kaŗa mācītāja Šrödera kundzi. Ar trim bērniem tā bija apcietināta un spiesta strādāt pie Gestapo virsniekiem par istabeni tamdēļ, ka viņas vīrs, kas pie Staļingradas sagūstīts, skaitījās zināmā ģen. Seidlica „vācu valdībā”. Šī smalkjūtīgā un dziļi intelektuālā kundze gan bija viss kas cits, kā revolūcionāre un sazvērniece, un tāpēc jo sāpīgāk bija novērot, kā viņa cīnījās un cieta, lai noturētu īsto stāju un tīktu galā ar savu tagadējo apkārtni.

Klermontas bīskaps, ko sastapām, nākot no mesas, laipni ar mums parunājās un izmeta tam brīdim ļoti raksturīgu stāvokļa vērtējumu: „Ordre, contrordre, desordre”.

Tā arī patiesi bija — apjukums un chaoss vācu armijas daļās un SS-formācijās bija kļuvis vēl lielāks, joprojām uz galvenā laukuma tika apturētas auto kolonnas ar kaŗavīriem un SS-vīriem, kas nāca no frontes puses un nevarēja uzrādīt attiecīgos „Marschbefehl'us”.

Uz galvenā ceļa vācu lidotāju ģenerālis ar ozollapu bruņnieka krustu personīgi apturēja kādu BMW mašīnu, kuŗā sēdēja kaprālis ar divām civilām sievietēm un daudzām mantām. Lidz nāvei pārbijies, kaprālis mēģināja nikni kļiedzošam ģenerālim dot kādus paskaidrojumus, bet tas tikai rotaļājās ar savu pistoli, lika braucējiem uz vietas izkāpt, izmeta mantas uz ceļa, iesēdās pats mašīnā, un — aizbrauca tanī pašā virzienā, kuŗā gribēja doties nelaimīgais kaprālis! Jādomā, lai ziņotu savai augstākai priekšniecībai.

Tādu atgadījumu bija daudz, bet visi tie tik gludi nenoritēja. Dažreiz frontes vīri ieobrauca ar mašīnpistolēm pār

roku un tad, ja aizturētājs SS-vīrs jeb lauku žandarms nedomāja atzīt frontinieku paskaidrojumus par pietiekamiem, kādam „nejauši” gāja vaļā ierocis un izskrēja puskārta. Tas līdzēja, un frontinieki netraucēti devās tālāk.

Vispāri mēs to dienu ar gandarījumu konstatējām, ka līdz tam vairāk latentās savstarpējās neiecietības attieksmes starp vācu armijas piederīgiem un SS-vīriem bija kļuvušas ārkārtīgi asas un nereti atklāti izlauzās pat uz āru.

Mēs, protams, nekavējamies uz šo apstākli balstīt arī savus tuvākās nākotnes plānus.

To dienu apmierinājāmies ar vispārēju izlūkošanu. Pārliecinājāmies par vienu otru jaunu, iepriecinošu parādību.

Viena no tādām bija — mūsu apsardzības SS-vīri bija pēkšņi kļuvuši apatiski un pat cilvēcīgi — viņu komandieŗa St. izgāšanās tiešais secinājums.

Nekautrējāmies izmantot katru izdevību, lai tiem joviāli tuvotos, uz ko tie pa lielākai daļai arī iegāja. Vēl dienu iepriekš tas būtu bijis pilnīgi neiespējami un viņiem varēja maksāt dzīvību.

Pēc pusdienām, kas pēc daudzu dienu pārtraukuma atkal reiz bija siltas — grūbu zupa bez kaut kā cita — norunājām ar pulkv. Lundingu vēlreiz pārbaudīt posteņa ķēdes stiprumu, un, raugi, pēc dažiem veltīgiem mēģinājumiem mums patiesi izdevās iziet tai cauri!

Priecīgi soļojām uz priekšu un lūkojām atrast kādu saimniecību, kurā varētu cerēt nopirkt ko ēdamu. Pulkv. L. atkal bija agrākais laipnais likteņa biedrs un ar negaidītu lauksaimniecības lietpratēja pieeju novērtēja attiecīgās saimniecības.

Beidzot nolēmām vienā no viņām ieiet. Izvēle izrādījās pareiza — par dažām lirām dabūjām katrs divas olas un vāriņu pienu. Pirmās olas un piens pēc vairāk kā gadu ilga laika! Kas tie bija par brīnišķīgiem produktiem! Piekļājbības dēļ

gan bija jāparunā par preču trūkumu, kaņiem un tml., bet guvums to arī bija vērts.

Ar mainīgām sekmēm vēl izmēģinājāties citās mājās un tad, pēc ilgiem laikiem atkal reiz kārtīgi paēduši, soļojām uz savu novietni atpakaļ. Sardzei gažām tikām bez stargādījumiem, arī L. pārlicinājās, ka plāns Nr. 1, t. i., aizbēgšana kalnos, ir pilnīgi reāla un iespējama lieta — pat no ģenerālštāba virsnieka viedokļa.

Bet labās laumas ar saviem labvēlības apliecinājumiem mani to vakaru kā nedomāja, tā nedomāja vēl likt mierā. Nemaz nevarēju izprast, ar ko to būtu izpelnījies.

Pirmā no viņām parādījās viesnīcas apkalpotājas personā. Viņu sauca Gretle Hubera, 19 gadi, „ohne Schatz”, kā tā pati stādījās priekšā. Kad, šoreiz pēdējā maiņā, biju atkal iztukšojis savu šķīvi grūbu viras (pat ar kautrīgu desīņu iekšā!), Gretles jaunkundze aiznesa tukšo trauku prom, bet tūlīt atkal atgriezās ar jaunu porciju un nolika to tieši man priekšā. Nesaprašānā uz viņu paskatījos, bet viņa tikai pamirkšķināja ar kreiso aci un pačukstēja: „Greif zu!” Pārsteigts, bet bez sevišķas piepūles iztukšoju arī otru šķīvi un sāku izjust, šodien jau pa otram lāgam, ilgus mēnešus nebaudītu, pilnīgu izsalkuma apmierinājumu. Tad notika jauns brīnums: pie galdiņa pienāca kāds franču lidotāju virsnieks un nodeva man paciņu. „Man?” prasīju nesaprašānā. „Jā, tieši Jums” — „No kā tad?” — „Tur”, viņš rādīja uz attālāku galdiņu, pie kuŗa sēdēja Leons Blūms ar kundzi un brīvkundze f. Hammerstein-Equort. Abas dāmas smaidīja un apstiprinoši māja ar galvām. Paciņā bija divas olas un gabaliņš žāvēta speķa!

Man palika gluži neērti. Kāpēc tad tieši man? Vai tad es tik briesmīgi novārdzīs izskatos? Bet atteikties arī bija neveikli, kāpēc pateikdamies pārsēdos pie viņu galdiņa, kur pirmo reizi dabūju plašāk parunāt ar Leonu Blūmu, vienu no visvairāk daudzīnātām pirmskaŗa Eiropas politiskām per-

sonībā. Bez īpatnējā personīgā šarma toreiz viņš visvairāk mani savaldzināja ar savu ārkārtīgi skaidro, loģisko un tomēr viegli saprotamo argumentāciju. Pēc visa tā, ko, raugoties caur vācu preses filtru, biju dzirdējis par viņu daudzus gadus, šī saruna man sagādāja patiesu baudu.

Ar šādu eksklūzīvu atgadījumu manai pirmajai de facto brīvības dienai vēl nebija lemts noslēgties.

Kad gāju gaŗām virtuves atvērtajām durvīm, pēkšņi mani kāds sauca vārdā. Paraudzījos iekšā un redzēju ap virtuves gaidu tur vismazāk gaidītu sabiedrību — Austrijas bij. kancleru f. Šušnigu ar kundzi, Mūnchenes advokātu Mūlleru, pulkv. f. Boninu, kapteini Lidichu, kā arī vairākus angļu virsniekus, kuŗus toreiz vēl nepazinu, gandrīz jau pilnā formā. Šušniga kundze mani laipni aicināja apsēsties pie viņiem uz glāzi vīna un stādīja mani priekšā savam laulātam draugam, kuŗu pa durvju caurumu biju jau redzējis ar īpatnējo tirolieŗu cepuri galvā Flosenburgas pagalmā pastaigājamies.

Brīnījos, kāpēc atkal taisni man tiek parādīta tāda priekšrocība, bet ne pie kāda noteikta slēdziena netiku. Noskaņojums bija jauki pacilāts, un drīzi jutos arī šinī sabiedrībā kā vecs paziņa.

No tā vakara sarunām man visvairāk ir palikusi atmiņā pirmā saruna ar kancleru f. Šušnigu. Viņš starp citu ar vislielāko atzinību atcerējās viņam amata laikā dāvātos „Latvju Rakstus” un neslēpa, ka viņš esot bijis augstākā mērā pārsteigts par minētā izdevuma māksliniecisko vērtību un gaumi.

Cita interesanta saruna bija ar angļu lidotāju pulkvedi-leitnantu Daiu, kas bija kritis gūstā jau 1940. gadā Francijā, notriecot viņa bumbvedēju Protams, kā īsts angļu kadra virsnieks viņš piecus gadus nebija varējis mierīgi nosēdēt, piecas reizes bija mēģinājis bēgt un par to nokļuvis koncentrācijas nometnē. Par sesto, laimīgo bēgšanu dienu

vēlāk no Nīderdorfas viņš, kā to vēlāk dabūjām zināt, tika apbalvots ar Viktorijas krustu. Pēc īsām pārrunām noskaidrojās, ka viņš pirms divdesmit gadiem bija dienējis flotes kājniekos un kā leitnants ar kādu eskadru apmeklējis arī Latviju un Rīgu. Un ne tikai tas — mēs toreiz pat bijām sēdējuši Armijas virsnieku klubā uzņemšanas vakariņu laikā pie viena galda un tieši viens otram pretim! Jo man toreiz kā kaŗa ministra virsniekam — valodniekam vienmēr piekrita šādās reizēs tulkot mūsu toreizējā admirāļa grāfa Kaiserlinga runas angļu valodā, bet angļu admirāļa runu tulkot latviski. Kā pulkv. Dais apliecināja, viņam blakus sēdošie latviešu jaunākie virsnieki neesot pratuši angliski, bet iemācījuši viņam vienīgi teikt: „Sveiki”! un to, ar paceltām glāzēm, atkārtotjuši ātrā secībā. Vakarū ar angļu eskadru labi atceros, lai gan pašu leitn. Daiu ne.

Pulkv. Dais izrādījās reti sirsnīgs un patīkams virsnieks, un otras dienas pēcpusdienā mēs ar viņu un pulkv. ltn. Mc. Gratu vēl pavadījām kopā reti interesantas stundas. Viņš sūdzējās par savu virsnieku nelaimi — visu kaŗu nosēdēt gūstā un minēja visādus plānus, kā ātrāk tikt pie savējiem un šajā kaŗā vēl pakāŗot. „Iedomājieties”, viņš teica, „mani dienesta biedri ir tagad jau vai nu beigti, vai ģenerāļi, kamēr man šeit jānīkst bezdarbībā”. Patiesi neapskaužami, un, kā teicu, otras dienas vakarā viņš bija jau kalnos.

Kad ar nākošo sarunu biedru, Mūnchenes advokātu Mūleru, bijām iedziļinājušies viņa vēstījumos par t. s. katoļu opozīcijas darbības veidiem un tās sastrādāšanu ar protestantu pretestības kustību un armijas aprindām, radās visai nepatīkams starpgadījums, kas tomēr, paldies Dievam, nebeidzās ar simbolisku beigu akordu. Neviena neaicināts, virtuvē ienāca kāds neredzēts SS-virsseržants, mēreni iereibis, kas pats sevi ielūdzās pie galda. Uzreiz visas, gluži svaigās pagātnes atmiņas atguva dzīvību, un ledains vēsums pārņēma telpu. Apzinājāmies, ka īstenībā vēl atro-

damies pilnīgi SS-vīru varā resp. patvaļā un ka tik vienkārši no šī viesā atbrīvoties nevaram. Bet par to drīzi gādāja viņš pats. Viņš sāka klāstīt, ka ne visi SS-vīri esot nelieši, ka esot arī godīgi vācieši starp viņiem resp. viens no tādiem būtu viņš, u. t. t., u. t. t. Tas vecās skolas vācu ģenerālštāba virsniekam f. Boninam tomēr bija par daudz. Viss rūgtums, kas viņam bija uzkrājies un bijis jānorij, atrodoties dienesta padotībā un uzraudzībā zem partijas un SS-vadības (vēl līdz Varšavas krišanai f. B. bija vācu galvenā štāba operatīvās daļas priekšnieks), pēkšņi izlauzās uz āru, un viņš sāka SS-vīru tā strotot un viņa personā darīt atbildīgu visu partiju par vācu tautai radīto nelaimi, ka arī SS-seržantam bija jāreaģē un jāķeŗas pie ieroča. Uzlēca kājās arī f. Bonins un tvēra pie bikšu pakaļējās kabatas.

Domājām, ka tracis ar nepārredzamām sekām ir nenovēršams un visas tikko uzdīgušās nākotnes cerības ar daļiem šāvieniem tiks iznīcinātas.

Tomēr ar pūlēm izdevās abus iekaisušos laikā satvert un SS-vīru atbrūpot!

Un tad notika tas, ko vakardien vēl vistrakākā fantazija nebūtu varējusi uzburt: SS-virsseržantam pateica, ka viņš savu ieroci rītdien var saņemt pie priekšniecības, bet viņu pašu, vārda pilnā nozīmē, izmetām pa durvīm.

Vakars ar to tomēr bija izjaukts, un drīzi devāmies katrs uz savu viesnīcu. Ejot pāri baznīcas laukumam, domāju, cik dīvaini kādreiz gan var būt Likteņtēva ceļi.

Kāpjot pa kāpnēm augšup, sāku prātot: vai pulkv. f. Boninam vispāri varēja būt klāt revolveris?

Ne bija bijis — vēlāk noskaidrojās!!

Tā nobeidzās pirmā diena nosacītā brīvībā — nacionālsociālistiskie spēki, apvienojušies, gāza partijas patvaļas režīmu

ATJAUNOTĀS „TAUTU SAVIENĪBAS” OTRA MAZIEPRIECINOŠĀ SĒDE

Turpmākās divas dienas Nīderdorfā daudz jauna vairs nedeļa — vācu militārie un morāliskie spēki turpināja straujā gaitā zūst, bet mūsu palāvība celties.

Bijām uzgājuši veikalu, kur šo to varēja pa pieejamām cenām nopirkt. Es tur iegādājos mugursomu, zobu pastu un tml. lietišķas, kas jaunajā dzīvē būtu nepieciešamas. Arī sirošanu pa apkārtējām saimniecībām turpinājām (posteņķēde ap mums jau uzrādīja ievērojamus robus), lai tiktu atkal pie fiziskiem spēkiem. Jāatzīstas, ka vietējie austriešu zemnieki izrādīja pret mums negaidītu laipnību un viesmīlību, neprasot, kas mēs tādi esam un no kurienes nākam.

Ar kapteini Dachli uzgājām arī lokāliņu, kuŗā varēja dabūt glāzi tiroliešu sarkanā vīna. Bet tikai vienu. „Ja gribat vēl, izejiet laukā un pēc dažām minūtēm atgriezieties”, mūs lietišķi pamācīja krodzinieka meitiņa Roza.

Tā mēs pa reizei arī izdarījām, sevišķi pēc kāda atgadījuma ar „plašu starptautisku raksturu”.

Tas radās sekojoši: lai dotu mūsu raibajai likteņbrālībai lielāku viengabalainību un svaru uz ārieni, Mr. Bests, kas jau uz paša iniciatīvu bij uzņēmies mūs pārstāvēt pie SS-pavada daļas un citām vācu institūcijām Nīderdorfā, bija licis priekšā radīt no mūsu vidus kaut ko izpildu komitejai vai „Ausschuss'am” līdzīgu un šai sakarībā bija noteicis kādas viesnīcas svētku zālē mūsu visu kopsapulci.

Ar svarīgām sejm saradāties uz šo otru „Tautu Savienības” plēnārsēdi un, kā jau tādās reizēs pienākas, tūliņ no grupējāties pēc tautībām jeb frakcijām.

Mr. Bests, kuŗa runa tūliņ tika tulkota četrās valodās, lietišķi aprādīja uz pastāvīga izpildu organa nepieciešamību un no savas puses lika priekšā vienoties bez viņa vēl ap tādām un tādām, mums visiem zināmām personām.

Savā paplašinātajā skandināviešu grupā bijām ar priekšlikumu apmierināti un domājām, ka lieta līdz ar to būtu nokārtota.

Tik vienkārša tā tomēr neizrādījās.

Visi, protams, nevarēja būt komitejā, un tie, kas bija iedomājušies, ka tieši viņiem tur būtu īstā vieta, sāka celt visādus baltiem diegiem šūtus iebildumus.

Mani mazliet pārsteidza, ka neapmierināto pusē sevi ieskaitīja arī māc. N. Nīmöllers, kas, šķietami, negribēja saprast, ka komitejas uzdevums ir tīri lietišķs un ka sēdēšanas ilgums koncentrācijas nometnēs, lielāka vai mazāka mocekļa slava — šoreiz nav izšķirējs. Arī vēlāk nācām pie slēdziena, kas pilnīgi nesaskanēja ar to priekšstatu, kāds mums bija agrāk par viņa personību.

Tomēr toreiz viņš piederēja vēl pie mēreniem opozicionāriem.

Tādu traci, kādu sacēla vispirms grieķu grupa ar kādu mazu temperamentīgu ģenerāli priekšgalā un kuņam piebalsoja arī „apvienoto slavu” frakcija un pat, franču vārdā, bīskaps Piquets, minot kā kandidātu no franču puses princi Ksavjeru — to neviens no mums nebija sagaidījis.

Minētais dūšīgais ģenerālis pat tādā mērā iegāja hazardā, ka atļāvās paziņot, ka, ja grieķiem nedošot pastāvīgu vietu komitejā, grieķi „iešot prom” (!!). Uz kuriem gan un kā?

Ilgu laiku turpinājās debates un ciņas. Mēs ar kapteini Dachli bijām vienās domās, ka tādu uzstāšanos šeit, tik daudz cietušu un zaudējušu vīru starpā, nedrīkstētu gaidīt.

Tā tad — neko mācījušies dzīves bargākā skolā un neko aizmirsuši . . .

Beidzot panāca kompromisu tādā veidā, ka proponētā komiteja sāks darbību, bet atsevišķās frakcijas resp. tautības varēs viņā deleģēt arī savus pārstāvjus.

Domīgi atstājām šo zīmīgo „Tautu Savienības” sēdi un iegriezāmies pie Rozas jaunkundzes.

Trešās dienas pusdienā saņēmām paziņojumu: stundas laikā sagatavoties aizbraukšanai uz citu vietu. Kas to nedabūtu laikus zināt vai mašīnas nokavētu, tam jāiet turp kājām.

Tā kā man saiņošanās vairāk kā trīs minūtes neprasiņa, tad arī iekļuvu braucēju grupā, cieši pieblīvētā smagā mašīnā. Mans ceļa un sarunu biedrs bija kāds grieķu ģenerālis ar kautrīgo uzvārdu Kosmos. Kamēr mašīna vilkās augšā kalnos, pārrunājām par vec- un jaungrieķu valodu dažādībām, ko visu nevar izgatavot no korintēm, kāpēc Grieķijai nepieciešamas Dodekanēsu salas, kuŗu zemju Sarkano krustu paciņas ir vissaturīgākās un tml. svarīgus tematus.

Jo augstāk braucām, jo retākas kļuva pavasara pazīmes. Tīri nejauši nāca prātā līdzīgs brauciens kalnos, kad lejā palika ziedonis un siltums. Tā gadu atpakaļ biju braucis Bavārijas Oberpfalcā no Flosas uz Flosenburgas koncentrācijas nometni. Bet kas gan nav noticis šo abu braucienu starplaikā!

Mašīna bija spiestā ņemt pat stāvumus, kādu spēju no viņas nemaz negaidījām. Tad izbraucām no egļu meža. Virzījāmies garām tenisa laukuma drāšu pinumam, kas šajā pirmatnējā nošķirtībā likās pilnīgi nevietā.

Drīz parādījās prāva viesnīcas ēka. Pie ezera, ko no visām pusēm apņēma apsniguši kalni, tā stāvēja lepna un pašapzinīga.

Izkāpām un atstāpījām notirpušos locekļus.

Mēs bijām nonākuši pie Logo di Braio jeb vāciski — Alt-Braxensee kalnu hotela. Šinī vietā bija lemts izšķirties mūsu liktenim.

VEC-BRAKSENA — PĒDĒJAIS VĀCU CIETUMS

Viesnīca spēja ērti uzņemt divi reizes tik lielu skaitu, kā mēs bijām, bet viņa bija un palika nekurināta, un arī veļa un trauki nebija mūsu lietošanā.

Neraugoties uz telpu daudzumu, novietošanās nesekmējās tik gludi un ātri, kā to varēja gaidīt. Jaunajai komitejai vajadzēja parādīt ne tikai vislielāko pašsavaldīšanos un taktu, bet arī līdz smalkākai niansei atcerēties pēdējo septiņu gadu politiskos notikumus visā Eiropā, lai beidzot panāktu, ka vilks ir paēdis un kaza paliek dzīva.

Pirmā stāva apartamentos novietojās personas ar kādreizēju augstāko stāvokli, augstāku dzimumu un stingri formulētām pretenzijām, otrā stāvā tādi, kam pirmajā vairs neiznāca vietas, bet trešajā mēs pārējie bez augstākām pretenzijām, kas vienīgi bijām aktīvi cīnījušies pret nacionālsociālistisko Vāciju un arī visvairāk pārcietuši.

Tas šeit, cik redzējām, tomēr daudz nenozīmēja un nespēja atsvērt iepriekš minētās priekšrocības. Bet mums tas arī bija bezgala vienaldzīgi.

Visi skandināvieši dabūjām istabas vienā rindā. Manai „vieninieku” istabai blakus bija tāda pat kapt. Dachli, pie kam tās vēl bija savienotas ar tiešām durvīm, kas bija visai no svara, jo kapt. D. pulksteņa nebija un man viņš ik rītus bija jāmodina.

Tā kā nebija gandrīz tikpat kā nekā ko iekārtot, drīz bijām gatavi un varējām doties lejā pētīt savu novietni sīkāk.

Ezers, pie kuŗa viesnīca bij celta, atradās 1550 m virs jūras līmeņa, bet apkārtējie kalni bija gandrīz vēl otus pusotra kilometrus augsti. Nekur nevarēja saskatīt ne sādžas, ne viensētas, un bijām tādā ziņā atkal pilnīgi izolēti no ār pasaules, jo SS-sardze noslēdza arī vienīgo ceļu lejup dažu simt metru attālumā no viesnīcas.

Patī viesnīca bija moderni iekārtota, domāta galvenā kārtā vasarniekiem. Tagad, caurstaigājot tās halles un viesību telpas, palika tāds iespaids, kāds ir janvāra mēnesī, izbraucot uz Rīgas Jūrmalu un apskatot vasarnīcu, vai tur viss ir kārtībā. Kāds, mētelī ietinies, mēģināja spēlēt

klavieres, bet pirksti drīz sastinga — mēģinājums bija jāpārtrauc.

Telpa, kuŗā uzturējāties visbiežāk, bija ēdamzāle. Tā ar laiku arī pamazām atsila — gan tikai no pašu cilvēku siltuma un tabakas dūmiem.

Tur tad arī ārpus ēdienu laika stundām ilgi sēdējām kādā sienmalī un novērojām kā atsevišķas personas, tā arī tautas, sociālās kārtas un slāņojumus.

Istenībā bažas par mūsu drošību un turpmāko likteni mums vairs nekādas lielās nebija. Gan mūs joprojām vēl apsargāja SS-sardze ar vltu. St. priekšgalā, bet tā kā vienai daļai no SS-vīriem bija arī ģimenes līdz un viņi baidījās no itaļu partizāniem, tad tas viņus padarīja uzmanīgākus un piesardzīgākus. Ar sardzes priekšnieka atļauju drīkstējām pat „sevišķi svarīgos gadījumos” aiziet uz apm. 12 km attālo Nīderdorfu, ko arī izmantoja ne tikai sevišķi savrupgājēji, bet arī vadība.

Tā kādu dienu nogāja ģenerālis Tomass (Špēra bruņošanās ministrijas bruņošanās pārvaldes bij. priekšnieks) kopā ar pulkvedi f. Petersdorfu (latviešiem ļabi pazīstamo Bermonta formāciju daļas komandieri) un, SS-pārraudzībai nemanot un nezinot, stājās sakāros ar vācu armijas grupas vadību Bolčano (Bocenā). Tās komandieris bija ģen. T. kaŗa skolas biedrs un draugs. Viņu starpā tika norunāta kāda lieta, kuŗai uz mūsu turpmāko drošību bija izšķirēja ietekme, bet ko darīja zināmu tikai daži no mums — proti, ka kāda vācu aktīvās armijas daļa nomainīs SS-vīrus un uzņemsies mūsu apsardzību.

Pasākums bija tik ļabi organizēts, ka noritēja bez mazākiem sarežģījumiem. Kaut cik drāmatiskāks esot bijis vienīgi brīdis, kad ar visiem atbilstošiem nodrošinājumiem ieradusās un uz katru varbūtību gatavās vācu kājnieku rotas komandieris hauptmanis f. Alvenslebens esot paziņojis nodomu mūsu bijušajam „sargam” SS-virsleitnantam Stille-

ram. Tam bijis jāatzīst, ka savas nemākulības vai nolaidības dēļ pats bija ļāvis izslidēt varai no rokām.

No uztraukuma un dusmām bāls, šis tips deva pēdējos rīkojumus savējiem, un tie tad arī, vācu armijas kaņavīru cieši uzmanīti, no mums aizvācās.

SS-virsleitnants Stillers nepelna, ka viņa personai veltī liekas rindas. Viņš it nebūt nebija „personība”, agrāk bijis Vinē zemāks policijas kārtībnieks un tikai no partijas izvirzīts virsniekos. Protams, viņš centās darīt visu atļauto un neatļauto, lai vien savā jaunajā stāvoklī noturētos, un šai ziņā nerēķinājās ne ar kādām robežām.

Interesants pie viņa bija tas, ka viņš pēc pirmā pasaules kara, kad dažas neitrālas valstis, starp tām arī Dānija, bija labprātīgi uzņēmušas zināmu skaitu vācu bērnu, lai tos atkoptu un pāsargātu no bada sekām, bija bijis arī viens no tiem laimīgajiem, kam bija dota iespēja baudīt dāņu tautas neierobežotu viesmīlību. Tas pat atcerējās dažus teikumus dāniski. Bet tagad tas piederēja tam vācu partijas avangardam, kas bija nolēmis atņemt dāņu tautai brīvību.

Var iedomāties, ko izjuta mūsu dāņi un arī pārējie skandināvieši, kad tiem nāca zināms, kādu čūsku tie savā azotē tīras cilvēcības dēļ bija izaudzinājuši.

Kad vēlāk kapteinis Dachli kādā intervijā sabiedroto presei to ar rūgtumu bija atzīmējis, mūsu kopas vācieši ārkārtīgi uztraucās. Bet par ko tad īsti?! Faktus noliegt nevar, un tie lai noder par brīdinājumu arī pēc otra pasaules kara.

Vēlāk teica, ka Nīderlandē viņu itaļu partizāni esot pakāruši, bet apstiprināts tas nav.

Tas arī ir pilnīgi vienalga.

Vācu armijas daļas apsardzībā jutāmies jau pilnīgi droši, vismaz no nejausībām un neaprēķinātiem izlēcieniem, kāpēc atlikušo laiku bez rūpēm varējām veltīt vides izpētišanai.

PAR AUGSTDZIMUŠĀM PERSONĪBĀM MŪSU VIDŪ

Ja mūsu starpā būtu bijis kāds profesionāls žurnālists vai reportieris, tas no laimes būtu juties kā septītās debesīs, sastopot vienkopus tādu vairumu un dažādību iztaujājamu personību. Un turklāt tie nekur no viņa nebūtu varējuši aizbēgt vai atrunāties ar nevaļu, kā tas parasti notiek normālā dzīvē.

Personīgi gan arī biju ļoti apmierināts ar tādām iespējām un izredzēm, bet mani motīvi tomēr bija citas dabas. Mani itnebūt neinteresēja t. s. augsti stāvošās personas viņu ieņemtā stāvokļa dēļ, lai no viņu iztaujas vai nodibinātiem sakariem izsistu sev kādu materiālu labumu. Toreiz nebūt nevarēju arī iedomāties, ka man pēc atbrīvošanas atliks laiks par piedzīvojumiem un vērojumiem rakstīt šo grāmatu.

Kas mani toreiz galvenā kārtā interesēja, bija izdibināt: kādu personīgu īpašību dēļ šīm personām ar augsto stāvokli vai populāritāti starptautiskā mērogā bija izdevies pie šāda stāvokļa tikt resp. ar ko tās īsti atšķīrās no parastajiem mirstīgajiem.

Arī autografus krāt sāku līdzīgu iemeslu dēļ — nevis lai sastādītu vērtīgu kolekciju, bet lai būtu interesants materiāls grafoloģiskiem pētījumiem, kuņiem esmu nodevies vienmēr ar lielāko nopietnību. Autografu medību epidēmijai, kas Vec-Braksenā izcēlās vēlāk, ar maniem pamata nodomiem nebija nekā kopēja.

Tāpēc arī negribu attēlot savus iespaidus un vērojumus par atsevišķām personām, izejot vienīgi no viņu populāritātes un daudzīnātības politiskajā un sabiedriskajā vidē, bet arī veltīt uzmanību dažām tām personībām tikpat pozitīvā, kā negatīvā izpratnē, kuņu stāvoklis nebūt nebija augsts vai izcils.

Atsevišķi no pārējiem gribētu tomēr vispirms aplūkot mūsu kopas „visaugstāk dzimušos” jeb, kā pie mums teica,

„mūsu trīs prinčus” — Burboņas principi no Parmas līnijas Ksavjeru, Prūsijas Hohencollernu principi Frīdrichu Leopoldu un Hesenes principi Filipu, Itālijas karāja znotu (princeses Maīaldas laulāto draugu). Kā tas mums jau Dachavas no-metnē kļuva zināms: noslēpumainais apcietinātais Flosen-burgas sargu istabā resp. incognito f. Vildzē kungs, kas ceļā no Fl. uz Dachavu automašīnā noģība, nebija neviens cits kā princis Filips.

Secība, kādā savus iespaidus par viņiem attēloju, itnebūt nenozīmē viņu „vērtību” vai nozīmīgumu. Ja vispirms at-zīmēju principi Ksavjeru, tad tāpēc, ka ar viņu agrāk par pārējiem un vissaistošākā veidā nācu saskarē un arī mantoju visdaudzveidīgākos iespaidus.

Princis Ksavjers nebija vairs jauneklis, viņam jau toreiz bija pāri par piecdesmit. Pēc profesijas kādreiz franču armijas artilērijas pulkvedis, viņš tomēr tādu neatgādināja. Viņš toreiz bija ārkārtīgi novārdzis, bez kaut cik ciešama ietēpa. Uzmanīgam vērotājam arī tādos apstākļos tomēr nebūtu pagājis secen viens otrs sīkums, kas modinātu in-teresi noskaidrot, ar ko īsti ir darišama.

Tā bija vispirms apbrīnojamā nepiespiestība viņa ārējā uzstājībā. Vienalga, kas un kā viņu uzrunātu, viņš ar frančiem īpatnējo intuīciju un racionālā sfairā bazētu smalk-jūtību tūlī atrada pareizo attieksmes veidu, kas ļāva gan uzrunātājam būt pilnīgi dabīgam, bet reizē ar to novilka tikko jaušamu zināmas distances sētiņu. Nekāda lieka pa-svītrosana vai ārēju žestu piepalīdzība. Tādu var sastapt vienīgi pie patiesi un īsti dižciltīgām personām vai, retos gadījumos, arī vēl pie garā izkristalizētiem indivīdiem.

Ar principi Ksavjeru varēja runāt par visu. Visu viņš zināja, bija piedzīvojis daudz. Sarunā nekad necentās uz-skatīt savus ieskatus par nemaldīgiem vai vispār sevi kādā nebūt sevišķā veidā izcelt.

Kad viņš reiz sarunā stāstīja par to, kā viņa namu Parīzē SS-vīri izlaupījuši un kādi izcili gobelēni un citi priekšmeti tai gadījumā bija gājuši zudumā, viņš, citiem nemaz to nemanot, papriekšu centās noskaidrot, vai starp klausītājiem arī ir kāds, kam par šo priekšmetu īpatnējo vērtību ir ne tikai ziņkārība, bet arī izpratne, un tikai tad, kad bija dabūjis apstipriņošu norādījumu, ņēmās tos aprakstīt ar tādu gaumi un stilizētu daiļrunību, ka bija patiesā bausda klausīties viņa valodas nepiespiesto plūdumu.

Viņa takts tam liedza runāt par saviem pārdzīvojumiem Dachavas nometnē, vienkāršo gūstekņu nodaļā vairāk, nekā tas bija absolūti nepieciešams, un to pašu arī tikai tad, ja tam jautāja ko konkrētu. Ar to viņš atšķīrās no daudziem citiem dachaviešiem, kas par savām turienes gaitām mēdza stāstīt ik reizes gaļi un tādā tvērumā, it kā paša stāstītāja persona būtu bijusi vai vienīgā, kas būtu izpelnījusies mocekļa vainagu, un kas ar pataloģisku greizsirdību ausijās, vai tikai kāds cits nelūko viņai viņas iedomāto primātu atvilkt.

Princim Ksavjeram tādas sikmanīgas ārišķības bija dziļākā būtībā vienaldzīgas. Lai viņu izceltu pāri tam, kas viņš isti un patiesi bija — dzimušu dižciltīgo, tam Dachava nebija vajadzīga — ne tā tam ko varēja dot, ne atņemt.

Pēc dažām isākām sarunām mums pirmā gaļākā pārruna iznāca Vec-Braksenā pie frizieļa, gaidot, kamēr frizieris Pauls (kas koncentrācijas nometnē bij tamdēļ nokļuvis, ka bija piederējis pie kādas sektas, kas reliģisku motīvu dēļ atteicās kaļot) būs nogriezis matus padomju ģenerālim Privalovam, grāfam Pletenbergam un vēl kādam dienvidslavam.

Princis par Latviju zināja ne tikai to, ka viņas pilsētā Jelgavā savā laikā viņa sencis bija atradis patvērumu, būdams trimdinieks (vēlākais franču karalis Louis XVIII),

bet negaidīti izsmeloši pārzināja arī Baltijas valstu situāciju un pat Latvijas iekšpolitiskās problēmas.

Toreiz princis ar neliekuļotu prieku pieņēma manu ielūgumu kādreiz vēlāk ierasties Latvijā uz meža cūku medībām Ugāles mežos, jo uz tādām viņš nekad neesot medībās bijis.

Arī vēlāk mēs vēl bieži ar interesi tērzējām par visdažādākiem jautājumiem, un bija patiesi žēl, ka viņš mūsu kopu astāja jau Napolī, dodoties no turienes tieši uz Franciju.

Ar gandarījumu vēlāk lasīju laikrakstos, kā viņš maršala Petēna prāvā, ne mazākā veidā nerēķinoties ar Francijā toreiz valdošo noskaņojumu un bez apdomas liekot uz spēli savu kā ceturtās franču republikas varbūtējas politiskas personas nākotni, bija izturējies kā liecinieks. Viņš, nenoliedzot sevi, citādi nevarēja, jo pašlabuma apsvērumi viņa skaidraja personībai ir un paliks sveši.

Pavisam cita veida dižciltības pārstāvis un personība bija Prūsijas princis Frīdrichs Leopolds no Hohenzollernu nama t. s. „sarkanā” prinča Leopolda dēls.

Ja princis Ksavjers bija vairāk izsmalcināta gara personība, prinča Leopolda raksturs vairāk bazējās uz jūtu sfairu. Daudz robustāks un viengabalaināks visā būtnē, tas vairāk atgādināja bagātu muižnieku — „Landedelmann'u”, — kas viņš arī patiesi bija, nekā ķeizarskā nama loceklis.

Arī viņš savu dižciltību nesa ar neuzkrītošu pašapziņu, bet, ja ar viņu nāca tuvākā kontaktā, viņš varēja kļūt pavisam neprūsiski sirsnīgs.

Viņa īpašumi atradās Austrijā, un tas viņa ārējās personības veidošanos, jādodomā, arī bija ievērojami ietekmējis — viņam patiesi bija daudz vairāk austriska nekā prūsiska, un viņš arī vienmēr mēdza pasvītrot savu austrisko pierību.

Mūsu pirmā gaīkā sarunāšanās sākās kādā jaukā, saulainā dienā Vec-Braksenas ezera malā, kur viņš kopā ar

savu pavadoni grāfu Gerini sildījās ezera malā, kad mēs ar pulkv. Lundingu, nākot no pastaigas, tiem pievienojāmies.

No sākuma saruna virzījās pavisam prozaiskā plāksnē — princis, izrādījās, bija liels sīpolu un ķiploku draugs un ar negaidītu lietpratību atstāstīja, kādos dažnedažādos veidos ķiplokus varot sagatavot. Vairākas receptes arī piezīmēju, jo man pret šiem diviem zemes augļiem allažin ir bijusi sava vājība.

Būtu augstākā mērā netaisni no šī sīkā atgadījuma secināt, ka princis būtu vienīgi gardēdis un ka par citām lietām ar viņu nevarētu runāt. Vēlāk tikāmies bieži, it sevišķi man paliks atmiņā kāds vakars daudz, daudz vēlāk Kapri salā uz Materita bāra terases pie glāzes vermuta.

Tur princis Leopolds deva izsmelošus un autentiskus paskaidrojumus par vācu bij. ķeizara nama locekļu likteņiem un gaitām. Par to nebiju informēts vairāk kā piecpadsmīt gadu, jo prese par tādām „bijušām” personām toreiz nemēdza rakstīt. Nožēloju tikai un ar ilgām iedomāju savu jaunāko māsiņu nezināmā atrašanās vietā, ka tā nevarēja būt tur klāt, jo viens no viņas hobby'iem bija visu ķeizarisko, karalisko un firstu namu genealoģijas nemaldīga pārzināšana.

Savā ziņā vēl vērtīgāki bija prinča Leopolda raksturojumi arī par pārējiem Eiropas esošo, bijušo un nākošo valdnieku namiem un viņu likteņiem.

Man tas jau bija plašs materiāls arī politiskas dabas secinājumiem, jo dabūju zināt no šāda neieinteresēta un tāpēc bezpartejiska avota, piem., par Spānijas karaļa nama locekļu īpatnībām un veselības stāvokli, par Dienvidslāvijas karaļa spējām vai Rumānijas karaļa rakstura īpašībām. Par to varētu atsevišķi sarakstīt veselu grāmatu, bet tas neietilptu vairs šī sacerējuma rāmjos.

No Kapri salas princis Frīdrichs Leopolds kopā ar visu valstsvācu grupu tika nosūtīts uz Frankfurti pie Mainas, lai

gan viņš kā „austrietis” nemaz ar viņiem kopā neturējās, ko nemaz neslēpa daudziem viņa tautas brāļiem par nepatīkšanu.

Vēlākajā Dachavas SS-vīru prāvā viņš figurēja kā liecinieks. Tur viņš tiešām varēja patiesi daudz un objektīvi ziņot, it īpaši, atmaskojot min. „Kohlenklau'ā” tumšās machinācijas.

Cerams, ka tas viņam būs izdevies un ka viņš tagad jau būs varējis atgriezties savā „meža muižā” un atkopties no pārdzīvojumiem Dachavas nometnē.

Par Hesenēses princi Filipu ir tik daudz šķēpu laužts un par viņu runāja un runā tik dažādi un pretrunīgi, ka nemaz nav tik viegli to pareizi uztvert un raksturot kā cilvēku un personību.

Pēc savas ārienes viņš bija apmēram vidū starp abiem iepriekš minētajiem.

Neliela auguma, neuzkrītošu, bet izkoptu ārieni, viņš no visiem trim bija atturīgākais pret nepazīstamiem, bet pilnīgi atklāts un vienkārši sirsnīgs tad, ja bija pārbaudījis, ar ko tam darīšana. Viņa atturībai bija vairāki zināmi iemesli.

Pirmkārt, tā laulātā draudzene itaļu princese Mafalda ar bērniem tikusi ievietota apcietinājumā citā koncentrācijas nometnē. Viņam nebija nekādas ziņas par viņu, viņš nezināja pat, kur viņa atrodas. Otrkārt, viņš jutās obližēts ieturēt zināmu atturību savas nesenās politiskās pagātnes dēļ.

Viņš bija bijis nacionālsociālistu partijā „SA-gruppenführer's”, t. i., apm. divīzijas komandieris, un Hitlera uzdevumā bija daudz veicis, lai panāktu saskaņu starp Musolini, Hitleru un abām kustībām. Runāja, ka viņš esot šajā laikā panācis patiesi daudz, bet to nav nozīmes atstāstīt, jo to teica viņa personīgie pretinieki un ienaidnieki, kādu viņam mūsu kopā netrūka.

Bet ja viņš jau 1943. g. septembrī bij nokļuvis koncentrācijas nometnē, tad var spriest, ka viņa attiecības pret

Hitleru nebūs bijušas tik padevīgas, kā to no augstāka partijas cilvēka varētu sagaidīt. Tāpēc vairāk jātīc viņa piekritējiem, ka viņa nostāja pret Hitleru un nacionālsociālismu esot bijusi visai patstāvīga un neatkarīga un ka viņš neesot baidījies teikt Hitleram patiesību acīs.

Nav mans uzdevums šeit atšķetināt, kam taisnība. Par to lai spriež tie, kam nacionālsociālistu partijas vadības aizkulises ir zināmas.

Kā cilvēks viņš bija visai izpalīdzīgs un nesavtīgs un piederēja noteikti pie tās minoritātes mūsu vidē, kas nekad un nekur nezaudēja savu dižciltības un personības pašcieņu.

Par politiskiem jautājumiem runāt viņš saprotamu iemeslu dēļ izvairījās, kāpēc ar viņu sevišķi daudz nesatikāmies. Man personīgi viņš palika atmiņā ar kādu niecīgu, bet smalkjūtīgu žestu pret mani: kad pārtikas stāvoklis bija kurmet uzlabojies. mūsu sarunas no mūžīgā temata par ēšanu, kur ko var dabūt un t. t. jau bija pārgājušas uz veļu, apaviem un uzvalkiem, jo mums, vieniniekiem — flosenburgiešiem, bija burtiski palicis tikai tas, kas mugurā, un tas pats turējās kopā tikai „uz goda vārda”. Kādā sarunā, kuŗā bija klāt arī citi, ieminējos, ka man tikai viens vienīgs zeķu pāris un ka tas pats drīz izjuks. Neko neteikdams, princis Filips piecēlās un uzgāja augšā, lai pēc britiņa atgrieztos ar jaunu amerikāņu virsnieku parauga zeķu pāri un to nodotu man. To tas esot atradis ceļojuma maisā, kādus nedaudzi no mums bija saņēmuši no amerikāņiem, un lūdza to pieņemt no viņa kā draudzīgu izpalīdzību. Es tomēr zināju, ka princis nebija bijis to dažu laimīgo starpā, kas maisus bija saņēmuši.

Maija sākumā vēl Vec-Braksenā to ķēra smags trieciens. Kāds no agrākiem buchenvaldiešiem, pretēji norunai, bija viņam izstāstījis drausmīgo patiesību par viņa laulātās draudzenes traģisko likteni tā paša gada februārī: kā tā, atrodoties ieslodzījumā vienā istabā kopā ar vācu sociāl-

demokrata Breitšeita kundzi, uzlidojuma laikā, kas noslaucījies no zemes virsas visas SS-kazarmas, tikusi smagi ievainota un, kad to gribējuši pārsiet, norādījusi uz tāpat ievainoto Br. kundzi, lai vispirms gādādot par to. Nebūdamā stipras konstitūcijas, princese Mafalda tad arī no noasiņošanas bija mirusi. Par bērnu likteni nebija nekādu ziņu.

Princis Filips vēstījumu ārēji bija uzņēmis mierīgi, un, kad viņš tajā pašā vakarā ieradās pat ēdamzālē, morāles liekules nevarēja vien beigt mēlot par tādu „rupju nesmalkjūtību”, kādu spējot parādīt tikai „naci” vīrs.

Arī vēlāk viņam negāja tik gludi. No mums atšķīra viņu kopā ar eventuālo „kaŗa noziedznieku” kandidātu un aktīvo virsnieku grupu.

Kaŗa noziedznieku sarakstos viņš tomēr līdz šim, cik zināms, nekur vēl nav uzpeldējis, kāpēc jādodomā, ka sabiedroto izmeklēšanas komisijas būs viņa gadījumu izpētījušas dziļāk un atradušas, ka viņš tomēr nav nacionālsociālistu partijas lielintrigants un „necilvēks”, par kādu viņu visiem līdzekļiem lūkoja padarīt viņa paša tautieši ar daudz vairāk kompromitējošu nostāju tad, kad nacionālsociālisms vēl bija varas augstumos un solīja tiem pietiekamu karjēru un citus labumus.

Bet par to man nav iespējams spriest.

Tomēr arī vēlāk, atrodoties Itālijā un sarunājoties kā ar itaļu inteliģences pārstāvjiem, tā arī ar vienkāršo tautu, palika iespaids, ka ieskati par „princeses Mafaldas vīru” bija visai pretrunīgi — daži to nozākāja, citi atkal cēla debesis, un pēdējie nebūt nebija fašistu partijas piederīgie vien.

Katrā ziņā ap šo personu vijas kāds traģisks liktenis, un neviens nevar paredzēt, kā tas noslēgsies.

Minot šinī nodaļā atzīmētās augstdzimušās personības, īsumā jāpiemin vēl kāda karaliskā ģimene, kas gan nenāca ar mums tiešā sakarā, bet kuŗas ikdienās gaitas abi

ar plkv. Lundingu bijām novērojuši divas nedēļas — caur mūsu kameru režģiem Flosenburgā.

Tā bija Bavārijas kronprinča Ruprechta dēla Albrehta ģimene, kas 1945. g. februāra beigās — marta sākumā bija ievietota Flosenburgas bordelī. Iemitnieces uz to laiku tika jau izvāktas, un mēs, ik dienas raugoties uz nezināmiem minētās iestādes apdzīvotājiem, katrs par sevi prātojam, kas tie tādi varētu būt. Runāt viņi runāja vāciski, bet puskažociņi norādīja uz slovāku kalnu apgabalu tautas tērpiem. Viņu bija kopā ar princi Albrechtu ap 8 personas, sievietes un pusaudži, kas bordeļa pastaigas laukumā šķipelēja sniegu, pikojās vai pastaigājās.

Arī f. Šušniga kundze no savas kameras loga tos bija vērojusi, arī pazinusi, tāpat Hesenes princis Filips divus logus tālāk, bet nekādi nebija varējuši ar viņiem nodibināt sakarus.

Tāpat Beļģijas karalis Leopolds esot pēdējo laiku bijis internēts vienā no Flosenburgas SS-kolonijas namiņiem, bet redzējis viņu netiku un arī Varšavas sacelšanās vadītāju ģenerāli Bors-Komarovsku —, kas esot atradies turpat — nē.

PAR POPULĀRĀM PERSONĀM

Ja būtu iespējams taisīt statistiskus aplēsumus par personām, kas savas pretnacionālsociālistiskās nostājas un no tādas izrietošu vajāšanu dēļ ir tikušas minētas neitrālo un sabiedroto valstu presē, pirmā vieta neapšaubāmi piekristu Berlīnes-Dālemas ev.-luterāņu mācītājam Mārtiņam Nimmolleram. Jau drīzi pēc nacionālsociālistu nākšanas pie varas — apm. 1934. gadā — tas atklāti un nepārprotami bija ieņēmis stāvokli pret jauno vācu režīmu, un viņa personā savā ziņā simbolizējās vācu intelliģences negatīvā nostāja pret nacionālsociālismu. Vismaz visas pretnacionālsociālistis-

kās pasaules prese to tā, likās, bija izpratusi vai bija gribējusi izprast.

Tāpēc sastapšanās un vairāku nedēļu ilgā kopā dzīvošana ar viņu kā kritiskos, tā mierīgos laika posmos, no vienas puses bija augstākā mērā saistoša un interesanta, no otras puses vēl ne pietiekami ilgstoša, lai par mācītāju Mārtiņu Nīmöllera varētu uzdrošināties dot galīgu spriedumu kā par cilvēku, cīnītāju un varbūtēju politisku personu kādreizējā pēcnacionālsociālistiskajā Vācijā.

Kā jau minēju agrāk, mācītāja Nīmöllera ārējā persona daudz vairāk atgādināja virsnieku civilā nekā to fanātisko sprediķotāju un cīnītāju par taisno lietu, kādu būtu pamats iedomāties, vērā ņemot ap viņu kupli savītos slavas un mocekļa ērkšķu vainagus.

Neliela auguma, kalsnējs, ar ātrām un dzīvām kustībām, skaidru un drīzāk skaļu nekā svētulīgu resp. „salbungsvoll'u” balsi, tas ārēji neatstāja iespaidu un arī ne drusku necentās tēlot „cienīgtēvu” un nekādi arī neatgādināja Mārtiņu Luteru, kam līdzīgu, nezinu kāpēc, biju viņu iedomājies.

Ļoti loģisks savos spriedumos un secinājumos viņš varēja arī it labi būt diplomēts inženieris vai arhitekts ar labu stāvokli augstākā sabiedrībā.

Pirmo reizi ar viņu kā garīdznieku sastapāmies kādu vakaru Več-Braksenā, kad viņš noturēja mūsu it prāvai protestantu saimei dievvārdus jeb, kā viņš to dēvēja — „Andachtsstunde.”

Bijām salasījušies viesnīcas mūzikas zālē ne tikai luterāņi, bet arī kalvinisti, reformāti un citi.

Šis vakars man ilgi paliks atmiņā. Bet, ja gribu būt pilnīgi objektīvs — ne tik daudz tamdēļ, ka mācītāja Nīmöllera teiktie vārdi un aizlūgšanas būtu atstājušas dziļāku iespaidu, bet gan vairāk pats atgadījums kā tāds likās izcils notikums esam — pēc vairāk kā gada ilga pārtraukuma atkal dzirdēt Dieva vārdus un vēl turklāt no tādas personas

mates, kas pēc mūsu ieskata iemiesoja gara un vīrišķas drosmes pārākumu pār tumsību un patvaļu.

Klausījāmieš — visi skandināvieši, reģenta Hortija dēls (kalvinists) un vēl daži ungāri, birģermeistera Gördelera ģimene, māc. Šröderas kundze, ģenerālpulkvedis Halders ar kundzi un daudzi citi — ar vislielāko uzmanību un centāmieš vienmēr no jauna sev noguldīt apziņā, ka esam vēsturiska notikuma dalībnieki, kuŗa dēļ simti tūkstoši un miljoni visā pasaulē mūs apskaustu.

Veids, kādā mācītājs Nīmöllers tura dievvārdus un saka sprediķi, man personīgi ir ļoti pa prātam un savā ziņā atģādina prof. K. Kundziņa dievvārdus. Bez mazākā patosa, bez kādas pozēšanas, bet saturā ļoti lietišķi un pārliecinoši, izejot no reālās dzīves īstenības.

Kad dievvārdi bija beigušies, varēju tikpat pie saviem draugiem, kā arī citiem vērot, ka viņu slēdzieni maz atšķiŗas no tiem, pie kādiem biju nācis es.

Visi bijām no pārdzīvotā brīŗa aizkustināti un kļuvuši nerunīgi, bet, neraugoties uz to, uz dažām sejām, kuŗu vaibstu rotaļa man bija labi pazīstama, nevarēja nepamanīt zināmu nesaprašānu, pat tādu kā vilšanas, it kā būtu gaidīts kaut kas vairāk — dziļāks, aizraujošāks.

Šāda atziņa guva padziļinājumū, kad dažas dienas vēlāk bija nākošais protestantu dievvārdu vakars. Daŗu dalībnieku sejās varēja taisni lasīt, ka viņi šoreiz par katru cenu vēlētos gūt skaidrību — vai viņu neizteiktā vilšanās zem-apziņā gūs apstiprinājumū vai tiks izklaidēta un ka viņi no visas sirds vēlētos pēdējo.

Bet, diemžēl, tas šoreiz nepiepildījās, — taisni otrādi, kopguvums bija vēl mazāk iespaidīgs, jo mācītājs Nīmöllers savā sprediķī iegāja tik tālu aktīvās, ikdienišķās politikas laukā, ka varēja gan ar lielu interesi klausīties, bet arī tikai to.

Šoreiz arī nekautrējāmieš viens otram savus iespaidus atklāti izteikt, lai konstatētu, ka esam vienos prātos: ka —

tīri reliģiskā laukā mācītāja — sprediķotāja īpašības vien nav varējušas būt tās, kas mācītāju Nīmöllera bij izcēlušas tik augstu pāri citiem.

Mēģinājām rast izskaidrojumu tādējādi, ka viņš varbūt neatbilst mūsu, t. i., ziemeļnieku, reliģijas uztverei, mūsu prasībām šajā laukā, bet ka viņš varbūt ir taisni kā radīts dzīves reālistiem berlīniešiem, vācu virsnieku aprindām, no kādām pa lielākai daļai sastādās viņa Dālemas draudze. Bet radušos pamata iespaidu tas vairs ietekmēt nespēja.

Atlika pieņemt, ka mācītāja Nīmöllera stiprā puse varbūt ir vairāk reliģiski — politiskā un pat tīrās politikas laukā.

Bet arī tur, vērojot un spriežot tikai pēc tā laika vien, kad bijām kopā, viņš dažkārt parādīja tādas īpašības un īpatnības, kas nedeva pamata pieņemt, ka viņam būtu tālu uz priekšu paredzoša, plānojoša un mērķtiecīga politiska cīnītāja stāja un kvalifikācija.

Viņš šai tvērumā bija pārāk impulsīvs, straujš, atklāts un pat neiecietīgs. Neapšaubāmi godīgs un taisns savā rīcībā, bet no izcilus politiskas figūras drīkst gaidīt vairāk nekā tikai to, ka tā saka visiem atklāti to, ko domā. Lai savus politiskos nodomus realizētu, tam vajaga arī mācēt reizēm klusēt, neatklāt savas kārtis tūliņ un visiem.

To mācītājs Nīmöllers nespēja vai arī negribēja.

Varēja pat novērot, ka tas izjūt zināmu gandarījumu, ja kādā jautājumā paliek ar savām domām viens un visus pārējos jūt pret sevi izteiktā un neizteiktā opozīcijā.

Un tur varbūt arī slēpjas zināms izskaidrojums viņa dažbrīd negaidītās izturēšanās veidos: vienpadsmit garus gadus viņš bija no oponēšanas — dibinātas un pārliecinātas, neapšaubāmi — savā ziņā dzīvojis, bija sevi tā iesūģestējis opozīcijas nostājā, ka tā viņu neatstāja arī tad, kad opozīcijas ienesli jau vairs nepastāvēja, kad pats viņš bija brīvs un kad visi tie, kas viņa gaitām ilgi bija sekojuši, it dibināti varēja gaidīt, ka tas savus uzskatus tagad sāks

reālizēt, no opozicionāra pārvērtīsies par pozitīvu jaunradītāju, reformatoru.

Bet, diemžēl, jāsaka, ka tajā plāksnē viņa daudzie cienītāji daudzās zemēs un tautās var arī tik drīz nesagaidīt to, ko viņi cerējuši.

Gribu uzsvērt, ka nekas man nestāv tālāk un nekas nebūtu tik tālu no patiesības, ja no maniem vērojumiem un gūtām atziņām kāds nāktu pie slēdziena, ka mans nodoms būtu mazināt mācītāja Nīmöllera personas vērtību.

Kā personība viņš ir tīrs, nesavtīgs vīrs ar negrozāmu stāju un drošu pārliecību. Bet, jo augstāk kāds līdzcilvēks ir izcēlies vai arī ticis izcelts pāri pārējiem, jo vairāk ir tiesības prasīt, lai tas savu izcili augsto izejas pozīciju arī izmanto lietderīgi.

Izmanto to daudzo uzdevumu un problēmu risināšanai, kas gaida jaunradāmo Eiropu vispārī, bet ļoti sasāpējušo protestantiskās reliģijas pasaules dziļi tverošo pārkārtošanu it sevišķi.

Un šeit, kā jau teikts, var rasties zināma disonance starp gaidīto un piepildījumu, ja no kāda gaida to, kas nav viņa nosprausts uzdevums, vai ja tas nemaz nedomā pie tāda uzdevuma ķerties.

Vēlākie vērojumi šādu ieskatu pareizību, diemžēl, vairāk apstiprināja nekā atsaucā. Mācītāja Nīmöllera intervijas sabiedroto presē, cik viņš tanīs arī drošsirdīgi neizteica nepapgāžamas patiesības, tomēr drīzāk mazināja nekā cēla viņa, jaunradāmās pasaules sludinātāja un martira, aureolu, un no daudziem nodomiem un plāniem, par kuriem viņš bija izrunājies visiem un visur, viņam negaidīti bija jāatsakās vai jāatliek tie uz nezināmu laiku — nepareizas taktiskas pieejas dēļ.

Ir, protams, augstākā mērā netaisni un nepareizi gan viņa personību tā noniecināt un nozāķāt, kā to mēdza darīt viņa mocekļa slavas skauģi, kas iedomājušies līdzpretendēt

no viņa paša tautiešu vidus, apgalvojot, ka „no māc. Nīmöllera nav nekas vairs palicis pāri kā tikai izlutināta un iedomīga filmas dīva, kas nespēj dzīvot bez slavas un glaimu vīrāka un kas iedomājas, ka viņas untumi un iegribas ir pati asprātība un dzīves gudrība”.

Tādi sekli nelgas mācītāja M. Nīmöllera personībai kaitēt nevar un viņa izcilo cīnītāja lomu mazināt nespēj.

Kā tāds viņš ieies topošās Eiropas un pasaules vēsturē.

Un ja mācītājs Nīmöllers tagad, apstākļu spiests vai uz paša vēlēšanos, atkal ir atgriezies savā agrākajā Berlīnes-Dālemas draudzē, lai turpinātu dvēseļu gana pienākumus tur, no kurienes to pirms vienpadsmit gadiem nacionāl-sociālisma neiecietība un pātvaļa izrāva, tad tas ir taisnīgas, ko viņam ieteica un uz ko viņu toreiz veltīgi lūkoja pierunāt viņa piekritēji un draugi, kas viņu pazina labāk nekā varbūt viņš pats.

Ja topošā Eiropa būs jau pārvarējusi patreizējo sajukuma un neziņas chaosu un sāks kļūt saskatāmi viņas garīgās struktūras meti, mācītājs M. Nīmöllers atkal izcelsies no sava šaurākā darba lauka, savas draudzes, lai no jauna ieņemtu to vietu, ko viņa personība tam nodrošina un ko vēsture tam ir piešķirusi.

Pavisam cita kalibra personība un cilvēks, ko tāpat sabiedroto un neitrālo valstu prese nebeidza minēt, lai pierādītu, ka viengabalainība un vienprātība vācu kara mašīnērijā it nebūt nav pilnīgas, bija ģenerālpulkvedis Halders, vācu galvenā štāba priekšnieks līdz Staļingradas katastrofai.

Pēc ārējā izskata un uzstāšanās — vecās skolas vācu ģenerālštāba virsnieks, viņš it nebūt un it nekad necentās „izsist cenu” no savas populāritātes, bet gan, gluži otrādi, bija ļoti atturīgs arī pret pārējiem augstākiem vācu virsniekiem un savās runās un izteicienos ārkārtīgi apdomīgs un uzmanīgs.

Kā ģenerālpulkvedis pats apgalvoja, tam esot bijusi izdevība un pienākums „1000 stundu un vairāk” stāvēt Hitleram pretim dienesta izklāstos, tikpat divatā, kā arī liecinieku klātbūtnē.

Viņš nebija augstās domās ne par viņa spējām, par Hitlera daudzzināto „militāro ģeniju” ne maz nerunājot. Cik lietišķi un objektīvi ģenerālpulkvedis arī necenties Hitleru šai izpratnē novērtēt, tas neesot un neesot varējis tikt vaļā no pārlicībās, ka viņam ir un paliks darišana ar militāro zinību analfabētu.

Hitlers esot bijis tipisks hazardietis, va banque spēlētājs, kas nemaldīgi ticējis savām intuīcijām un savai zvaigznei un ar negaidītām un no militārā viedokļa neattaisnojamām operācijām vienmēr lūkojis sist uz kādu psiholoģisku vai politisku efektu pie pretinieka, par kādiem profesionālā militārā vadība nejutusies kompetenta līdzī runāt.

Tikai tā esot izskaidrojamas divas rupjākās kļūdas, par kurām atbildību nesot vienīgi Hitlerš personīgi, ko vācu vadība pielaidusi Krievijas kampaņā 1942. gada rudenī.

Neklausot ģen. Brauchiča katēgoriskai prasībai 1941. g. oktobrī, kad negaidīti iestājās agrs sals, uz vietas ierakties un pavadīt ziemu izbūvētās pozīcijās, Hitlerš, pretēji visas savas ģenerālitātes ieskatiem, pavēlējis turpināt ofensīvu un ieņemt vismaz Maskavu, ja arī ne gluži sasniegt Volgas līniju.

Šī Hitlera „ģeniālā intuīcija” esot maksājusi vācu armijai ne tikai vairākus simts tūkstošus nevajadzīgi kritušos, nosalušos un apsalušos pirmās līnijas kaņavīru, bet arī gandrīz divas trešdaļas no tehniskā apbruņojuma, kas ievērojot ārkārtīgi garās un joprojām nedrošās piegādes līnijas, toreiz esot nozīmējis vēl lielāku zaudējumu nekā vērtīgākā cilvēku materiāla lieka izšķiešana. Tas bijis zaudējums, kādu vācu armija praktiski vairs nekad neesot spējusi izlīdzināt un kas savā ziņā ievadījis „sākumu galam.”

Par savu maldīšanos Hitlers toreiz upurējās ģen. Brauchiču, pēc ģenerālpulkveža Haldera domām — „vienu no visspēcīgākām vācu ģenerāļu smadzenēm.”

1942. gada vasaras ofensīva, kas nobeidzās ar Staļinradas katastrofu, jau vairs esot bijusi tikai turpinājums uzsāktam virzienam, atvīdot militāro saprātu ar pseudoģeniāliem izlēcieniem.

Kad ģenerālpulkvedis Halders ar neapgāžamiem loģiskiem argumentiem, balstoties uz noteiktiem militāriem faktiem, izskaidroja vācu 1942. gada ofensīvas nelietderību un neizbēgamo neveiksmi (par kuŗu ģenerālpulkvedim Halderam pašam bija jābut upuŗa jēram), atcerējos mūsu latviešu ģenerāļštāba virsnieku (pulkveŗa Lobes, Januma un citu) spriedumus un pareģojumus šinī jautājumā un ar dziļu gandarījumu konstatēju, ka viņu ieskatī visā pilnībā saskanēja ar ģenerālpulkveŗa Haldera argumentāciju.

Dzīties vienlaicīgi pakaļ diviem zaķiem — Kaukaza naftas avotiem un Volgas satiksmes artērijas pārgriešanai, pagarinot frontes līniju austrumos par turpat 1500 kilometriem un atstājot neskārtas krievu spēcīgās armijas Maskavas apgabalā, kas tur bija savāktas Maskavas aizstāvēšanai un tādējādi ofensīvas beigu cēlienā atraduŗās vācu iebrukuma kreisā flanka dziļā aizmugurē, pēc ģenerālpulkveŗa Haldera domām esot bijis augstākais militārais absurds.

Hitlers tomēr esot bijis iepēmis, ka līdz ar Volgas līnijas paralizēšanu krievu apgāde tikŗot tādā mērā dezorganizēta, ka viņu armijas palikŗot bez degvielām un sabrukŗot pašas no sevis.

Lai kā ģenerālpulkvedis Halders un citi galvenās nometnes ģenerāļi arī neesot centuŗies Hitleru no šāda, militārai pašnāvībai līdzvērtīga plāna atrunāt, — nekas neesot līdzējis.

Kā tas vienmēr ar Hitleru esot bijis, kad tam pietrūkuŗi argumenti, — tas esot sēdējis ar sakniebtām lūpām un neesot teicis ne vārda.

Arī par t. s. vācu austrumpolītiku galvenā nometnē esot bijušas nīknas cīņas. Militārās personas ar ģenerālpulkvedi Halderu priekšgalā esot bijušas katēgoriski pretim tam veidam, kādu vācu okupācijas iestādes pielietojušas, piem., pret ukraiņiem, baltkrieviem un Baltijas tautām un kas esot kā rādīts, lai izraisītu bīstamu partizānu kustību. Pat ģenerāļi ieteikuši dot minētām tautām iespējami plašu pašnoteikšanos pēc būtības.

Šai jautājumā Hitlers esot devis pilnīgu rīcības brīvību Alfr. Rozenbergam un loģiskiem secinājumiem nemaz neesot bijis pieejams. —

Bijām to vakaru jau runājuši vairāk kā trīs stundas un tomēr vēl tālu visi temati nebija izsmelti. Pienāca Haldera kundze, un pārrunas bija jāpārtrauc. Haldera kundze, kas pēc vairākiem šķirti pavadītiem gadiem atkal varēja būt kopā ar savu laulāto draugu, kaut arī apcietinājumā, bija ļoti patīkama, izpalīdzīga un dzīva dāma un nemaz nedomāja slēpt savu ģandarījumu par to, ka gaŗie, šķirtie gadi beidzot ir gaŗām.

Viņas pašas tautietes, starp kuŗām bija četras atraitnes, šādu „netaktisku dzīves prieku” toreizējā situācijā uzņēma visai nosodoši un, savā starpā sarunājoties, viņu dēvēja ne visai cienīgi par „Zwitscherliesel”.

Bet tas bija samērā nevainīgs joks, salīdzinot ar tiem indīgiem aprunāšanas izverdumiem, ar kādiem mūsu sabiedrība, beidzot viens otram līdz nepanesamībai apņikusi, prata citus apveltīt.

PAR PERSONĀM, KAS VĒL BŪTU ATSEVIŠĶI PIEMINAMAS

Caurskatot mūsu kopas autografu kopoјumu, kādu man Vec-Braksenā izdevās savākt, nevar atstāt neatzīmētus dažus kopas dalībniekus, kas, lai gan viņi kopas dzīvē tikpat kā nemaz nebija ievērojami un pat saskatāmi, tomēr no tās iz-

cēlās par galvas tiesu un vairāk vai nu kā rakstura īpatņi, vai kā interesanti tipi.

Raksturu izlasē pirmās vietas dēļ būtu bijis jāsacenšas diviem vīriem: jau minētajam norvēģu jūras kapteinim Dachli, uz nāvi notiesātam, 22 cietumus izsēdējušam un tomēr nesabrukušam, mūsu, ziemeļnieku, draugam, un vācu grāfam Fabianam von Šlabrendorfam, 20. jūlija aktīvākam līdzdalībniekam, visu zinātājam un tomēr neko neteicējam.

Šo vīru stāja, nelokāmība un izturība lai noder par paraugu visiem idejiskiem cīnītājiem tagad un nākotnē, jo tie abi laikam gan izcieta maksimumu, ko cilvēks vispārī var izciest.

Ka kapteinis Dachli bija zinājis daudz un arī veicis daudz — to zinājām. Nezinājām tikai k o.

Bet ka grāfam Šlabrendorfam būtu bijuši rokā visi 20. jūlija sacelšanās pavedieni, ka tas personīgi būtu varējis ielikt elles mašīnu lidmašīnā, kuņģā bija jālido Hitleram, un, kad tas ceļojumu bija pēkšņi atlicis, to atkal izņemt dažus mirkļus pirms eksplozijas, pēc tā viņš neizskatījās. Vidēja auguma, vienmēr mazliet sapīcis, tas terorista iespaidu īsti neatstāja. Bet tomēr viņš bija pratis izturēt visrafinētākās spīdzināšanas, kādas vien bija bijušas Gestapo zināmas, veselas sešas dienas no vietas. Viņš pieticīgi izteicās, viņam esot bijusi „laime” vienmēr zaudēt samaņu, ja sāpes kļuvušas pārmērīgas. Un kaut viņš arī pēc pamošanās ticis apstrādāts no jauna, no viņa nav izdabūts ne k a s, kaut gan viņš būtu varējis „iegāzt” simtus, kuņģi tā i palika neuzieti. Par Leipciģas bij. birģermeistaru Gōrdeleru, kuņa atraitne un bērni atradās pie mums, ziņas bija citādas. Viņš, kā zināms, no sazvērniekiem bija paredzēts par nākamo Vācijas ministru prezidentu, un tāpēc viņam vajadzēja būt zināmiem daudziem dalībnieku vārdiem. Stāsta, — apgalvot to nevaru, jo nav man iespējams to pārbaudīt, — ka Gestapo ne par velti bija izolijusi 1 miljonu marku par viņa uzrādīšanu, jo

pēc tā apcietināšanas esot sekojis jauns, plašs apcietinājumu vilnis. Ka Gördenlera kundze piederēja pie tām „četrām atraitnēm”, kas visur redzēja morāles sabrukumu u. tml. un neļāva pat radiouztvērojājam spēlēt džesus, tā ir viņas darīšana (cik zinu droši, pārējās trīs atraitnes par to nelikās nezinis), bet, ka grāfu Šlabrendorfu nekad neredzēja ar Gördenlera ģimeni sarunājamies, ir cita lieta. Tā runā par sevi.

Kā cilvēki interesanti vēl bija angļu kapt. Peters Čerčils, bij. ministru prezidenta attālāks radnieks, ļoti intelektuāls un daudzpusīgs, un kā prestats arī angļu aviācijas kapteinis Sidnejs H. Dovse, mūžīgais bēgt gribētājs un asprātīgāko paņēmieni izgudrotājs.

Par valsts kancelejas aizkulisēm prezidenta Hindenburga laikā varēja stundām ilgi runāt ar valsts sekretāru Prūnderu, bet par katoļu baznīcas darbu aktīvā vācu armijā ļoti saistoši ar kaŗa mācītāju Dr. Hammu, kas okupācijas laikā bija bijis arī Rīgā un kur viņam par latviešiem dienesta informācijas ceļā (!) bija sastāstītas vistrakākās, gluži neticamas lietas.

No plašās grāfu Štaufenbergu ģimenes vissimpatiskākā bija paša „bumbas licēja”, nošautā pulkv. gr. Staufenberga atraitne. Kā teica, viņa esot dzimusi krievu grāfiene. Tā bija arī ļoti skaista kundze, bet no pēdējo laiku pārdzīvojumiem jau ar galīgi baltiem matiem. Viņas bērni bija viņai atņemti un zem svešiem vārdiem ievietoti nac.-soc. bērnu audzināšanas iestādēs. Viņa toreiz ļoti cieta bērnu dēļ. Kā dabūju zināt vēlāk, tai tomēr esot izdevies tos vēlāk sameklēt un paņemt pie sevis.

No „Sippenhäftlingu” dāmām vistuvāk iepazīnos ar ģen. Lindemana atraitni, dzim. f. Frīdeburgu, sūtņa Heberleina kundzi, dzim. Galeju, un pa daļai arī brīvkundzi f. Hammerstein-Ekvertu, kas, teicās, savā laikā Latvijas sūtniecībā Berlīnē jutusies kā savās mājās.

Capt. Peter Churchill

~~Blayne Kelly~~

Widow Frim o. Ammersten Egmont
Fr. Sady Heberlein, Gmiller

~~Mr. John G. ...~~

Alto Philipp Graf Schenk v. Schaffhausen
Sydney R. Douse Royal Artillery

Widow ...

Walden Fox o. ...
Frankenburg ...

Frankenburg ...
Kaiserslautern ...
Frank ... R. ...

Frank ...
Frank ...

~~John G. ...~~ Habonue

Katrin ...

Dr. Mann Anton, Kriegsterre

Elisabeth Kaiser, Kate ...

... ..

Novara ...

Anna ...

Ulrich ...

Anna ...

R. Carrini

Friedrich Heppold
Bism von Preussel

Lehrer v. Gamm
vorp. i. S.

Leinblum

Just Nikolaus Schenk hat im Stauffenberg
Klase Lotte von Hofacker geb. Stadler
Maria Treppan v. Heim in exstern - Egerwald

Konrad von Hausen Jun. 1. d. J.
kur. Sirkmarer geb. am Sirkmarer
Maria Gräfin Adame von Stauffenberg

~~Wic. v. Kellner~~
Witz v. Gensel

Wittminal, Guntarredes
Hasky Eudie in Thyren
Hats Long 4. my. my in

Wunthmij Stalter Gertrud Halder
Grunoldhoff Franz Maria Fabrice Papin Khand v. Stauffenberg
Fotian von Gylmuthoff A. Knafens H. R. G. F.

Rufan Schmitz - Wier
Margot Heberlein
geb. Calleja

Blas. von Gaisner & Witz
Witz & Witz. M. Witz in Witz.

Rittmeister Hans Luedtke, Kopenhagen.
Jørgen Mogenssen, Vilhelmsvej, Udenrigsministeriet, København

Marinest. A. Dahl, uden Norge
(чрезвычайно) в России
H. F. Hansen, Kopenhagen. Уфа, Россия
H. Pedersen, Kopenhagen. Argentina.
Edgar Joh. Mathiesen

- Panajotis Dedeles griechischer general
- Georges Kosmas ~~Thorn~~ general grec.
- Alex Papagos ~~Thorn~~
Constantin Bacopoulou general grec. ~~Thorn~~
Hans Ullrich, Carl S. Edqvist

Bratislava
Armand Kottel, chef d'atelier
Raismes (Nord) France
general corps d'armée Juin 2 1914

Gustav Gierstorff, ~~Thorn~~ ~~Thorn~~
Heidel Kowalewski, von der Marwitz.
Thorn

Primo Kaban Spect. S. Tomalersky, Belgrad

Heidel Kowalewski, von der Marwitz.
p. Walsh, K.R.R.C. S. Karl Hagener.

+ Fabrice Piquet
Evêque de Clermont
France.

de Mooy Willem Minckon
Stalwa Klacht

ber. g. g. C. van Dijk
Althuis ^{Colonel.}

Terz v. Scheerkerijff

Prince Xavier de Bourbon

Philipp Prinz von Hessen.

Martin Künzler. SS.

v. Igmandy-Szegessy Jura
Generalleutnant.

von Joseph

Kunzle's G'seint

Georg Hornat
General d. Infanterie.

Ar ģen. f. Falkenhauzenu laikam visu laiku nebūšu pārmainījis nevienu vārdu. Bet es nebiju vienīgais — ģenerālis turējās tā savrup, ka nevienam nebija arī patikas viņu uzrunāt.

Interesants kā cilvēks un tips bija arī V. Grīnevičs, angļu pavalstnieks, cēlies no krievu emigrantiem pirmā pasaules karā. Tam Flosenburgā gāja ļoti grūti. Žēl, ka tas jau Napolī no mums šķīrās. Mūžīgi noslēpamains, kaut ļoti omulīgs sabiedrībā, bija bar. f. Flūgens no IG Krāsu koncerna, ko vācieši bija saņēmuši Turcijā.

Vecās skolas jūsmošanas prototips bija vācu skolotāja Anelize Ģizevinda, māc. Nimöllera sekretāre. Viņai ļoti patika, ja kaut kur draudēja strīdus vai pat pārgāja no vārdiem uz darbiem — tie tik esot vīrieši, viņa izteicās.

Visnelaimīgākais no visiem laikam bija Dr. Horsts Höpners, kam bija jāsež sava nošautā brāļa ģenerālpulkveža H. dēļ. Viņš bija atstājis līgavu Parīzē, pulvera fabrikas akcijas pie Berlīnes, krievu joslā; viņam nebija ne aroda, ne cerību, ne izredžu. Visu viņš redzēja melnu un Dachavā pat griezās pie SS-sardzes virsseržanta ar jautājumu, vai un kad mēs tikšot nogāzēti.

VEC-BRAKSENAS IKDIENAS SĪKUMI

Diena pēc dienas gāja, un pamazām sākām aprast ar savu „nosacītas izolācijas” stāvokli vienaldzīgu un apatisku vācu armijas kaņavīru apsardzībā. Ja Dachavā un Innsbrukā jau bijām izjutuši istu, pilnvērtīgu un saulainu pavasari, šeit augšā laiks sevišķi nesteidzās, pat ļāva atkal atgriezties pilnai ziemai ar vairākas pēdas dziļu sniegu, it kā lai dotu mums iespēju pārbaudīt, cik jauki Vēc-Braksenā var būt arī ziemā.

Ar to izbeidzās arī mūsu ierobežotās pastaigas gar ezeru un viesnīcas tuvākā apkaimē, un gribot negribot bijām spiesti

uzkayēties cauru dienu aukstajā un tabakas dūmiem piesātinātajā ēdamzālē, kuņas jau tā saspiestais gaiss tagad vēl dabūja klāt īpatnēju mitruma noti, kas radās no slapjām un nekādi neizžāvējamām virsdrēbēm un sabriestiem zābakiem.

Tas mūs tomēr sevišķi neskāra, jo kādā citā mūsu dzīves sektorā — pārtikas plāksnē — bija novērojama neapšaubāma un progresējoša uzlabošanās.

Ar maizi joprojām bija paplāni, bet tās vietā bija izdevies kaut kur noorganizēt kaltētu maizi, vācu fabrikācijas „Knäckebröd”. Pusdienā un pa reizei arī vakaros jau bija arī kārtīgi silti ēdieni. Protams, joprojām stingri raudzījāmieš, lai brīvprātīgais virtuves personāls ietur pieklājīgu mēru savām sevišķām iegribām un lai šeit palikušie SS-vīru ģimenes locekļi nesāk sevi apgādāt pēc agrākos gados ierastām racijām. Bet toties bija arī reizes, un tās kļuva vienmēr biežākas, kad pēc raciju izdalīšanas viras smēlējs paziņoja, ka daži vēl var saņemt papildu porciju, t. s. „Nachschlag”.

Tad varēja vērot, ar kādu jauneklīgu veiklību un ātrumu dažs cienījams kungs lēca augšā, lai nokļūtu pēkšņi kā no zemes izaugušās rindas pirmajā pusē. Tur tad stāvēja cieši viens pie otra prezidenti un dižciltīgie, ģenerāļi un garīdznieki. Tie lēnām kustējās uz priekšu un ar vairāk vai mazāk izdevušos vienaldzību vēroja, vai tiks pie katla, kamēr tanī vēl ir kas iekšā, vai arī nonāks tur taisni tad, kad smēlējs pateiks: „Schluß!”

Bija patiešām interesanti vērot šo procedūru. Ir saprotami, ka tie no mums, kuņi bija dzīvojuši ilgu laiku pusbadā un miesās izkrituši, kā, piem., princis Frīdrihs Leopolds (bija zaudējis 40 kg), Slovakijas saimniecības ministrs Karvašs — (30 kg) un daudzi citi (ar tikai 25—30 kg minusu), joprojām vēl nebija atguvušies un cieta izsalkumu. Ir arī dabīgi, ka tādiem lielas kompleksijas vīriem, kā Hjalmaram

Šachtam, simpātiskajam dāņu jūniekam Pedersenam, u. c. parastā porcija — 1 litra vācu armijas skotelīte, nevarēja būt pietiekama.

Bet zīmīgais bija, ka arī tādi, kas uz augstāk minētiem „mikstinošiem apstākļiem” nekādi nevarēja atsaukties, bet kas ar lielāko skubu steidzās pie katla, tiklīdz atskanēja burvja vārds „Nachschlag”, nereti neņtika ar savu papildu porciju nemaz galā. Tomēr, — nākošo reizi tie atkal bija pirmie rindā! Par to varētu sarakstīt kaut vai veselu apcerējumu — „Bada un rijības psiholoģiskie pamatojumi” ...

Mūsu starpā bija arī viens tāds vīrs, kas pelna, ka to atzīmē šai virzienā ar patiesu cienību un godbijību.

Reiz pienāca tāda diena, kad jau no rīta uz melnā dēļa pie portjēras ložas, uz kuņas parasti tika atzīmēts dienas „menu”, lieliem burtiem bija atzīmēts, ka porcijas nebūs ierobežotas un katrs varēs ēst, cik grib. Gluži neticami un neiedomājami, bet izrādījās pilna taisnība: bija makaronu vīra un, tiešām, kad viena skotele bij izstrēbta, varēja bez steigšanās iet pēc nākošās un pat vēl vienas. Šito svētku dienu! Mielojāties bez steigas un ar pieklājīgu mērenību, kā jau cilvēkiem ar t. s. „Kinderstube” pienākas.

Dr. Praksmachers, filozofijas doktors, vācu nacionāl-sociālistu partijas zelta nozīmes nesējs un laureāts, sāka auguma vīrs un gandrīz kurls (koncentrācijas nometnē nokļuvis tamdēļ, ka, izmantojot savu laureāta slavu, bija nosūtījis Hitleram personīgu vēstuli, kuņā devis konkrētus padomus, kā vajaga valdīt un taisīt politiku un kā ne), neatstāja gadījumu neizmantotu un atkārtoti griezās pie katla ar tukšu ēdamtrauku, lai to atkal piepildītu. Vienu reizi, divas reizes, trīs reizes! Tātad, kopā ar pamata porciju viņš izēda četrus litrus viras! Raudzījāties uz viņu ar nedalītu atzinību, bet, kad tas pēc tam vēl reiz piecēlās un lēnā gaitā piegāja pie katla, lai savu trauku liktu piepildīt piekto reizi, — mēs no pārsteiguma kļuvām nēmi. „To es

paņemšu līdzī uz savu istabu", lietišķi mums paskaidroja Dr. P., „ja vēlāk atkal iegribētos ēst". Gods, kam gods pienākas!

Un, ja jau reiz sākts runāt par mūsu toreizējo kardināljautājumu — ēšanu, jāsaka arī daži vārdi par tā tālāko attīstību. Sliktāka tā vairs nekļuva, kaut bažas par to pastāvēja joprojām. Kopā ar „samangotām” olām, pienu un maizi, ko dabūjām no apkārtējām saimniecībām, varēja jau būt mierā. Reiz pat uz „menija” tāfeles baltu uz melna varēja lasīt „teļa cepetis ar kartupeļiem”, un, patiesi, tāds arī, daudziem pirmo reizi pēc gadiem, tika pasniegts. To dienu nenoskaidrotu apstākļu dēļ ne tikai kā neiznāca „Nachschlag's”, bet pat mistiski bija nozudušas noskaitītās porcijas. Tas bija kāds „force majeure” gadījums, kas lai arī paliek neizpētīts.

Bet ēšana vien vēl nebija mūsu toreizējās dzīves viss saturs. Jau visu laiku līdztekus pārtikas grūtībām bija arī smēķējamā trūkums, un tagad, kur pirmais izsalkums pēc ēdiena bija kurmet remdēts, prasība pēc tabakas kļuva vēl stingrāka.

Pats, šādu moku nevajadzību pareizi izprotot, biju atmetis, kā jau teicu, smēķēšanu dažas nedēļas pirms paredzamās apcietināšanas, par ko vēlāk biju neizsakāmi laimīgs, un tikai Nīderlandē, paredzot, ka drīz neierobežotā rīcībā būs amerikāņu un angļu cigaretes, sāku atkal uzmanīgi kūpināt pa vācu cigaretei.

Mani draugi, protams, par to nejūsmoja, jo lai cik niecīga arī nebūtu bijusi racija, ko saņēmām kā gūstekņi (2 cigaretes dienā), kā papildus porcijai tai jau bija savs vērtība. Viņu notiesāt bija laipni uzņēmies draugs Dachli savā pīpē. Man tas bija patīss baudījums redzēt viņu laimīgi kūpinām, jo zināju labi, ka tam šai ziņā bijis jācieš daudz lielāks trūkums kā citiem, kas šad un tad bija saņēmuši Sarkanā Krusta paciņas. Un turklāt viņš bija arī jūrnieks.

Ko gan visu kaislīgie smēķētāji nedabūja gatavu, lai savu badu apmierinātu? Īstenībā lāga tas nepiederējās tik labā sabiedrībā, kādā atradāmies. Uzlasīt siena šķūnišos pagājušā gada plāvuma āboliņu un citus „lietojamus gruzus”, kas spēja radīt tabakas illūziju, tā bija parasta un saprotama lieta.

Bet līdztekus tādām pašapgādes veidam kupli ziedēja arī t. s. „končiku” izmantošanas rūpniecība (neizdegušo cigarešu galu savākšana un pārstrādāšana). Lai cik augstu stāvokli smēķētājs arī nebūtu ieņēmis, pie kādas pārpilnības agrākos laikos tas arī nebūtu pieradis - katram godīgam pīpmanim pastāvīgi bija kabatā kastīte, kuņā tas savāca galiņus, lai atlikušo tabaku no tiem izbērtu, ievīstītu jaunā papīrītī un ar baudu izsmēķētu no jauna.

Arī šajā cīņas sektorā varēja taisīt interesantākos novērojumus pēc tautībām, kārtām, sociālā stāvokļa, rakstura un tml., bet šoreiz lai attiecīgais traktāts izpaliek.

Ja tādu paņēmieni lietotu vācieši vien, kas jau gadiem ilgi bija spiesti iztikt bez pilnvērtīgas tabakas un kas jau vācu armijas ziedu laikos (ģenerāļus neizslēdzot!) šādu „taubību” resp. izejvielu racionālu izmantošanu bija uzskatījuši par pilnīgi normālu un atbalstāmu, vēl neko nevarētu teikt. Bet tie n e b i j a tikai vācieši vien! Minēt tautības, kas šai ziņā izrādījās visražīgākās, tomēr šoreiz negribu.

Pēc zināma laika īstie lietpratēji jau zināja skaidri, cik garus galiņus dažs bagātīgi apgādāts smēķētājs mēdz nomest un, protams, kāda ir viņa tabakas kvalitāte. Citi labi prata notrāpīt momentu, piesēsties tā galdiņa tuvumā, kur drīz varēs ievākt ražu, bet īstie fanātiķi piecēlās no rītiem agri, kad koptelpas vēl nebija uzkoptas, lai iztukšotu pelnu traukus. Bet tā kā šāda ideja radās ne vienam vien, kārotāji savstarpējā sacensībā bija spiesti sadzīt savas pielcelšanās laiku līdz 4-iem no rīta, lai vēl tumsā ar sveces galiņu rokā apstaigātu krātuves un atstātu konkurentus tukšā.

Tomēr, kā tas jau reiz ir cilvēku dabā, jo labāki mums šur tur sāka iet un jo drošāki kļuvām par savu drīzo atpestīšanu, jo lielākas kļuva mūsu prasības, Tā, piemēram, līdz pat Vec-Braksenas posmam nevienam i prātā neienāca rūpēties sevišķi par savu ārieni, ietērpu, izskatu un tml. Bet tiklīdz visprimārākā eksistence šķita esam nodrošināta, t. i., ēšanas jautājums bija izkārtojies labvēlīgāki, sākām jau nopietni rūpēties arī par pārējo. Saprotams, par kādu jaunu uzvalku nevarēja būt runa, bet veļas jautājums vienam otram sāka it uzbāzīgi uzmākties.

Dzīvot trīs nedēļas bez veļas maiņas un bez izredzēm to pašu novalkāto izmazgāt, tā jau bija problēma, kas nelikās tik viegli atrisināma. Ziepes mums bija, ja daudz, skūšanās vajadzībām un laimīgā gadīju mā arī rokām, bet nekādi veļai.

Mana labvēlīgā feja tomēr mani neatstāja arī šādā bezizejas stāvoklī. Šoreiz viņas vārds bija sūtņā Heberleina kundze, dzim. Caleja, jau vairākkārt minētā. Tā pati piedāvājās izmazgāt manu kreklu (pārējo veļu nemaz neuzdrošinājos pieminēt!). Bet ko uzvilks mazgāšanas laikā. Nāca palīgā kapt. Dachli, iedodot kreklu, kas arī viņam bija pošams, bet kas tomēr bija veļas gabals.

Uzvilku to, pārsēju kaklu ar sievas kādreiz aizdoto „kaš-nē” un tādā ietērpā parādījos ēdamzālē. Nevieni i nepaskatījās uz mani, un laimīgs, ka tikšu mazgāšanas laikam pāri, nodzīvoju dienu tādējādi ietuntuļots.

Nākošā rītā ļoti godājamā Heberleina kundze man patiesi iedeva tīri izmazgātu un pat salāpītu virskreklu, izgludināja pat kakla saiti, un uz pusdienām varēju ierasties kā īsts džentlmens ar neizsakāmu tīrības sajūtu.

Kā Heberleina kundze šo meistardarbu bija dabūjusi gatavu, man vienmēr paliek noslēpums. Viņai nebija ne siltā ūdens, ne siltas telpas, kur kreklu žāvēt, ne arī kārti-

gas gludināmās dzelzs. Aizmirst es to cienītai kundzei nekad neaizmirsīšu.

Intensīvā savstarpējā aprunāšanās izveidojās par svarīgāko nodarbošanos. No cietuma kamerām vēl daudziem tomēr bija paglābušās arī pasjansa kārtis — vieninieku kameru iemītnieku uzticamākie draugi. Arī manas, kādreiz sievas dāvētās, somu ražojums, bija, kā par brīnumu, iekļuvušas mēteļa kabatā kopā ar sievas ģimetni. Vec-Braksenā biju par šādu atradumu īsti iepriecināts.

Šis kāršu komplekts, ar kuŗām apcietinājuma laikā biju izlicis vismaz 5 000 vienas un tās pašas metodes pasjansus, man tagad noderēja ne tikai laika kavēklim, bet neuzkrītošā veidā sagādāja arī vērtīgas sapazīšanās.

Tas tādēļ, ka mana spēle bija tāda, kas prasīja arī diezgan intensīvu un ilgstošu domāšanu un neatstāja pasjansa „iznākšanu” kāršu untumiem vien.

Tāpēc arī it bieži man gadījās uzmanīgi vērotāji un arī jauni mācekļi. Sevišķi centīgs bija bāds no grieķu ģenerāļiem. Teoriju viņš izprata ātri, bet ar pašu spēli viņam tik gludi negāja. — Viņš laikam bija kavalerijas ģenerālis, jo spēlēja nevajadzīgi strauji un bez liekas apdomāšanās lēca tikai tukšās vietās. Kad viņam tāpēc radās neizdevīgas spēles situācijas, viņš tikpat strauji un nemanot mēģināja piepalīdzēt atrasties savām kārtīm labākās pozīcijās.

Pilnīgi pretējs tips bija kāds vācu inženieris Kūns no Berlīnes, vecāks kungs, kuŗa radinieki bija iejaukti 20. jūlija notikumos. Viņš ilgi vēroja un aukstasinīgi kalkulēja un beidzot sāka man pašam dot lietišķus aizrādījumus par taktiskiem jauninājumiem.

Tāpat ļoti racionāli un ar lielisku atmiņu spēlēja Hjalmars Šachts. Jo ilgāk viņu vēroju un vairāk diskutējām, no sākuma par kārtīm, bet vēlāk arī par citām lietām, jo saprotamākas man kļuva šī kunga ārkārtējās spējas. Un kaut viņš tagad arī ir lielo kaŗa noziedznieku pirmā tiesā-

juma dalībnieks- kā viņš ir varējis spēlēt tik ievērojamu lomu Vācijas naudas machinācijās, to varu labi sāprast un iedomāties.

Ir raksturīgi atzīmēt, ka, izņemot pasjansu, nekādas hazarda un t. s. komerciālās spēles netika spēlētas. Arī ne bridžs un pokers, lai gan izcilu pratēju bija tik daudz, ka aizņemt lielāko daļu no galdiem.

Nebijām vēl atguvuši vajadzīgo garīgo līdzsvaru, kas kārsu spēlei, jādodomā, ir nepieciešams. Tāpat arī Šachtam bija maz priekritēju, neraugoties uz īsti spējīgiem pratējiem.

* * *

Tā dzīvojām no dienas dienā un gaidījām mūsu turpmākā likteņa izšķiršanos. Bažas bija vairs retam kādam, jo radio skaļrunis mūs nepārtraukti informēja par stāvokli frontēs un pasaulē. Pilnīgi atklāti, vācu armijas sardzei citīgi līdzī klausoties, aparāta viļņu gaņums visbiežāk bija nostādīts uz Londonas BBC. Attiecīgās stundās tad ap viņu pulcējās reiz čehi, tad atkal poļi, ungāri, dienvidslavi, dāņi, vācieši. Arī turku valodas pratēju mūsu vidū netrūka, un, jāatzīst, turku raidītāja sniegtā informācija bija visai objektīva un izsmeljoša. Reiz vēlu vakarā uzķēru pat „kvällsnyheter från TT” no Zviedrijas, bet saklausīt nevarēju neko daudz.

PAR TĀDIEM, KAS VAIRS NEGRIBĒJA GAIDĪT

Bija mūsu starpā arī tādi, kas sabiedroto kaņaspēka ierašanos tomēr nespēja vai arī nedrīkstēja sagaidīt un, izmantojot uzlabojušos laika apstākļus un ne tik vēriģo apsardzību, pazuda kalnos.

Tā kā mums vairs nekādas rīta vai vakara pārskaitīšanas nenotika, tas bija it vienkārši izdarāms, jo attiecīgā gūstekņa iztrūkumu varēja konstatēt tikai pēc dažām dienām, kad sāka uzkrīst viņa izpalikšana no maltītēm vai kad viņa biedri atzina par iespējamu viņa nozušanu atklāti pateikt.

Pirmais aizgāja gandrīz vienlaicīgi ar minēto angļu pulkv.-leitnantu Daiu arī kāds angļu armijas pulkv. leitnants Čerčils, toreizējā angļu premjera ļoti tuvs radnieks vai, kā pie mums to dēvēja — „brāļadēls”.

Viņš to paspēja izdarīt vēl Nīderdorfā pašas lielākās burzmas laikā, un tikai pēc dažām dienām viņa izdarījums atklājās.

Viņa aiziešanas motīvi bija vienkārši un saprotami: viņš tiecās atpakaļ pie savas daļas, kas jau atradās kaut kur Triestas apkaimē, lai vēl dabūtu pakauties, kamēr nav par vēlu.

Viņš bij īsts un tipisks angļu armijas kadra virsnieks, interesējās tikai par kaņošanu un vēl drusku par sportu, nerunāja tikpat kā nemaz un, ja — tad apjautājās par jaunākām ziņām no frontēm. Man gadījās sēdēt viņam blakus autobusā pirms Nīderdorfas, un tā arī bija mūsu garākā saruna vispār — droši ap trīdesmit vārdu no katras puses.

Par viņu teica, ka viņš vēl no saviem frontes laikiem turpat apkaimē labi pārzinot kalnājus, cauri kuņiem viņam bija jādodas, un savu mērķi arī esot sasniedzis. Diemžēl, šāda „franciska” atvadišanās man ņēma iespēju iegūt viņa autografu manai kolekcijai. — Cerams, ka izdosies viņu šai dzīvē vēl kur satikt — droši tur, kur vēl vai atkal kausies.

Viņa vārdu lasīju vēlāk kādā angļu laikrakstā, kad viņš aizstāvējis ģen. Michailoviču pret vienpusīgu tiesu.

Pirmie bēgļi no mūsu vidus devās uz dienvidiem, bet nākošais pēc kārtas tiecās uz austrumiem. Tas nebija neviens cits kā atkal viens liela vīra „dēls” — šoreiz Padomju Savienības ārlietu komisāru Molotova māsasdēls, sarkanarmijas lidotāju virsleitnants Kokorins vai, kā viņu uzkrītoši lielais aplidotāju vairums sauca, „Herr Kokorin”.

Tas bija tipiski slaviska izskata ap 25 gadus vecs Padomijas pilsonis, drīzāk simpatisks un dažos gadījumos pat sirsnīgs, mazliet pasmags krievs.

Neviens no pieciem Padomju armijas virsniekiem, kas atradās mūsu vidū, nebaudīja tādu populāritāti pārējo tautību gūstekņos kā tieši viņš. Un ne jau savu sabiedrisko īpašību dēļ, kas pie viņa mazāk bija izkoptas, bet gan savu „augsto radu” dēļ. Vispirms ar viņu lūkoja nokļūt draudzīgās personīgās attiecībās tie vācu tautības līdzapcietinātie, kuņu piederīgie atradās krievu gūstā vai krievu okupācijas joslā Vācijā. Un tādu izrādījās daudz.

Otrkārt, citu tautību piederīgie ar tādu pat vai līdzīgu stāvokli, kā arī tādi, kuņu politiskās simpatijas tiecās uz turpmāku ciešāku sadarbošanos ar Padomju Savienību, piem., daži čehi, maķedonieši un Tito virziena dienvidslavi.

Kokorina kungs pret šādiem tuvināšanās mēģinājumiem bija diezgan vienaldzīgs, sadzēra ar vienu otru, bet solīta solīja maz.

Kad kļuva noteikti zināms, ka viņš esot „aizgājis pie Tito partizāniem”, viņa vienīgais piekritējs starp pašiem krieviem, korpusa ģenerālis un cara unteroficiāris Privjalovs, to sajūsmināti slavēja un apgalvoja, ka tas jau trešā dienā pēc pazušanas esot ieradies ar lidmašīnu no Belgrades Maskavā. „Pulksten vienos dienā mašīna ierodas Maskavā”, cieši noteica ģenerāļa kungs un ļoti nožēloja, ka virsleitnanta kungs to tūlīt neesot paņēmis līdz.

Kā vēlāk oficiāli noskaidrojās, Kokorina kungs lidmašīnu Belgradē tomēr neizpētītu apstākļu dēļ nebija vairs saņiedzis, bet gan nokļuvis amerikāņu armijas gūstā.

Kādu nostāju pēdējā pret viņu ienēmusi, mums netika zināms.

Arī trešais aizgājējs pēc kārtas bija nācis no padomju armijas rindām, kaut arī tagad parakstījās kā „general rossijskoj armij” A. Rjazanovs. Viņa aiziešanas motīvi tomēr radikāli atšķīrās no iepriekš minēto iemesliem. Viņš arī nebija devies uz austrumiem, bet uz ziemeļiem, Berchtes-

gadenas virzienā, kur, kā toreiz domāja, atradīsies vācu un īpaši SS-formāciju pēdējais pretestības centrs.

Viņš bija, kā pats apgalvoja, tikai 39 gadus vecs, arī slaviska tipa cilvēks, kas ne tikai jau pirms vairākiem gadiem bija kļuvis par sarkanarmijas ģenerāli, bet pat par NKVD robežsargu formāciju štāba priekšnieku. „Zem manis atradās pastāvīgi 800 000 kaņavīru no Polijas robežām līdz Klusajam okeanam”, viņš mēdza uzsākt sarunas, lai gūtu savas varenības ietekmētus klausītājus, jo piederēja pie tādiem, kas par katru cenu meklē jaunas pazišanās un sakarus un kam runas par sevi patīk klausīties ar augstāko baudu.

Kā arī necentos būt iespējami, objektīvs un bez aizspriedumiem pret ikvienu no maniem toreizējiem likteņa biedriem, nevērojot to, ko viņa attiecīgā tauta latviešu tautai arī nebūtu nodarījusi (ne jau tur un toreiz bija vieta un laiks nokārtot vecus rēķinus) — šis ģenerālis man no paša sākuma bija ārkārtīgi nesimpatisks un pat atbaidošs.

Pirmajās kopīgajās dienās, kad par viņu vēl nebija īsti skaidrība, viņš ar lielāko gandarījumu izmantoja manas krievu valodas zināšanas, lai man stāstītu par savu neticami spīdošo karjēru Padomju armijā un par savu predestināciju atjaunot Krieviju — vācu SS-vīru vadībā.

Viņš runāja patiesi labi un īpatnēji suģestējoši, itin nebūt nebija muļķis, pārzināja Padomijas dzīvi no daudzējādiem viedokļiem un arī attēloja to bez vienpusības. Bet kas viņā vairāk izcēlās, bija patmīlība un tieksme spēlēt lomu, kādu vārda pilnā nozīmē varēja dēvēt par pataloģisku.

Tas bija patmīlis un karjērists bez mazākiem dvēseliskiem vai morāliskiem apgrūtinājumiem, mērķtiecīgs egoists, kam staigāt par savu tūvāko biedru liķiem šaurākā pašlabuma dēļ nenozīmēja itin neko un neradīja nekādas grūtības.

Drīz no viņa konsekvēnti izvairījos un pat to pilnīgi noraidīju, kaut viņš arī līpa klāt kur un kā vien gadījās un pat

draudzīgi lūkoja mani dēvēt, nezin kāpēc, par „Gustav Viktorovič”.

Toties, jo vairāk viņu vēroju un lūkoju pārbaudīt, kad viņš bija atradis kādu citu, vērtīgāku sarunu biedru, pamazām arī man kļuva skaidrs, kādu iemeslu vai, pareizāki, kādu iespējami pielietotu paņēmieni dēļ viņš varēja taisīt tādu „karjēru” taisni NKVD daļās un vēlāk arī pravieša un liela stila valstsvīra misiju taisni SS resp. Gestapo paspārnē. Saprātu arī to, kāpēc Gestapo taisni viņu bija atzinusi par vispiemērotāko tipu šādam cēlam uzdevumam.

Savā tēvijā uzkāpis tik augstu, cik dažiem simtiem līdz kara sākumam bija izdevies, pie tam vēl bez tik nepieciešamā 1918.—1920. gadu pilsoņu kara staža, tas ne tikai kā bija pagriezis, tai muguru, bet arī nostājies pret to visnozēlojamākā sabiedrībā. Viņš sevi uzskatīja par „vairākām klasēm” augstāku nekā toreizējo vācu armijas un pa daļai ārlietu ministrijas izbīdāni ģenerāli Vlasovu, un, patiesi, likās, ka viņam arī zināmā mērā bija izdevies savu sāncensi vācu diletantiskajā t. s. austrumu politikas spēlē attiecīgi atbīdīt pie malas.

Tagad tomēr visi jaukie Krievijas „atjaunošanas” sapņi bija negaidīti ātri izsapņoti, un ģenerāļa, kungam it nopietni un lietišķi bija jārūpējas par savu personīgo vistuvāko nākotni.

Ka viņš bija nācis pie slēdziena, ka sabiedroto atbrīvošana vai arī gūsts tam nevar sniegt pietiekamu garantiju par personīgo drošību, bija itin loģisks secinājums, un viņa pieņemtais lēmums un sekojošā akcija ir pilnīgi saprotama.

Kādu atbalstu Berchtesgadenas SS-vīri viņam tomēr bija vēl varējuši vai gribējuši sniegt, vairs nav nācis zināms. Arī kara noziedznieku vai izbēgušu renegātu sarakstos tā vārdu vairs neesmu lasījis. Viņš man paliks ilgi atmiņā kā visciniskākais egoists, ar kādu man jebkad ir nācies sastapties.

Ar vēsām šausmām vēlāk prātoju, kādus neiedomājamus indivīdus dažu zemju un tautu klēpis pa reizei spēj no sevis radīt. Un ja tādi patiesi tiek pie varas?! ...

Tomēr, lai rastu zināmu līdzsvarojumu cilvēku tipos, jāpāriet nekavējoši uz tiešo pretstatu attēlojamo aizgājēju personībās.

Nākošie bija veseli divi un pie tam pāritis: viņš — jauns franču lidotājs angļu gaisa spēkos, viņa — SS-dižvīra bij. mīlākā un varbūt vēl kas cits, jauna vāciete ar uzvārdu Novakovska — fon der Marvica.

Jaunais francūzis, kuŗa vārds šeit nav svarīgs, bija tipisks lidotājs — iznīcinātājs, ar kādiem vēlāk bieži nācās sastapties: vienmēr jautrs, dzīves priecīgs un galants, ar ne sevišķi plašām interesēm un apgrūtinošām zināšanām, laba izskata un vienmēr uz kādu vieglāku dēku gatavs. Kā un kāpēc viņš mūsu kopā bija iekļuvis, par to viņš nemēdza runāt, un palika tāds iespaids, ka viņš pats to varbūt arī bija aizmirsis, tik lielā mērā viņš dzīvoja tagadnei un acumirklim.

Apmēram tāds tips, kādu pagājušā gadusimteņa romānu rakstītāji mēdza tēlot visu tautu kavalerijas virsniekus.

No sarunām ar viņu man ir palikuši atmiņā vienīgi daži angļu RAF lidotāju anekdoti un jociģu atgadījumu tēlojumi no lidotāju dzīves, īsumā, nebūt ne slikts vai nesimpatisks cilvēks, bet mazliet „gaisīgs”, kā to jau prasa viņa arods.

Viņa avantūras partnere, turpretim, bija tipiska vāciete no Reinzemes apgabalā, ne visai liela auguma, diezgan kupla miesās un ar zināmu, kaut ļoti pieticīģu apmēru sievišķīģu šarmu. Bet tas arī bija viss, ko pie viņas varētu atzīmēt kā raksturīģu. Muļķe viņa gluģi nebija, bet gudra gan arī ne, un, ja kāds pie viņas lūkotu saskatīt diģciltības pazīmes, kādas drīkstētu sagaidīt no vecās Pomerānijas virsnieku un muģžnieku „von der Marwitz” cilts, tas izlūkotots

veltīgi — ne mazākais aristokratisms neizpaužas ne kustībās, ne stājā, ne uzstāšanās.

Šo gaidīto īpašību izpalikšana tad arī bija tā, kas vispirms vērsa uzmanību uz viņu, jo tādā sabiedrībā, kur katrs otrs vācietis bija vai nu dižciltīgs, vai arī uzaudzis un kalpojis bijušā vācu ķeizara galma spožumā, nevarēja uzpeldēt kāda nepazīstama persona, kas sevi dēvēja par „von der Marwitz”, lai tūlīt nepaceltos jautājums — no kuŗa nama, kā meita? Veco cilšu piederīgie zina citu vecu cilšu kokus tikpat labi kā savējo. Tāpēc, sākot jau no Innsbrukas, Novakovska — fon der Marvica jaunkundze drīz atradās pie vāciešiem spīdošas izolācijas stāvoklī, tika uzskatīta kā tukšs gaiss, un tai vajadzēja gribot negribot apmierināties ar ne-vācu, neieinteresētiem un nezinošiem kavaliejiem.

Drīz arī mūsu vidū tik ārkārtīgi uzņēmīgā un dzīves priecīgā „Baumaņa jaunkundze”, ko pazīstam tik labi no krievu un vācu okupācijas laikiem Rīgas sabiedrībā, zināja stāstīt, ka šī „viltus grāfiene” esot ne tikai kā bijusi kāda augstāka SS-virsnieka mīļākā, sekretāre un spiede, bet savā laikā arī aktīvi štrādājusi — no sākuma civilos un nezināmu iemeslu dēļ arī koncentrācijas nometņu atklātos namos.

Tādas ziņas no vienas puses izolācijas loku ap viņu savilka vēl ciešāku, no otras puses pievērsa viņai vēl lielāku uzmanību no tādu jaunāku gadu gājumu vīriešu puses, kam šādi blakus apstākļi nemaz nelikās tik svarīgi. Tas nebija gan šī iemesla dēļ, bet tāpēc, ka šī cienījamā dižciltīgā ar savai kārtai iedzimto nepiespiestību un drošo uzstāšanos labprāt mēdza atļauties tādu mazu vaļību, kā neaicināti piesēsties pie galdiņa, ap kuŗu sēdēja tikai kungi un t. t. Kādu vakaru Vec-Braksenā tā pagodināja arī to galdiņu, ap kuŗu sēdēju es ar dāmu draugiem. Un tā kā šiem jauniem cilvēkiem no minētās dāmas nebija ko zaudēt un tie arī neko nevēlējās iegūt, saruna nekavējoties ievirzījās tādos tematos,

kāds, piem., varētu būt maksimums, kādu koncentrācijas nometņu atklāto namu darbinieces vienā darba cēlienā spētu veikt, kādas tām varētu būt garīgas prasības atpūtas brīžos un daudzus citus, vēl konkrētākus profesionālus jautājumus. Un komtese šajās sarunās ne tikai kā dzīvi piedalījās ar izturētu stāju, bet pat izrādīja izcilu interesi un ārkārtīgi plašas zināšanas minētā darba laukā, atļāvās dot atzīstami lietpratīgus spriedumus. Pēc viņas ieskata „27 vienā vakarā” esot apmēram augstākais „ciešamais” maksimums. Pār „absolūto” un ev. „force majeure” radīto tā toreiz neizteicās.

Mēs, protams, tik smalkā sabiedrībā, neizteicām vārdos savu pārliecību, ka tik augsti kvalificētas zināšanas attiecīgā arādā nekādi nevarēja būt iegūtas tikai no grāmatām vai nostāstiem, bet ka pamatos vajadzētu būt arī praktiskām mācībām un solidai praksei.

Cienījamā dāma par mūsu tādu vai citādu pārliecību, šķietami, arī nemaz neinteresējās. Kad tā redzēja, ka intensīvās pārrunas nesola nekādu norādījumu uz konkrētu rezultātu, tai mūs labpatika atstāt, lai dotos tālākās ekskursijās.

Drīz tā arī bija nozudusi un vienlaicīgi ar viņu arī min. lidotājs.

Arī mūsu zviedrs, kas šai dāmā bija atkārtoti parādījis savu labvēlību, bija uz dažām dienām nozudis, bet, kad tas atkal ieradās atpakaļ, tas zināja stāstīt, ka aizbēgušais pāritis atrodoties Toblachā, dažus desmit kilometrus no mums. Tas vēlāk arī apstiprinājās.

Kas ar viņiem vēlāk noticis, to zināja stāstīt vairs tikai „Baumaņa jaunkundze”. Tas vairs nebija interesanti, kāpēc aktu par šo divu pārējas laika tipu avantūru var noslēgt.

* * *

Beidzot pārējie četri aizgājēji, italieši, īstenībā par bēgļiem vairs nebūtu uzskatāmi, jo tie pēc īsas slāpstīšanās parādī-

jās atkal Nīderdorfā, t. i., uzskatīja sevi jau kā savās mājās, savā zemē, un paši atļāvās arī tūlīņ izkārtot savas un savas tautas lietas.

Tie bija divi pretfašisti no emigrācijas — ģenerālis Garibaldijs (Džusepa Garibaldija mazdēls) un pulkvedis Ferrara, un arī divi republikāņi — fašisti — bij. Torinas prefekts un vēlākais politpārvaldes šefs Ziemeļu Itālijā, un vēl kāds cits fašistu partijas augstāks ierēdnis. Kamēr tie atradās vācu koncentrācijas nometnēs, tie turējās kopā, kā to mēdza darīt gandrīz visu tautu pretēju politisku nogrupējumu piederīgie. Šeit, turpretim, tiklīdz ģenerālis Garibaldijs ar savu štāba priekšnieku pulkvedi Ferraru burtiski „nāca pie varas” (tie ar itaļu partizānu palīdzību atkaņoja savai zemei Nīderdorfu vēl pirms sabiedroto kaņaspēka ierašanās), viņu bijušie pretinieki — fašisti nozuda tik pamatīgi, ka vairs nekādas pēdas nevarēja sadzīt.

Runāja, ka partizāni tos esot nolikvidējuši. Tas varbūt ir tiesa, varbūt arī ne — bet katrā ziņā, fašistiskās politpārvaldes šefs bija par daudz plaši pazīstama persona un arī grūti maskējama (ar apaļo vēderiņu un lielo apaļo galvu to bija grūti nepazīt jebkādā tērpā), lai tam būtu bijusi iespēja ilgi bēguļot un slēpties kalnos, ja tas arī nebūtu ticis tūlīņ pakārts. Bet par to lai runā atjaunotās Itālijas tiesu dokumenti.

Par ģenerāli Garibaldiju un viņa palīgu, turpretim, ziņas ienāca tik bagātīgi, ka ap viņu jau sāka vīties leģendas, kā tas Garibaldija cilts loceklim arī pienākas.

Daudzi no mūsējiem, kas savos vai kopējas lietas uzdevumos bija nogājuši uz Nīderdorfu, to bija arī satikuši un pat tikuši no viņa karaliski uzņemti.

Visi bija vienos ieskatos, ka nesen vēl kluso un atturīgo vācu koncentrācijas nometņu gūstekni vairs nekādi nevarot salīdzināt ar Nīderdoras vareno komandantu.

Stāstīja visbrīnīgākās lietas: tā Garibaldija kaŗa tiesa vācu virsniekus un SS-vīrus vienā vakarā notiesājusi uz nāvi „par neatļautu ieroču turēšanu un šaušanu” un otrā rītā ģenerālis G. tos soda vietā atkal apžēlojis. Neiedomājami svinīgs ceremoniāls un martialiski likumi valdot viņa galvenā nometnē un — neiedomājami izlasītus ēdienus un dzērienus pasniedzot viņa „levee”.

Vēlāk, kad vācu vara bija izbeigusies arī pie mums, ģenerālis Garibaldijs kopā ar jaunpaaugstināto ģenerāli Ferraru un maršālu Badoglio dēlu Mario pat ieradās pie mums viesnīcā, rotājušies simboliskiem koši sarkaniem kakla autiem (pēc agrāko garibaldiešu zināmās krekla krāsas), jaunu mašīnpistoli pāri plecām un vēl citiem tuvciņas ieročiem gar jostu.

Tā arī bija pēdējā reize, kad tos redzēju un runāju un paspēju arī iegūt viņu parakstus manam, tikpat kā noslēgtam autogrāfu krājumam.

Visi trīs tie bija simpātiski, sirsnīgi cilvēki, kaut arī ar viņiem toreiz saprotamu iemeslu dēļ ļāgi nevarēju iedziļināties plašākās politiskās diskusijās.

Kā toreiz ģenerālis Garibaldijs izteicās, viņam jaunā Itālijas armija piedāvājot vai nu divīziju vai galvenā štāba priekšnieka vietu.

Nav man bijis gadījuma to vēlāk noskaidrot, bet atliek cerēt, ka šis mūsu kādreizējais kon-gūsteknis kādreiz vēl liks par sevi runāt biežāk un plašāk nekā par militāri-romantiskajiem Nīderdorfas notikumiem vien.

* * *

Nule minēto personu ārkārtīgi lielā atšķirība ne tikai pēc nacionāliem, bet arī rakstura tipiem lai noder par mazu paraugu un izvilkumu no visas mūsu kopas apbrīnojamās daudzējādības un daudzkrāsainības. Lai tā noder par norādījumu uz tiem neskaitāmiem pretstatiem starp tautām, kārtām, politiskām pārliecībām, mentālītātēm, ar kādām

jārēķinās vienā pašā Eiropā, kaut tie arī visi atrodas vienā - pret-hitleriskā nometnē.

Bet kas mūs sagaida, kad hitlerisma resp. nacisma draudi būs iznīcināti galīgi? Mūsu šķietamā vienība un vienprātība, kas jau tā dažreiz draudēja izjukt pat zem SS-vīru jūga, pie tam nevis politisku, bet personības savtības motīvu dēļ — vai un kā tā spēs tikt pāri tām milzu problēmām, kas pacelsies pēc uzvaras vainagotas cīņas?!

To nevaram tagad ne izdomāt, ne aplēst grūtību apmērus, un tomēr, — tas mums būs jādara — un tieši tikai pašiem.

ATBRĪVOTĀJI KLĀT!

Dienas ritēja tālāk vienmērīgā ritmā, un atmosfaira mūsu viesnīcā-cietumā līdzinājās apmēram noskaņai, kāda mēdz būt vasaras pensionātos, kad septembra sākumā jau uznāk pirmās nemīlīgās rudens dienas un no intrigām, aprunāšanām un skandalīgiem viens otram neizsakāmi apriekušies viesi sāk izjust jau grūti valdāmas nauda jūtas viens pret otru.

Tāpēc divkārt svarīgs un visu radikāli pārkārtojošs bija kāds rīts maija sākumā. Tas sākās tāpat kā iepriekšējie, bija apmācies un miļgains, un nekas nenorādīja, ka tam bija lemts būt tam ritam.

Bijām padzēruši parasto viru, ko dēvēja par kafiju, bija arī picīņa marmelādes uz maizes šķēles, kad, no galda piecēlušies, sākām prātot, kā visizdevīgāki būtu laiku nosist.

Piegāju pie ēdamzāles loga un raudzījos uz laukumu viesnīcas priekšā, kuŗu ietverošās egles pa daļai vēl slēpa migla.

Te uz ceļa parādījās smagā mašīna, aiz viņas otra, trešā. Pabrīnījāmies, kur tad nu uz reizi tik agri un daudz pārtikas pieved, kad no visām mašīnām vienlaicīgi izlēca bruņoti

stāvi ar neredzētām ķiverēm un skriešus devās uz viesnīcas ieeju.

Viņiem līdzī steidzās bārdām noauguši civilisti ar mašīnpistolēm. Steidzāmie uz izejas durvīm, lai dīvainā uzbrukuma būtību noskaidrotu, bet gaitenī mūs jau apturēja kāds no bruņotiem ar kasku galvā un angļiski uzsauca: „Back to your room!”

Amerikāņi bija klāt!

Palikām uz vietas un ar interesi vērojām, kas notiks tālāk. Amerikāņu kaņavīri, līdz ar bruņotiem itaļu partizāniem lieliem lēcieniem devās augšā pa tepiķiem klātām kāpnēm un katram, ko satika, lika atgriezties savā istabā.

Vispirms tie devās uz to stāvu, kur bija novietota vācu armijas sardzes rota. Klausījāmies ar sasprindzinātām gaidām, kas tagad notiks. Vai kāds izmisumā nesadomā pretoties vai pats sev nepadara galu.

Nekādu sevišķu troksni tomēr sadzirdēt nevarējām, un pēc dažām minūtēm arī kļuva skaidrs, ka mūsu pāriešana no padotības vienai varai otras rīcībā ir noritējusi klusi un bez asins izliešanas.

Tas notika 1945. gada 5. maijā, pulksten 8.40 no rīta.

Drīz arī savām acīm varējām skatīt notikušā apstiprinājumu: nesot paši savas šautenes un mašīnpistoles un vēl izejot pārliecinoties, vai viņās nav palikusi kāda patrona, viens pēc otra pa kāpnēm lejā nāca vācu kareivji, lai dotos uz vestibulu un tur savus ieročus amerikāņu seržanta uzraudzībā samestu kaudzē.

Nepārtrauktā rindā tie nāca, dažs satraukts un drūms, bet lielākā daļa vienaldzīgi, pat priecīgi, lai izpildītu pēdējo rīkojumu šinī kaņā, nometot ieroci uz pretinieka pavēli viņam pie kājām.

Kaut arī mēs bijām satraukti un grūti spējām valdīties, jo šinīs acumirkļos taču piepildījās mūsu karstākā vēlēšanās, kādu bijām lolojuši, agrāk slepenībā, bet vēlāk at-

klāti, dažs gadu, bet dažs piecus un pat septiņus gadus: — atgūt personīgo brīvību un tiesību uz dzīves turpināšanu, mums tomēr nepagāja secen apzināties arī šī brīža drāmatisko spraigumu.

Ja mums nebūtu bijis lemts tādu piedzīvot resp. vācu armijas vara nebūtu tikusi lauzta, mēs visi vai nu vēl joprojām nīktu aiz dzeloņdrāšu žogiem, vai arī būtu jau izkūpējuši caur krematorijas skursteņiem.

Tomēr, lai cik ienīsts un nežēlīgs arī nebūtu bijis pretinieks, redzēt viņu nevarīgu, bez ieročiem, — tas slēpj sevī dziļu traģismu. Tas neliecinātu par dziļāku dvēseles spēku esamību, ja šat brīdī pārsvaru ņemtu atriebības jūtas, kas izpaustos zaimos.

Tāpēc arī stāvējām klusi un nekustīgi un ļāvām šim vēsturiskam mūsu dzīves pagrieziena brīdim ieiet mūsu apziņā.

Ka jaunajām grāfu Štaufenbergu meitenēm un arī vienam otram citam vecākam vācietim šai brīdī acis pildījās asarām, to viņiem neviens nevarēja ņemt ļaunā, jo tas bija ne tikai simbolisks moments nacionālsociālistiskās varas izbeigumam, kas tikoja pēc viņu dzīvībām, bet nozīmēja arī vācu tautas nākotnes lolojumu sabrukumu, viņai izstājoties no brīvo tautu saimes.

Bet drīzi šī pēdējā aina izbeidzās: kā pēdējais nonāca arī vācu rotas virsseržants un nometa savu smago pistoli uz ieroču kaudzes, kas bija jau sasniegusi prāvu augstumu.

Mums par mazu pārsteigumu, atbrūņotiem vācu kaņavīriem nenoliedza brīvi kustēties, ļāva tiem pat iziet no viesnīcas, un vispāri pret tiem no amerikāņu kaņavīru puses netika izrādīta ne mazākā nicināšana, bet gan arī nekāda lieka laipnība.

Itaļu partizāni, kas savā „burlaku civilā tērpā” ar sarkaniem kaklautiem vareni šiverējās un skraidīja uz augšu un atkal lejā, it kā ļoti svarīgās un bīstamās padarīšanās un

it kā gribēdami pārliecināt, ka īstenībā viņi ir tie, kas ienīstajam vācietim būtu devuši nāves triecienu, no amerikāņiem tāpat netika ievēroti un drīz, neraugoties uz viņu skaļiem protestiem, korrekti, bet ļoti noteikti tika izvadīti laukā. Viņi solījās atgriezties ar papildspēkiem, lai neļautu izslīdēt no rokām — visādā izpratnē — tik dārgam kumosam, kādu reprezentēja mūsu kopa politiski, kā arī atsevišķi ķilnieki. Amerikāņi, to izprotot, pirmajās dienās arī neļāva mums aiziet tālāk no viesnīcas, kā to bija atļāvuši vācieši. Mūsu pašu labā, tā viņi apgalvoja, jo tagad, kad kaŗa darbība bija beigusies, varēja nopietni rēķināties, ka komūnistiski noskaņotās partizānu daļas aktivitāte varētu ņemt īpatnēju virzienu.

Vācu kaŗavīriem par relatīvo brīvību, šķiet, liela prieka nebija, jo tie ar profesionālu interesi gan šad un tad noskatījās amerikāņu ierindas mācībās un sardzes maiņas procedūrā, bet vispāri viņi uz pašu vēlēšanos vairāk uzturējās savās guļamtelpās, jo arī viņu pašu tautieši no mūsu kopas vidus ar tiem vairs labprāt nesarunājās.

Pēc dažām stundām piebrauca jaunas mašīnas vācu rotas kaŗavīru aizvešanai. Klusēdami tie sakāpa, klusēdami sēdēja mašīnās, cieši saspiedušies, klusēdami un nekādu saucienu nepavadīti tie aizbrauca un pazuda egļu mežā, ko migla jau bija atstājusi.

Tā noslēdzās vācu un reizē nebrīvības laika posms mūsu dzīvē, un trauksmainu gaidu un cerību pārpilni mēs vērāmies pretim jaunai, brīvai un raŗena darŗa svētītai dzīvei.

PIRMĀ SASKARE AR RIETUMU DEMOKRATIJU PĀRSTĀVJIEM

Caurmērā seŗus gadus, skaitot no kaŗa izcelŗanās 1939. gadā, lielākā daļa no mūsu kopas bija šķirta no Rietumeiropas un arī Amerikas zemēm un zināja par tām vairāk

tikai to, ko vācu un krievu cenzūras bija atļāvušas zināt un propaganda mudinājusi ticēt.

Mūsu vidū bija rets, kas pirms ievietošanas vācu koncentrācijas nometnēs nebūtu lūkojis uzturēt sakarus ar brīvo Eiropu un brīvo pasauli ar angļu BBC un citu ziņu avotu starpniecību.

Tomēr gadiem ilgā vācu un krievu propagandas kalšana un apgalvojumi nevarēja neatstāt zināmu iespaidu arī uz patstāvīgāki domājošiem un stiprākiem ticībā.

Tāpēc nevis gluži ar bažām vai aizspriedumu varā, bet ar zināmu baigu interesi vērojām un secinājām, skatījāmies, klausījāmies un taujājām, lai varētu objektīvi formulēt „pirmo iespaidu” par amerikāņiem, kas tik bieži mēdz būt paliekošs un izšķīrošs.

Konkrētāki — vai amerikāņi patiesi būs tikai tie lielie, pusizglītotie un citas tautas nicinošie jaunie pasaules kungi, žīdu intelekta izauklēti un seklā, materiālā civilizācijā paskolotie „doku strādnieki no San-Franciskas, malkas cirtēji no Illinoisas un traperi no Teksas”, kas nekādi nespētu sacensties ar augstākai pasaules misijai predestinēto vācu vienoto tautu?

Tomēr nemaz nevajadzēja ilgas studijas un laika, lai vienbalsīgi varētu teikt, ka pie mūsu jaunajiem apsargātājiem nekas tam līdzīgs i attālu nav novērojams.

Amerikāņu V armijas 89. divīzijas 339. pulka rota, kas šeit izbeidza vācu virsvāru un atdeva mums brīvību, bija kārtējā ierindas un kaujas rota un sastāvēja no 19—30 gadu veciem amerikāņiem no visiem Savienoto Valstu štatiem un visādām sociālām šķirām. Kaņavīru pamattautības savukārt bija gandrīz no visām Eiropas tautām: bez anglo-sakšiem, īriem un skotiem tajā bija arī zviedru, norvēģu, čehu, poļu, ungāru, krievu, vācu pārstāvji un arī viens žīds.

Ar vienu vārdu — īsta tagadnes Amerika tikpat daudzpusīgā reprezentācijā, kādu mūsu kopa spēja dot no vācu lolotās „Jaunās Eiropas” apgabala koncentrētā izvilcumā.

Visi bez izņēmuma tie bija jauni, spēcīgi ar brīvām, dabīgām kustībām un stāju, veselīgu izskatu un labi koptiem zobiem. Tie bija arī ļoti labi un bagātīgi apgādāti un ietērpti, izturējās korrekti un laipni pret visiem, arī vāciešiem, kuŗu starpā pēkšņi radās uzkrītoši daudz angļu valodas pratēju, un tie nebūt nebija atturīgi un uzmanīgi sarunā.

Taisni otrādi — tie bij ļoti ieinteresēti par visu ko un pat ziņāmā mērā ziņkārīgi par dažām lietām, kas mums nemaz nelikās tik svarīgas, pie tam ļoti pretimnākoši un devīgi un mūsu neseno stāvokli ļoti labi un pareizi izprotoši.

Ne vēsts no vācu propagandas krampjaini suģestētās lieluma manijās un rupjās brammanības vai slimīgi kāpinātās pašvērtības apziņas.

Un, kā tas jau agrāk nereti bija noticis — ar priecīgu gandarījumu un neiztektu iekšēju atvieglojumu viens otram savus slēdzienus darījām zināmus un pat aizmirsām pārbrīnīties, ka nesarunājušies visi bijām bijuši gandrīz tādās pat bažās par to pašu „pirmo iespaidu”, bet tagad visi tāpat jutām, ka ar drošu prātu un paļāvīgi varam solot jaunatgūtajā, īstenībā vienmēr mūsu pasaulē.

VEC-BRAKSENĀS IKMENA AMERIKĀNISKĀ TVĒRUMĀ

Turpmākās četras, piecas dienas, kas mums viesnīcā vēl bija jāpavada, atšķīrās no iepriekšējām kā diena no nakts.

Nemaz negribējās ticēt, ka tās ir tās pašas telpas un tā pati vieta, kuŗā bijām nīkuši līdz tam — viss likās tik gaišs un saulains, bijušie līdzapcietinātie smaidīgi un satraukti, runāja skaļāk un smējās nepiespiesti.

Oficiāli mēs gan vēl skaitījāmies sabiedroto militārās varas rīcībā, un mūsu kustības brīvība uz mūsu drošības lēses vēl bija ierobežota.

Mēs tomēr zinājām, ka tas var vilkties vairs tikai īsu laiku, un pēc ilgiem gadiem atkal reiz kā brīvi pilsoņi atklāti, ne vairs čukstēdami un apkārt skatīdamies, spriedām par to, ko darīt un uz kuriem doties: Šveice nebija tālu — varbūt uz turieni? Kājām un ar armijas mašīnām uz ziemeļiem, Milānu, Dženovu, Marseļu?

Bet, tā kā tagad vairs nekur nebija jāsteidzas, ļāvāmies vispirms ar pilnu krūti brīvības ikdienai, kādu mums pagaidām ļāva jaunā vara. Gan jau amerikāņu valdība nāks pati ar saviem priekšlikumiem.

Un pakāpeniski nāca arī. Ik pāris stundas nāca kas jauns, ik dienas ieradās kāds augstāks amerikāņu virsnieks.

Mūsu atbrīvotājas rotas komandieris bija virsleitnants Ašs no Ņujorkas, vēl ļoti jauns, gaišmatains virsnieks, ļoti simpātisks un pretimnākošs. Kad uzrunāju viņu pirmo reizi un palūdzu arī no viņa autografu, viņš ne tikai to labprāt deva, bet uzdāvāja man arī „suvenīram” no ieroču kaudzes vācu šautenes durkli un piedevām paciņu amerikāņu cigaretes.

Pie saviem padotajiem viņš baudīja, cik varēja vērot, stingru autoritāti, jo likās būt labs kaujas virsnieks un arī rūpējās par saviem zēniem apmēram tā, kā futbola komandas kapteinis rūpējas par saviem spēlētājiem: gaņdrīz bez jebkādam militāras disciplīnas ārējām izpausmēm ne no viņa paša, ne no viņam padoto puses. Tas pirmajā laikā ļoti dūrās acīs un stipri atšķīrās no vācu armijā redzētā. Autoritātes smaguma punkts atradās kur citur, ne skaļā balsī nokliegtos rīkojumos un papēžu sasišanā. To dziļāk izpratām vēlāk, kad bijām vairāk redzējuši.

Nākošais augstākais, kas ieradās pie mums, bija pulka komandieris. Tas jau zināja dot dažus aizrādījumus par

mūsu tuvāko nākotni. Pēc viņa divīzijas komandieris, kas mūs visus saaicināja zālē, ar daudziem no mums izrunājās personīgi un beidzot teica sirsnīgu uzrunu, ko nekavējoties pārtulkoja franču, grieķu, vācu un kādā slavu valodā.

Savā uzrunā ģenerālis apsveica mūs ar izglābšanu, pasvītvoja, ka mēs tagad vairs neesot nebrīvi, bet sabiedroto frontes vadības viesi, kā tādi tikšot apgādāti un pagaidām nogādāti uz dienvidiem kāda augstākā štāba tuvumā un rīcībā.

Kā īsts kadra virsnieks tas, izrādījās, nebija teicis ne par maz un ne par daudz, jo viss arī ļoti drīz piepildījās.

Vispirms par apgādi: — jau tajā pat dienā vācu atstātie pārtikas krājumi tika nobīdīti pie malas, jo pulks mūs visus en bloc ieskaitīja savā apgādē ar uzturu pēc frontes normām. Vienkārši — 150 rācijas dienā rōta saņēma vairāk, un lieta bija ātri un efektīvi atrisināta.

Un tas nozīmēja — īstu, sniegbaltu kviešu maizi, faktiski „cik grib”, jo visu nemaz nebija iespējams notiesāt, visfantastiskākos konservus, arī svaigu gaļu un ietaisītus augļus un, galvenais — cigaretes. No sākuma tās uzdāvāja, jo ikviens amerikāņu kareivis, kuŗu angļiski vai viņa pamata tautības valodā uzrunāja, uzskatīja par savu pienākumu tūliņ piedāvāt pa cigaretei vai pa 5 un 20 cigarešu paciņai. Drīz tās izsniedza gandrīz ik dienas pa paciņai.

Jau otrā dienā tad arī varēja redzēt ainas mūsu ēdamzālē, kādas pirms dažām dienām vēl būtu uzskatījuši par ārpātu, par nepiedodamu vieglprātību: uz galdiem pēc maltītēm gulēja atstātas pusapēstas vai pat nemaz neaizgrauztas baltmaizes šķēles, stāvēja pat tikai pusiztukšoti marmelādes trauciņi un, ak skandals un izšķērdība — pelnu trauciņi, kas nebija vairs kā agrāk tīru pelnu, bet gan pusizsmēķētu cigarešu galu pārpildīti! Un tie tur gulēja neievēroti un aizmirsti, un, uzkopjot telpas, tie pat tika tāpat neskarti iznesti laukā un aizmesti prom!

Kamēr pati telpā nepārtraukti bija aromatisku un ne-
jauktu tabakas dūmu pilna, smēķētāji un smēķētājas ciga-
retes turēja un ar tām apgājās tā, itin kā nekad nebūtu trū-
kumu cietuši un rīt pat jau būtu nodomājuši šo apnikušo pa-
radumu atmest.

Īstenībā ēdamtelpa bija nogājusi no dienas kārtības.

It kā gribētu dot jaunajai ērai mūsu dzīvē simbolisku ie-
vadu, laika Dievs bija līdz ar amerikāņu ierašanos licis atkal
atgriezties pavasarim, un neparasti siltā dienvidu saule bija
nokaussējusi biezo sniega segu gandrīz tikpat ātri, kā tas
bija uzkritis.

Uz terases, uz daudzajiem balkoniem, ap viesnīcu un
ezera malā tagad risinājās mūsu dzīve, joprojām satraukti
priecīga, jautrās čalās un smieklos, it kā dažu dienu laikā
vajadzētu atgūt to, kas gadiem ilgi bija izpalicis.

Un tomēr mēs paši it nebūt par to neļauņojāmies, bijām
tagad atgājuši vairāk otrā plānā.

Pār visu dominēja amerikāņu karavīri, ap viņiem vijās
mūsu ziņkāre un interese, bet viņi paši izturējās tā, it kā viņi
visas itaļu kampaņas laikā tikai tā pa viesnīcu pagalmiem
vien būtu dzīvojuši un nekādas kaŗa grūtības un briesmas
nebūtu pieredzējuši.

Tūlīņ pirmajā rītā parādījās basketbola, volejbola un
regbija bumbas, un no gaismas līdz tumsai, visādu roku
mestas, tās lidoja ap viesnīcu. Amerikāņi labprāt uzņēma
spēlētāju rindās arī mūsu cilvēkus, pamācīja iesācējus, uz-
slavēja pratējus, un drīz attiecības bija tādas kā ikvienā
skolas pagalmā brīvdundas laikā.

Mums uzkrita, amerikāņu karavīri nemaz nelietoja alko-
holu un arī par to nemaz nerunāja, kaut gan viņi saņēma
savās prāvajās frontes rācijās viskiju un citas sen aizmirsītas
māntas. Bija viņu starpā arī ievērojams skaits nesmēķētāju,
kas savu rāciju — 20 cigarešu dienā — pat nemaz neizņēma,
bet atstāja to tiem, kas vēlētos.

Turpretim gumiju tie košļāja gandrīz visi — sarunājoties, sēžot ērti atlaidušies atpūtas krēslos vai arī spēlējot, bet arī šīs mantas tiem bija tik daudz, ka pietika arī mūsu amatieņiem.

Lielu interesi un pa daļai izbrīnu mūsos modināja visādas labierīcības, ar kādām frontes kaņavīri bija apgādāti pat nedaudzus kilometrus aiz ugunslīnijas.

Cik higiēniskas, praktiskas un ārkārtīgi augstām prasībām piemērotas bija viņu virtuves, ēdamtrauki, pilnīgi hoteļu stilā, trīs ēdieni uz atsevišķiem nodaļījumiem katram ēdienam. Ēdienu karte mainījās gandrīz kā pirmklasīgā pansijā, kas cenšas uzturēt savu renomē. Cits pārsteigums bija viņu lauku pirtis, kuņu darbību dabūjām ne tikai kā novērot no ārienes, bet ar neizsakāmu baudu un gandarījumu izmantot arī paši.

Ezera malā novietojās dažas speciālas smagās mašīnas, stundas laikā uzstādīja divas prāvas teltis — vienu ģērbtuvei, otru dušai —, ierūcās spēcīgs motors, kas deva teltīm apgaismošanas elektrību un karsēja ūdeni, un pa divdesmit cilvēkiem vienlaicīgi varējām ļaut sevi noskalot ar karstu un atkal aukstu ūdeni. Ziepes dabūjām katrs pa prāvam gabalam — īstās, ne māla — bet arī vienreiz lietotie ziepju gabali gulēja uz zemes simtiem, tos bija nometuši amerikāņu kaņavīri.

Pēc pabeigtas mazgāšanās katrs saņēmām ne tikai pa dvielim, ko drīkstēja paturēt, bet arī apakšveļu, kabatas lācatus, zeķes un tml. Daudzi gan palikām bešā vienkārši tādēļ, ka mums i prātā neienāca, ka kaut kas līdzīgs būtu iespējams, un apķērāmies tikai tad, kad jau bija par vēlu.

Kā mums vēlāk paskaidroja, amerikāņu armija saviem kaņavīriem pēc katras nodušošanās apmaina ne tikai vēlu, kreklu, zeķes, bet arī visu virsējo frontes tērpu, tā ka tie tad ir no galvas līdz kājām iegērbti pilnīgi tīri.

Bet, kad vēlāk vēl sikāki un rūpīgāki pārlicinājāties, arī par viņu ietērpu, uzkabes un ieroču pirmklasīgo kvalitāti, solīdo izstrādājumu un praktisko lietderību, varējām tikai gudri kratīt galvas un nākt pie slēdziena, ka Sama onkulis šoreiz savus zēnus nav vis tikai tā „uz zaķa” izlaidis kažā un pāri jūrām, bēt no savas puses ir darījis visu iespējamo un vēl vairāk.

Ko tomēr līdzētu visizsmalcinātākā apgāde un apbruņojums, ja tiem, kam tā domāta un dota, trūktu morāliskās stājas, ciņas jaudas un mērķa izpratne par to, kādēļ un par ko tie sūtīti miljoniem un miljoniem pāri visplašākiem okeaniem uz Arktiku, džungļiem, koraļļu salām un veco Eiropu, no kuņas dažiem tikai nesen bija nākuši viņu tēvi.

Tas īstenībā arī izveidojās par kardināljautājumu Nr. 2, ko atkal, iepriekš nesarunājoties, bijām centušies noskaidrot katrs ar savu taktiku un paņēmieniem.

Rast uz to atbildi nebija un nav tik viegli un vienkārši, ja negrib apmierināties ar sekli vispārinātiem konstatējumiem.

Tagadējās ģenerācijas amerikāņi, ar kuņu jauno maīņu mums vispirms iznāca saskarties, nav jāvērtē, izejot no eiropiešu pieejas un lietojot to mērauklu vien. Amerikāņu mentālitate, domāšanas veids un dzīves izpratne un mērķu smaguma centrs ievērojami atšķiras no mūsu, eiropiešu, ja vispāri drīkstam uzskatīt „eiropiskumu” par kaut ko definējamu, viengabalainu.

Mūsu pirmie amerikāņi mums likās daudz vienkāršāki, primitīvāki, pat dažreiz bērnišķīgi savos ieskatos un secinājumos, salīdzinot tos ar mums, kas esam nesalīdzināmi diferencētāki, iekšēju problēmu un konfliktu bagātāki par viņiem.

Bet šī, pēc mūsu uztveres, dažreiz tīri vientiesīgā pieeja lietām un notikumiem nav jāuzskata par seklumu domāšanā un spriedumos, ko būtu radījusi prese, ar skaļiem virsrakstiem, šabloniskais radio raidījumu saturs vai, vispāri, ar

lētu sentimentālītāti viegli aizplīvurotais, neierobežotais materiālisms, ko vācu propaganda centās iestāstīt saviem tautiešiem un pārējai pasaulei, ka tas esot pats „amerikānisms“.

Tā pauž drīzāk pašas „amerikāņu“ nācijas jaunumu, nenobriedumu, pirmatnīgu svaigumu, kas ar bērnišķīgu ticību un bezbailību ķežas pie problēmu iztīrāšanas un pat atrisināšanas, no kuņām mūs, eiropiešus, diemžēl jau attur mūsu pārāk smagās un raibās vēstures piedzīvojumu un mācību nasta.

Tāpēc būtu pavisam ne-eiropiski no tādiem konstatējumiem, ka, piemēram, dažiem kaņavīriem nebija zināms, ka Vīne atrodas Austrijā un ir tās galvaspilsēta (vai ikviens no mums uzreiz zinātu pateikt, kā sauc Urugvajas, Bolīvijas, Paragvajas galvaspilsētas?), ka Balkāni nav viena etnografiska vienība ar vienu tautu un valodu, ka Baltijas valstis nav Krievija un tml., secināt, ka amerikāņu jaunā paaudze ir neticami pavirši izglītota, nevērīga pret nopietnām parādībām un tāpēc pasaules, kur nu vēl Eiropas, izkārtošanai nekompetenta.

Šādas tukšas vietas izglītībā tiku tikām tika atsvērtas ar patiesu un nopietnu interesi nezināmus un neskaidrus faktus un sakarības izzināt un izprast. Cik reizes mēs nepārliecinājāmies, ka kādu lietu vai parādību, kas reiz bija pēc viņa loģikas izskaidrota un izprasta, viņš cieši un paliekoši ievietoja savu atziņu un pārliecību krājumā daudz ticīgāki, bez aizdomām un ilgstošas matu skaldīšanas, nekā to būtu darījis daudzkārt pārmācītais un tomēr ne gudrāks kļuvušais eiropietis.

Tur slēpjas lielā atšķirība starp viņiem un mums: tur — nenobriedusi, neizrūgusi, ticīga un starptautisko spēku spēlē vēl necietusi un ne-desillūzionēta, jauna, topošā nācija ar pirmatnēju sava spēka apziņu un tādu pat pieeju pie lietām ārpus viņas pašas; šeit — eiropieši tagadējā pārejas

konceptijā, iekšēji un ārēji vairāk slīpēti, uzmanīgāki, daudzpusīgāki, bet līdz ar to pārāk sapinušies savas pagātnes valgos, skaldīti, apjukusi un pagurusi nācija, ja gribam savam kontinentam piemērot amerikāņu „nācijas” jēdzienu.

Mums nu reiz ir laiks nākt atklāti un bez liekām illūzijām pie atziņas, un tā labi jānogremdē mūsu apziņā, ka mēs, Eiropa un eiropieši patreizējā tvērumā un jēdzienā, vairs neesam ne pasaule un arī ne pasaules centrs un ka mūsu mēraukla citiem itnebūt vairs nav saistoša.

Ja no tāda redzes viedokļa pieejam amerikāņu morāliskās jaudas, mērķa apziņas un cīņas jēgas novērtējumam, mums jānāk pie slēdziena, ka mūsu jaunie amerikāņu paziņas un draugi vismazāk bija „židisku uzskūdiņumu un savtīgu grupu īpatnēju uzdevumu dēļ” pierunāti uz cīņu un ka šī cīņa viņiem būtu visai vienaldzīga un pat pretēja viņu ieskatiem, kā to pauda Gebelss un viņa plejāde.

Kas un kā bija šos miljonus piedabūjis uz izšķirēju cīņu pret nacismu tālajā Eiropā un līdzīgu — ismu Klusajā okeanā, tas nav izšķiroši. Fakts ir, ka viņi to darija ar apziņu, ka tie cīnās par svētīgu visas cilvēces lietu un — mēs, eiropieši, labi zinām, ka bez viņiem mēs paši ar savām lietām Eiropā vien, diemžēl, nebūtu galā tikuši

Un beidzot, ja sadomājam vilkt paralēles starp pasaules valdniekiem, kas par varu par tādiem gribēja kļūt, un pasaules spēcīgāko nāciju, kas dažas minūtes pirms divpadsmitiem šādu nodomu aizkavēja — kāda neiedomājama arrogance, iedomība, dvēselisks tukšums un tomēr neizskaidrojama pārliecība par savu pārākumu par citām tautām un rasēm izpaudās no vismazākā SA- vai SS-vīra zemēs, ko bija iekarojusi viņu armija, un cik cilvēciski vienkārši, atklāti, nepretenciozi izrādījās uzvaru jau nodrošinājušie amerikāņi, ar kuŗu vienu šūniņu mums nācās saskārties Vecbraksenā. Un ja arī vēlākā pieredze šād un tad pamudināja

izdarīt mazas korrektūras — pamata atziņu tās nekādi nespēja ietekmēt vai grozīt.

NO JAUNA CEĻĀ

Divīzijas ģenerāļa vārdiem drīz sekoja arī darbi attiecībā uz solījuma otru daļu: mums drīz lika posties ceļā — tālāk uz dienvidiem.

Vēl bija kāds vakars, kad mums rādīja amerikāņu filmu, bet tā bija pārāk „out of date”, lai mūs sevišķi iejūsminātu — bijām gaidījuši spraigas kronikas no tiešākas tagadnes.

Pēc tam sēdējām ilgi kopā ēdamzālē, Vermērenas jaun kundze (tā no Brennera pasa!) jūsmināja amerikāņu kaņavīrus ar savu mākslu uz akordeona, bet tie atkal mūs ar savām, nekad nedzirdētām dziesmām. „Long live America” bija kāda himnveidīga dziesma, no kuņas atceros pat meldiju. Mūs ļoti pārsteidza, kad ar sparū un aizrautību, ko bijām manījuši pavisam citur un citos apstākļos, tie dziedāja pēc meldijas „Lilly Marlen”!

Nākošās dienas jau ierasto ritumu pārtrauca armijas preses un foto-filmu komandas ierašanās. Ar patiesu interesi varēja vērot, kā šī ekipa strādāja un rīkojās, it kā tikai uz to vien būtu gatavojusies, fiksēt intervijās ar foto un filmas kameru visu to izcilo, ko mūsu kopa spēja dot. Protams, pirmā vietā nāca lielie dūži, kā Leons Blūms, Šušnigs, Burbonas un Prūsijas prinči un citi viņiem līdzvērtīgie. Bet bija vēl vairāk, pat līdz smieklīgumam interesanti novērot, kā varbūtējie nākošie pēc svāra un nozīmes, un it īpaši tādi bez nozīmes, burtiski ar bezbailīgu neatlaidību cīnījās, lai arī tiktu knipsēti vai filmēti atsevišķi, vai vismaz nokļūtu aiz kāda lielā muguras un tiktu uzņemti viņa „sabiedrībā”.

Cīņu veda ar fanātisku niknumu un bez žēlastības, kaut ārēji bija jāietur sabiedriskas pieklājības normas. Bija pār-

steigums un izbrīna par to, kas par varenu dzenuli un spēku atraisītāju var būt patmīlība.

Īsti neglīta kļuva scēna ar vācu tērauda magnātu Tisenu. Viņš vispāri bija ļoti egoistīgs un brutāls cilvēks, pilnīgs pretstats savai kundzei, kas bija daudz jaunāka, ārkārtīgi smalka un simpatiska, kas vienmēr bija ar tik brīnišķīgu vienkāršību un gaumi ģērbusies un uz kuŗu bija žēl noskattīties, kā tā ar mocekles padevību cieta sava laulātā drauga untumus.

Arī šoreiz tas amerikāņu reportieriem vienkārši pavēlēja to uzņemt atsevišķi, lika citiem, kas jau bija aicināti un sagatavojušies, uzgaidīt, kļiedza pēc savas kundzes un, kad tā, kautrīgi slēpjoties apkārtstāvošā pūlī, negribēja nākt, paņēma to ar rupju tvērienu aiz elkoņa un ar varu izvilka kameras priekšā.

Bija arī vēl citi atgadījumi, kas lika atcerēties cilvēka cieņu pazemojošo maizes krājumu izlaupīšanu pie Nīderlandas. Ka ārējā „appearance” var būt arī tikai maska pat pie cilvēkiem, kas iedomājas par „lielēm”, bet kas īstenībā ir sīki, godkārības uzpūsti cilvēciņi, to parādīja arī šī filmēšana.

Amerikāņu ekipai tomēr bija laikam savi norādījumi doti, jo no daudzajiem uzņēmumiem vēlāk atklātībā parādījās tikai nedaudzi-tādi, kas noderēja kādas politiskas konjunktūras pasvītrosānai — pozitīvā vai negatīvā izpratnē, kāpēc maziskās ainiņas būtu varējušas arī izpalikt.

Pēcpusdienā ieradās jauna virsnieku grupa, bet šoreiz ar citu uzdevumu: tā pēc tautībām un tautību grupām, pēc sava iedalījuma uzņēma mūsu personālijas.

No tā secinājām, ka mūsu aizbraukšana nevar vairs būt tālu, un sataisījāmies ceļam, kas gan daudz vairāk laika, kā Dachavu atstājot, neprasiņa.

Man tagad bija vismaz sava mugursoma, un tanī es visu ērti varēju ielikt, bez kā būtu jābīstas, ka tā būtu pārblīvēta.

Vakarā tad arī oficiāli tika paziņots, ka aizbraukšana ir nolikta divās grupās rīt un parīt, un uzaicināja pietiekties uz pirmo. Mēs ar skandināviešiem, protams, centāmies un arī tikām pirmajā grupā, kurpretim lielā daļa vāciešu labprātīgi palika dienu ilgāk. Baumaņa jaunkundzes dzēlīgā mēle zināja stāstīt, ka tas notiekot ar nodomu, lai savā, šaurākā starpā varētu izdalīt diezgan ievērojamus pārtikas krājumus, kas bija palikuši no vācu armijas.

Bet tā kā tā bija vācu manta un nebija mums ne laika, ne intereses uzstādīt arī savas pretenzijas uz to, atstājām arī vācu grupai iespēju pēdējo reizi izmantot savas „suverēnitātes tiesības”.

Nākošā, 9. maija rītā, pulksten 9os tad arī ieradās gaŗa kolonna amerikāņu t. s. „jeep'u”, kam vēlāk bij lemts kļūt par mūsu parastāko satiksmes līdzekli, katrs dabūjām savu numuru un pēc tā mums paredzēto mašīnu.

Laimīgā kārtā tikām kopā ar plkv. Lundingu, kapt. Dachli, dāņu konsulu Mogensenu un es.

No atpakaļpālicējiem sevišķi neatvadoties, sasēdāmies un bez sērīgas apkārtskatīšanās devāmies pa to pašu vienīgo ceļu lejā, pa kuŗu vēl pirms divi nedēļām bijām uzbraukuši kā politiski gūstekņi SS-sardzes pavadībā.

Ar jautru ziņkāri braucām jaunajai dzīvei pretim.

Ātri paslidēja gaŗām pastaigas vietas un sādžas, ko bijām apmeklējuši kopā ar Lundingu, bez apstājas izbraucām arī cauri mūsu likteņu pagrieziena vietai Nīderdorfai, kur uz baznīcas laukuma agrāko SS-vīru vietā tagad stāvēja pa amerikāņu M. P., un devāmies tālāk — austrumu virzienā.

Tātad, atkal ne uz Bolzano un Trentu, nodomājām — kurp tad? Izbraucām cauri arī Toblachai, bet tad strauji pagriezāmies uz. dienvidiem.

Šis brauciens jaukā pavasara rītā, brīvībā, labu draugu sabiedrībā cauri mežonīgi varenim Dolomītu kalnājiem pa

Adižas ieleju uz Belluno pieder pie visskaistākajiem, ko jebkad esmu redzējis, un jau toreiz cieši apņēmos vēlāk taisīt šo tūri vēlreiz — ar sievu un paša mašīnu.

Sadalījāties tā, ka pārmīšus katrs dabūjām izsēdēties blakus šoferim, lai labāki varētu dabas jaukumus iegaumēt.

Pa liču loču serpentīnu uzbraucām tik augstu, ka atkal iekļuvām sniega joslā, bet tad atkal bez apstājas lejup pa jau vairāk apdzīvotiem, civilizētākiem un arī jau italiskākiem apgabaliem.

Mūsu brauciena ātrumu kavēja vienīgi vācu saspridzinātie vai sabiedroto sabumbotie tiltu viadukti, bet bija prieks noskatīties, ar kādu māku sabiedroto kara inženieru daļas bija pratušas grūtības pārvarēt un radīt provizoriskus apkārtceļus.

Jo tālāk lejā, jo plašāka un ūdeņu bagātāka kļuva upe un karstāks laiks.

Ap pusdienas laiku nonācām pirmā lielākā itaļu pilsētiņā — Bellūne, Kāda amerikāņu Sarkanā krusta nodaļa mūs pacienāja savas mītnes dārzā ar īstu kafiju, baltmaizi un marmelādi — visu „cik grib“, viņas kaņavīri izrādīja lielu interesi un vēl lielāku pretimnākšanu un gādību.

Drīz devāmies atkal ceļā un ātri vien sasniedzām auglīgo ziemeļu Itālijas līdzenumu, kuņā pilnos ziedos esošais pavasaris jau taisījās dot vietu vasarai.

Braucām jokodamies, laimīgi pa labo, plato ceļu, un no mūsu nomainītā šofera — amerikāņu vācieša — dabūjām izsmeļošus paskaidrojumus par amerikāņu armijas virsnieku un instruktoru ārējām nozīmēm.

Kādā mazā, ziedos slīgstošā pilsētiņā atpūtāmies, un tur es pēc septiņiem gaŗiem, liktenīgiem gadiem atkal ieraudzīju pirmo ziedošas glicinijas ķekaru.

No šī brīža izjutu, ka esmu patiesi atkal Itālijā, un kļuvu gluži sentimentāls. Šis bāli lillā zieds, kad to brīvā dabā ieraudzīju pirmo reizi, mani pamodināja dīvainu izjūtu —

man likās skaidri zināms, ka tas kādā no manām agrākām dzīvēm, pirms daudzām, daudzām audzēm, ir spēlējis liktenīgu, izšķižošu lomu. Vienmēr, kad to pēc ilgāka starplaika atkal ieraugu, tas atkārtojas, un šoreiz, kur jau tā biju priecīgi satraukts un ar atklāti visu uzņemošām jūtām raudzījos uz visu un visiem, man likās, ka tas man grib teikt — šeit Itālijā, kur es ziedu, manā zemē, tev atkal būs piedzīvot ko liktenīgu un izšķižošu.

Mēģināju to izskaidrot arī saviem draugiem. Viņi ar interesi un saprašānu klausījās, bet no viņu sejām tomēr varēja lasīt, ka tādas izjūtas viņiem nav, bet gan, ka tie, mazliet pārsteigti, spriež, ka es no prieka laikam esmu sācis drusku muldēt.

Pāri provizoriskiem tiltiem, pāri upēm vijās tālāk mūsu ceļš, šad un tad apstājāmie kādā pilsētiņā un, kad bija jau pāri pusnaktij, beidzot sasniedzām savu gala mērķi — Veronu.

Tur noskaidrojās, ka vakariņas ēdīsim gan visi vienkopus viesnīcā, bet vienai daļai no mums būs jābrauc ārā no pilsētas pārgulēt amerikāņu lauku hospitālī.

Šis pusnakts vakariņas tīrā, gaišā viesnīcas zālē, pilnīgi normālos civilizētos apstākļos, bija raksturīgas ar to, ka pēc ilgiem gadiem atkal reiz varējām sēdēt pie klāta galda un ēst nevis no alumīnija skoteles un ar karoti vien, bet ar dakšiņām un nažiem, kas nebija jāizvelk no pakaļējās bikšu kabatas vai zābaku stulma un vēlāk pašam arī nebija jānoskalo.

Kā pilnvērtīgi eiropieši pēc tam tad arī devāmies uz nakts guļas vietu ap 10 km ārpus pilsētas un gaŗā teltī zem tīrām vilnas segām novietojāmies uz pirmo guļu ārpus kādreizējām Vācijas teritorijām un quasi sabiedroto zemē.

Otrā rītā mums pasniedza lēpnas 100% amerikāņu brokastis virsnieku ēdamteltī: tomātu sulu, rīsu „crispijus”, divas ceptas olas, īstu kafiju, toastus, sviestu un marmelādi.

Pēc brokastīm Red Cross girl'as mūs vēl apdāvināja ar kabatas lakatiņiem, skuvekljiem, ķemmēm, zobu sukām u. t. t.

Atkal cauri Veronai, kuŗu tagad, dienas gaismā, redzējām stipri sabombardētu, devāmies pa karsto pavasara rītu uz lidlauku. Tur gaŗās rindās stāvēja, citur atkal cēlās un nolaidās visādu tipu mašīnas. Drīz arī mūs pieveda pie divām un lika sakāpt pa 30—40 cilvēku katrā.

Tās bija divmotorīgās kaŗa transporta mašīnas. Vēl iedeva katram pa prāvai „sandwichu” pakai, un tad mašīnas pacēlās gaisā un devās dienvidu virzienā.

Lidojums bija reti vienmērīgs, un mašīnas ne drusku nesvaidījās.

Raudzījāties lejā uz Po upes līdzenumu, ko šķērsoja līkumotā un smilšu sērēm bagātā Po upe, kas mazliet atgādināja Gauju.

Pārlidojām Apenīnu kalnus, kas vairāk kā gadu bija bijuši kaujas lauks. Pāri Firencei lidojot, konstatējām, ka Ponte Vecchio tilts ir neskarts.

Beidzot pēc apm. pusotras stundas ilga idojuma sasniedzām arī Romu, kuŗas sv. Pēteŗa katedrāle un baltais Kapitols liecināja, ka Roma vēl ir tā pati vecā un ka tādī sīki kaŗa gājiēni kā pēdējais tās seju grozīt nespēj.

Mūsu gaisa ceļš gāja pāri Pontijas bij. purvu līdzenumam, un drīz mums arī deva rīkojumu sasprādzēties nolaišanās manevram. Daŗas minūtes vēlāk mūsu milzu putni gludī un viegli nolaidās uz lidlauka — pie Napoli.

ATKAL EIROPAS MILJONU PILSĒTĀ

Paķērām savas mantiņas, kas pat nerasniedza normālo gaisa bagāŗas robeŗu, un cauri filmu reportierjiem, kam viegli varējām ieskaidrot, ka neesam tie, ko viņi gaida, devāmies uz lidostu.

Tur mums lika nosēsties pēc tautībām — skandināvieši un arī es priekšgalā, vācieši ar ungāriem pavisam aizmugurē, bet angļi un grieķi vienā pusē pie sienas.

Tā arī bija pēdējā reize, kad angļus un grieķus redzējām, jo tie no mums tika atšķirti un kā pirmie nogādāti uz savām zemēm.

Pēc ātri improvizētas kafijas ar cepumiem mūs pa vienam iesauca blakus istabā un noskaidroja identitāti. Pēc mazas izskaidrošanās, kuŗā iejaucās arī pulkv. Lundings, es tiku pieskaitīts skandināviešu grupai, un mūs kā pirmos kopā ar frančiem, holandieti, čehu majoru un dažiem citiem iesēdināja jeep'os un cauri Napoli pilsētai, ko jau pazinu no agrākiem apmeklējumiem, noveda līdz „Parce” viesnīcai pilsētas lepnajā Vomero kvartālā.

Tur mūs sagaidīja kāds amerikāņu pulkvedis un angļu majors V. Tikām izvietoti pa istabām. Katrs dabūjām atsevišķu ar savu vannas istabu un visām labierīcībām, un, kad bijām uzkopušies, salasījāmies lejā smēķējamā istabā un ar dziļāko baudu kā brīvi cilvēki brīvā pasaulē, ar drošu nākotni, atlaidāmies mīkstajos ādas klubā krēslos un uzkūpinājām pa amerikāņu cigaretei.

Tātad šitā izskatās-sākums mūsu jaunajai dzīvei atgūtajā rietumu civilizācijas sfairā! Žēloties nevarēja.

Arī turpmāk mums nebija iemesla to darīt, un mēs vienmēr no jauna varējām pārliecināties, ka rietumu zemju ārējās sadzīves formas neko lielu nebija mainījušās, kopš mēs no tām bijām atšķirti.

Lasāmtelpās bija jaunākie angļu, amerikāņu, franču, poļu u. c. žurnāli un avīzes, bārā sēdēja uz augstiem ķebļiem sabiedroto armiju virsnieki, tīri, bet ar zināmu nonchalance ietērpti un ar tādām pat kustībām un stāju. Šurpu un turpu nesadzirdamiem soļiem pa segām klātām telpām steidzās viesmīļi sniegbaltos svārkos un iznēsāja dzeļamos — ginu,

viskiju-sodu, konjaku — visas sen neredzētas un nebaudītas mantas.

Amerikāņu pulkvedis izsniedza pulkv. Lundingam kuponu grāmatiņu dzērieniem bārā, un gandrīz jau tikpat laiski un vienaldzīgi kustībās kā pārējie viesnīcas iemītnieki pārcēlāmiem uz bāru.

Šeit mēs nebijām paspējuši vienoties, ar ko katrs vēlētos iesvētīt jauno dzīvi, kad pienāca kāds liela auguma amerikāņu armijas kaplāns* un uzrunāja mūs zviedriski. Tas bij kaplāns Östergrēns, ar kuŗu mums vēlāk iznāca vēl vairākas reizes tikties — ļoti simpatisks un sirsnīgs zviedru amerikānis.

Šoreiz mūsu sapazīšanās sākās ar gina kārtu, ko jaunais paziņa mums izsauca, turpinājās ar otru, trešo, kamēr kaplāns mūs uzaicināja apskatīt Napoli vakarā un ar savu jeep'u noveda mūs līdz pilsētas centram.

Gaiši apgaismotā un vairāk tikai ap ostas rajonu cietusi pilsēta ar savu ārkārtīgo cilvēku daudzumu un kustību vakara stundās toreiz mums likās tīrais Broadways jeb Picadilly Circus pēc tumsā grimušām Vācijas pilsētām un Tiroles kalnu vientulības.

Iejaucāmies pūlī un ļāvāmies straumei pa Via Roma līdz operai un atpakaļ. Jā — tagad bijām patiesi līdzvērtīgi šiem brīviem eiropiešiem, bet vēl pirms divām nedēļām?!

Pirms atgriešanās uz viesnīcu kaplāna kungs no sava dzīvokļa nonesa un iedeva katram vairākus apelsīnus — atkal pirmos pēc daudziem, daudziem gadiem — un — katram pa Philipp Morris cigarešu paciņai.

Ar baudu ieelpojām svaigo vakara gaisu, kad mašīna straujā tempā atkal vijās kalnā, un nebeidzām tiksmīnāties par jaunatgūto brīvību.

Mājās nonākuši, devāmies katrs uz savu istabu, nomazgājāmies vannā un devāmies pie miera neierobežotas eiropēiskas civilizācijas apstākļos — gultās ar tīriem palagiem.

Gulējām, pirmo reizi atkal pilnā drošībā un ērtībā, kā Dieva ausī.

Nākošā dienā paziņoja, ka dažiem no mums būšot jāpārceļas pagaidām uz Kapri salu. Pirmā kārtā slaviem un arī man, par ko nemaz nebiju sajūsmināts, jo bažijos, ka tas novilcinās manu braukšanu uz ziemeļiem, lai meklētu un tiktos ar savu mīlo sievu. Drīz paziņoja, ka jābrauc arī pārējiem.

Palika franči — princis Ksavjers, bīskaps Piquets u. c. (Leons Blūms jau bija iekortelējies pie vietējā franču konsula) un arī kapteinis Dachli, kas gribēja vispirms uzņemt sakarus ar savu brāli Ēģiptē un tad tiešākā ceļā doties uz Norvēģiju.

No franču likteņa biedriem un Dachli sirsnīgi atvadījāties, atkal kārtojām savas mantiņas (tās šoreiz jau nonesa viesnīcas apkalpotāji), kas vestibilā kaunīgi likās slēpjāties aiz saviem „bagātiem radiem” — sabiedroto virsnieku lielajiem, smagajiem ādas kofejiem un koķetām gaiši dzeltenām aero somām.

Klusi slīdoši limuzīni mūs noveda līdz ostai, kur nekavējoties pārsēdāmies uz kāda angļu mīnu zvejas kuģa.

Tur atradām priekšā arī vācu un ungāru grupu, kas bija atlidojuši no Veronas dienu vēlāk. Tomēr amerikāņu M.P., kas uz kuģa gādāja par kārtību, nekavējoties lika vāciešiem un ungāriem, kas ar Hjalmaru Šachtu un ģen. Tomasu priekšgalā jau bija novietojušies mazajā zalonīnā, kuģa „kungu galu” atstāt un novietoties, šķirti no mūsu grupas, kuģa priekšgalā, aizliedzot tiem arī sarunāties ar mums.

No šī atgadījuma izpratām, ka graudu šķirošana no pelavām mūsu Napoli diennakts laikā ir jau stipri pavirzījusies uz priekšu un ka ne bez noteikta nodoma neesam palaisti Vec-Braksenā, lai katrs iet kur grib, bet ka sabiedroto militārās iestādes patur mūsu likteņu izrikošanu savās rokās.

Pēdējais apstākļi mums, saprotams, nekādas bažas neradīja, tomēr ar isti priecīgām jūtām mēs tomēr neraudzī-

jāmies uz Kapri salas vienmēr skaidrāki iznirstošo siluetu. Jo — sala paliek sala, un diezin vai sakaru uzņēmšana ar pārējo Eiropu no viņas būs tik vienkārša....

Ar mums nesaprotamu loku kuģis tuvojās ostai un drīz piestāja pie malas.

Atkal, un šoreiz vēl asāki, tika izcelta atšķirība starp mūsu, t. s. sabiedroto, un vācu grupu. Nevis sievietēm un bērniem, kādu vācu grupā nebija mazums, lika vispirms iziet krastā, bet gan mums.

Pa laipu uzmanīgi kāpdami, sasniedzām Kapri salas zemi, un — neviens no mums tai brīdī nevarēja i iedomāties, ka Kapri salai būs lēmots paturēt mūs savā brīvā gūstā tik negaidīti ilgi — dažus no mums pat trīs mēnešus un vairāk.

KAPRI — SALA ĀRPUS LAIKA UN TELPAS

Ja ar saviemniecīgiem cilvēka gara spēkiem lūkotu rast atbildi uz jautājumu: kāda jēga bija Kapri salas posmam mūsu gaitās un kāpēc tāds bija vajadzīgs, ne pie kādas skaidrības netiktu. Vismaz ne tagad.

Salīdzinot to ar iepriekšējos mēnešos pārdzīvoto, kā arī ar notikumiem un redzējumiem pēc tā, neviļus nāk prātā kāda latviešu teātra kritiķa jautājums: kāpēc Blaumanis „Skroderdienās Silmačos” pašā vidū ir licis ainu ar Pičuku „Lai me pirtiņā”? Atbildes bija dažādas, bet neviena nepārliecināja — minētā aina ir un paliek ārpus lūgas, viņā iesprāusta.

Glūži tāpat var raudzīties uz mūsu uzturēšanos Kapri salā 1945. gada vasarā — tā nebija nekādā saskaņā ar mūsu likteņu ģenerāllīniju ne pirms, ne pēc tam — tā ir un paliks neizprotama un neattaisnojama. Tā nebija pirmā reize, kad Likteņa tēvs pārmaiņus bija ļāvis man gan izbaudīt cilvēka dzīves gaišākos augstumus, tikpat gara atziņu svinīgā

vienatnē un vientulībā, kā arī pasaulīgā tvērumā, gan bija gremdējis bezjēdzības un izmisuma dzīlēs, lai no turienes atkal izrautu, kad izturamā un paciešamā robežas jau likās pārsniegtas.

Bet Kapri sala spēja dot pārmaiņu un pretstatu iepriekšējam vienīgi pasaulīgā izpratnē. Un, lai arī cik pasakaini spilgts un līdz pēdējai niansei izsmalcināts pretstats arī netēlojās — tas nebija tas, pēc kā savas atdzimšanas rītā tiecāmies.

Ātgūt ierāsto un it kā tik ļoti nepieciešamo ikdienas dzīvē, bez kā tomēr bijām iztikuši gadiem — tādu sīkpilsonisku gandarījumu jau bijām saņēmuši pa daļai Nīderdorfā un pirmajās dienās pēc amerikāņu ierašanās. Ko vēl?

Bet Kapri posms bija, un to no tēlojumu virknes izlaist nevar. Varbūt kāds cits vai vēlāk tiks viņa jēgai tuvāk.

* * *

Gažās jeep'u kolonnas priekšgalā mūsu mašīna, kuņā pēc paraduma kopā atkal bijām novietojušies ar pulkv. Lundingu un kons. Mogensenu, vijās kalnā gažām kupli ziedošiem rožu dārzkiem un mandeļu kokiem.

Sasniedzot krustceļu starp Marina Grande un Marina Piccola, kolonnā tomēr nedevās vis uz Kapri pilsētu, bet ar strauju pagriezienu uzbrauca uz ceļu, kas veda uz Anakapri.

Tātad uz Akseļa Muntē St. Mikēlu gan! Saskatījāmies ar plkv. Lundingu.

Kad braucām gažām stāvām, nebeidzamām kāpnēm, kuņū sākumā bija uzraksts „Scala antica Greco-Romana“, bijām jau droši, ka esam daudzīnātās St. Mikēla villas tuvākajā tuvumā.

Sasniedzot kalna līdzenumu, uz kuņū kopš gadu tūkstošiem guļ vecā grieķu-saracēņu kolonija Anakapri, atvērās plašs skats uz Iskijas salu un jūru, un ziedu smaržu pārsātinātā rietumu vēsmiņā tikami dzesēja mūsu priecīgās gaidās un nojautās satrauktos juteklus.

Cauri likumoti šaurām Anakapri centra ieliņām braucām tālāk, un beidzot mašīnas apstājās pie palmu un pīniju apēnotas modernas celtnes, uz kuņas bija uzraksts zeltā burtiem: „Eden Hotel Paradiso”.

Tātad šajā luksuožā mītnē mums bija lemts atkopties no Vācijas koncentrācijas nometņu drausmām, lai sāktu jaunas gaitas jaunā dzīvē! Izdabīgs viesnīcas kalpotāju bars ar godbijīgu nopietnību paķēra mūsu kautrīgos saiņus, it kā tās būtu amerikāņu miljonāru ceļa somas, un izvietoja tos pēc viesnīcas direktora norādījumiem pa pirmā stāva istabām.

Man kopā ar Holandes bij. kuņas ministru van Dijku bija ierādīta lepna istaba ar visām iedomājamām labierīcībām un ērtībām un skatu uz košu citronu dārzu, tieši blakus lasāmszālei.

Ātri uzposāmies, nomazgājāmies ar baltām, putojošām amerikāņu ziepēm, ko līdz ar citiem sen neredzētiem tualetes piederumiem atradām priekšā, un gājām apraudzīt, kur īsti esam nokļuvuši.

Nevarēja ne par ko žēloties. Koptelpas, ēdamzāle, plašās un gaišās terases, dārzi — viss dvēsa gaumi, tīrītu, neuzkrītošu luksu un solidumu.

Pēc neilga laika gongs vēstīja vakariņas.

Spriežot pēc ierādītām vietām, varējām pārliecināties, ka šķirošanai uz kuņas nebija bijis gadījuma jeb kāda MP virsnieka personīgās patvaļas raksturs, bet gan, ka mūsu Vec-Brakšenas kādreizējā likteņa vienkopa skaidri un nepārprotami bija sadalīta divās atsevišķās grupās: sabiedroto nāciju grupā, kas aptvēra tikai ap 15 cilvēku un kuņā bez skandināviešiem, čehiem, holandieša un dažiem citiem biju ieskaitīts arī es, un — vācu — ungāru grupā, kas iztaisīja atlikušo majoritāti.

Ēdienus mums pasniedza atsevišķā ēdamzālē vai uz atsevišķas terases kopā ar sabiedroto virsniekiem, kas sēdēja

pie blakus galda, un no vācu-ungāru grupas bijām nošķirti ar stikla sienu. Kā to drīz varējām redzēt — mums pasniedza arī bagātīgākas devas un plašākā izvēlē.

Kopš šī vakara robeža starp mums un otru grupu bija novilkta galīgi un paliekoši, un nebija mums arī ne mazākās vēlēšanās to nojaukt vai pārkāpt.

Ar tikko apvaldītu gandarījumu un labpatiku ļāvāmies izsmalcinātās, īsti kultūrālās apkārtnes un maigā itaļu vakara, kā arī kulināro gardumu baudai. Pirmklasīga virtuve, labs itaļu vīns, īsta, stipra, melna kafija un, pēc izvēles, Havannas cigāri vai katram pa paciņai Chesterfield'a cigarettes, visu to pasniedza uzmanīgi un diskrēti sulaiņi uz sniegbalta galdauta un tīros, laistošos stiklos un traukos. Mums bija atkal reiz īsta svētku un gandarījuma diena pēc gadiem ilgi ierastām aluminiņa skotelēm un aizlauztām karotītēm, kas kameras puskrēslā kasija nedefinējamās viras paliekas, ko dēvēja par ēdienu

Likteņa tēva ceļi ir neizdibināmi, un, kas Viņam ikreizes ir padomā, to izprotam dažreiz tikai pēc gadiem, pat arī šinī dzīvē nemaz.

To vakaru tikai uz īsu brīdi mums uznāca vēlēšanās salīdzināt tagadni ar neseno pagātņi. Proti, tad, kad kāds no mums ar nesteigtu kāri, smaržīgo kafiju pie lūpām liekot, izmeta: „Vai atceries Flosenburgas rīta „kafiju“? Vai arī: „Vai tev nav bail no tikdaudz gaļas uz viena šķīvja?“

Vēlāk vēl ilgi klejojām pa plašo, kopto dārzu un kūpinājām cigarettes bez mazākā nodoma tās taupīt. Krāšņais saules riets piešķīra apkārtnē teiksmainu gaismu un noskaņu un lika mūsu sarunām risināties viegli, raiti, nepiespiesti.

Caur ēdamzāles stikliem uz mums pa reizei it kā nejauši paskatījās kāds no otras grupas, kam ieeja dārzā bija liegta.

Ātri krītošā tumsa, bez ziemeļos ierastās krēslas, tikko ļaužami pazemināja temperātūru, un uzturēšanās dārzā bija vēl tīkamāka.

Tikai ap pusnakti šķīrāties un uzmeklējām savas guļtelpas, šoreiz pareizāki — gulēšanas apartamentus.

Nākošajā dienā mūsu grupu pārvietoja no Paradiso viesnīcas uz kādu mazāku albergo „Bella Vista”, līdz ar ko mūsu sakari ar bijušajiem vācu-ungāru „kollēgām” tika pilnīgi pārtraukti uz vairākām nedēļām.

Dabūjām katrs pa ērtai istabai, un mums paziņoja, ka varam pēc patikas brīvi kustēties pa visu Kapri salu un, ja vēloties, braukt arī uz Napoli vai Romu.

Citiem vārdiem, — bijām brīvi, lieliski novietoti un apgādāti ar uzturu un cigaretēm pēc amerikāņu virsnieku normām, un nebija mums nekādu citu uzdevumu no rīta līdz vakaram un no vakara līdz rītam kā ieelpot burvīgo itaļu vēliņo pavasari, dzīvot ērti un baudīt dzīvi, un kalt nākotnes plānus, jebšu, kāda toreiz bija mūsu svētākā pārliecība — visa pasaule un visas iespējas bija mūsu izvēlē un rīcībā, atlika tikai izšķirties, kur un kādā veidā jauno dzīvi sākt un kā to ievadīt.

Tikko bijām paspējuši jaunajā mītnē novietoties, abi ar pulkv. Lundingu nolēmām izlūkot apkārtni.

Neviens mūs neaizturēja, kad zem ziedošā vīna pergolas izgājām uz ielu. Un nebija vēl ne divas nedēļas pagājušas, kad mēs bijām devušies izlūku gājienā Nīderdorfā, garām SS-postenim

Šeit amerikāņu MP (militārās policijas) vīri, kas gozējās saulītē uz kāpnēm — lielākā daļa studenti un intelligenti — nebija mūsu vajadzībām domāti. Tā bija otras, vācu-ungāru grupas, sardze, kas mūsu albergo tikai dzīvoja.

Ar parasto „Halloh!” pagājām tiem garām un devāmies lejup pa ceļu, pa kuŗu vakardien bijām uzbraukuši. Sasniedzot ceļa likumu, no kuŗa ir lielisks skats uz Vezuvu, dūmakās tīto Napoli un Iskijas salas siluetu, atkal reiz notvērām viens otru pie līdzīgām pārdomām: ka miljoni un miljoni patreizējā, postā sairušajā Eiropā mūs par šāda skata

iespēju un dzīves apstākļiem uz Kapri salas varbūt apskaustu, bet ka mēs tādus, aci nepamirkšķinot, atdotu pret iespēju tikt drīzāk pie savējiem un atkal raženā darba dzīvē.

Paģājām vēl kādu gabalu līdz vietai, kur asfalta ceļš pārgriež antikās kāpnes. Lejup tās pazuda viņa dārzu biezokņos, augšup likās glūži lietojamas. Lēni un ne sevišķi spraigi šo posmu arī veicām. 170 kāpnes bija saskaitījis Lundings, kad, puslīdz bez elpas, bijām sasnieguši augšu.

Pa līdzenu promenādes ceļu tālāk soļojot, sastapām kādu sinjorinu, un es uzdrošinājos izmēģināt pie viņas savas, sen izgaisušās itāļu valodas zināšanas, taujājot pēc St. Mikele villas. Kā par brīnumu, viņa jautājumu saprata resp. noģida un norādīja uz villu un dārzu dažus desmit soļus no mums.

Tātad šeit būtu daudzīnātā, gandrīz teiksmainā Akseļa Muntas valstība! Mums bija tīri svinīgi ap dūšu, kad tuvojāmies nama durvīm.

Izrādījās tomēr, ka katru dienu villā iekļūt nav iespējams, un šī diena, diemžēl, nebija pareizā.

Pa likumotām ejām atgriezāmies atkal savā albergo, kur darījām zināmu, ka St. Mikēli jau esam atraduši. Un bija interesanti, ka neviens nejautāja, kas tā tāda ir — visi bija Muntas grāmatu lasījuši, gandrīz ikviens savā valodā — skandināvieši, čechi, dienvidslavi, holandieši, slovāks! —

Vakarā ilgi sēdējām uz atklātās terases un ar elegisku mieru raudzījāmies uz tumšo jūru zem mums. No zvejas laivām atspīdēja simtiem uguntiņu kā jāntārpīni papardēs mūsu tālo ziemeļu vasaras naktīs.

* * *

Diena sekoja dienai, un tikai reiz apm. uz nedēļu laisko bezdarbību pārtrauca sabiedroto virsnieku komisija plkv. H. un kapt. M. vadībā. Tā no mūsu grupas uzņēma vienīgi personālijas un taujāja par redzētām vai dzirdētām Gestapo varmācībām pret ieslodzītiem. Biju patiesi pārsteigts, cik

ātri sabiedrotie bija spējuši pilnīgi ievākt patiesas ziņas par mums visiem un it sevišķi par mani personīgi.

Komisijas sastādītās listes priekšgalā bij pulkv. Lundings, konsuls Mogensens un es, un vienīgi mums bija pielikta klāt atzīme „allied” (sabiedrotie). Gan jau Latvijā 1943./44. gados man tika darīts zināms, ka sabiedroto iestādēm mana nostāja un darbība esot labi zināma un ka tie to pilnīgi akceptējot, bet nebiju iedomājies, ka tas būtu varējis tikt paziņots centrālām iestādēm Londonā un no turienes jau komisijai Itālijā.

Komisijas priekšsēdis pulkv. H. mani aicināja par angļu valodas tulku, ko, protams, arī pieņēmu. Tā man turpat veselu nedēļu, neraugoties uz smacējošo karstumu, bija reta izdevība visos sīkumos izzināt, piem., par slovāku armijas sacelšanās norisi, par pretestības kustību organizatorisko uzbūvi Balkānu valstīs, par 20. jūlija puča visslepenākajām aizmugures kombinācijām u. t. t., u. t. t.

Tas bija lielas uzticības apliecinājums un vienreizējs ziņu avots, bet, kad pēc nedēļas ieradās vēl kāds angļu kapteinis, kas pilnīgi pārvaldīja vācu un pa daļai arī kādas slavu valodas, biju tomēr apmierināts. Vācu-ungāru grupas pratināšana vilkās vēl vairākas nedēļas, un es būtu bijis spiests šo laiku iztikt bez jūras peldēm, kādas mani draugi jau bija izbaudījuši div- un trīskārtīgi. Bet peldēties jūrā pēc vairāk kā 18 mēnešu pārtraukuma bija vienīgā vēl neizbaudītā bauda Kapri brīnumu salā.

* * *

Laiks ritēja. No dienām sastādījās nedēļas. Bija jau labi gabalā mēneša otra puse. Par prombraukšanu mums norādīja nedomāt un neraizēties — viss tikšot izkārtots bez mūsu piepalīdzības.

Kā paraugu šai virzienā minēja Holandes bij. kara ministru van Dijku, kas mūs atstāja jau pašās pirmajās dienās, lai dotos tieši uz mājām. Tas bija simpatisks, korekts

likteņa biedrs jau gados, kas vakaros vienmēr meklēja bridža partnerus un kam bija jātur stingra diēta pret diabētu — jāēd vienīgi siers un sviests. Kopš tā maija vakara, kad viņš mūs atstāja, nekādas ziņas par viņu vairāk nesaņēmām, arī ar laikrakstiem ne.

Šādai nekā nedarišanai pārpilnībā un ērtībās mēs laikiem īsti radīti nebijām, jo ļoti drīz mums daudz kas jau sāka apnikt un pat nepatikt.

Pirmā kārtā ārkārtīgi cietām no karstuma. Pavasaris to gadu bija bijis neparasti īss, un maija vidū jau bija iestājusies svelmaina vasara. Drebināšanās drēgnajās cietuma kamerās jau sen bija izgaissusi no atmiņas, un pret pašu gribu un apņemšanos sākām pamazām jau paši piekopt, no sākuma ar sašutumu peltu, vietējo iedzīvotāju parašu, — no pusdienas līdz pieciem-sešiem palikt telpās ar aizvērtiem slēģiem vai pat gultā, izģērbusies kaili, zem moskītu tīkliem. Bija jānāk pie atziņas, ka parašas cēlonis nav vis slinkums vai izlaišanās, bet gan absolūtā nepieciešamība — vienkārši nav iespējams šajās stundās ko uzsākt vai nopietni strādāt. Sākām šī paša iemesla dēļ ar lielāku iecietību un saprašānu raudzīties arī uz, kā mums no sākuma likās, skandalozo ačģārnību bērnu audzināšanā — ļaujot tiem vakaros palikt augšā līdz desmitiem — vienpadsmitiem, jebšu arī bērni pusdienas laiku nogulēja.

Otrs apnikuma cēlonis bija — pārāk vienmuļais ēdiens!! Jau sen bijām atmetuši koncentrācijas nometņu dzelzs likumu — ēst visu, ko pasniedz, vienalga, vai garšo vai ne.

Tagad rītos pie brokastīm porridge porcijas arvien biežāki palika neskārtas. Vienīgi Lundings notiesāja tās ar labpatiku, ja bija pietiekami piens un cukurs. Pusdienās un vakariņās, ja bija konservu gaļas ēdieni, piem., corned beef vai arī konservētas desas, viens otrs jau tikai vairs drusku

pabakstija tās ar dakšiņu. Corned beef, tas, kas mums vēl pirms dažām nedēļām bija rādijies vienīgi sapņos!

Neapnika vienīgi stiprā, melnā kafija un augļi. Kafiju ar labpatiku dzērām pēc katras maltītes, isti izprotot viņas svētību taisni vasaras tveicē.

Mūsu kabatas nauda bija tikai 500 liras mēnesī (naudīgo mūsu vidū nebija tikpat kā nemaz), un gandrīz visa aizgāja vienīgi par augļiem un riekstiem.

Triju mēnešu laikā, ko man bija lemts pavadīt Kapri salā, izbaudīju pēc kārtas visus augļus, ko sala spēja sniegt izlasītā kvalitātē un dažādībā. Kad tur nonācām, izbeidzās apelsīni, bet viņus jau aizstāja pirmie ķirši, krispeles un drīz pēc tam aprikozes un firziķi, lai savukārt dotu vietu plūmēm, agriem bumbiežiem, svaigām mandelēm, melonēm un vīgēm un noslēgtos ar āboliem un vīnogām.

Laikam gan savu mūžu nebūšu ēdis tik daudz un nepārtraukti svaigus augļus. Izlikās, ka tas notika, it kā lai atgūtu iepriekšējos gadus radušos izpalikumu. Vienīgais rūgtums bija, kad iedomājos, vai mana mīļā sieva un citi piederīgie nezināmā tālē uz tādiem dzīves spēku atjaunošajiem vispāri drīkst pat raudzīties notālēm ...

Pakāpeniski pārstaigājām arī salas interesantākās vietas. Bez St. Mikele villas, kuņas iekārtu un dārzu drīzi zināju kā savu kabatu, kādu dienu ar konsulu Mogensenu nokāpām līdz Zilajai grotei. Tajā iebraucām ar laivu. Skaisti un īpatnēji, bez šaubām, bet ka par to vajadzētu tik pārmērīgi sajūmināties — garšas lieta!

Patiesībā jāsaka, ka pārējās grotēs — „zālā”, „baltā”, „sarkanā” un citas, kas ir mazāk daudzzinātas un kuņas sasniedzamas vislabāk, peldot pa kristallskaidro un sāļo ūdeni, kas nes pats no sevis un kuņā pat grūti ir ienirt, — ir pievilcīgākas nekā daudzzinātā „zilā”, kas bez tam no agra rīta līdz krēslai mūžīgi apsēsta un pieklaigāta atpūtā atbraukušiem sabiedroto kaņavīriem.

Ar motorlaivu apbraucām arī vairākkārt apkārt salai un, protams, arī cauri Fariglioni klintīm.

Neaizmirsām pēc kārtas apmeklēt arī visas salas slavenības: Tiberija pilsdrupas, viduslaiku Castello, Tiberija peldes, Čertozas klosteri, Barbarosas pirātu pilsdrupas, daudzas vēsturiskās alas, ejas, Domienta drupas, Farao peldi u. t. t., u. t. t.

Tomēr vēl nebija pagājis mēnesis, kad mēs viens otram nemaz vairs arī necentāmies slēpt un izlikties, ka „sapņi ir izsapņoti un prieks izpriecājies”. Viss kļuva parasts.

Ar cietuma vienmuļību vilkās laiks. Brokastis bez ēstgribas, tad ar jeep'ū lejā uz peldi. Peldēšanās bez veldzes, tad sauļošanās līdz 12. Ar jeep'ū augšā, pusdienas ar drusku labāku apetīti, atvilkšanās istabās līdz 5, avižu palasīšana, radio ziņas vai mūzika, papļāpāšana ar MP vīriem, vakariņas, pastaiga, sēdēšana uz terases, vērojot saules ātro iegrimšanu jūrā, atkal papļāpāšana par tematiem, kas arvien vairāk sāka atkārtoties un apnikt, un — gulēt. Bez īsta miega, bez krekla, ar kustēšanos mūžīgos sviedros.

Tāda bija „brīvība, laime un augšāmcelšanās ...” jau pēc dažām nedēļām.

* * *

Pa vienam, pa vairākiem pakāpeniski mūsu pamata sastāvs arī saruka.

Tālākie aizgājeji bija slavi — čechi, slovāki, dienvidslavi, maķedonietis. No tiem vistuvāk biju sadraudzējies ar abiem slovākiem, — ģenerālštāba majoru Staņeku un Presburgas profesoru un tautsaimniecības ministru Karvašu.

Staņeks — karsts nacionālists un slovāku 1944. gada sacelšanās dalībnieks — bija virsnieks un cīnītājs augstākā potencē. Arī viņa lietu fiksējot, sabiedroto komisijā man bija jābūt par tulku, ar interesi ieskatoties citu tautu pretestības kustību organizācijā un darbībā. Šķiroties nosolījāmie ciešu kontaktu uzturēt arī vēlāk, kādēļ gaidu brīdi, kad ar šo sirsnīgo un cīņas spara pārsātināto cilvēku izdosies tikties.

Prof. Karvašs, turpretim, bija intelīģents, sabiedrīks un

vienmēr rosīgs cilvēks. Arī viņš bija izmantojis savu stāvokli kā Slovākijas valsts bankas prezidents, lai pretestības kustību finansētu, par ko vācieši bija apcietinājuši un turpat nomērdējuši badā.

Viņš ļoti bija norūpējies par savas kundzes likteni, par kuņu kopš apcietināšanas tam vairs nebija nekādu ziņu.

Kas ar prof. Karvašu noticis vēlāk un kurp viņš nokļuvis, mums vairs nenāca zināms. Atliek cerēt, ka viņš ir atkal kopā un drošībā ar savu ģimeni un var savas spējas un zināšanas atkal pilnos apmēros ziedēt savai tēvijai.

Divi čehi nebija tik skaidri raksturojami, un ar viņiem neviens no pārējiem tuvākas attiecības arī nenodibināja. Runāja, ka viņi vācu okupācijas laikā pat esot diezgan stipri pielāgojušies un laipojuši, tā ka par viņu varbūtējo likteni ir grūti spriest. Bet bija raksturīgi, ka viņu ev. politiskais oportūnisms rada izpausmi arī viņu attieksmē pret pārējiem agrākiem līdzapcietinātiem. Viņi bija visnekollēģiālākie un neizpalīdzīgākie no visiem. Arī par viņu turpmāko likteni mums nekāda informācija vairs neienāca, un to arī nemeklējām.

No dienvidslaviem vissimpatiskākais bija bij. legācijas padomnieks Bukarestas sūtniecībā Popovičs, liela auguma, atturīgs un uzmanīgs, bet pret tūvākiem pazīstamiem ļoti sirsnīgs un pretimnākošs kollēga. Viņš un viņa tautietis, bet ne uzskatu biedrs — žurnālists Tomaļevskis arī bija vieni no retajiem, ar kuņiem iznāca man arī vēl vēlāk satikties.

Trešais dienvidslavs bija nenoskaidrota persona. Pats viņš apgalvoja, ka esot bijis dienvidslavu armijas aviācijas virsnieks Dr-čs, citi atkal zināja stāstīt, ka viņš esot „Volksdeutscher” K., pat augstāks SS-virsnieks. Flossenburgā viņš strādāja pārtikas noliktavā, un viņam sevišķi slikti neklājās.

Kā vēlāk noskaidrojās, viņš no Kapri salas tiešā ceļā bija nonācis kaŗa gūstekņu nometnē, pat pārmācības sektorā.

Gada beigās viņš bija atbrīvots, iebraucis Romā, kur Titosūtniecība to bija apgādājusi bagātīgi ar naudu, tad beidzot aizlidojis uz Belgradu. Kas viņš īsti bija, tā ir paliks nenoskaidrots.

KAPRI MINIATŪRAS

„Trīspadsmitajā jūnijā ir Anakapri patrōna Sv. Antonija svētki, tos gan aplūkojiet labi”, mums teica augļu pārdevējs, svērdams aprikozes. Būšot procesija, kuņā svētais tikšot nests apkārt pa visu Anakapri, bet vakarā tautas svētki.

Kopš atradāties Itālijā, bijām jau piedzīvojuši vairākas „festas”, un, kad biju sabijis tur jau gadu un vairāk, svētku biežums jau sāka mazliet atgādināt sensenos cara laikus ar savām daudzām kroņa un baznīcas svētdienām — prazdnikiem, kuņus „zadačnikā” tik patīkami bija pārsvītrot.

Bet festa laikam ir neapšaubāma un, šķiet, arī augstākā mērā svarīga lieta, spriežot pēc apmēriem, kādos uz to gatavojas, un lietišķo nopietnību, ar kādu par to runā.

Draudzes mācītāja lolojums esot izvērst Anakapri par svētceļojuma vietu ticīgiem katoļiem, līdzīgi Lurdaī. Pats viņš gan mums par to netika stāstījis, kad to pa reizei satikām pie viņa māšas, Dr. De Tomaso kundzes, bet tauta jau parasti zina labāk nekā pats autors.

Tālāk par pašiem svētkiem. — Jaucoties svētku noskaņā vilņojošā anakapriešu pulkā, ļaujām sevi aiznest līdz pašai baznīcai, notālēm varam redzēt, ka Mikelandželo laikam gan to nebūs darinājis. Ko mākslinieks ir gribējis teikt, to gan var skaidri izprast, bet — mēs jau neesam arī nekādi lietpratēji.

Nostājamies netālu no baznīcas ieliņā, pa kuņu procesijai jānāk, un ieņemam vietas, lai labāki visu varētu pārskatīt.

Beidzot tauta sakustas — procesija iznāk no baznīcas.

Vispirms nāk dažādas garīgas kongregācijas, gan vīriešu, gan sievieti, visādi tērptas, ar dažādu krāsu lentēm, laktiņiem un nozīmēm.

Bum-bum — sprāgst visapkārt blikšķi par godu svētam patronam, gan attālāk, gan tieši aiz mūsu mugurām.

Tuvojas svētā tēls, ko nes seši spēcīgi brūni-melni iedeguši Anakapri viņa zemnieki. Aiz tā soļo garīdznieks, svinīgs, bargs un pašlepns — šodien viņš visnotaļ ir pirmā persona Anakapri. Pēc Sv. Antonija, protams.

Kad svētais jau ir pavisam tuvu, jauni un veci, sievas un vīri slīgst viņa priekšā ceļos kā labības vālā zem izkaps cirtiena.

Tomēr kāds pulciņš jauniešu demonstrātīvi paliek stāvot kājās, un pat liekas, ka tie paklusu nīrgājas. „Uz ceļiem!” svētā bardzībā tiem uzsauc mācītājs, un, patiesi, kādi trīs, četri no demonstrantiem arī gluži instinktīvi nometas uz ceļiem, kamēr svētais ir gažām.

„Komunisti!” kāds zemnieks blakus īgni noņurd. „Bet mēs viņus visus zinām un pazīstam!”

Aiz svētā nāk atkal reliģisko biedrību piederīgie, un aiz viņiem nebeidzamā straumē pati tauta. Visi tērpušies svētkiem, tas ir — div- un trīsreizes tik koši un spilgtās krāsās kā citkārt, kad gan arī nēvar viņiem pārņemt pelēcību.

Svētkus svin šodien arī nabagi, kam liela ienākuma diena, jo, kas mēdz būt skopāks citās dienās, tas šodien cenšas to izlabot.

Vakarā ir svētku laicīgā daļa: no Napoli ir atbraucis prāvs orķestris un pie baznīcas laukuma paredzēts koncerts.

Laikus rezervējam vietas uz Materitā bara terases, un vakarā noejam turp — Šröderā kundze, Lundings un es.

Orķestris ir labs; traucē tikai bērni, kas svētkiem par godu kliez und trako vēl stiprāk kā citās dienās.

Mūs mazliet pārsteidz arī tas, ka publikai solus vienkārši iznes no baznīcas!

Orķestris spēlē ar aizrautību. Publika koncertam seko ar gluži neitalisku koncentrēšanos un uzmanību, bet, ja nāk kādi izcili solo gabali trompētei vai fleitai, ovācijas kļūst vētraiņas. Tosku, Traviatu, Aidu dzirdam nevainojamā priekšnesumā.

Un ne tikai to — pēkšņi melni samtainā itaļu vakarā, pusorientāliskā apkārtņē, sadzirdam sen, sen nedzirdētas skaņas — Grīga svītu no Pera Ginta. Gan diriģentam ir labpaticis daudzas vietas īsināt, tomēr Solveigas dziesma lauž savu ilgu ceļu atpakaļ uz tāliem, tāliem ziemeļiem un liek mums apklust sarunās.

Vēl ilgi turpinās koncerts, svētku klaigas, ugunošana, un Bakchusa gars jau kļūst atkal dzīvs kā pirms gadu tūkstošiem.

Arī Pers Gints mūs, trīs ziemeļniekus, ir atkal atdevis īstenībai, ir licis mums saprast, kas esam un no kurienes nākam.

Mums svētki ir beigušies.

* * *

Ir jau pāri deviņiem no rīta, bet jeep's vēl nenāk. Braucējs Džims būs vakar laikam atkal starp atpūtā atsūtītiem kaņavīriem sastapis kādu frontes čomu un šorīt aizgulējies. Ne jau pirmā, ne pēdējā reize.

Ar peldu biksītēm rokā esam atsēdušies uz savas un pretējās villas vārtu kāpnēm un uz viņa pergolas zemā mūja Villas vārds liekas divains — „Villa Agot”. Tas taču var būt tikai skandināvu vārds. Izlietojot gaidīšanas gadījumu, vienkārši piezvanām pie vārtiņiem, lai jautājumu uz vietas noskaidrotu. Atveļ kāda tumšmataina, jauna italiete un uz mūsu jautājumu labā angļu valodā paskaidro, ka viņas mirusi māte esot bijusi norvēģiete un pēc viņas villa arī nosaukta. Laiņnā sinjorina mūs lūdz atnākt kādreiz uz glāzi tējas; viņa esot radniece Mazarella kungam un mūs jau zinot.

Pateicamies, bet šoreiz jāsteidzas — jeep's beidzot ir klāt.

Šušnīga kundze kā aizvainota karaliene sēž jeep'ā stīvi sakniebtām lūpām, un arī mazās Sisijas uzskatītāja, vienmēr buršikozā baronesē Manete, lūko taisīt nopietnu seju.

Paraugāties uz pulksteni — kātad: nokavējums par 40 minūtēm.

Situācija kļūst vēl skaidrāka, kad aplūkojam Džimu; actiņas pašauras, bet skats īdzīgi spītīgs, — paskaidrojumi par nokavēšanās iemesliem laikam nav dāmas pārliecinājuši. Vēl nepārprotamāku evidenci dod vairāki mazi, šauri, liekti dubulplankumi uz Džima krekla krūtīm — uzkrītoši līdzīgi lūpu krāsām.

Mēs tik traģiski to lietu neuzņemam — pusstundu ilgāk vai mazāk papeldēties, ko tas mums nozīmē. Lai tiek arī Džimam kas no Kapri salas.

Ar majestātisku nonšalanci un nevēribu tas atspēlējas, ņemot ceļa daudzus asos līkumus. Tomēr bez atgadījumiem nokļūstam lejā.

Pēc pirmās iemērcēšanās un papeldēšanās vienmēr remdenajā ūdenī sēžam atkal rindā krastmalā uz sakarsētiem oļiem: ungāru ģenerālis Hegyessy-Igmandy, Šušnīga kundze, es, zviedru konsuls Neapolē Richters, pulkvedis Ginzarajs, konsula kundze un vēl citi.

Kas jauns Kapri salā, kas avīzē „Stars at Stripes”, tas ir izrunāts. Mūsu pašu vēstures, piedzīvojumus un nodomus tāpat jau zinām no galvas.

Atstiepties nedrīkst — var saulē iemigt, un tad būs negantas galvas sāpes vai vēl kas ļaunāks.

Raugāties uz klinšu ieslēgto līci mūsu priekšā, bet arī tur zinām jau katru radzi, katru akmeni. Nav ne mazākās vēsmiņas, jūras virsa ir tik gluda kā spogulis, un nevar pat manīt vilņu rotaļu gar liedagu, kas mūs u jūrā nekad pilnīgi nenorimst.

Kad laiks ir tik kluss, netālu no krasta var saskatīt kāda zemūdens akmeņa virsotni, kas dažus desmit centimetrus izceļas no ūdens.

Arī tas jau sen ir zināms, bet vajag tikai kādam sākt mēģināt to trāpīt, metot krastmalas oļus, lai nekavējoties tādām pasākumam pievienotos visi pārējie. Metamie oļi ir nevienāda lieluma, un tāpēc trāpīt nav tik viegli — un tomēr — veselu ceturtdaļstundu cienījamie eksperimenti no dažādām vācu koncentrāciju nometnēm nezina vērtīgāku nodarbošanos, kā mest, mest un atkal mest akmentiņus, pa reizei iekliegties: „Trāpīju!”, citu reizi atkal: „Ha-turpat vien bija — vai tu redzēji?”

Generālleitnants Igmandy-Hegyessy, Ungārijas pavadoņa miesas gvardes komandieris, kas jau ir 42 gadus caur dienestā, ko uzsācis vēl zem Franča Jozefa K. et K. austriešu armijā, nevar ciest tik nelietīgu municijas šķiešanu un nedisciplinētu rīcību. Viņš paaugstina katru metēju par bateriju, sanumurē tās un tad ļauj piešauties tikai pēc komandas. Kad tas ir veikts, tas komandē sprostuguni un pēc tam lie-tišķi un taisnīgi bateriju šaušanas rezultātus analizē. Man, 3-ai baterijai, piešaude teicama, sprostuguns pavisam nepietiekama, Šušnīga kundzei — 2. baterijai, taisni pretēji. Neko darīt — prieks censties nākošo reizi.

Iemesls iet atkal ūdenī. Ja nav viļņu, peldot var saskatīt jūras dibenu līdz pat 10—12 metru dziļumā. Tālāk dibens kļūst iezilgans, bet dziļumā tumši zils.

Peldam ar baronesi Maneti (Austrijas bij. sūtņa Romā f. Bergera-Valdeneka meita) un nolemjam izpētīt liča klin-šaino krastmalu, vai nevarētu tur atrast vietu, kur varētu droši iziet malā. Lieta ir tāda, ka viss jūras dibens, bet it sevišķi akmeņi un lēzenās vietas krastmalē ir kā nosētas ar melniem jūras ežiem. Ja tiem uzmin vai tikai pieskaņas, adatas iedūžas miesā un nolūst, un tās tad laukā dabūt ir neiespējami.

Konsuls Mogensens lielais peldētājs, šo prieku jau bija izbaudījis, un neviens negribēja viņam šai ziņā sekot.

Šoreiz man tomēr pievilās. Gan redzēju jaukos zvēriņus zem sevis akmeņa iedobumos, bet biju iedomājies, ka dziļums šai vietā būs lielāks. Pamēģināju ar kāju, lai pārliecinātos, ka akmeni nevar sasniegt, bet varēja gan, un līdztekus labās kājas pirksti un pēda bij kā punktierēti ar melniem dzeloņiem. Krastmalē lietpratēji nelaimi apskatīja, Šušniga kundze piedāvāja savas brošas slēdzenes adatu, bet tā bija tik neasa, ka nekādu operāciju neizdevās izdarīt. Jau biju samierinājies ar jaukām izredzēm dažas dienas palikt mājās invalida lomā, kad pienāca kāds no laiviņu izīrētājiem, brūni iededzis Kapri zvejnieks, un pateica, lai sinjors kāju veltī nemokot — vakarā lai biezi nosmērējot vainīgo vietu ar olīvu eļļu, un otrā dienā dzelkšņi paši iznākšot. Viņam bija taisnība — nākošā dienā kāja bija kārtībā. Un kā nabaga Mogensens nomocijās!

Bija jau izsmēķēta trešā Chesterfieldda cigarete, un liedaga, ja papīriem un atkritumiem piemētāto oļu lauku tā var dēvēt, sāka jau pārpildīties ar itaļu vasarniekiem no Napoli un Romas. Ar dažiem bijām sapazinušies un lūkojām patērzēt, bet tveice jau bija tik svelmaina, ka liela prieka no tā nebija.

Āp pusdivpadsmitiem saģērbāmies, un tad pēc ikdienas rituāla mazā Šušnigu Sisija ik dienas man bija jāuznes ap piecdesmit kāpņu līdz auto piestātnes laukumam, tad sēdāmies mašīnā atpakaļbraucienam, un Džims, kas šoreiz bija neparasti precīzs, mūs atkal uzveda augšā līdz krustceļam. Tur izsēdinājām tēvoci Šandoru (pulkv. Ginzaraju), kas gāja firzīkus pirkt, bet paši uzvijāmies vēl augstāk līdz Anakapri.

Savas mitrās peldu biksītes novietojām uz ugunskarstām marmora loga bēdelēm, kur tās bija sausas desmit minūtēs, un devāmies uz ēdamzāli.

Tā bija viena no septiņdesmit — astoņdesmit 1945. gada vasaras priekšpusdienām.

* * *

Ir cits vasaras svētdienas rīts. Saulains kā visi pārējie tas sola atkal nežēlīgu tveici. Bet šoreiz neejam pēc brokastīm gaidīt jeep'u, lai dotos uz parasto peldi pie Marina Piccola.

Protestantu saimei šodien ir svētku diena — iesim pēc ilgu gadu pārtraukuma atkal pie Dievgalda.

Kājām dodamies lejā uz Kapri pilsētiņu, kur atrodama vienīgā luterāņu baznīca. Kaut pulkstenis ir tikko desmit, ir jau spiedoši karsts. Karstumu padara vēl grūtāk panesamu tas, ka, gribēdami pasvitrot atgadījuma svinīgumu, esam uzvilkuši svārkus un pat apsējuši kakla saites, kam tādas ir.

Ejam kopā ar pulkv. Lundingu; pa ceļam panākam mācītāja Šröderas kundzi, kuņai tas pats ceļa mērķis.

Patikams vēsums apņēm mūs, kad ieejam nelielā baznīcā. Īstā, sen neredzētā luterāņu dievnamā, kas tā atšķīrās no katoļu baznīcu pārbagātā greznuma un puskrēslas. Tas ir gaišs un, varbūt, pat mazliet vēsi lietišķs kā ziemeļu zemju cilvēks.

Mūs tas tomēr neatstumj, bet rada uz brīdi illūziju, it kā esam atkal savu māju tuvumā.

Saņemam katrs pa dziesmu grāmatai angļu valodā līdz ar sarakstu par tās dienas dziesmām, sprediķa temu un lūgšanām. Tekstam pieliktā zvaigznīte nozīmē — jāpieceļas. Garīdznieka vārds mums ir pazīstams — tas ir kaplāns Ūstergrēns, ko pazīstam jau no Parco viesnīcas Napoli.

Pie ērģelēm violinista Falko kundze, dzimusi vāciete no Diseldorfas; arī jau pazīstama no svētdienas, kad tā Čertozas klostera mūzikas zālē lieliski atskaņoja Bethovenu.

Ienāk garīdznieks — amerikāņu virsnieka formā; viņa vienīgā amata pazīme ir melna lenta pār pleciem, ne plātaka, kā mūsu zemēs lieto pie bēru vainagiem.

Sākas dievkalpojums. Altāra priekšā iznāk kāda amerikāņu Sarkanā krusta darbiniece formas terpā, un mēs, kājās stāvot, sekojot viņas dziedājuma tempam un ritmam, kam pievienojas un ko pavada arī ērģeles un vijole, ar sparū nodziedam „Stand up, stand up for Jesus”. Meldija kā gandrīz visās amerikāņu garīgās dziesmās mums nav pazīstama, bet tomēr ātri tajā iejūtamies, pat tā mūs aizrauj ar savu neparasto cīņas sparū un izaicinājumu.

Āģenda un dievkalpojuma norise diezgan ievērojami atšķiras no mums ierastās, bet tas mūs nekavē dievkalpojumam sekot ar tādu dziļu dvēselisku izjūtu un pārliecību, kādu savā laikā veltī bijām cerējuši māc. Nimöllera lūgšanas stundās un, varbūt, ne vienmēr arī bijām pārdzīvojuši savās dzimtenes baznīcās.

Garīdznieku un draudzi vienojoša ir jautājumu un atbilžu lasīšana balsī, ko pamīšus lasa no grāmatas.

Sprediķa temā „Dzīvošana ar sevi”, kaut tas arī tiek teikts angļu valodā, klausāmieš kā izslāpuši un, patiesi, kāroto veldzi arī saņemam. Tas ir tik negaidīti un aizgrābjoši, kā to sen, sen nebijām pārdzīvojuši. Šķiet, pat kopš iesvētīšanas ne.

Dievgaldnieku ir tik daudz, ka jāstājas ap altāri trijās maiņās, jo ir ieradušies kuplā skaitā arī amerikāņu kaņavīri un citu dienesta vietu piederīgie.

Otrā maiņā stāvam kopā ar Lundingu, tālāk divi amerikāņu seržanti, mācītāja Šrōdera kundze, amerikāņu majors, Hortijs jun. (kalvinists), amerikāņu Sarkanā krusta vadītāja Frokmeiera jaunkundze, kāds jaunzēlandietis, ungārs Hacs un atkal amerikāņu kaņavīri.

Oblātas ir līdzīgas mums zināmām; viņu nepasniedz no kopēja biķeŗa, bet no mazām glāzītēm, kas iespraustas ozola šķīvja atševišķās ietverēs un tiek lietotas tikai vienu reizi.

Bet arī tas mūs netraucē, jo diezin vai kādreiz agrāk esam bijuši tik vienās domās, izjūtās un ticībā ar garīdznieku un visu draudzi kā šo rītu.

Klusums valda baznīcā, kad stāvam ap altāri un garīdznieks saka svētīšanas vārdus. Saule lej spilgtu vasaras svētdienas gaismu cauri augšējiem logiem, un viens no viņas platajiem stariem krīt tieši uz dievgaldniekiem, kas stāv stalti izslējušies, it kā justu lepnu gandarijumu par to, ka arī šeit, tālu no dzimtenes, var būt savās mājās, vienalga, no kuŗas pasaules puses katrs būtu nācis un kādu valodu arī nerunātu.

Nopietni, ar iekšēju uzsvāru nodziedam beigu dziesmu un saņemam svētību.

Jauka ir paraŗa, ka pēc beigtiem dievvārdiem garīdznieks pie izejas durvīm no katra baznīcēna, kas to vēlas, roku sniedzot, atvadās.

Spiedām to reizi kaplāna Ōstergreņa roku jo sirsnīgi. Viņš tai rītā mūs bija atdevis atpakaļ Dieva draudzei.

KAPRI SALA, KĀDA TĀ IR ZINĀMA NEDAUDZIEM

Kaut arī tajā laikā, kad mēs atradāmies Kapri salā, dominējoŗais elements un īstenībā visu dzīvi, saimniecību, skatu un toni noteicēji bija sabiedroto kaŗavīri — amerikāņi, angļi, poļi, brazīlieŗi, čechi, indieŗi un t. t., un t. t., īstās Kapri salas substancē iekļūt vai viņas saturu grozīt tie nekādi nebija spējīgi. Tā bija pārejoŗa sezonas parādība, no kuŗas vietējie iedzīvotāji, kas kopš paaudzēm un gadusimteņiem no tādām lietām dzīvoja, prata sev izsist labumus, kaut arī prāvus, bet arī ne vairāk.

Pamazām nākot pie ieskata, ka mūsu uzturēšanās salā varētu arī ieilgt, sākām raudzīties apkārt, kā laiku līdz aizbraukšanai vislabāk pavadīt un lietderīgāk izmantot.

Un šeit mums palaimējās gluži negaidītā veidā. Itālijā vispār, un Kapri salā pat vēl stiprākā mērā, nav viegli iekļūt itaļu inteliģentu sabiedrībā dziļāk par pieklājīgi laipnām, konvencionālām sadzīves formām. Mums nāca talkā gadījums

Ar bijušā podestas Mazarella kundzes, dzimušas dānietes, starpniecību kļuvām pazīstami ar Kapri salas sindako (večāko) advokātu Brindisi, pazīstamā itaļu filozofa Benedetto Krocēs ilggadīgo sekretāru, un viņa svētdienas pēcpusdienu tējās ar visas salas itaļu sabiedrības „krējumu”, kā arī izciliem viesiem no Napoli un Romas.

Patš advokāts Brindisi un viņa kundze, ugunīga neapolitāniete, var noderēt par spilgtākiem prototipiem ne visai biežam, bet toties dziļas un patiesas kultūras cauraustam itaļu intelektuāļu slānim, kas augsti paceļas pāri pašai tautai un — piemērojot mūsu ziemeļu kritēriju — varbūt tieši tāpēc ir zaudējis ar pēdējo mazliet kontaktu.

Ir neizsakāma bauda un labpatika ar tādiem cilvēkiem saieties, iedziļināties viņu gara pasaulē un pa laikam uzvert viņu valodas ziedu pūku smalkās niansas, ar kādām tie mēdz un prot rīkoties.

Mazarella kundzes viesmīlīgajā salonā pie kafejas un svaigām mandelēm man iznāca jau pašā pirmajā vakarā runāties ilgāki ar sindako Brindisi. Dabūjis zināt, ka esmu Latvijas Universitātes mag. philos., tas no prieka tikko spēja valdīties, nokristīja mani tūliņ par „profesoru” (kas man bija visai neveikli, jo vēl ilgu laiku vēlāk, atsaucoties uz sindako apgalvojumu, tiku tā uzrunāts un pat saņēmu vēstules — *Illustrissimo professore G. C.!*) un vairākas stundas ilgstošās pārrunās parādīja savas solidās un daudzpusīgās izglītības neiedomājamo plašumu un dziļumu. Kad

viņam minēju, ka savā laikā esmu rakstījis studiju darbu par Džordano Bruno „De la causa, principio et uno”, viņš man uz vietas norunāja veselu lekciju par to, uzstādot un motivējot tezes, kas mana darba saturu tālu spēja pārsniegt.

Kavējoties vēlāk viņa svētnīcā, apbrīnojami izlasītu darbu bibliotēkā, cēlās tīri vai skaudība un žēlas. Skaudība par to, ka neviļus iedomājos par savu, pa daļai vēl tēva atstāto grāmatu krājumu Rīgā, kuŗu man gan nekad vairs pilnā sastāvā neredzēt, žēlas par priekšā stāvošo emigrācijas posmu, kas ilgi neļaus i sapņot par grāmatu krājuma atjaunošanu.

Sindako kundze pa pusei ar pārmetumu, pa pusei ar lepnumu stāstīja, ka viņas laulātam draugam neesot citu interešu, kā tikai lasīšana. Viņu divdesmit gadu ilgajā laulības dzīvē, kas nebija bērniem svētīta, tas ik vakarus un lielāko daļu no naktīm tikai lasot, lasot, lasot.

Un tā kā viņam bez tam vēl konstatēju fenomenālu atmiņu, varēju iedomāties, kāds zināšanu un atziņu krājums viņam ar laiku bija uzkrājies. Tas prata ne tikai citēt veseles lappuses no klasiskās grieķu, romiešu un vecītaļu literatūras, bet zināja arī pārsteidzoši izprasti un izsmeļoši runāt arī par skandināvu, poļu vai krievu literatūru.

Tāpēc Brindisi terasē pavadītās svētdienu pēcpusdienu stundas arī izvērtās par izsmalcinātas baudas un garīgas atsvaidzināšanas brīžiem, kas deva tik vēlamo pārmaiņu pēc vienmuļās „kungu dzīves” nedēļas.

Ar sindako Brindisi kungu man joprojām paliks sirsnīgas draudzības attieksmes, un ar gandarījumu raugos pretim mirklīm, kad viņa viesmīlīgā nama sliegsni atkal varēšu pārkāpt.

Biežs viesis viņa namā bija arī profesors Majuri, pazīstamais itaļu arheologs un Pompejas izrakumu darbu galvenais vadītājs. Viņš sarakstījis arī ļoti skaistu grāmatu par Kapri salu, tik rotaļīgi viegli ritošā valodā, ka to gandrīz

nav iespējams pārtulkot. Izkoptā franču valodā viņš zināja saistoši stāstīt par saviem darbiem un prata ieinteresēt arī vienaldzīgākos, kādēļ ap viņu vienmēr pulcējās klausītāji. Bet arī pārējie „literāti”, kā pirms piecdesmit gadiem Latvijā mēdza dēvēt akadēmisko inteliģenci, vienalga, vai tie būtu bijuši no Kapri viņu zemnieku kārtas jeb arī dižciltīgi markīzi, hercogienes u. t. t., kas bija sindako namā pastāvīgi viesi, visnotaļ bija arī patiesi intelektuāli, jo tā bija bāze, uz kuŗas visi sapratās un kas tiem namu padarīja pievilcīgu.

Kapri salas svētdienu pēcpusdienās iegūtie vērojumi un uzausušās atziņas man vēlāk noderēja par neatsvešamu pamatu, kad eksistences, darba un citās attieksmēs nācu tuvākā saskarē arī ar tautas pārējiem slāņiem un kārtām. Kaut jau pirms gadiem vairāk kā sešus mēnešus biju pavadījis Itālijā, tikai Kapri salā sāku itaļu tautu īstenībā pazīt un izprast. Par ne vienu vien agrāku „aizspriedumu” vai vienkārši pārāk ātri vispārinātu spriedumu man pie sevis bija jāizsaka nožēla; izpratu, ka nekad nevajaga vērtēt itaļu tautu pēc mūsu mērauklas, svērt to pēc mums ierastajiem svāriem. Ir daudzas rakstura īpašības, kas latviešus izceļ augsti pāri viņai, bet ir arī vairākas spējas un īpašības intelektuālā sfairā, kur mēs ar to nekad nevarām sacensties. Tas daudz ko izlīdzina un izvirza abpusēju iecietību par priekšnoteikumu raženai sadarbībai.

Minot salas itaļu sabiedrības pamata iedzīvotājus, jāatgriežas vēlreiz pie bijušā sindako Mazarella pāra. Viņu gaumīgais nams un itāliski-dāniskā viesmīlības sintezē izveidojies nama gars mums, ziemeļniekiem, bij cīta, ne mazāk nepieciešama atgūšanās oaze.

Mazarella kundze, jau vairākus gadu desmitus Kapri salas iemītniece, mums deva blanko „draudzīgu aicinājumu” ierasties viņu namā, kad tik vien iepatīkas, un vienīgās bažas man bija, vai tikai šo ielūgumu neizpildījām pārāk cītīgi. Tomēr, atceroties Mazarella kundzes rūpīgo un

sirsnīgo gādību par mums un par mani, kas paliku salā ilgāk, it sevišķi, dažkārt arī praktiskās ikdienas vajadzībās, pateicības jūtas liek bažām izgaist.

Ar Mazarella ģimeni draudzīgās attieksmes man pastāv jāprojām, un arī vēl tagad sarakstāties. Un, ja liktenis mani atkal reiz novestu uz Kapri salu, viens no pirmajiem gājieniem būtu pie viņiem — ceļu turp atrastu arī pēc daudziem gadiem pat tumsā.

* * *

Varētu jau vēl daudz stāstīt arī par citām itaļu ģimenēm, ar kuņām sagājāties — Dr. De Tomaso ar kundzi, kuņas brālis, jauns priesteris un filozofijas doktors, savas draudzes avis kopa ar fanātisku enerģiju un temperāmentu, par aptieķnieku Gardžulio ar kundzi, Igaunijas krievieti no Narvas, kas tur bija apmeklējusi to pašu skolu, ko savā laikā es, un pat bija dzīvojusi tajā pat ielā, kur es 15 gadus agrāk, un viņu izcili skaisto un apdāvināto meitiņu, par laipno De Rugero ģimeni u. t. t., u. t. t. Bet tas novestu par tālu.

Bez itaļu pamata iedzīvotājiem salu it prāvā skaitā pastāvīgi apdzīvo arī prāvs ārzemnieku skaits kā no Eiropas, tā pasaules dažādākām tautībām. Tie salā uzturas jau 20, 30 un 40 gadu un ir kļuvuši par viņas neatņemamu dzīvo inventāru. Tur ir ne tikai mākslinieki, bet arī, piem., pirmā pasaules kara emigranti vai kādreiz valdošo namu atlūzušās atvases, kas izraudzījušas eremītu dzīvi Kapri salā par sev piemērotāko. Ar viņiem nākt saskarē ir gandrīz vēl grūtāki nekā ar atturīgo itaļu sabiedrību, jo viņi dzīvo tik lielā mērā atšķīrušies no visiem un arī savā starpā tiekas tik ierobežotā mērā, ka tos dabū redzēt vai vienīgi pārtikas veikaliņos reiz nedēļā vai arī kādā tūristu neapmeklētā osteriā.

Ar Mazarella un Gardžulio kundžu paskaidrojošo piepalīdzību dabūju tomēr iepazīties arī ar dažiem no tiem personīgi, un patiesi interesanti bija klausīties šo pasaules noliedzēju filozofiju.

Neatkarīgi no viņu agrākās un tagadējās nodarbošanās, ne — itaļu tautības pastāvīgo rezidentu saimi var iedalīt divos nogrupējumos: tādos, kas ar itaļu sabiedrību un arī iebrucējiem ārzemniekiem vēl mēdz tikties, un tādos, kam pēc tā vairs nav ne mazāko tieksmju.

Ja pašu ne-itaļu saimes virspriesteri Kapri salā Akseli Munti īsti nēvar pieskaitīt nevienam no šiem nogrupējumiem resp. var pieskaitīt pat abiem, — viņa tuvākā apkārtne tomēr bija piepaturējusi zināmu „pasaulīgumu”. Stalta persona šai grupā bija Akseļa Muntas kādreizējā sekretāre un tagadējā īpašumu pārvaldītāja un gīds sevišķi svarīgiem viesiem; viena no salas izcilām figūrām — baronese f. Ukskull-Gültenbanta, dzim. grāfiene Šverina. Gaumīgās pēcpusdienas tējas, ko apmeklējām pie viņas St. Mikēle villas telpās kopā ar f. Šušniga kundzi, hercogieni Mirandu un citiem, starp kuņiem es vienmēr biju vienīgais bez dižciltības titula, bija parasti spraigas un interesantas, un es gāju uz tām vienmēr zināmā cīņas spriganībā, jebšu baronietes vīrs bija Baltijas muižnieks, un vienmēr bija jābūt gatavam uz kādu maskētu dūrienu sarunās attiecībā uz latviešiem, tāpat igauņiem, vienkārši iedzimta paraduma dēļ. Baroniete patiesi bija asprātīga un gudra.

Vēl interesants tips no pamazām izmirstošiem „ķeizarskiem dižciltīgiem” bija bij. prūšu gvardes ķirasieris barons Šaks no Holsteinas. Pie viņa gājām kopā ar Lundingu, kā arī ar baronu Šillu; tā bija atkal pasaule par sevi. Arī bar. Š. jau dzīvoja Kapri salā kopš 1918. gada un patlaban laikam atradās uz robežas starp pirmo un otro grupu. Viņa laipnību bieži izmantoju, lai Gōta Almanachos un „Gräfliches Taschenbuch” pārbaudītu vācu dižciltīgo „kollēgu” augstdzimības pakāpes un autentiskumu.

Vasaras pastāvīgi pavada savā villā uz klinšu kraujas pie Marina Piccola arī kāds latviešu gleznotājs Kronbergs no Romas. Diemžēl viņš atbrauca tikai tad, kad biju jau no

salas prom, un vienīgi ungāri par viņu vēlāk stāstīja, slavējot to kā mākslinieku un cilvēku.

Mākslinieku, pusemākslinieku un ceļa virzienu pazaudēju mākslinieku vispāri Kapri salā ir liels skaits, bet arī tie savā starpā nesatiekas tikpat kā nemaz. Tuvākās attiecībās nācām vienīgi ar kādu zviedru gleznotāju, austriešu gleznotāju pāri un Jakoneti kundzi, dzimušu holandieti.

Vispāri aklimatizējušos ārzemnieku skaitu Kapri salā ir grūti noteikt, jo nekad un nekur tos vienlaicīgi satikt nevar un arī reģistrācijai iestādēs ir maza nozīme, jo tā par pastāvīgiem iemītniekiem interesējas maz.

Bet raksturīgi ir, ka droši 99% no visiem šiem zvērinātiem ne-italu kaprīziešiem bija ieradušies salā tikai uz dažām nedēļām vai pat dienām, bet, iepinušies Kapri burvju valgos tā, ka tie vairs netika un arī negrib tikt vaļā visu mūžu.

To izskaidrot nav tik vienkārši, jo dabas jaukumi, piem., uz tuvējās Iskijas salas un citām neskaitāmām Tirenijas jūras saliņām nav mazāk pievilcīgi un klimats, it sevišķi ziemas mēnešos, pat labāks. Un tomēr Kapri salai ir kaut kas tāds, kas citur nav.

Mans draugs sindako zināja stāstīt, ka jau romiešu ķeizaru laikos sala bijusi izslavēta ar „otiuru”, neko nedarīšanu, un šo raksturu pratusi piepaturēt cauri gadu simteņiem un tūkstošiem.

Bija arī dīvains anachronisms laika un telpas ziņā: kamēr netālā Eiropā tajā pat laika brīdī miljoni un desmitiem miljonu cieta badu, grūtības un bija izmisumā, pat simti tūkstoši nevainīgi gāja bojā, Kapri sala joprojām turpināja dzīvot savu agrāko dzīvi, it kā tā pie Eiropas nemaz nepiederētu un tās posts viņu nekādi neskārtu.

Bezrūpīgi un izlutināti, ar īpatnējo salas vieglprātības un izlaidības stilu — ne pārspīlēti, bet arī nekad aprimstoši, tā dzīvoja no vienas saules dienas otrā, it kā tai būtu uzdevums

saglabāt bojā gājušās vecās Eiropas dzīvotmākas standartu, ko nodot tālāk tiem, kas nāks vēlāk.

Peldējām straumei līdz, bet acis turējām vaļā. Un, ja tagad mēģinu rast par tofeiz piedzīvoto zināmu sintētisku slēdzienu — vārdos formulēt to vēl nav iespējams. Bet, nojauta saka, ka veltīgs arī tas laiks nebūs bijis.

AVERSAS DP NOMETNĒ — TAUTU BĀBELĒ

Priekšgars nolaidās un pēc brīža atkal no jauna pacēlās.

Tikpat negaidīti un neparedzēti kā sākusies, Kapri idille arī izbeidzās.

Kādā pēcpusdienā augusta vidū, kad kopā ar aptieķnieka Gardžulio kundzi sēdēju uz baznīcas laukuma Kapri pilsētiņā pie citronu limonādes, kavējoties atmiņās par bijušo Narvu, pienāca mūsu grupas aizgādnieks, amerikāņu virsleitnants G., un pateica, lai rīt deviņos esot gatavs ar aleātu kuģi Kapri salu atstāt. Uz kurieni jādodas tālāk, to viņš nezinot.

Paziņošanas veids bija tāds, pie kāda amerikāņu armijā jau bijām pieraduši — tā jau pēkšņi no mums tika izrauts Lundings, Mogensens, Karvašs un citi.

Taujāt vai panākt atlikšanu nebija nozīmes — un kāpēc arī?

Katrai vietas pārmaiņai jābūt tikai uz labu, jo mūžīgi šeit palikt nebija domāts un to arī vismazāk vēlētos.

Laika bija pietiekami, lai uzbrauktu Anakaprī un atvadītos no podestas, Mazarelliem, Dr. De Tomaso un citiem draugiem, un vakars bija arī vēl pietiekami gašs, lai varētu pabūt kopā ar visiem ungāru draugiem un Šušnigu pāri, kas laipnā kārtā, atzīmējot šo gadījumu, pat nobrauca lejā. Ar sirsnīgām runām, kā tas jau bija iegājies, atvadījāmies. Ungāru valsts sekretārs Hlatkijs, pazīstams lirisks

dzejnieks, ex promptum pat sacerēja dzejoli — par široko — ko turpat uz vietas no ungāru valodas pārtulkoja franciski un veltīja man.

Atvadījos arī no Kapri pilsētas paziņām, un, tāpat kā savā laikā pirms evakuēšanas no Flosenburgas KZ uz Dachavu, pēdējo nakti Kapri salā pavadīju bezmiega murgos un pārdomās. Bija arī tieši kārtējais Široko posms, un domas vijās trauksmaini un nekoncentrēti. Kas nu tagad tālāk stāv priekšā?!

No rīta ungāru draugi mani pavadīja līdz pat tvaikonītim. Drīz biju jau jūrā, pār kuņu tik neskaitāmas reizes biju raudzījies uz mūžīgo Vezuvu un Napoli ostu, bet tikai reiz šķērsojis — kad bija jābūt angļu ģenerālkonsulātā.

Uz kuģa virsleitnants G. pateica, ka es tiekot pārcelts uz Aversu, ap 20 km no Napoli, un ka man drīz sekošot arī pārējie — viena daļa turpat, kur es, bet pārējie uz Romu — „brīvībā”.

Ostmalā gaidīja ērts „Studebakers”, un drīz jau bijām Napoli pilsētai cauri un ātrā gaitā devāmies pa Romas ceļu uz ziemeļiem. Gandrīz nepārtraukti gar abām pusēm asfaltētam ceļam stiepās nepārredzami augļu dārzi, bet gandrīz arī tikpat nepārtraukti zem viņu kokiem ik simts, divsimts metru atstatumā bija novietotas sabiedroto municijas, granātu un gaisa torpēdu kaudzes, auto parki un zināmās atstarpēs vācu kaķa gūstekņu nometnes, uz kuņu sardžu torņiem visbiežāk stāvēja melnie amerikāņi.

Toreiz vēl nezināju, ka šajās sutīgajās mītnēs bez pietiekama ūdens daudzuma un bez jebkādam labierīcībām bija jānīkst arī vairāk simtiem latviešu zēnu — gadu un pat ilgāk ...

Drīz Aversa bija sasniegta, un pa neizdibināmi likumotām ieliņām izbraucām tai cauri.

Divas spilgtas pazīmes ir šai pilsētai apm. Jelgavas lielumā — atsevišķi stalti palaco, kas šeit stāv kā nomaldījušies un izbrīnā, un neticama netirība.

Pēc minētiem palaco, daudzajām baznīcām un Doma spriežot, Aversa agrākos laikos būs bijusi bīskapa sēdeklis, bet laiku ritumā netālā Napoli, miljonu pilsēta, to būs padarījusi nenozīmīgu.

Apbrīnojot braucēja atjautību nemaldīgi orientēties šauru ieliņu jucekli, sasniedzām plašus vārtus un, kad tiem izbraucām cauri, prāvu trīsstāvu ēku.

Virsleitnants G. savu uzdevumu uzskatīja par izpildītu, atvadījās laipni un tālāk ļāva man rīkoties pašam. Atrados Aversas DP nometnē, kas bija novietojusies Napoli provinces trako namā vai, kā to daiļskanīgāki dēvē itaļu valodā — manikomijo.

Pēc Kapri salā ierastajām ērtībām un pat luksa (pēdējo mēnesi tur dzīvojām kādā bij. fašistu ministra privātā villā), nometnes trūcība, balkāniski primitīvā iekārta, putekļi un vēl vairāk viņas nonīkušie un paši sev neizsakāmi apnikušie iemītnieki, kas ar pusaizmīgušu ziņkāri klīda apkārt, atstāja bezcerīgi nospiedošu iespaidu. Tomēr, mierināju sevi, no šejienes ir tuvāk līdz Romai un Eiropai.

Formālītares nokārtoja ātri, saņēmu savu identitātes karti ar trešo miljonu pārsniedzošu numuru un biju kļuvis par kārtīgu DP tāpat kā simti tūkstoši citi latvieši. Tiku ievietots Chiarugi blokā, kas skaitījās „intelligentu” bloks, istabā ar divpadsmit gultām, bet pagaidām viens pats. Tūlīņ mani apmeklēja divi dienvidslavi no mūsu agrākās 150 vīru grupas, kas bija no Kapri šurp pārvietoti jau pašās pirmajās dienās, un iepazīstināja mani ar nometnes dzīvi.

Viņi pateica, ka nometnē strādājot arī kāda žēlsirdīgā māsa-latviete. Tikko biju nomazgājies un savas mantas sakrāmējis tā, lai tās nevienam neradītu kārdinājumu, devos

uz hospitāli tautieti meklēt, jo latviešu cilvēku nebiju redzējis un ar to runājis jau vairāk kā 1^{1/2} gada.

Meklētā izrādījās Valija Ernstsone no Viļāniem; bija beigusi māsu skolu un pēdējo laiku vadījusi veselības kopšanas punktu Mazsalacā — slaida, gaišmataina ziemeļniece, kas šķita īsti priedīga šajā, cik vien var iedomāties, nelatviskā apkārtnē tikties atkal ar tautieti. Viņa bija nākusi no Vācijas cauri Austrijai un visai Italijai ar daudz pārdzīvojumiem, bija pārcēlusies no vienas DP nometnes uz otru, kamēr beidzot nostiprinājusies Aversā, kur, neraugoties uz savu jaunumu, drīz tika iecelta par nometnes hospitāļa virsmāsu.

No viņas dabūju pirmo, dziļāk tverto pārskatu par Aversa un citu Italijas nometņu raksturu, un bija atkal reiz laiks un izdevība salīdzinošiem vērojumiem.

Kad biju jau kurmet nometnē iedzīvojos vai, pareizāki — apradis ar jaunajiem apstākļiem un daudzām viņu īpatnībām, vienmēr vairāk radās izjūta, ka Likteņa tēvs ar mani laikam ir nodomājis rīkoties tāpat kā lielas bankas direkcija ar jaunu, centīgu ierēdni: pēc tam, kad tas kādu laiku ir sabijis par direkcijas sekretāru, to pārceļ uz kasi, tālāk uz diskonta nodaļu, seifu pagrabu, grāmatvedību u. t. t., ļaujot tam vispusīgi ar bankas darbību iepazīties.

Jo, patiesi, ja pirmos četrus mēnešus kopš Dachavas biju varējis būt kopā ar bij. Eiropas „direkciju”, t. i., ar viņas vadošiem un daudzinātiem vīriem, un tos tuvāk vērot un ar tiem iepazīties, tagad man dienu no dienas nācās tikties ar Eiropu no apakšas un jāskata bij. vadošo vīru kļūdu, tālredzības trūkuma, orientēšanās nespējas sekas, izraisītas pie viņu pašu tautas piederīgiem, patiesiem cietušiem, visos sadzīves slāņos un visdažādākos īpatņos.

Kā vieni, tā otri pārstāvēja pilnīgi visu t. s. „Jauno Eiropu”, ko vācu nacionālsociālisma militāro avantūru neprāts bija uzvandījis un sajaucis juku jukām, padzenot

tūkstoš, desmit — un simtiem tūkstošu ģimeņu no viņu māju pavardiem.

Un ne tikai Eiropa, arī Tuvie austrumi, Afrikas kontinents un pat Tālie austrumi šeit bij kupli reprezentēti. Kā teica vadība, no metnei esot gājuši cauri 55 dažādu tautību pārstāvji.

Kad pēc dažām dienām bez paša piepūles tiku iesaistīts no metnes staff'ā par pārtikas noliktavas pārzini, mani jaunie pienākumi deva vēl vairāk laika un izdevības šo neiedomājamo tautu jucekli vērot un nākt pie pārsteidzošiem slēdzieniem par dažādām rasēm, tautām un individiem, kuŗus līdz šim biju pazinis vairāk tikai no grāmatām.

Uzkrītošs bija tautu sajaukums, ko bija radījis un veicinājis otrs pasaules kaŗš, visnegaidītākās laulības partneru kombinācijās no tautību un raŗu viedokļa. Atšķetināt šo starptautisko bezpajumtnieku piederību vai pat noskaidrot patreizējo pavalstniecību bija bezgala sareŗģīts darbs, ar kuŗu diendienā bija jānopūlas trejdeviņiem konsuliem Napoli, līdztekus visādām citām „service'am”, kuŗām bija atkal sava pieeja. Tā, piem., uz kuriem sūtīt Albānijas grieķi, kas precējis rumānieti-kuŗa visu mūŗu nodzīvojusi Maķedonijā? Ko darīt ar dzimuŗu Istrijas slovēni Rovadovanoviŗu, Miku, ko faŗistu režims bija pārcēlis uz Tripolitāniju un pārtaisījis par itali Radovāni, Michele? Kas viņš tagad ir-dienvidslavs, italis, afrikānietis? Uz kuriem sūtīt bij. kroātu skaistuma karalieni, kas apprecējusi bagātu meksikānieti, 1939. g. atbraukusi uz Eiropu uz dažām nedēļām, bet palikusi iekŗā veselus 6 gadus? Pie kādas tautas skaitīt Padomju ukraiņieti, kas Vācijā darbos apprecējusi grieķi, bet tas ceļojuma ķnādā bez vēsts pazudis? Jaunceptā grieķiete, kas tikko spēj saburtot savu grieķisko uzvārdu, bet nezina ne grieķu valodu, ne arī sava vīra dzimŗanas vietu, veltīgi virina konsulāta durvis — pat grieķis nespēj viņai ņai gadījumā palīdzēt.

Tādu gadījumu bija simtiem, un no sākuma arī šo cilvēku stāstus uzklusīju un pat lūkoju dot padomus. Bet ne pārāk ilgi. Drīz vien nomanīju, ka gandrīz katram stāstītājam ir sagatavoti divi stāsti — viens konsulam un iestādēm, otrs puslīdz patiesāks. Nereti nācās grūti izvairīties no aicinājuma būt par liecinieku tam, ko stāstītājs bija sadomājis un ko tam konsulātā vajadzēja apzvērēt. Ar pārsteigumu bija jākonstatē milzīgā starpība starp uzskatu par zvēresta jēgu un nozīmi ziemeļu zemēs un pie dinārisko Vidusjūru rašu piederīgiem. Pamazām bija jāakceptē nometnes vadības — angļu militāristu ieskats, ikvienu no šo tautu piederīgiem ad hoc uzskatīt par krāpnieku, kamēr tas neapstrīdami atsevišķā gadījumā spētu pierādīt pretējo. Vadības sastāvs gan nesastādījās no ģenerālštāba virsniekiem un arī mazāk no tādiem, kas sevišķi steigtos atgriezties uz Angliju. Pa lielākai daļai tie bija nokalpojuši mūža lielāko daļu kolonijās starp dažādu pasugu iedzimtiem un, pašiem to nematot un neapzinoties, sākuši ikvienu ne-angli uzskatīt savā ziņā par „iedzimto”. No sākuma tas mani ļoti šokēja, bet jo vairāk nācās novērot un piedzīvot, jo noteiktāk konstatēju, ka šāda nostāja ir, diemžēl, sfīpri jo stipri pamatota un pat nepieciešama.

Jo bija ne tikai jāuzmanās no atsevišķiem indivīdiem, kas visādiem ceļiem un līdzekļiem lūkoja iztaisīt sevi par USA pilsoņiem, argentīniešiem, dienvidāfrikāņiem, Kenijas pilsoņiem, bet bija pat veselas tautu grupas, kuŗu sastāvs līdz pat 80% izrādījās viltots. Kad ieradās ap 300 ķīniešu līdz ar 40—50 itaļu un franču sievietēm un bērniem, visi ar smagiem kofejiem un pārtikuši, vadība tos ne bez iemesla turēja aizdomās, ka tie vēl pirms dažiem gadiem Eiropā bija tirgojušies kā japāņi, bet no 400 „turkiem” labi ja ceturtā daļa prata turciski — pārējie bija Kaukaza tautu piederīgie un pierobežas krievi, starp kuŗiem, kā apgalvoja, esot īsti daudz Padomju Krievijas virsnieku. Abesinieši turējās stingri

savrup un ļoti apvainojās, kad tos dēvēja par nēģeriem vai pat melnajiem vai arī lūkoja nostādīt uz vienas pakāpes ar sīriešiem, irakiešiem, libanoniešiem un saudi-arabiem, par kuriem neviens rašu pētnieks nespētu pateikt, cik viņos ir armēņu, aserbeidžaniešu, semītu un taml. asinis un kādiem no viņu daudzajiem personību dokumentiem būtu piešķirama lielāka ticamība.

Un, lai visam šim neiedomājamam tautu ņudzeklīm piedotu vēl lielāku neuzticamības un bīstamības notu, laiku pa laikam tika atmaskoti un izzvejoti arī daži vācu SS-virsnieki un KZ noietņu komandanti, kas bija slēpušies gan zem ungāru žīda, gan dievidslavu Michailoviča partizānu maskas.

Kad nometnē ierados, rietumeiropieši — franči, holandieši un dāņi, ko vācieši bija mobilizējuši darbam un kas vēlāk bija izkļuvuši no Balkāniem, tika aizgādāti uz mājām. Arī kāds latviski runājošs jauns cilvēks lūkoja iekļūt dāņu grupā un centās dabūt manu atbalstu. Tomēr viņa vācbaltu akcents un pretrunīgie dati par viņa izdarībām laikā no 1939. līdz 1944. gadam man lika būt atturīgam.

Pēc „turkiem“, kas gandrīz ik vakarus pēc iebaudītiem dažiem litriem vīna sarīkoja kaušanos tāpat, kā teica, politisku domstarpību, kā arī vienkārši uzjautrināšanās dēļ (vairākas reizes šādas „večerinkas“ beidzās ar slepkavībām), visnemierīgākais elements bija spānieši. Lielāko daļu no viņiem deva Francija, kur tie jau apm. 7 gadus pēc Spānijas pilsoņu kara izbeigšanās bija nodzīvojuši nometnēs, no kārtīgas dzīves un darba tā bija atraduši, ka nekur nebija lietojami. Arī Franko viņus pie sevis nevēlējās. Tā kā viņu vidū ielavijušies bija jau t. s. „Zilās divīzijas“ piederīgie, tad laiku pa laikam notika visai efektīva savstarpēja norēķināšanās. Laida darbā nažus un citus sitamos rīkus no ielu cīņu laika.

Nometnes sardzei, kas sastāvēja galvenā kārtā no dievidslavu karāļa Pēteņa piekritēju ļaudīm, uzdevums nebija

viegls. Ne tikai, kā tai dienu un nakti bija jāapkaŗo zādzības, spekulācijas un jāsarga no laukā iznešanas un izpārdošanas no metnes manta — segas, pārtika, darba rīki un tml., tai bija arī jāgādā par elementārāko drošību un no metņu iedzīvotāju dzīvībām, kad kārtējās kaušanās sāka pieņemt plašāku raksturu.

Darbs pārtikas noliktavā gan nekāds sevišķi intelektuālais nebija, tomēr tas prasīja visu uzmanību, atjautību un taktu, lai spētu apmierināt visdažādākās speciālās prasības. Nekad gan nebiju varējis iedomāties, ka man šajā no metnē būs jāpavada veseli septiņi mēneši. Atzīstu, ka par šādu nodarbošanos varu būt laimīgs, jo dzīvot bez darba šajā Dieva un kārtīgu eiropiešu atstātā stūrī būtu bijis grūtāki nekā KZ no metnē, kur vismaz zini, par ko sēdi un kamdēļ.

Kalkulēt dienas devas uncēs un pēc angļu tilpuma mēriem, to varēju iemanīties ātri, grūtāki bija atcerēties atsevišķu bloku īpatnējās prasības. Tā „turki” katēgoriski neēda cūku gaļu (slepeni gan lielākais vairums to ar labpatiku būtu darījis, jo no musulmāņiem pie tiem nebija ne smakas), abesinieši nemaz nelietoja gaļu u. t. t. Tomēr devas centrālās noliktavās ar šādām īpatnībām nebija aplēstas, un tad nu nācās kombinēt un kalkulēt, lai visi būtu apmierināti.

Ar ilgām atcerējos kādu citu reizi, kad biju bijis līdzīgā stāvoklī dažādu tautu īpatnējo prasību dēļ: — Somijā ziemas kaŗa laikā, kur man kā ārzemnieku leģiona adjutantam bija jānodod virtuves lotām dienas sastāvs un speciālās vēlēšanās. Somu armijā auzu putra, kartupeļi un zirņi sastādīja ievērojamu daļu no pārtikas devām; tam pārējie brīvprātīgie cēla iebildumus — viņu zemēs auzu putru dodot bērniem līdz apm. 6 gadu vecumam, bet ne pieaugušiem, angļu rota pat atteicās iziet apmācībās, ja tai nedotu ik pa divi olām brokastīs katram kaŗavīram. Somu gādība un at-

saucība tomēr šādas „grūtības” viegli pārvarēja un apmierināja visus.

Šeit, turpretim, parastais ēdiens bija makaroni, divi reizes dienā, pie kam reizi pat bez pavalga. Ar lielām pūlēm, mānīšanos un labināšanu izdevās beidzot pieradināt Vidusjūras tautu piederīgos arī pie zirņiem un pupām, kas ietilpa arī rācijās, bet no kuņģiem simtiem maisu vēl stāvēja neskartī.

Te man gan nebija darišana ar somu lotām, bet gan ar Sv. Vincenta ordeņa māsām t. s. snorām, kas pārzināja pārtikas izdalīšanu caur septiņām nometnes virtuvēm. Sastrādāšana ar viņām pieder pie mana Aversas nometnes posma gaišākiem brīžiem, un tūvāka sapazīšanās ar tām, viņu ārkārtējo darba mīlestību un uzpurēšanos visdažādāko „bažibozuku” untumu apmierināšanai man deva isti vērtīgu ieskatu par šīs katoļu baznīcas vienas niecīgas šūniņas svētīgo veikumu. Tās ir māsas ar lielām, baltām papīra aubēm galvā. Pavisam viņu esot 70.000 visā pasaulē.

Protams, tikai ar laiku izpratu visu šo snoru — Gabrielas, Lučijas, Emilijas, Filomenas, Leonidas, Džusepinas u. t. t., u. t. t. spējas un īpašības, viņu māku un izdomas spējas no vienmūlīgām devām tomēr rast kaut kādu dažādību.

Viņas bija arī manas galvenās itaļu valodas skolotājas un bieži, pēc noliktavas slēgšanas, tērzēju ar tām virtuvē pie krūzītes kafijas, kas arī viņām pašām labi garšoja.

Nometnes strādnieki — italieši, ar kuņģiem man tāpat bija darišanas, bija vietējie aversieši, kas runāja napolitāņu dialektu ar aversiešu īpatnībām, var teikt, — pavisam citu valodu, kas izveidojusies gadusimteniem, sajaucot to ar spāņu, saracēņu, siciliešu izteicieniem. Lielākā daļa gan mēģināja lauzīties arī itaļu valodā, bet iznāca pavisam kas neizprotams. Turpretim, kad itāļi no zemes ziemeļiem sarunājās savā starpā, aversieši apgalvoja, ka tie runājot franciski!

Ka snoras no bēgļu devām iedzīvojoties, bija no metnē parasts apgalvojums, jebšu bēgļu vairums bij anti-klerikāli noskaņots. Man personīgi, tomēr, par šo jautājumu bija citi ieskati, un, jo ilgāki iznāca ar snorām sastrādāt, jo vairāk jutu pret viņām cieņu. Atzīstos pat, ka tad, kad viņas saņēma savas parastās bēgļu devas, es ne vienu reizi vien uz savu atbildību papildināju arī piedevas no staff'a rācijām — mazliet kafijas, cukura vairāk, kā arī ietaisītos augļus, piparus un tml., citādi viņām nerasniedzamas lietišas. Par to sirdsapziņas pārmetumus nejutu, jo, ja devas tiktu dotas pēc patiesi veiktā darba, snorām būtu jāsaņem vismaz trīs-kārtīgi no tā daudzuma, ko saņēma staff'a darbinieki.

Tas, ka vispārējais uzskats tikpat bēgļu, kā arī vietējo strādnieku starpā bija, ka pārtikas noliktavas amats ir zelta bedre, mani no sākuma stipri aizvainoja, bet vēlāk, kad redzēju, kādu tālu ceļu produkti nāk, kamēr tie tiek iegrāmatoti noliktavā, un kādas dažkārt ir starpības starp paredzēto un faktisko preču daudzumu, sāku daudz ko saprast. Tas mani vēlāk tā sarūgtināja un padarīja darbu tik pretīgu, ka deva galveno pamudinājumu no metni atstāt. Mani priekšlikumi, kā padarīt efektīvāku kontroli pie preču izņemšanas Kapua noliktavās un transporta laikā, tika noguldīti staff'a atvilktnēs, un iznākums bija taisni pretējais — mani pašu sāka tādā mērā intrigēt un lūkot no vietas izēst, ka taisni neticami likās, līdz kādam zemiskumam daži cilvēki varēja nonākt, lai savu panāktu. Neko nenozīmēja, ka 17 snoras mani teicās aizstāvēt kaut vai ar rungām, arī tas ne, ka vecākā māsa — superiora — kas jau 40 gadu strādāja minētā iestādē, gāja pie pastāvīgi jauniem augstākiem no metnes vadītājiem, lai teiktu tiem taisnību acīs. Bet viņai tas bija jādara ar tūlka palīdzību, jo tā angliski neprata, un tāpēc pēc dažām stundām tas, kas būtu bijis jāzina tikai komandantam, bija zināms arī tiem, kam tas vismazāk bija jāzina.

Kādus četrus mēnešus vilkās apslēptā ciņā, kamēr tā beidzot bija man tā sariebusi, ka nolēmu vilkt konsekvences un zaņķi atstāt, lai apgāztu apgalvojumu, ka es ar kājām un rokām turoties pie savas „zelta bedres” malas. Bet mācība un pavisam jaunu atziņu avots par ne-ziemeļnieku cilvēku goda jēdzienu, mentālītāti un darba jēgas izpratni šis darba posms tomēr bija.

Kaut vai tikai tādā izpratnē, ka starp eiropieti un eiropieti ir tik neiedomājama starpība, atkarībā no platuma grāda, zem kuņa tas ir dzimis un uzaudzis, ka nekāda politiska audzināšana, civilizācijas vai vispārēja kultūras līmeņa pācelšana to jebkad nespēs izlīdzināt. Tas ir nožēlojami, bet mēģināt to neievērot būtu neprāts. Pie Eiropas turpmāko likteņu izkārtošanas tas lielā mērā jāņem vērā un nav jānododas ne mazākām illūzijām.

Būtu jau varbūt agrāk no Aversas šķīries, lai dotos patstāvīgi un bez jebkāda atbalsta ziemeļu virzienā, ja nebūtu man bijusi arī vēl otra Aversa, kas dzīvei deva citu jēgu un saturu.

Tā bija Aversa pēc sešiem vakarā, pēc vakariņām.

Kā staff'a darbiniekam man bija sava istabiņa ar galdu un pat galda spuldzi t. s. pensionāto, trako nama flīģelī, kur dzīvoja tikai angļu virsnieki un atbildīgie darbinieki. Šoreiz apsveicu angļu stingro rīkojumu, ka neviens no parastiem bēgļiem, vienalga, kas tas arī nebūtu, pensionāto nedrīkstēja ne tuvumā rādīties. Tāpat kā kolonijās iedzīmtie . . .

Kad biju no savām salasītām virsdrēbēm iztuntuļojies (noliktavā sala nežēlīgi, un nedeļa man ne krāsniņu, ne kažoku) un durvis no iekšpuses aizbultējies, bija tāda sajūta kā daudzīnātam angļu meža resora darbiniekam dziļi Indijas džungļos, kas, kaut arī mēnešiem ilgi bija dzīvojis viens, bez saviem tautiešiem, bet tomēr kārtīgi katru vakaru uzvilcis smokingu un ieturējis pusdienas — sev pašam par apmierinājumu.

Smokinga man gan nebija, bet tas arī nebija nepieciešams. Pietika ar apziņu, ka man ir priekšā sešas netraucētas vakara stundas, kuņģis nebūs jāprāto, vai maize Verga sekcijai pietiks, vai biskvīti nebūs sapelējuši un kaprālis atkal nebūs iedevis tišām hospitālim tikai kaulus vai taukus vien — tā mēģinot man par dažām lietām atspēlēties.

Galvenais bija miers un klusums, kas ļāva pārslēgties uz citu, īsto pasauli: pie savas sievas, piederīgiem un tautiešiem, kā arī neapnīkstoši domāt mūžīgo domu, kā nākotnē darīt labāki, rīkoties ar lielāku mērķtiecību un tālredzību, lai latviešu tautai tāds posts, kādā tā atradās tagad, vairs nebūtu jāpiedzīvo.

Šajā manikomijā istabiņā Nr. 13 sāku atkal ķerties arī pie spalvas, kas vairāk kā pusotrus gadus bija stāvējusi dīkā, jo bez absolūtas netraucētības, bez telefona, pie amerikāņu kaņavīru segas pārklāta galdā bija arī citi vērtīgi priekšnoteikumi koncentrētām garīgam darbam — stipra melna kafija pēc vajadzības un 100 angļu cigaretes nedēļā.

Kas par to, ka elektrība katru vakaru apdzisa uz stundu vai ilgāk un vienmēr citādā laikā, kas par to, ka nelaimīgie garāvājie blakus flīģeli (kas tur vienmēr vēl atrodas, lai šī rase galīgi neizmirtu) pa reizei, kad viņu tautas brāļi tumšos vakaros, meklējot netālajos municijas blāķos pēc vara, piroksilīna un citām vērtībām, uzspridzināja gaisā arī sevi līdz ar desmitiem tūkstošu kilogramu sprāgstvielu, tā ka visa iestāde nolīgojās, sacēla drausmīgu vaimanu un gaudu koncertu, kas nerimās visu nakti.

Ar laiku tomēr atkal varēju iesilt un atraisīties gara pasaulē, kas lika aizmirst nejdzīgo ikdienu un tagadni un ar uzviju kompensēt bezsatura darba dienu.

Laiku pa laikam nogāju lejā, lai pa viduslaiku velvju gaiteniem mēness gaismā pastaigātos. Tas man, protams, radīja vērotājos drūma ziemeļu savdabja slavu, kas izvairās no sabiedrības un dzīves priekiem.

Šajā istabīņā arī uzsāku rakstīt šo grāmatu, arī dienas grāmatu zviedru valodā sievai, ar kuŗu atkal tikties tomēr nebiju zaudējis cerības, kaut arī neko par viņas likteni nezināju.

Vēl vairākus neskaitāmus vakarus pavadīju pārdomās un prātojumos, lūkojot izsvērt, salīdzināt un nākt pie slēdzieniem par visu to, ko pēdējo divu gadu laikā biju tik bagātīgi un vispusīgi varējis pieredzēt, dzirdēt un secināt.

Šai ziņā, ja Rīgas centrālcietumā savā laikā pavadītos trīs ar pus gadus varu pielīdzināt satura un zināšanu ziņā otrai fakultātei, Aversas istabiņas vientulība nozīmēja gandrīz vai sagatavošanos doktora disertācijai, kuŗa būtu jāaizstāv turpmākā dzīves posma cīņās un darbos Latvijas labā.

Tāpēc Aversas posmu savā dzīvē arī nenozēloju, kaut arī atstāju šo vietu tikpat neieģērbts un bez līdzekļiem, kā viņā biju ienācis.

Turos pie tās atziņas, ka dzīvē vispāri nav ne tukšuma, ne bezjēdzības periodi, kaut arī, no ārienes raugoties, tie tā izskatītos. Izšķirējs ir cilvēks pats, un nav ļaunuma, no kuŗa tas tomēr nevarētu iegūt sev kādu labumu — ja tikai tas pats nepadodas apkārtnes ietekmei un nesabrūk.

Tā tas laikam būs arī ar pārējo tautiešu lielāko vairumu, un laimīgs būs tas, kas pie tādas atziņas būs nācis iespējami agrāk, pirms emigrācijas resp. DP nometņu ļaundabīgais grauzējs to nebūs paspējis sagandēt pārmērīgi dziļi.

ATKAL EIROPĀ — ROMĀ MŪŽIGĀ

Marta beigās, 1946. gadā, Aversu atstāju un pārcēlos uz Romu, kas man jau bija pazīstama no pirmā trimdas posma — 1938. gadā tur biju pavadījis dažus mēnešus.

Romā ienācu ar dažām tūkstoš lirām (ap 35 zviedru kronām) kabatā un bez piemērotā ārēja ietērpa, bet toties ar

✓
13
naife
1961
shre

cietu apņemšanos tur noturēties par katru cenu, lai cik grūti no sākuma arī neklātos.

Pirmo mēnesi varēju vēl uzturēties Cine Cittā DP nometnē, Romas pievārtē, un šajā laikā tad arī bija jānoskaidro prievātā darba un dzīvošanas iespējas. Bija atkal jāatmet smēķēšana, jo tā prasītu visu manu ietaupījumu nepilna mēneša laikā un, diemžēl, bija arī pamazām jāizpārdod sievai domātās un taupītās t. s. naafi mantas — ziepes, zobu pasta, šokolāde, tabaka un tml. pēckaņa laika vērtslietas.

Bet šoreiz upuri sevi attaisnoja.

Pēc piecām nedēļām man jau bija atkal sava istabiņa Romas labā kvartālā, galds, pie kuņa varēja rakstīt, lētas pusdienas un vakariņas poļu Sarkanā krusta ēdnīcā resp. Vatikāna ļaužu virtuvē un, ja arī ar naudām bija visai trūcīgi un bieži tā izsīka līdz pēdējai lirai, turpmākoš kritiskos mēnešus ar sapratēju draugu palīdzību tomēr izdevās pārvarēt un izcīnīt mazu, mazu, bet tomēr no DP nometnēm un citām aizgādībām neatkarīgu eksistencīti.

Gāja jau dažādi, bet vienmēr, kad šķita pavisam bezcerīgi, kāda drauga vai agrākā viena ceļa gājēja vēstule deva jaunu pacilātību un cerību izturēt. Jo — grūtie brīži bija zināmi tikai pašam. Ka nereti bija jāizšķiras, vai pirkt pastmarku atbildes vēstulei vai iet vakariņās, to jau ļābie draugi nezināja, un savas vēstules viņi tomēr ar laiku visi saņēma.

* * *

Roma 1946. gadā.

Kamdēļ man bija jānokļūst tieši Romā? Itālijā atrodos jau vairāk kā gadu, bet visu laiku man nekad nebija bijis nodoms šeit palikt un izraudzīties Romu par paliekošu uzturēšanās vietu. Tālās ziemeļu zemes, Anglija joprojām ir bijušas manos prātojumos un lolojumos.

Un tomēr, kad jau otru reizi atkal sāka ziedēt glicīnijas, man pēkšņi kļuva skaidrs, ka Romā man iznāks ne tikai

vairāk vai mazāk ilga palikšana, bet ka šeit un caur viņu notiks arī mana atpakaļieiešana Eiropā, kuņas gars man, izrādījās, bija vairāk nepieciešams, nekā to agrāk būtu domājis.

* * *

Roma ir mūžīga, un tas ir viņas liktenis. Mūžīgs un savā iekšējā būtībā nepārveidojams un neatdarināms paliks romiešu gars — ārēji mazliet skeptisks, blazēts, pat cinisks savā izpausmē, bet tomēr neizsakāmi spraigs, bezgalā ass un līdz smalkākai niansei formulēts. Viņa pamatos ir patiesā kultūras dižciltība, tās atblāzmojumi ir uzglabājušies cauri gadu simteņiem un tūkstošiem, tie ietekmē un veido vienreizējo romisko uztveri.

Astoņu gadu īsais laika sprīdis, kuņu nebiju Romā bijis, tai, protams, nebija nozīmējis neko — viņas ārējais izskats bij tāds pat kā toreiz.

Arī tas, ka tā tagad vairs nebija Itālijas imperijas un arī ne karaļvalsts galvaspilsēta, ka tā bija pieredzējusi pasaules lielvalstu kaņaspēku miljonu plūdus un atplūdus pa savām satiksmes maģistrālēm un ielām, to nekādi nebija spējis ietekmēt — tādu sīku epizodi, kā 1943.—1945. gadu invāziju, tā likās tikai gaŗāmejojot bija atskārusi, bet jau gandrīz piemirsusi.

Jau no pirmās uzturēšanās reizes man bija dažas iemīļotas vietas, daži skati, baznīcas u. tml., kurp mēdzu aiziet, kad bija jātiek skaidrībā ar kādu neizdomātu domu, kad biju sevišķi pacilāts vai arī nomākts: skats no Pincio terases virs Piazza del Popolo uz Sv. Pēterļa baziliku īsi pirms saules norietēšanas, Leonardo da Vinči tēls baznīcā pie Cavour ielas, skats no Garibaldija pieminekļa uz Vec-Romu, El Greco gadu simtus vecā kafejnīca, skats no Via Appia Antica uz Albāņu kalniem, kā arī neskaitāmas baznīcas, veci palaco ar it kā apburtiem sētu dārziņiem, īpatnēji senlaiku lauku-miņi pilsētas vecajā daļā, kuņu vārdus un nosaukumus

droši nezinu pateikt, bet kuņus atradu ar mēnešsērdzīga sfaigātāja nemaldību, it kā būtu tur bijis vēl vakardien.

Un jo biežāki un ar mazāk urbjošām rūpēm par ikdienu tur atkal kavējos, jo vairāk mani sāka pārņemt neizskaidrojams, bet dziļš un visu nejaušo izdzēsošs miers un tāda kā gandarījuma pilna drošības apziņa par to, ka mūsu uzvārditajā un apjukušajā Eiropā vēl tomēr ir kāda oaze, kāda Vec-Eiropas paraugsaimniecība un nesagraujams centrs, kas glabā sevī eiropisma gādu tūkstošus vecās tradīcijas, viņas neatvietojamās kultūras un mākslas vērtības ne tikai savās krātuvēs, mūzejos un palaco, bet arī eiropismu pašu viņa substancē.

Ne-romietis, kas Romā uzturējies pietiekami ilgu laiku, lai viņas gara burvību uzminētu, to tūdaļ sapratīs. Tas izprātīs arī to, ka man par sevi grūti būtu pateikt, kuņš apstāklis būtu bijis vairāk noteicējs pie tā, ka pēc tik ilgiem pārdzīvojumu gadiem atkal pēkšņi nojaudu, ka esmu eiropietis s a v ā Eiropā: pilnīgā personīgā brīvība un materiālā patstāvība līdz ar atgūto pašpaļāvību vai Romas gara pastāvīgums, kuņam pretī cilvēku rīcības maznozīmība var izvēlt, ja daudz, saprotošu un piedodošu smaidu.

* * *

Rēnā Romas vasaras vakarā sēžu atkal pie savas istabiņas atvērtā loga, kuņā pa reizei, tikko jaužami, iesitas ziedošo oleandru smarža.

Vakara krēsla ātri dod vietu samtainai tumsai, ko cenšas veikt Mercalli ielas spuldžu virkne, kuņas gals pazūd aiz ielas līkuma.

Lejā, pagalmā tikko dzirdami čaukst divas lielas palmas; tā izklausa, it kā sarunātos pusbalsī divi labi draugi, kam nekas uztraucošs vienam otram nav sakāms un kas saprotas arī aprautiem teikumiem.

Vasaras mieru dvēš apkārtne, un veldzējoši tas pārņem arī manas domas un izjūtas.

Jau vairākas nedēļas mani vairs nemāc nedrošības un neziņas lietuvēns, kuŗa varā biju atradies ar isiem elpas atgūšanas posmiem vairāk kā divus gadus.

Ir neizteicami gandarījuma pilnā izjūta zināt sevi atkal pilnīgi brīvu, patstāvīgu, neatkarīgu, ar ticamām izredzēm nostiprināties vēl vairāk un atgūt rīcības un darba jaudu un iespējas, elpot eiropiskas kultūras pilsētas gaisu. Ir nesvarīgi, ka dienvidu tveice to neatstāj arī naktīs un ka to nekad neatsvaidzina bērzu lapu smaržas skarbums vai sājā dvesma no Rīgas jūras līča ...

Zinu gan, ka tālu visas nedienas un grūtības vēl nav pārvarētas, bet apziņa, ka neesi vairs svešu un naidīgu varu rokās tikai nenozīmīga sīkbūtne, bet vari pats atkal ar savu saprātu un spēkiem līdzveidot turpmāko likteni, modina pašāvilību, cīņas un darba prieku, kas dažreiz šķita jau izkurtējis pārdzīvojumu smacējošā tvanā.

Ne maza loma pie garīgās atgūšanās ir bijusi arī draugu un līdzgaitnieku vēstulēm, kuŗu gubai galda atvilktnēs jau sen vairs nav vietas. Kopš dažām dienām starp tām atrodas arī mīļās sievas — drošsirdīgās dzīves biedrenes nākotnes ticības pilnie vēstījumi, kuŗus tā sūta no savas darba vietas — Amerikāņu sarkanā krusta Heidelbergā.

Tās man ir atņēmušas pēdējo bažu slogu un devušas iespēju atkal pievērsties uzdevumiem, kas sastāda manas dzīves jēgu un saturu.

Nav bijušas nedibinātas smeldzošās bažas par viņas likteni. Viņas pārdzīvojumi dažbrīd atstāj manējos ēnā, kad tā basām kājām bēgusi no „atbrīvotās” Berlīnes pēc tam, kad rokas granātu sprādzieni pagrabā, kuŗā tā bijusi pātvērusies, tai nebija ļāvuši citu izeju. Tomēr viņas, dzimušas somietes, spītība, sīkstums un „sisu” bija ļāvuši tai sveikā

izlavīties rietumu virzienā, pārpeldēt Elbas un Muldas upes un atgriezties Eiropā.

* * *

Turpat divi ar pusgadu ir pagājuši, kopš biju atrauts normālai dzīvei, bet tagad sāku atkal just pamatu zem kājām. Ārēji gan skaitos joprojām trimdā, bet nekas man nestāv tālāk, kā padoties trimdas psihozei jeb ļaut sevi aizgrauzt no t. s. bacillus emigranticus, kā mūsu sūtnis Romā prof. A. Spekkes kungs mēdz šo likstu apzīmēt.

Ar gandarījuma pateicību uzskatu šos gadus kopš 1944. g. 14. marta kā īpatnēju un vienreizēju dzīves augstskolu, kuŗu esmu drīkstējis apmeklēt kā Likteņa lēmēja stipendiāts ar tiesību piedalīties tās semināros, praktiskos darbos un laboratorijās, kā arī noklausīties slavenu viesu — profesoru lekcijas.

Bet, kā tas mēdz būt ar ne vienu vien universitāti beigušo, kas atstāj savu Alma mater ar diplomu kabatā — ārējā apziņa ir, ka veikts būtu īsti daudz, bet zemapziņā tomēr joprojām urbjas lietišķais akadēmiskais sintēzes secinātājs, kas saka: tu tagad esi vismaz spējīgs tik daudz saprast, ka istenībā tu zini neticami maz . . .

Tāpēc, kā arī lai nepārslogotu šeit sniegtos personīgos vērojumus, pārdzīvojumu attēlojumus un iespaidus ar jaunu sabiedriski-politisku atziņu iztirzājumiem, atsakos no agrākā nodoma veltīt tādiem šīs grāmatas otru daļu, bet atstāju tos atsevišķam vēlākam izdevumam.

Mērķa, virziena un vadošo līniju ziņā tādas par „jaunām” arī īsti nevar atzīmēt. Joprojām tie būs agrākie: cīņa un darbs par latviešu tautas godu un brīvību un vienību, par Latvijas neatkarību. Ar to starpību tikai, ka šie uzdevumi ir atrisināmi drīzāk un paliekošāk, izejot no visas Eiropas un viņas tautu reģionālo dotību brīvības koncepcijas.

Dziļa un patiesa pateicība lai vēlreiz tiktu dota tautu un cilvēku Likteņu lēmējam: tas, kas ir gūts un iegulies apziņā plašāka vēriena, zināšanu un atziņu kvintesencē, simtkārt atsveļ to, kas šajos pēdējos gados ir bijis jāpieredz ne-jēdzīgs, neskaists un nāvējošs.

Pēdējie iespaidi jau tagad no atceres apcirkņiem ir gandrīz izvēdinājušies, kamēr atziņas joprojām kristalizējas un briest, un lauž sev ceļu pielāgošanai dzīves īstenībai.

* * *

Romas nakts jau ir gabalā. Bērnu čalas pagalmos un kustība uz ielas ir apklusušas, un tuvojas isās stundas, kad Roma, šķiet, neapjauž, ka tā ir dzīvībā kūsājoša pasaules lielpilsēta.

Vienīgi daži radio tuvākā un tālākā apkaimē nevar rīties. Jau sen ir izskanējušas pēdējās vakara ziņas, beigusies ir arī deju mūzika, bet kāds nepiekāpīgs klausītājs ir tomēr vēl pratis uztvert staciju, kas raida itāļu dziesmas. Smeldzoši un ar izjūtu tās stāsta mūžam veco stāstu par amore un dolore, par speranza un nostalgia.

Kuņa no šīm izjūtām tagadnes latvietim varētu likties dziļākā un cilvēciski vērtīgākā: mīlestība, sāpes, cerības vai ilgas, ienāk doma prātā.

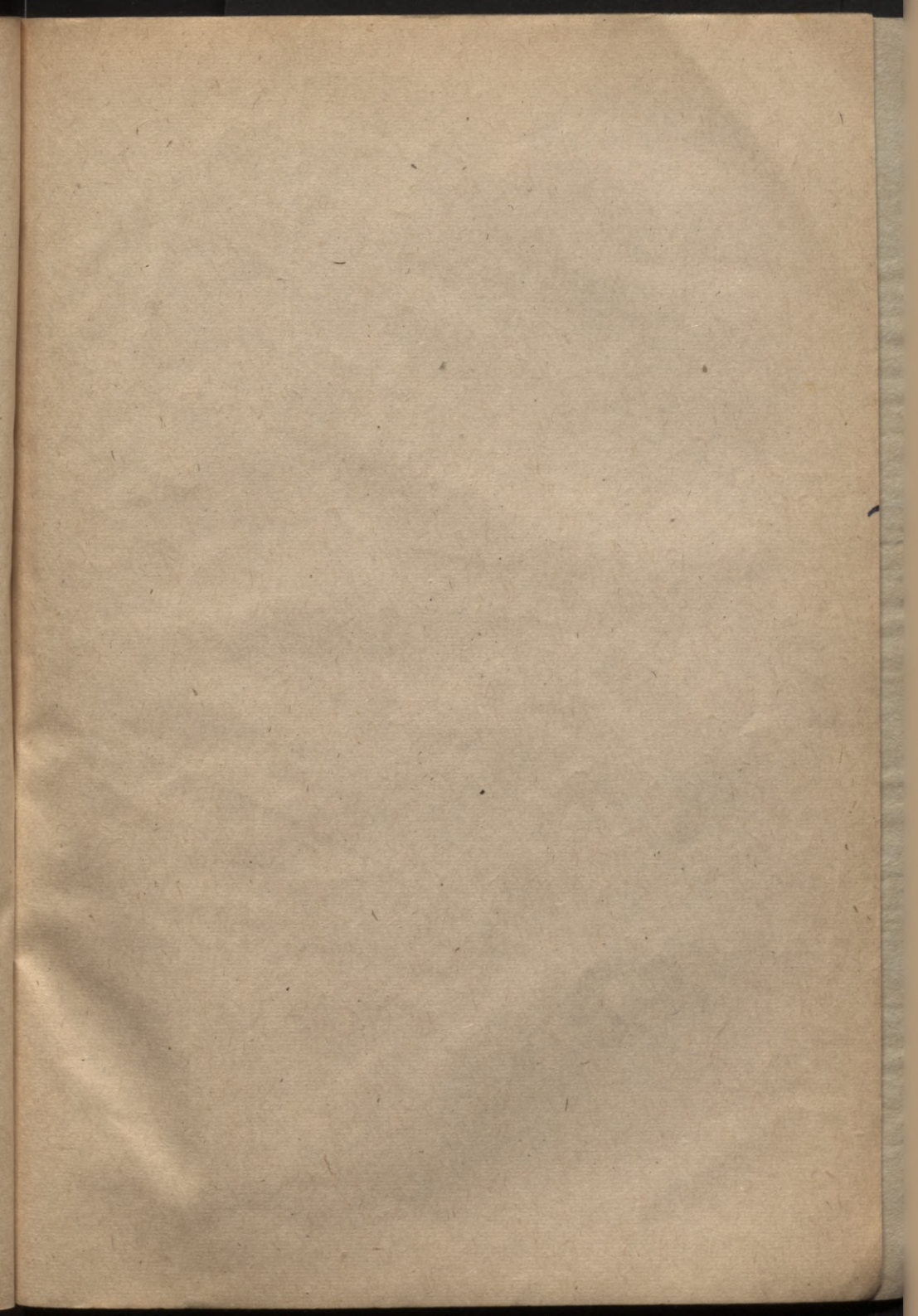
Vienlīdz vērtīgas ir visas. Ja atņemtu cilvēkam kaut vienu no tām, dzīve zaudētu jēgu.

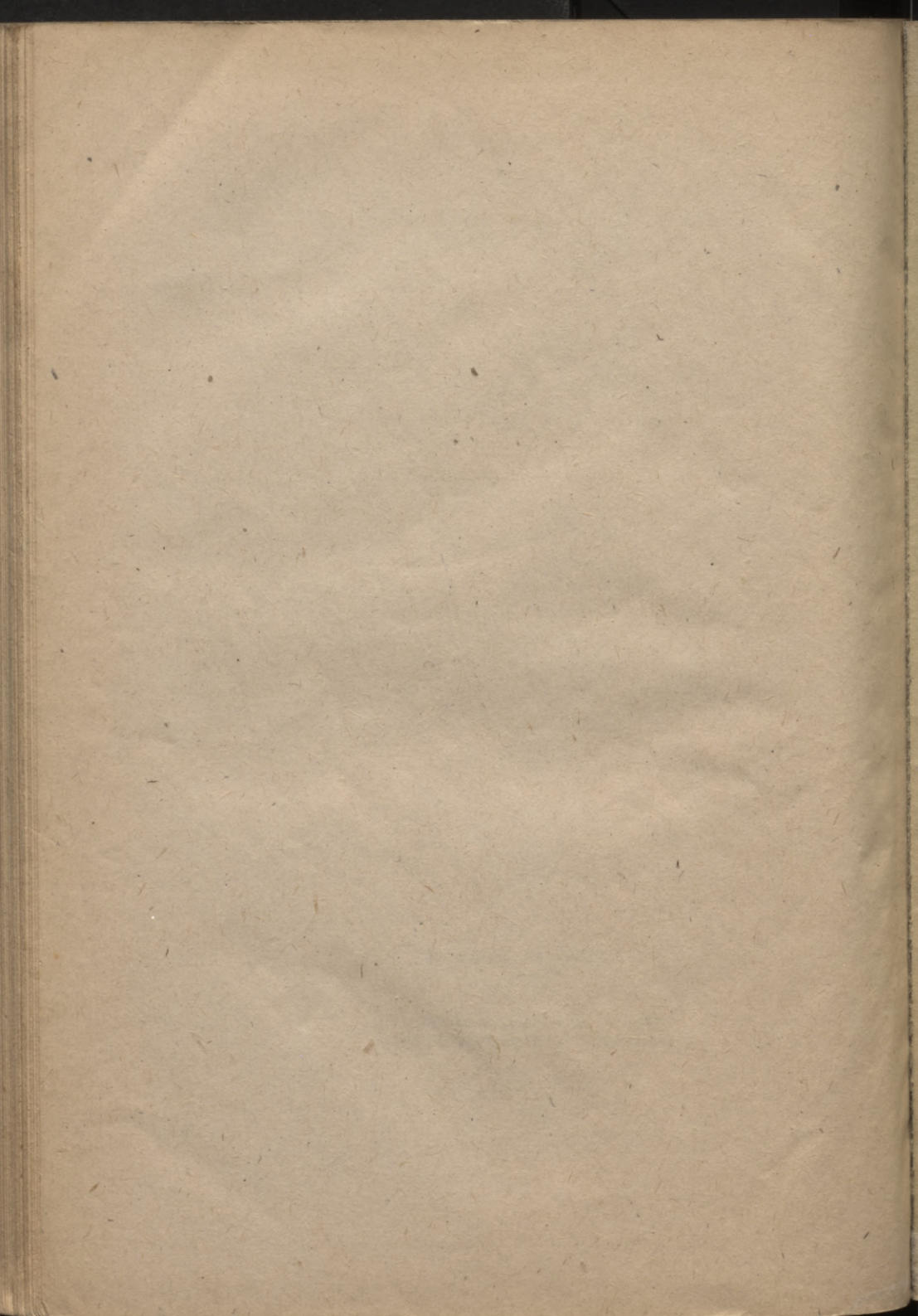
Bet cerība ir tomēr varenākā.

Beigas

Permitted by UNBBA
1946.

Grāmata iespiesta C. F. Rees
grāmatu spiestuvē Heidenheimā.

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309102288

20.-

M. The legs
the legs
are on your
west

~~the pulled out
the way
was on the
pulled out
to make~~

~~The way
was on the~~

~~the way
was on the~~

typical